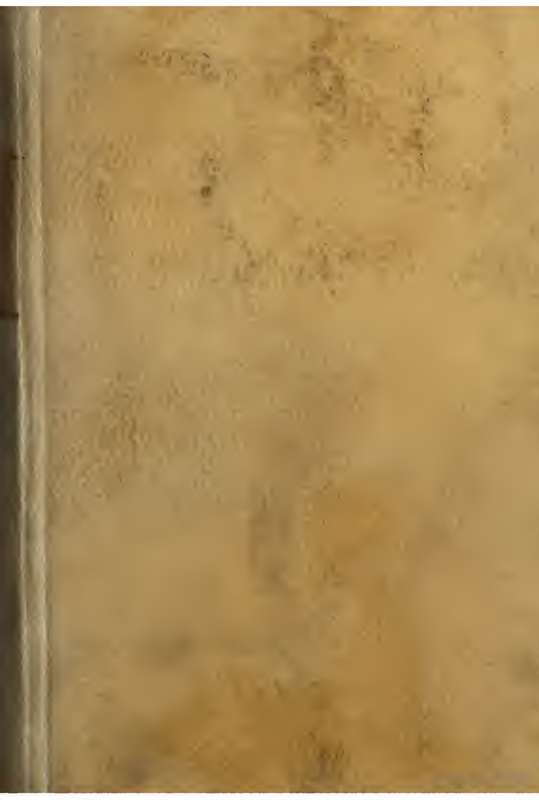

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
14
7 H
12

AQVARVM NATVRA ET FACVLTATES,

PER QVINQVE LIBROS DIGESTA:

VINORVM ET AQVARVM EFFECTVVM INVICEM comparatorum Tractatus.

DE ARTHRITIDE ET PODAGRA CONSILIVM.

PAMPHILI HERILACI REATINI, Medici Philosophi.

In quibus quæ ipsorum enarrentur index quisquis vnus indicabit.

ADNOTATIONES ET SVMMARIA IN Capitibus omnibus adiecta sunt.

Periocham in Tabularum modum congestam omnium librorum reperies vt vndique omnium specierum Aquarum facultates absolutissimæ pateant.

COLONIAE,
Expensis Ioann Bapt. Ciotti Senens.

M. D. XCI.

Illmo. ac Reu^mo

D. D. HENRICO CAETANO S. R. E.

Presbyt. Cardinali amplifs. ſuo colendifs. patrono,

PAMPHILVS HERILACVS.

IN Dei rebus Homo poſitus, quaſi vna ex eius poſſeßionibus, quæ ſit ipſi curæ maximæ, cenſebatur à Socrate in Phædone. In quibus autem rebus? quæúe Dei ſit poſſeßio? & qualem ipſius curam Deus gerat? poſſemus locare hominem in rebus ei quàm grati ſ-

ſimis, vt in ea poſſeſsione Deus eouſque ſe oblectet, quo eiuſdem curam gerens ipſam perfectiſsimam optet, & omnibus numeris abſolutam. Hinc non immeritò propter neceſsitatem creauit Medicum Altiſsimus, vt inquam ad ſuæ poſſeſsionis, rerũq́ſuarum vitam ſanam omnia Medicus noſcat & agat, quò in homine circuitus omnes fiãt non diſsimiles, & immortalibus diuiniſq́ circumuolutionibus, & humanorum fluxibus. Cognoſcendorum & agendorum in Medicinæ ſcientia pars non minima

est A Q V A R V M *notitia, cum apud naturam excedat alia omnia vsu ac necessitate ignis & aqua. Propterea eamdem breuissimis exaraui scientiam Aquarum, dum Ill. domi tuæ, corona triplici super astra delatæ commorabar, apud Ill.* N I C O L A V M *patruum tuum olim per annos circiter 50. summæ vitæ integritate, Cardinalem amplissimũ, cuius fœlicem perpetuò memoriam recolo. Quorum igitur Ill. domus tua extitit partus exordium, recepitq́; partum, ad te deferri par est: vt in lucem ædi-*

ta, & ab eo delata cognoſcant omnes, quem ſummo beneficio deuinxit imperpetuum tua tuorúmque erga me, omnéſque, beneuolentia ſingularis: & grato animo tua perſequi te domeſtica, quæ accepta te haberi poſtulo. Vale. Nonis Aprilis. 1583.

LECTORI, PAMPHILVS HERILACVS.

Quæ, & quomodo sint à Medico & cognoscenda & agenda.

Erum cognitionem, maximum in hominis natura putandum censeo: Quam cognitionē, se magis ignorare putātes, potissimùm sibi asciscūt: Quamuis contraria hæc videantur, non propterea aliter cōtingunt: Querit enim nesciens, querendo inuenit, & inueniendo cognoscit. Ea non querimus, quorum nobis persuademus habere notitiam, sed ignota nobis. Inuenienda & à se ipsis patefiant, artibus iam demonstratis, & per discipli-

Maximū in hominis natura est rerum cognitio.

Cognoscimus per inquisitionē, & per inuentionem. Inueniēda à quibus patefiant.

nam à præceptoribus, quorum vnus non probatus est vulgus. Ignota sunt rerum quatuor tātùm, tot enim quæruntur, & inueniri possunt, an sint, qualia, quid, & propter quid. Mēs quæ concipit, de quibus illorum quatuor inquiruntur, nusquàm non sunt. Reliqua neutiquam habentur cognita: Illorum si sint à natura, nobis cōscij sumus nos, ex eorum præsentia, ad quā aspectum referimus. Hęc sunt quas dicunt res, Plato autem simulacra verorum. Contingit in rebus cognitio illorum quatuor, querendorum & inueniendorum, artibus iam demōstratis cognoscere volentibus: Artes constantur ex inditis nominibus, & attributis, rerum, quæ naturæ sunt surculi, speciēbus, lege quadam, vt earum naturæ sint quam proxima: Artes dico modum illorū quatuor in rebus considerandi, quarum ars queritur: pręter hæc nihil artem constituit. Demonstrantur ipsæmet formę, de quibus dicuntur substantiæ & passiones, dum illarum

Rerū quot inquirātur & inueniātur.

Quæ per inquisitionē & per inuentionem cognoscantur.

Qualis sit rerum cognitio.

Ars inquirendi & inueniēdi.

Quæ & quomodo demonstrētur ab arte.

illarum rectum, & non rectum in iisdem indagatur, & vtrumque finem suum consequatur, doctrina institutoque triplici, quibus nec aliis omnē vti oportet ad rerum naturas accercēdas, Diffinitione, Compositione, & Reuolutione. Mnesiteus Atheniensis Hippocratis medicorū maximi, præcipuus affectator resolutione potissimū est vsus: In hanc sententiam hic inter Rationales vndequaque peritissimus incubuit, vt incipientibus nobis à primis, suppremisque generibus, hæc in alia genera secari, species, ac differentias, rursus hæc in alia conueniat, vsquequò ad infimiora sit peruentum: quemadmodum ante omnes iussisse Hippocratem comperimus, cum per eundem naturæ aliàs cognitio sit impossibilis, nisi quis eam nouerit in indiuisibili. Ordine verò retrogrado in vnum colligendo quæ resolutione inueniri possent Medicinæ scientiam constituit Atheneus Attaleus, ante Galenum. Diffiniendo denique Era-

Disciplina à praeceptorib. est per triplicē doctrinam.

Medicinæ scientia per resolutionē constituta.

In lib. de virg. mor.

Per Compositionem.

Per Diffinitionem.

clydes Erythricus. Inter tria hæc inuenientia illa quatuor, veluti mentis nostræ tutiſſima vehicula per quaſuis ſcientias, Reſolutionem comprehendere tùm Diffinitionem, tùm Compoſitionem claram fiet incipienti à diffiniendis ſpeciebus, etiam per periocham & ſpecimen apponendum aquarum, iiſdem ſi componendo differentiæ annectantur & propinquiora genera, per reſolutionem inuẽta. Hinc extollitur fortaſſe reſolutio maximis laudib⁹ à Galeno. Qua eadem doctrina Aquarum in medicina ſcientiam decreui hic illas quàm breuiſſimis inſequi, ipſius rei ductus apud naturam vſu ac neceſſitate.

Quid tractandum proponatur & quo ordine.

Aqua & ignis vſus.

In aqua enim concluſus ignis, cauitates, carnes, & ſuperficiem corporis omnibus circuiens circuitibus, nũquàm nõ appetit omnium humidiſſimo madere, cum ſit omniũ calidiſſimus. Duo hæc naturaliũ ſunt primordia, nexu quorum ſanitas contingit & morbus, ignis, & humidior omnibus

Præſtantia eorundem.

natura

natura constantibus aqua. Valde permixta non facile ab exteris abundè exsiccantur & madent, vnum alteri dum aditum comparat ad alimentum. Cũctis quisque viribus à natura periclitatur sese ambo simul iuncta tueri & custodire ętatis omni tempore, quandiu salutaria cognoscuntur: diffidentia autem maiori cogitur, laboratque conatu, in pristinam eorum mutuam permixtionem redigere: Illud hoc est quod vulgus mederi nominat. Cæterum ipsorum altero redundante, reliquo quid apponere vanum est: hic ille ignis affluens in pueris auget aquam; hæc eadem aqua in senibus abundans extinguit ignem, naturæ humanę grãde conuicium, vt sibi ipsi & beneficio authori exagregationis suæ vltimam aqua perniciem aliquo tempore moliatur: à qua exustus optat imbui aqua præciditur ignis.

Sanitas vnde?

Cõseruatio & preseruatio quid sit.

Curatio quid.

Corruptionis necessitas, & auctionis.

Pauca ignis huius in aqua, & ea penitùs nobis non manifesta dicta sunt ab antiquis, quæ habeam hucusque

cognita,

cognita, primò ab Hippocrate medicinæ, ac philoſophiæ parente, deinde à Platone in diuinis & humanis eruditiſſimo. Aquarum facultates non ſolùm in ignem, ſed ex inſtituto in ignis & aquæ compagem (quod in medicinę ſcientia eſt quid maximum) nõ omnes adhuc, nec ea exaratæ ſunt ſupradicta methodo. Propterea grato ea animo accipies, poſtquam diligenti perlegeris inueſtigatione, mecum non immemor agentis Democriti, Aeſculapius dum ſeruaret homines, fulminæ ictus gratiam accepit. Boni omnia conſule.

D. IOANNIS FRANCISCI
Sonantij Reatini,
In Librum de Aquis Pamphili Herilaci.

Quæ vires, virtus, vitium, quis vsus aquarum,
Quæque dari, his poterunt, commoda, damna, salus,
Monstrat opus: si constat aquis vita omnis, & illis
Nulla sine esse potest, nulla opere hoc sine erit:
Nomine totus amor, studiumq; est auctor HERIq;
Cognomenta L A C V S, transtulit ex Atauis:
Viuat opus, calpe Hesperiis dum terminus vndis,
Et Tanais scythicas in mare voluet aquas.

EIVSDEM.

Diuinis mandata notis quæcúnque papyrus
Coa dat, atque altum Pergamon intonuit,
Quicquid Arabs, Medicæ Latium quod cõtulit arti,
His cõgeſſit aquis, nec Maria ampla magis:
Florilego velut ore fauos apis Attica complet,
Sic excerptà liber roſcida mella feret:
Non ſunt veris opes, ſophię eſt opus, inſpice, Graios,
Si latium, atq; Arabes, poſthabuiſſe iuuat.

EIVSDEM IN DETRACTORES.

Phœbi, & Phœbigenæ, iustissima cura Deorum
Ars medica est, tutus numine vtroque liber:
Qui strepitat rhonchis, polyposi à vertice nasi
Et scopulo, & Salebris vincere certet Athon,
Ac fauces obstructa graui mala lingua cynanche
Exuperet ranas parua seriphe tuas:
Liuor iners vitium, nigro squallētia tabo
Dū mouet ora, sibi dira venena parat.
I. Liber, vni adsunt angues, pharetra alteri, aquarum
Numine sub gemino hoc fama perennis erit.

D. BRITII GENTILIS FARFENSIS.

Quas olim tractabat aquas curioſa vetuſtas
Altiùs abſoluit Pamphilus hic breuibus.
Sectas in ſpecies numero dat Herilacus omnes
Poſt per quæ diſtent, vndiq; pandit ea:
Ac proprium nactæ fuerint quid, denique cunctos
Effectus Phyſica prædocet arte duce.

PERIOCHA AQVARVM CADENTIVM AB ÆTHERE, QVAE CONTINENTVR Libro primo.

De Aquis in re medica, PAMPHILI HERILACE

Aquarũ, quibus homo fruitur, facultates ad hominẽ relatæ, cuiusmodi considerantur omnia in medicinæ scientia, sunt aquarum aut

- *Specierum*, in quibus enarrandis ponetur
  - *Prius* cõsiderandi modus, quẽ secuturi erimus ex
    - *Extrinsecus* occurrentibus aquas aut purgantibus, aut deprauãuantibus. Addũtur tribus hic dictis, corpora composita Igne, Aere, Terra.
    - *Inhærentibus* propriis, vt præsertim videre est in aquis fodinarum, & speciebus aquarum conglaciatarum, crudæ sunt & densæ.
    - *Differentiis* cõponentium, quorũ diuersas cõstitutiones sequũtur diuersa tẽperamẽta & facultates, sunt
      - *Materiales*. Vide signum. A.
      - *Efficientes* frigiditas, seu remotio ignis & aeris, quę frigiditas erit vel
        - *Intensa*.
        - *Media* inter has.
        - *Remissa*.
  - *Deinde* diuersitas facultatum aquarum, penes diuersas species sub litera B.
- *Vniuersim*, quarũ cognitio quæ & qualis sit apprimè in li. 5. declarabitur incipiẽte sub litera N n. sub qua disponentur circa hæc dicenda. Cæterùm simili ordine reliquis quibus vis literis mẽtem adhibeas, vt sub illis reperias in locum illum omissa per easdem literas signatum.

A. *Materiales* causæ, vapores considerandi aut

- *Soli* nō alteri admixti substātię: quorū
  - *Substantia*
    - *Crassa*
      - *Admodum*, crassissimas dat aquas.
      - *Non* admodum crassa, etiam tales aquæ crassæ sunt.
    - *Inter* has media aquas dat magis minusq; laudabiles ex extremorum participatione.
    - *Tenuis*
      - *Valde*, & si ex hac tenuissimæ sint aquæ, nō propterea laudantur, vt in cap. de rore.
      - *Nō* valde, si posśint ex his aquę colligi (quoniam vt plurimum psecades sunt) aquas optimas præbet.
  - *Quantitas* si sit
    - *Multa*, emanant aquæ humidissimæ, quales labroteræ sunt.
    - *Inter* has media.
    - *Pauca* quoniā probiùs coquitur dat aquas meliores.
- *Exhalationibus* admixti, non conducibiles aquas præbent: seu exhalationes sint
  - *Multa* facientes vel
    - *Tonitrua*, dant aquas æstuosas.
    - *Procellas*.
  - *Non* multę, seu sint
    - *Tenues*, vt mannā gignant.
    - *Crassa*, vt mel roris.

B.

Diuersa aqua rum species diuersas cū obtinuerint inter se facul tates ꝓpter diuersas for- mas, seu tem- peramentū dicas, per il- as easdem species facul tatū aqua- rum scientia continget, sunt etenim aquarum a- liæ

- *Nullo* modo præpa- ratæ, quibus poti mur eo de mo- do, quo se absq; aliquo artifi- cio se- cūdum naturā profe- rūt aut
  - *E terra* scatendo, quarum species, & qualitates quærito sub E.
  - *Ab aere cadendo inuestigentur vel*
    - *Vt* alicubi coaceruatæ, sub D.
    - *Secun- dū* v- nam quam que eorū for- mam, secun dum quam cadūt ab ae- re vel
      - *Sereno* aquæ igitur ab ae- re se- reno caden tes sunt aut
        - *Congelata*, vt inde sit pruina, rore magis salub. ta men insalubrior aqua pluuiæ: imitatur niuis facultates.
        - *Conden sata* in substā tiam dēsam ex ro- re & exha- latio- nibus
          - *In* man- nā, con fert pe- ctori, vē triculo, & natu- raliter calidis: educit humo- res te- nues.
          - *In* mel roris.
        - *Non* condensatæ neq; cōgelatæ Ros est, corrū- pit sanguinē, naturæ infestis simus, tamē ꝓ- stantissimus in oculorum affe ctionibus.
      - *Nubilo*, requirito sub C.
- *Arte* quapiam quid acquisitæ sub R.

C. *Nubilo* ab aere cadētes aquæ aut

- *Non conglaciatæ effunduntur*
  - *Minutæ*, sunt psecades, quarum non considerātur facultates, cùm his vti non possimus, quoniam non colliguntur paucæ.
  - *Non minutæ, sed vel*
    - *Vnà* simul totæ collabuntur, labroteræ humidissimæ sunt, viscidæ, crassæ, & promptæ ad corruptelam.
    - *Aliter* tunc cōmuni nomine dicantur pluuiæ seu sint
      - *Cum* tonitruo, æstuant potatæ.
      - *Cum* vētis & procellis, omnes malæ, quoniā sanguinem & viscera procellunt vltra hæc si cum
        - *Borea*, frigidę sunt & crudæ.
        - *Haustro*, calidæ & salsæ.
        - *Fauonio*, calidę turbidæ & crassæ.
        - *Apelliota*, Humectantes nimis.
      - *Atq.* tonitruo & procellis, dictarū optimæ sunt verùm in his hos modos obseruare oportet si
        - *Coqūntur* à Sole & excolātur, optimæ sunt.
        - *Coquuntur* & non excolātur putre fiunt impuræ.
        - *Non* coquūrur & excolātur crudæ.
        - *Nō* coquūtur nec excolantur pessimæ.
- *Decidunt* cōglaciatæ, pessimæ sunt, quia densę & crudæ : siue conglacientur
  - *Plurimùm* in grandinē, crudissimæ sunt, & frigidissimæ, ac ponderosę: Neruoso generi pessimæ & pulmoni.
  - *Minus* in niuem, magis salubris hęc aqua est, quàm aqua grandinis, & si easdem quasi qualitates præ se ferat

D. *Con-*

D. *Coacervatæ* alicubi ab æthere quæ cecide rũt aquæ vel

- *Fluunt*
  - *Cum* aliis aquis cõfusæ in
    - *Fluminibus.*
    - *Riuis.*
    - *Quarum* facultates non quæruntur quoniam se cũ aliis confundunt ac perturbant.
  - *Non* aliis admistę, sic fluentes aquæ torrentes faciunt, quorum aquæ temporaneę sunt, fluentes tantùm in hyeme & in veris principio, non laudantur tùm
    - *Ex* earũ terrea natura.
    - *Propter* ea quę eis occurrũt externa putrida & æstuosa.
- *Desinentur*
  - *Congesta*, non tamen arte vel
    - *Cum* aliis aquis in
      - *Lacubus.*
      - *Stagnis.*
      - *Omnes* prauæ sunt, causam afferentes acutorũ morborũ, verùm facultates habet diuersas, ex locorũ, & diuersarum aquarum grandinis niuis & aliarum natura.
    - *Absq;* aliis aquis in locis cõnexis.
      - *Absq;* cœno vt per mõtium summitates, & in aliis locis saxeis, improbæ sunt, quia vel
        - *Exiccant* cũ æstu.
        - *Crudissimæ* sunt & pituitosissimæ.
      - *Cum* cœno in paludibus crassimæ sunt, malè olidæ & fœtidæ.
  - *Coacta* artificio vel
    - *Supra* terram in piscinis; facultates aquarum stabilium præ se ferentes, quas omnes abhorret natura.
    - *Sub* terra in Cisternis. Vide liter. Y.

LIBRI SECVNDI
PERIOCHA.

Aquarum naturas & facultates continentis scatentium è terra.

FONTES.

E. *Scatentium* aquarū è terra propter quam scatebrā dicuntur fontes, aliæ scatent

- *In* summo terrarum aut in
  - *Pauca* quātitate ꝓpriè dicuntur fontes, quorū aqua melior est vt plurimū a qua fluminū siue fontes hi
    - *Fluant*, penes fluxum differētias aquarum infra inuenies loco proprio sub litera S.
    - *Non* fluāt: sed eorū aquæ colligātur in ambitū vel
      - *Multa* aquæ, hæc obesset.
        - *Febricitantibus.*
        - *Quibus* bilis redundat vel
          - *Supernè.*
          - *Infernè.*
        - *Vtrisque.*
      - *Aqua* paucæ, hæc magis proba est, quàm suprapoſita, præsertim in loco si colligatur, vbi scatet è terra.
  - *Quantitate* multa flumina constituentes, quorum aquæ nō bonæ cēsentur siue vtamur eis
    - *Statim* à scatebra nam humidissimæ & frigidissimæ sunt
    - *A scatebra* distātibus, generant etenim
      - *Calculos.*
      - *Nephritidem.*
      - *Ischiadē*
      - *Herniam.*
      - *Vrinæ* stillicidia
      - *Quoniā* propter æstū, & exiccationem sitū aluū.
- *Aliæ* subterraneæ sunt, quas reperies sub F.

F. *Sub-*

F.
Subter-raneæ aquæ omnes in natu pro-pria ser-uantur visce-ribus terræ si qd ecie-ter-resi-nt: mur vel

- Collectis in puteis, quarũ differentiæ hinc desumito, sint eteni puteiaut
  - *Profundi*
    - *In* concauo & æstuoso, densæ & crassæ sunt eorum aquæ.
    - *Alibi*
      - *Arctè* effossi, putrem aquam continent.
      - *Ampli*, ex quibus aqua aut
        - *Continuò* hauritur: erunt aquę tales bonæ, quales optimorum sunt fontium.
        - *Sæpe* hauritur, aquã continebunt mediocrẽ in bonitate.
        - *Nunquam* hauritur, aqua hæc conclusa erit terrea, & praua, supradictarum respectu.
  - *Non* profundi, quorum fontium sunt aquæ deteriores aquis puteorum profundorum, siue a qua ab his extrahatur
    - *Continuò.*
    - *Sapè.*
    - *Nunquam* omnibus hæc deterior est.
- *Non* collectis, sed haustis dum profluunt per ima terrarum, seu eis vt appareant prospexerit
  - *Natura* aliquo chasmate.
  - *Vel* Ars vt inter effodiendum sint repertæ.
  - *Hæ* habẽt adsimiles qualitates, qualitatib. fontiũ quibus fruimur statim à scatebra.

G.

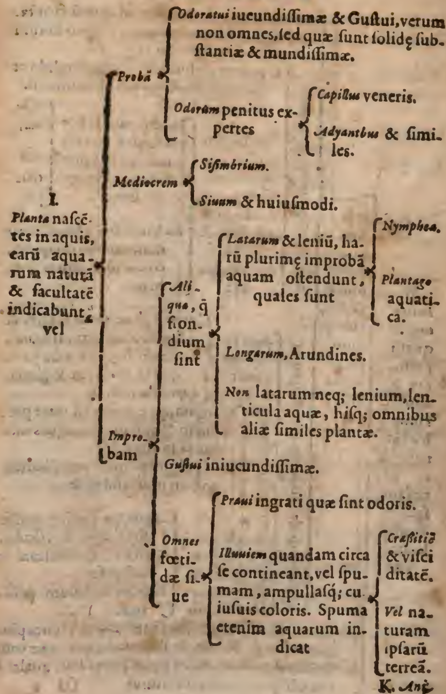
Fontiũ seu dicas aquarũ omnium scatētium è terra vel in pauca, vel in multa quantitate differentia in prauitate & bonitate indicabuntur &

- *Natura*, quas quærito sub H.
- *A locorũ* ꝑ quos aquæ vel fluunt, vel morantur, vel insurgunt *Situ*, penes quem vel
  - *Accipiũt* dũ exiliũt è terra, vel per eam labuntur
    - *Oriens*, sunt omnium optimæ.
    - *Septentrionem*, secundum inter has aquas locum tenent.
    - *Occidens*, tertius his datur locus.
    - *Meridiem*, sunt dictarum pessimæ.
  - *Posita* sunt sub plaga
    - *Orientali*, vel circa
      - *Arietem*, sunt in primo & supremo ordine bonitatis.
      - *Taurum*, in Secundo.
      - *Pisces*, in Quarto.
    - *Septētrionali* vel circa
      - *Geminos*, in Tertio.
      - *Cancrum*, in Quinto.
      - *Leonem*, in Sexto.
    - *Occidentali* vel circa.
      - *Virginem*, in Septimo.
      - *Libram*, in octauo.
      - *Scorpionem*, in Nono.
    - *Meridionali* vel circa
      - *Capricornum*, in 12.
      - *Aquarium*, in 10.
      - *Sagitariũ*, in 11. gradu.
- *A plantis* in aquis nascētibus, quas reperies sub I.
- *Ab* animalibus in aquis viuentibus, sub K.

H. In-

H. *Indicatur* aquarū prauitas & contrarium à loci natura (dico naturam species & qualitates) per

- *Locorū* species, quæ erunt diuersæ, secundum quas locus erit vel
  - *Fodinas* habens & metalla, ad quarū facultatum aquarum cognitioné, legito librum tertium, præcipuè, sub Q.
  - *Lapideus*, cōstās lapidib. qui aut
    - *Liquantur* ab humido, vel etiā calido vt alumen, sal, & qui sunt huiusmoni.
    - *Non* liquantur, quos saxa dicunt, horū aquæ duræ sunt æstuātes & exiccatæ, siue lapides sint
      - *Minuti*, minus fiūt participes dictarū qualitatū & aquas sub terra infrigidant
        - *Sabulum.*
        - *Glarea.*
      - *Mole* maiores glareis, quò maiores sunt lapides, eò duriores aquas præbent.
  - *Terreus*, cuius species sunt quinq; quarū
    - *Non* veræ duæ sunt
      - *Arenosa*, hæc terræ species & si æstuosas cōtineat aquas, tamen minorē æstū paric quàm sabulum & glaria.
      - *Lapidibus* referta.
    - Tres reliquę sūt veræ terrę spēs
      - *Pura* terra, quæ media est inter pinguem & non pinguė, aquas meliores indicat.
      - *Terra* pinguitudinis expers indicat aquam non laudabilem.
      - *Terra* pīguis, quędeducatur in
        - *Argillosam*, cuius crassæ sunt aquæ & viscidæ.
        - *Gypseam*, crassissimæ & æstuosæ.
        - *Cænosam* omnium pessimæ.
- *Qualitates*, loci speciem sequentes, erunt vtputa pinguedo terræ, salsedo, & aliæ qualitates, quæ cum species sequantur, erunt aquæ penes has, quales à terrarū speciebus fieri diximus.

- I. *Planta* naſcētes in aquis, earū aquarum naturā & facultatē indicabunt vel
  - *Probā*
    - *Odoratui* iucundiſſimæ & Guſtui, verum non omnes, ſed quæ ſunt ſolidę ſubſtantiæ & mundiſſimæ.
    - *Odorum* penitus expertes
      - *Capillus* veneris.
      - *Adyanthus* & ſimiles.
  - *Mediocrem*
    - *Siſimbrium.*
    - *Sium* & huiuſmodi.
  - *Improbam*
    - *Aliqua*, q̄ frondium ſint
      - *Latarum* & leniū, harū plurimę improbā aquam oſtendunt, quales ſunt
        - *Nymphea.*
        - *Plantago* aquatica.
      - *Longarum*, Arundines.
      - *Non* latarum neq; lenium, lenticula aquæ, hiſq; omnibus aliæ ſimiles plantæ.
    - *Guſtui* iniucundiſſimæ.
    - *Omnes* fœtidæ ſiue
      - *Praui* ingrati quæ ſint odoris.
      - *Illuuiem* quandam circa ſe contineant, vel ſpumam, ampullaſq; cuiuſuis coloris. Spuma etenim aquarum indicat
        - *Craſſitiē* & viſciditatē.
        - *Vel* naturam ipſarū terreā.

K. *Ant*

K.

Animalia in aquis degentia indicabũt aquarum vitia & bonitates, sic ea considerando, an in aqua

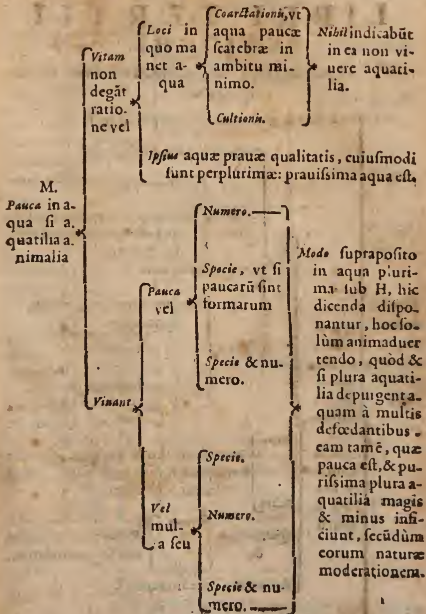
- *Plurima* in qua aut
  - *Non* viuant, reliquis non cõtradicentibus non conducent vitæ hominis.
  - *Viuãt*, quæ sint aut
    - *Multa* numero
      - *Pluriũ* specierum
        - *Temperatarum* & nõ temperatarum simul, cęterum si ex cedunt
          - *Temperata*, magis cõducit hæc aqua vitę hominis.
          - *Intemperata* minus, quæ scilicet nequã sunt.
        - *Non* temperatarum tantùm, minus dictis duab. est conueniens.
        - *Temperatarum* tantùm, meliores erunt aquę hę duab. supradictis.
      - *Paucarum* specierum
        - *Temperatarũ* & non tẽperatarum, in quib. si excedunt
          - *Intẽperata* minus conducit, quã dicenda.
          - *Tẽperata*, magis conducit.
        - *Temperatarũ* tantùm melior est omnibus supradictis
        - *Non* temperatarũ peior est omnibus
    - *Pauca* numero. Vide liter. L.
- *Pauca*. Vide literam M.

L.

Pauca numero vel

- *Plurium* formarum
  - *Temperatarum* tantùm
  - *Temperatarum* & non temperatarũ, magis conducit quàm aqua multa animalia continẽs tẽperata & intemperata, nisi hæc excedant.
  - *Non* temperatarũ tantùm.
- *Paucarum* formarũ
  - *Temperatarum* tantúm, erit magis proba quàm aqua multa, continens paucas species temperatas tantum, itidem de reliquis differẽtijs intelligas.
  - *Non* tẽperatarum tantùm.
  - *Temperatarum* & non temperatarum.

M. *Pau-*

M.
Pauca in aqua si aquatilia animalia
Vitam non degãt ratione vel
Loci in quo manet aqua
Coarctationis, vt aqua paucæ scatebræ in ambitu minimo.
Cultionis.
Nihil indicabũt in ea non viuere aquatilia.
Ipsius aquæ prauæ qualitatis, cuiusmodi sunt perplurimæ: prauissima aqua est.
Viuant
Pauca vel
Numero.
Specie, vt si paucarũ sint formarum
Specie & numero.
Vel multa seu
Specie.
Numero.
Specie & numero.
Modo suprapostito in aqua plurima sub H, hic dicenda disponantur, hoc solùm animaduertendo, quòd & si plura aquatilia depingent aquam à multis defœdantibus, eam tamẽ, quæ pauca est, & purissima plura aquatilia magis & minus inficiunt, secũdùm eorum naturæ moderationem.

LIBRI TERTII
PERIOCHA.

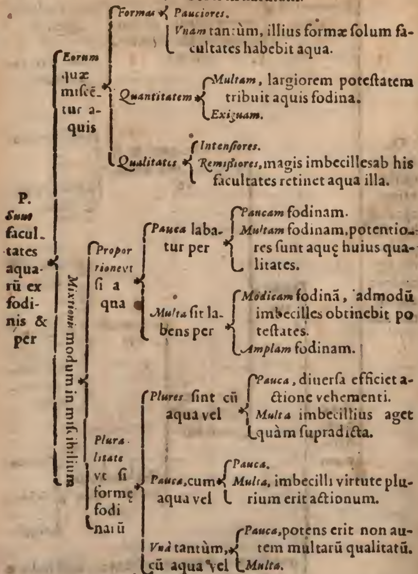
Aquarum facultates continentis è fodinis egressarum.

N. *Facultates* a quarũ ex fodinis
- *Vnde* ſint & quibus modis accipito ſub P.
- Quarũ fodinarũ ſint, quarũ quęritur notitia cõiectabuntur ex illarum aquarũ
  - Sapore nam
    - *Salſa*, ſalis fodinam habent.
    - *Adſtringentes*
      - *Craſſarum* partiũ, Gypſeæ ſunt.
      - *Tenuium* partium, ſunt etiam quandoq; acidæ, vt aluminis, & ferri.
    - *Acida*, æneæ ſunt.
    - *Acres*
      - *Cum* mordicatione ſunt aquæ
        - *Calcis.*
        - *Cineris.*
        - *Nitri.*
      - *Sine* mordicatione ſunt
        - *Sulphurea.*
        - *Bituminoſa.*
  - *Colore* / *Odore* — *Non* ſolùm ſimilẽ deponit ſaporem in aquis fodina quas habet, ſed & colorem & odorem.
  - *Qualitatibus* & *Primis* / *Reliquis* — *Harum* enarrationem ſub Q promiſimus.
  - *Facibus*, &c. Vide literam O.
- *Quales* ſint, &c. Vide literam Q.

O. *Fa-*

O. *Facibus*, quibus etiam aptabis hic supradicta fœces igni apposita aut

- *Flammam* edentes
  - *Crepitant*, Nitrum indicant.
  - *Non* crepitant, verùm quam edunt flamma erit aut
    - *Diuersi* coloris, sulphur.
    - *Coloris* clari, bitumen.
- *Non* edētes flammam
  - *Igniuntur*
    - *Vt* candeſcant & liquentur, indicabunt vel
      - *Aes*, ferrum.
      - *Aurum*, argētum.
    - *Non* vt candeſcāt, verùm aut
      - *Liquantur* vt
        - *Fluant*, plumbum.
        - *Ebullient* tantùm, non fluētes, Alumen.
      - *Non* liquantur, erunt aquæ vel
        - *Cinerim*
        - *Calcis.*
        - *Gypſi.*
  - *ignem* non ſuſtinent crepitantes, ſalis fodinæ aquam denunciant.

P. Sunt facultates aquarũ ex fodinis & per
Eorum quæ miscẽtur aquis
Formas
Plures, aqua illa plures potestates habebit in naturam.
Pauciores.
Vnam tantùm, illius formæ solum facultates habebit aqua.
Quantitatem
Multam, largiorem potestatem tribuit aquis fodina.
Exiguam.
Qualitates
Intensiores.
Remissiores, magis imbecilles ab his facultates retinet aqua illa.
Mixtionis modum in miscibilium
Proportione vt si aqua
Pauca labatur per
Paucam fodinam.
Multam fodinam, potentiores sunt aquę huius qualitates.
Multa sit labens per
Modicam fodinã, admodũ imbecilles obtinebit potestates.
Amplam fodinam.
Pluralitate vt si formę fodinarũ
Plures sint cũ aqua vel
Pauca, diuersa efficiet actione vehementi.
Multa imbecillius aget quàm supradicta.
Pauca, cum aqua vel
Pauca.
Multa, imbecilli virtute plurium erit actionum.
Vnà tantùm, cũ aqua vel
Pauca, potens erit non autem multarũ qualitatũ.
Multa.

Q. Qua-

P. *Quales* sint ex fodinis aquarū faculta tes si sint

Ex pluribus metallis, cum eorum cōplexus in aquis; quotquot fieri possint, differentiarum numerū con stituant 78. quos complexus habentes aquæ præstabiliores sunt aquis formarum simplicium, easdem quorumcunq; metallorum retinebunt aquę verùm refractas.

Vnius metal li solùm, eius qualitates suscipient &

- *Primas* per quas omnes exiccabūt verùm aliquæ
  - *Calefaciendo* quales sūt aquæ
    - *Sulphureæ.*
    - *Bituminosæ.*
    - *Aluminosæ.*
    - *Salsæ.*
    - *Nitrosæ.*
    - *Calcis.*
    - *Cineris.*
    - *Aeneæ.*
    - *Auri.*
  - *Refrigerando*
    - *Plumbeæ.*
    - *Gypseæ.*
    - *Argenteæ.*
    - *Ferri.*
- *Reliquas* per quas aliæ
  - *Laxando* emolliunt quales sūt
    - *Sulphureæ* quæ magis quàm bituminosæ
      - *Dissipant.*
      - *Resoluunt.*
      - *Attrahunt.*
      - *Penetrant,*
      - *Et* extergunt.
    - *Bituminosæ,* quæ collecticæ etiam sunt virtutis, verùm magis emolliunt laxando, quàm sulphureæ.
  - *Densando* adstringūt, abstergūt cōtrahunt & consumūt adstrictione
    - *Leui* qualis est
      - *Salsarum.*
      - *Nitrosarū.*
      - *Calcis.*
    - Valida qualis est Aluminosarum aquarum.

LIBRI QVARTI
PERIOCHA.

Modos comprehendentis aquas præparandi.

R.
Aquarũ præparatio est depuratio illarum substantiæ, vt iuuẽt attractiuam, retẽtiuam, digestiuam, & expulsiuã: apparentur per modos, qui numero sint sex

- *Defluxus*, per quẽ iisdẽ modis apparantur aquæ Vide literam S. aut
  - *Fœtidæ*, & putres, putredinem deponant.
  - *Viscidæ*, & glutinosę, detergantur.
  - *Crudæ*, ac duræ, aliquã maturationẽ assequantur.
- *Residentia* sub V. vt fiant
  - *Splendidissimæ.*
  - *Tenuissimæ*, modus residendi magis minusue eas ad tenuitatem disponit.
- *Percolatio* sub V. vt
  - *Qualitatum* participes fiant earũ expertes.
  - *Crassius* deponant, tenuius percolando.
- *Decoctio* sub Z. vt
  - *Liquentur.*
  - *Dulcescant.*
- *Infrigidatio* sub B b. vt
  - *Crudescant*, magis in stomacho moram trahentes.
  - *Densentur.*
- *Calefactio* sub F f. vt
  - *Magis* penetrent leuissimę.
  - *Emolliantur.*

S. *De-*

- **S. Defluxus** qui motus est quo a qua tendit in lapsum vel proniorē, vel in quascūque alias loci differētias, ad quas præparat per quamcunque sui speciē, seu in defluxu moueātur aquæ
  - *Per se*, seu dicas secundum naturam, tunc mouētur deorsum tantū vel
    - *A prohibente* locum, si quæ huius defluxus habentur differentiæ relinquūtur, quia erūt eædem cum sequentibus.
    - *A se ipsis differentiæ considerabuntur*
      - *Simplices desumptæ*
        - A *specie*, defluunt e dim vel cursu
          - *Lento.*
          - *Citato*, pellucidas, leues, tenues, & minus participes qualitatū efficit aquas.
          - *Recto.*
          - *Obliquo* minorē perspiratū habent, & plurimā luti admistionē.
        - *A locorum* per quos defluūt differētiis, vel penes
          - *Aspectū* que habet ad Solē.
          - *Positum.*
          - *Figuram vel situ vel*
            - *Planus* locus, diuersas hic possunt recipere qualitates aquæ, propter varios defluxus.
            - *Montuosus*, frigidiores tenuiores, & magis splendidas cōtinet aquas.
            - *Concauus*, æstuosas.
            - *Altus* easdē ferè qualitates in hoc loco habent aquæ, quas in montuoso.
      - *Composita.* Vide literam T.
  - *Fortuitò*, per quem defluxū mouentur aquę per vnamquamq; loci differentiā, nisi deorsum, huius eædem erunt differētiæ, cum defluxus secundum naturam differentiis iam iam exaratis.
  - *Secundum* naturam & fortuitò, vt est aquę deorsum per saltus. Differentias easdem habet, quas habent ambæ defluxus species naturalis inquam & fortuitus.

)(2

T. *Composita*, quæ ex his simplicib. constant pluribus modis, possunt enim species defluxus in aqua omnes vnà simul coire, quas ex his aptare poteris, defluent per

- *Altos.*
- *Cōcauos.*
- *Planos.*
- *Mōtuosos.*

Locos motu latæ

- *Obliquo*
  - *Citato*
  - *Lento*
  - *Versus*
    - *Oriens.*
    - *Meridiem.*
    - *Septentrionē.*
    - *Occidēs.*
- *Recto* nō defluūt in omnibus citato vel tardo motu, quoniam
  - *Per* montana semper citato motu mouentur, non bonę censentur.
  - *Per* plana & in reliquis duabus differentiis, vtroque motu citato & lento mouentur per quascunq; plagas.
- *Partim* obliquo & partim lento per quęuis positum motu vel
  - *Citato.*
  - *Citato* & lento.
  - *Lento.*

V.
Residentia quæ fit in aquis est grauioris separatio in infirmiorem partē propterea à residentia acquirunt aquę& puritatem & tenuitatē, eam dispo nūt aquarum vel

Agitationet& defluxus, quæ sic disposita residētia fit vel

Post agitationes, quiescentibus iam aquis, qualis est arenæ tenuis in aquis aliquorum fluuiorū, hæc cōmunis est residendis & *Tenuibus.* *Et* crassis.

Vel etiam labentibus ipsis, vt in inundationibus imbrium, hæc compe tit nō nisi crassissimis residendis, propterea prior meliorē aquam disponit.

Crassa aquorum substantiæ, in qua difficilius residendum descendit, quàm in aqua tenui.

Rarefactio, seu liquatio, vt in aqs calefactis, in quibus vt etiā in superiorib. iam dictis residentaut

Serius ratione vel

Eius, quod residit, e[i]t vel

Pars aquæ, q̄ & si sit grauis, tamen moram contrahit, quia inficit quā tangit aquā

*Densita*te qua est vel à *Terra.* *Ab* vtriq;. *Ab* aere.

Grauedine propter terreas partes quæ continuo fiūt aquæ.

Non aquæ pars, sed q̄d aliud aquis mixtū impediēs sui ipsius residētiam quia est vel *Tenax.* *Viscidū.* *Crassū.* *Frigidum.*

Citò, per quā speciē disponito dicta in superiori specie residētię, quę huic cōdiuiditur: vt etiā sępe sępius hinc inde faciēdū est. Cita residētia signū est tenuium aquarum, cæteris pirab.

X. *Excolatio* aquarū est earum depuratio per colū, tot igitur erunt modi percolationis, quot coli species, colū erit vel

- *Deferēs* aquā per sui partem post parte, ita vt percoletur tenuius, ob id omniū percolationū præstantissima præcipuè laudatur ab Auicenna: quale est vel
  - *Filtrū*
  - *Lana* ellychnium
    - *Perquam* percolationis speciem magis quā per alias fiūt aquæ
      - *Pellucida.*
      - *Tenues.*
- *Transitum* præbens per suos met meatus, propter quos diuersę erunt percolationes, & diuersæ aquarū substantię in tenuitate & luciditate. meatus etenim erunt vel
  - *A natura*, quales sūt
    - *Arenarum*, qui modus & si non præstantior sit suprapositο, tamen eò vtūtur magis omnes.
    - *Vel* luti.
  - *Ab* arte cuiusmodi sunt meatus in pānis
    - *Lineis* & similibus.
    - *Laneis.*
    - *Et* in his quos ietas dicimus.
  - *A natura* cui ars opem tulerit, vt vasa sunt omnia transmittētia veluti resudando &
    - *Terrea*
    - *Cerea*
      - *Hic* modus nō frequētatur.

Y. *Cisternarum*

- *Apparatus* consideretur penes ea loca vel
  - *In* quæ cadunt aquæ, dũ pluunt, sint &
    - *Purissima* omnib. immunditiis vacua.
    - *Omni* prorsus qualitate carentia.
  - *Per* quæ excolãtur aquæ in Cisternã, referta debent esse non glarea sed arena
    - *Densa* substantię.
    - *Minutissima.*
    - *Pinguitudinis* expers.
    - *Copia* multa.
  - *In* quibus morantur aquæ dicto superius modo excolatę, sit locus.
    - *Non* scissus in petra, nam aquas reddit duras.
    - *Aeri* purissimo expositus.
    - *Constructus* ex lateribus calce & arena.
- *Aquarum* quas, &c. Vide literam Z.

Z.
Aquarũ, quas excolatas omnes esse oportet

- *Substantia* est
  - *Tenuißima.*
  - *Leuißima.*
  - *Splendidißima.*
  - *Dulcißima.*
- *Qualitates* penes
  - *Tempus* quo colligédę sunt plurimum inter se differunt
    - *Hyeme* quę colliguntur semper frigidissimæ sunt & crudæ.
    - *Aestate* æstuosæ.
    - *Autumno* exhalationibus refertæ.
  - *Coctionem*, excolationem & ea omnia quæ supra posita sunt in lib. pr. præsertim sub C. inter se differunt, decoctæ enim & excolatæ vt diximus meliores sunt.
- *Facultates*, si aquæ sunt decoctæ & excolatæ, tales
  - *Conducunt*
    - *Natura* temperatæ.
    - *Vel* quibus ventres duri sunt.
  - *Non* conducunt biliosis & iuuenibus æstiuo tempore, his præsertim quibus coaceruatur bilis in eorum ventribus.

A a. *Decoctio aquarum fit*

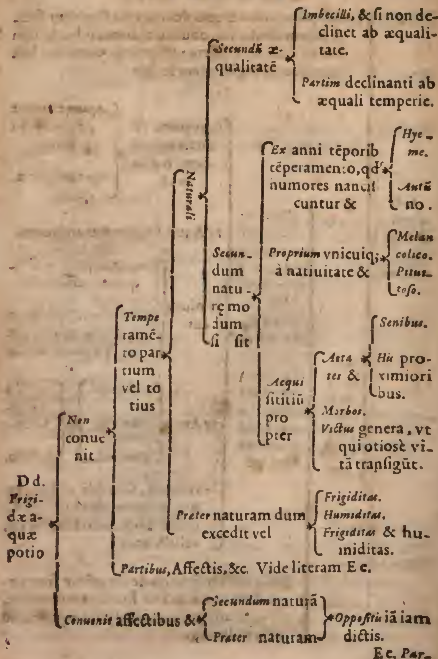
- *A Sole*, per quam decoctionem tenue euaporat relicto crasso, decoquitur igitur solùm tenue, & aqua derelicta à tenuioribus partibus crassissima est, propterea hæc decoctio est aquæ tenuiũ partium rarefactio.
- *Vel* ab igne vt liquentur crassum & tenue, tũc decocta est, ꝓpterea omnes aquæ coquen desunt: in hac aquarũ coctione considere tur
  - *Vas* vbi coquuntur, quod terreũ sit vitriatum & an
    - *Dum coquuntur aquæ, sit*
      - *Plenũ* aqua. / *Eius* pars media tãtũ, vel inferior aquã habeat — *Tunc* vas nõ probè coquit aquas nã vel
        - *Vruntur.*
        - *Non* bene liquantur.
      - *Eius* pars quinta aquis uacua, reliquis quatuor impletis, tunc probè liquantur.
    - *Operculum*
      - *Habeat* dum ebulliunt, tunc ferè vruntur aquæ, & exiccant potatæ.
      - *Non* habeat, nõ ita præparat⁹ ingreditur aer.
      - *Partim* habeat & partim non, melior fit liquatio.
  - *Ignis*, Aquarum decoctarum, &c. Vide literam Bb.

Bb.

- *Ignis* an ſit
  - *Intentus* aquam adurit, niſi craſſiſſima fuerit.
  - *Remiſſus*, non liquat aquam niſi tenuiſſimam.
  - *Mediocris*, hoc aquã liquare oportet inter craſſiſſimam & tenuiſſimam.
- *Aquarũ* decoctarum per ignem conuenienti hunc poſito modo
  - *Subſtantia* erit, etenim aquarum
    - *Pars* inferior à reſidentia poſt decoctionẽ craſſa, frigida, non commoda potui.
    - *Superior*, tenuis, dulcis pellucida & leuis.
  - *Facultates*
    - *Pars* minor tertia inferiori parte neruis officit, grauat ſtomachum, expulſiuam ſiſtit.
    - *Reliqua* ſuperiores partes bonæ ſunt, verùm non conueniunt
      - *Naturaliter* humidis quoniam emolliunt.
      - *In* deſtillationibus

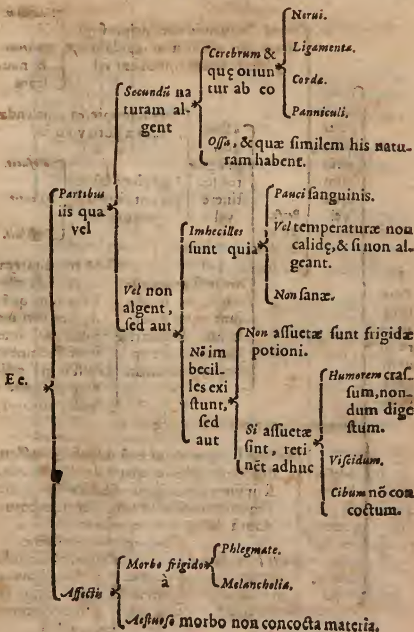
Cc. *Aqua* q̃ infrigidatur erit aut

- *Decocta* prius, quam ſi quis deinde velit frigidam facere, iiſdem modis vti conueniet, dicendis hic in non decoctis aliquo artificio infrigidatis. Cæterùm hæc intenſiorem frigiditatem recipit.
- *Non* decocta habens frigiditatẽ aut
  - *Aliquo* artificio, q̃d competet & decoctis & non decoctis aquis: differãt ſolùm quia decoctæ magis frigeſiunt. ambæ vt magis frigeſiãt dãtur vel
    - *In* puteum vel ſubterraneum locum in æſtate vt
      - *Aquam* tangant per quam frigeſiant.
      - *Non* tangant aquam.
    - *In* Aquæ frigidæ ſcaturiginem.
    - *In* niuẽ aut
      - *Circumponendam* vaſi aquam continenti.
      - *Injiciendam* in ipſam potandam aquam, fit crudiſſima ac denſa.
    - *In* Aerẽ
      - *Nocturnam*
      - *Nebuloſam*
      - *Diurnum*
        - *Inter* domi parietes.
        - *Sub* dio.
    - *In* ventum, ſunt talis cõſtitutionis, qualem diximus ſub C. qualis enim venti facultas eſt, talis & aeris.
  - *Abſque* alio artificio quales in æſtate ſunt puteorum aquæ, & aliæ ſimiles ſubterraneæ, & quæ colliguntur in ciſternis aquæ niuiũ & grandinum.

Dd. *Frigidæ aquæ potio*
- *Non* conuenit
  - *Tempe*ramēto partium vel totius
    - *Naturali*
      - *Secundū æ*qualitatē
        - *Imbecilli*, & si non declinet ab æqualitate.
        - *Partim* declinanti ab æquali temperie.
      - *Secundum* naturæ modum si sit
        - *Ex* anni tēporib tēperamento, qđ numores nanciscuntur &
          - *Hyeme.*
          - *Autūno.*
        - *Proprium* vnicuiq; à natiuitate &
          - *Melancolico.*
          - *Pituitoso.*
        - *Aequi*sititiū propter
          - *Aetates* &
            - *Senibus.*
            - *His* proximioribus.
          - *Morbos.*
          - *Victus* genera, vt qui otiosè vitā transigūt.
    - *Præter* naturam dum excedit vel
      - *Frigiditas.*
      - *Humiditas.*
      - *Frigiditas* & humiditas.
  - *Partibus*, Affectis, &c. Vide literam E e.
- *Conuenit* affectibus &
  - *Secundum* naturā
  - *Præter* naturam
  - *Oppositis* iā iam dictis.

E e. *Par-*

- Ec.
  - *Partibus* iis qua vel
    - *Secundū* naturam algent
      - *Cerebrum* & quę oriuntur ab eo
        - *Nerui.*
        - *Ligamenta.*
        - *Cordæ.*
        - *Panniculi.*
      - *Oſſa*, & quæ ſimilem his naturam habent.
    - *Vel* non algent, ſed aut
      - *Imbecilles* ſunt quia
        - *Pauci* ſanguinis.
        - *Vel* temperaturæ non calidę, & ſi non algeant.
        - *Non* ſanæ.
      - Nō imbecilles exiſtunt, ſed aut
        - *Non* aſſuetæ ſunt frigidæ potioni.
        - *Si* aſſuetæ ſint, retinēt adhuc
          - *Humorem* craſſum, nondum digeſtum.
          - *Viſcidum.*
          - *Cibum* nō concoctum.
  - *Affectis*
    - *Morbo frigido* à
      - *Phlegmate.*
      - *Melancholia.*
    - *Aeſtuoſo* morbo non concocta materia.

Ff *Calida*rum aquarũ inuestigabimus

- *Terminũ caliditatis*: calefiũt enim aquæ vel
  - *Imperfectè*, quando iam incipit frigiditas remoueri, dicũtur tepidæ non perfecte calentes, mouent vel
    - *Nauseam.*
    - *Vomitum* & nauseam.
  - *Perfectè* vt caliditas sit
    - *In* summo, quã gustus sustinere vel
      - *Nequit*, propterea reiiciendæ sunt à potu vienies.
      - *Potest*, hæc est apta potui verùm potenter &
        - *Calefacit.*
        - *Discutit.*
        - *Dissoluit.*
    - *Non* in summo, tũc magis & minus fiunt aquæ dicendarum facultatũ participes per appropinquationem vel
      - *Ad* tepiditatem, sic perfectè calefactæ sunt quãdo iam iam manifesta caliditas introducitur.
      - *Ad* summã caliditatem, quãdo sensus afficitur.
- *Facultates*, quas reperies sub Gg.
- *Calefaciẽ*di modũ, exponuntur etenim vt calefiãt vel
  - *Igni*, per hunc modum etiã disponito easdem differẽtias, quas in aquarũ decoctione conscripsimus, circa ignis cõsideratione á quo coquuntur aquæ, & vasis vbi detinentur, dum à dicto igne coquuntur
  - *Soli*, hæ potui quia nõ liquãtur sunt ineptę, siue
    - *Euaporent* Soli expositæ.
    - *Non* euaporent seu vase
      - *Pleno*, hæ singulæ differẽtię diuersas in aquis facultates pmunt.
      - *Non* pleno.

Gg. *Calida* aqua pota ta vires habet

- *Nocendi* carnib. cerebro neruis, neruosisque partib. fluxum sanguinis ciet, & alia huiusmodi efficit siue
  - *Multa* potetur vel
    - *Continuò*
      - *Post* cibum.
      - *Ante* cibum, minus has noxas infert.
    - *Rarò* minorē offensionem ꝓmouet quā multa & continuo potata
      - *Ante* cibū, vt plurimùm officit, quādoq; tamen cōsulitur infra ponendis.
      - *Post* cibū in robusto ventriculo non laudatur.
  - *Pauca* potetur vel
    - *Post* cibum praua est
    - *Ante* cibum non bona & si magis laudetur
    - *Animaduertendo* q͞d magis officit cōtinuo potata quàm nō in frequēti vsu.
- *Iuuandi*, calorē naturalem restaurat, spiritus mouet, pulmonē iuuat, naturalia in eorum statu conseruat, fundit quæ obstruūt, abstergit in intestinis & ventriculo nocua, loca infrigidata calefacit, flatus discutit, morbis à pituita & melancholia succurrit, epilepsiæ, cōuulsionibus, fluxionibus à cerebro, vlceribus serpiginosis, pernionibus, vrinas mouet & menstrua & sudores, hæc omnia efficit siue
  - *Multa* & rarò qs vtatur
    - *Ante* cibum, quib. flatus discutiendus est, seu humor, & calefaciendæ sunt partes.
    - *Post* cibū in quib. indigēt
      - *Cibi* liquatione & trāspiratione.
      - *Ventriculus* caliditate.
  - *Non* multa
    - *Rarò* si potetur, laudatur; potius
      - *Ante* cibū ad dicta omnia efficienda.
      - *Quam* à cibo.
    - *Sæpe* nō adeò laudāda est &
      - *Antè* cibū.
      - *Post* cibū.

Hh. *Modi*, quos diximus ad aquarũ præparationes, erunt vel

- *Simplices*, sex tantùm sunt
  - *Defluxus.*
  - *Excolatio.*
  - *Residentia.*
  - *Decoctio.*
  - *Infrigidatio.*
  - *Calefactio.*
- *Complexi*
  - *Vnico*, tantùm complexu, per quem modum complexus fiet hi
    - *Residentia* vel cũ
      - *Calefactione.*
      - *Infrigidatione.*
      - *Decoctione.*
    - *Defluxus* vel cũ
      - *Excolatione.*
      - *Calefactione.*
      - *Residentia.*
      - *Decoctione.*
      - *Infrigidatione.*
    - *Decoctionis* vel cum
      - *Infrigidatione.*
      - *Calefactione.*
    - *Percolationis* vel cum
      - *Residentia.*
      - *Decoctione.*
      - *Infrigidatione.*
      - *Calefactione.*
  - *Pluribus*, &c. Vide literam I i.
  - *Omnibus* in quibus cõplicari possunt, erunt simul Residẽtia, defluxus, decoctio, excolatio vel cum
    - *Calefactione.*
    - *Infrigidatione.*

Ii. *Pluribus* cōplexibus vel

- *Quatuor* per quos aqua depurgabitur magis quam per tres cōplexus dicendos, erunt
  - *Decoctionis*, excolationis residentiæ vel cum
    - *Infrigidatione.*
    - *Calefactione.*
  - *Defluxus* excolationis & residentiæ vel cum
    - *Decoctione.*
    - *Infrigidatione.*
    - *Calefactione.*
- *Tribus* per quos vnā cōplexus aqua præparabitur erunt hi
  - *Percolatio* & defluxus vel cum
    - *Residentia.*
    - *Calefactione.*
    - *Decoctione.*
    - *Infrigidatione.*
  - *Residētia* & decoctio vel cū
    - *Infrigidatione.*
    - *Calefactione.*
  - *Defluxus* & residētia vel cū
    - *Decoctione.*
    - *Calefactione.*
    - *Infrigidatione.*
  - *Decoctio* & defluxus vel cū
    - *Infrigidatione.*
    - *Calefactione.*
  - *Percolatio* & residētia vel cū
    - *Calefactione.*
    - *Decoctione.*
    - *Infrigidatione.*

Kk. *Modi* sex aquas præparãdi inter se vel

- *Conueniunt*
  - *Omnes*, Excolatio, defluxus, residentia, decoctio, vt aquas reddant tenuissimas, dulcissimas, leuissimas & splendidissimas: quid in eis calefactio & infrigidatio immutent ex sequentibus percipies. Omnes concurrunt vt aquam alterent.
  - *Plurimi inter se nam*
    - *Defluxus*, infrigidatio, & decoctio aquã aeris susceptibilem reddunt.
    - *Decoct.* resid. excolatio splẽdidissimas aquas efficiunt.
    - *Resid.* calefact. & decoct. leuitatẽ in aquis efferunt.
    - *Percolatio*, resid. & calef. tenuitatẽ in aquis excitant.
    - *Calefact.* defluxus & resid. cõmunicãt incrassarum partium agitatione.
    - *Residentia*, infrig. excol. & decoct. appetitiuam eliciendo gustui gratissimam reddunt aquam.
  - *Singuli*, &c. Vide literam Ll.
- *Discrepant*. Vide literam Mm.

L l.

Singuli —
- *Defluxus* cum —
  - *Excolat* minus corruptibiles aquas, efficiunt.
  - *Residentia* in craſſarum partium defluxu.
  - *Infrigidatione*, caliditatem continentis impugnant: ſecundo conuertunt humorem acreum ad aqueum.
  - *Calefactione*, concitant partes craſſas ac tenues.
  - *Decoctione*, tenuitatem agunt in craſſas partes.
- *Decoctio* cum —
  - *Infrigidatione* valent guſtum.
  - *Calefactione*, emolliunt & eliquant aquas.
- *Reſidentia* cũ —
  - *Decoctione*, in deſcenſu craſſarum partium.
  - *Excolatione*, ſeparãt craſſum à tenui, vnde ſplendor reſultat in aquis.
  - *Infrigidatione* exprimunt aquarum partes.
  - *Calefactione*, communicant in earum leuitate.
- *Percolatio* cum —
  - *Calefac.* magis humectantem aquam faciũt, ſed hoc eis proprium non eſt.
  - *Decoctione*, eiiciunt craſſas partes.
  - *Infrigidatione*, conuenit in his, in quibus conueniunt infrigidatio & reſidentia.

Mm. *Discrepãt* inuicẽ modi, per quos pręparãtur aquæ his dissidiis

Residentia à

Decoctione: hæc per residentiã separat crassum à tenui, residentia per rarefactionem à decoctione aliæ species residentiæ non separant per aquarum liquationem.

Percolatione: huius proprium est percolare tenue relicto crasso: residentiæ verò deponere crassum relicto tenui.

Calefactione: nã aqua calida magis penetrat ratione caliditatis, quæ residit ratione tenuitatis.

Infrigidatione: per quam densantur tenuiores aquæ partes per residentiam crassiores.

Decoctio à

Calefactione: in aqua decocta residentia facta est, in calida verò non.

Infrigidatione: Hæc densat, decoctio liquat.

Defluxus à

Calefactione, *Decoctione*: *Defluxus* terit, calef. & decoct liquãnt.

Excolatione, *Residentia*: *Hi* duo modi reddũt aquas à crasso separatas, defluxus cõmissas cũ crasso.

Infrigidatione: coarctat hæc aquæ partes, perspirabiles eas reddit defluxus: secundo fluunt partes in defluxu, adhærent infrigidatæ.

Excolatio à

Decoctione: in hac residit crassum per liquationem, in illa non per attenuatas partes.

Calefactione: in hac miscentur crassa & tenuia, in excolatione autem separantur.

Infrigidatione, separãtur partes per excolationem, vt tenuiores, & splendidiores fiant, & leues: per infrigidationem moram contrahũt in stomacho.

Calefactio ab infrigidatione, ab aqua calida dissoluuntur laxanturq; partes, ab aqua frigida contrahuntur.

LIBRI QVINTI PERIOCHA.

Aquarum vniuersim considerationem includentis.

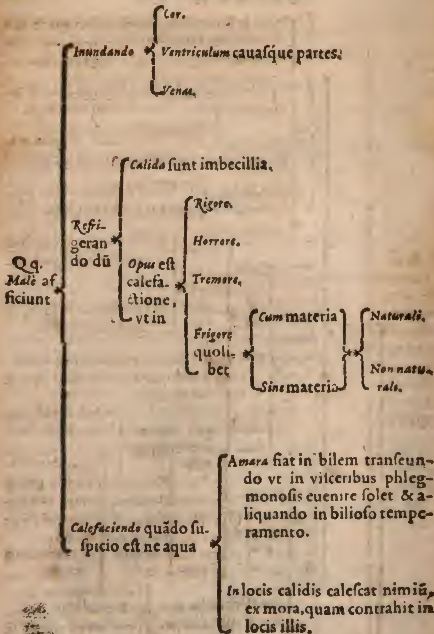
N n. *Aquarũ* vniuersim facultates indagan- ti inuestigandæ erũt

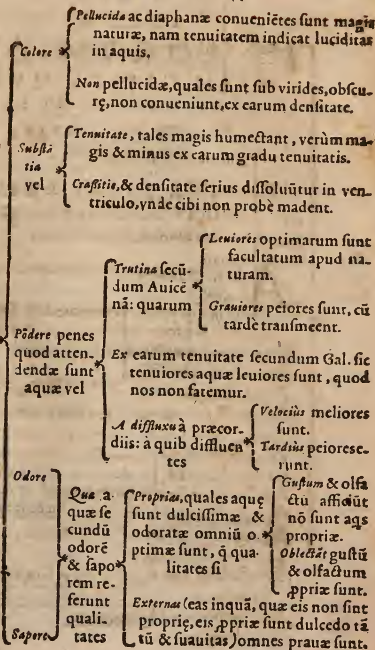
- *Eadem* facultates, non à causis deductæ, sed ab inhærentibus causis in vnum congestis, vt aquam effecerint. Exarandis sub R r.
- *Omnia* quæ vicissim natura ab aquis, & aquę à natura
  - *Patiuntur*
    - *Aqua* à natura
      - *Rarefactionem.*
      - *Emollitionem.*
      - *Distributionem.*
    - *Natura*, &c. Vide literam Oo.
  - *Non* patiũtur
    - *Natura* ab aquis nutritionem.
    - *Aqua* à natura
      - *Concoctionem*, quæ ẽst ad nutritionẽ. patitur tamẽ concoctionem tùm
        - *Ad* rarefactionem.
        - *Ad* liquationẽ.
      - *Digestionem*, quę fit ad nutritionem, sed ad distributionẽ concocti alimenti.
- *Quibus* in potu aquę cõueniant, & quibus non sub P p.

Oo.
Natura ab aquis medentur & castigant cognatas affectiones vel

- *Per* accidens, per calefactionem scilicet.
- *Per* se
  - *Infrigidando*
    - *Aestum* extingũt in
      - *Continentibus.*
      - *Impetum* facientibus.
      - *Contentis.*
    - *Densant* rarefactas partes.
    - *Laxata* contrahunt.
  - *Humectã*do
    - *Leniunt* aspera.
    - *Aptant* fluxui & perspiratui
      - *Densa*
        - *Crassa.*
        - *Viscida.*
      - *Valde* acria.
    - *Madefaciunt* exiccata.
    - *Sordida* abluunt.

- **Pp. *Aqua potatæ***
  - *Conferũt in*
    - *Statu naturali*
      - *Pueris* & iuuenibus, magis quàm ætate vigentibus & ſenibus.
      - *Mulieribus* magis quàm ſenibus & viris.
      - *Pinguibus* magis quàm gracilibus.
      - *Raro* corporis & ventriculi habitui.
      - *Membris* / *Humoribus* — *Natura* calidis & exiccatis.
      - *Virtuti* robuſtæ ac validæ, etiam ventriculi.
      - *Temperamẽto*
        - *Sanguineo.*
        - *Bilioſo*, in quo nõ amareſcũt.
      - *In* aere calido & æſtuoſo.
    - *In* vtroq; ſtatu & naturali & præter naturã quãdo medẽtur & caſtigant vel
      - *Refrigerãdo* ingeſta pro cibo & potu dũ fiant chylus & ſanguis.
      - *Humectando* ſanguinem, bilem etiã craſſos & tenues, attenuando, diffundẽdo, & incraſſando.
      - *Refrigerando* & humectando membra ſimplicia & compoſita, delendo cognatas affectiones.
    - *Statu præter naturam*
      - *Morbis* acutis
        - *Aeſtuoſis* concocta materia.
        - *In* quibus læditur vel mẽs & caput ab acribus ſeu vaporibus humoribus.
      - *Cauſis* morborũ quæ ſint
        - *Aeſtus*
        - *Bilis*
        - *Sanguis*
        - *Non* tamen in qb. vis locis exiſtentib. nam
          - *In* continẽtib. infeſtis phlegmone vt in liene non conferunt.
          - *In* cõtẽtis cõferunt.
      - *Sympthomatibus* quãdo vt nũc dictum eſt
        - *Caput* dolet.
        - *Mens* læditur.
        - *Dolet* caput, cũ mentis perculſione.
  - *Malè* afficiunt. Vide lit. Q q.

Qq. Malè afficiunt
Inundando
Cor.
Ventriculum cauasque partes.
Venas.
Refrigerando dū
Calida sunt imbecillia.
Opus est calefactione, vt in
Rigore.
Horrore.
Tremore.
Frigore quolibet
Cum materia
Sine materia
Naturali.
Non naturali.
Calefaciendo quādo suspicio est ne aqua
Amara fiat in bilem transeundo vt in visceribus phlegmonosis euenire solet & aliquando in bilioso temperamento.
In locis calidis calescat nimiū, ex mora, quam contrahit in locis illis.

Rr. *Facultates* generatim aquarũ indagẽtur nũc ab ipsarum aquarũ

- *Colore*
  - *Pellucida* ac diaphanæ conueniẽtes sunt magis naturæ, nam tenuitatem indicat luciditas in aquis.
  - *Non* pellucidæ, quales sunt sub virides, obscuræ, non conueniunt, ex earum densitate.
- *Substãtia* vel
  - *Tenuitate*, tales magis humectant, verùm magis & minus ex earum gradu tenuitatis.
  - *Crassitie*, & densitate serius dissoluũtur in ventriculo, vnde cibi non probè madent.
- *Põdere* penes quod attendendæ sunt aquæ vel
  - *Trutina* secũdum Auicẽnã: quarum
    - *Leuiores* optimarum sunt facultatum apud naturam.
    - *Grauiores* peiores sunt, cũ tardè transmeent.
  - *Ex* earum tenuitate secundum Gal. sic tenuiores aquæ leuiores sunt, quod nos non fatemur.
  - *A diffluxu* à præcordiis: à quib diffluentes
    - *Velociùs* meliores sunt.
    - *Tardiùs* peiores erunt.
- *Odore* / *Sapore*
  - *Quæ* aquæ secundũ odorẽ & saporem referunt qualitates
    - *Proprias*, quales aquę sunt dulcissimæ & odoratæ omniũ optimæ sunt, q̃ qualitates si
      - *Gustum* & olfactũ afficiũt nõ sunt aqs propriæ.
      - *Oblectãt* gustũ & olfactum ꝓpriæ sunt.
    - *Externas* (eas inquã, quæ eis non sint propriæ, eis ꝓpriæ sunt dulcedo tãtũ & suauitas) omnes prauæ sunt.

INDEX
IN EORVM OMNIVM CAPITA, QVÆ COMPREHENDVNT LIbri quinq; DE AQVIS Pamphili Herilaci.

CAPITA LIBRI PRIMI Aquarum facultates continentis ab æthere cadentiũ.

Mannæ

CAPITA LIBRI II.
De aquis emanantibus à terra.

CAPITA LIBRI III.

CAPITA LIBRI IIII.
De præparationibus aquarum.

CAPITA LIBRI V. DE cognitione aquarum vniuersim.

INDEX CAPITVM LIBELLI de Vinorum & aquarum effectibus inuicem comparatis.

FINIS.

AVTHORES ALIQVOT, QVORUM placita vel insequimur, vel infringuntur.

Hippocrates.
Plato.
Aristoteles.
Auerrhoes.
Auicenna.
Aetius.
Alexãder Trallian'.
Alexãder Aphrodisiensis.
Asclepiades Bithin'.
Aneximander.
Albertus Magnus.
Andreas Matthiol'.
Antonius ab Altomari.
Aulus Gellius.
Abix.
Andreas Bellunensis.
Alphonsus Ciccharellus.
Bartholomęus Mõtagnagna.
Brasauola.
Cornelius Celsus.
Calistenes.
Democritus.
Diascorides.
Empedocles.
Erasistratus.
Fernelius.
Gigil.
Hermes.
Halyabas.
Iacobus de partibus
Ioseph. de bello Iudaico.
Liuius.
Musue.
Matthęus Syluatic'.
Nicolaus Florentinus.
Oribasius.
Paulus Aegineta.
Plinius.
Philostonicus.
Rhasis.
Rabi Moyses.
Serapio.
Thomas Linachius

LIBER PRIMVS DE AQVIS CADENTIBVS AB AETHERE.

CAPVT PRIMVM.

Scientia aquarum quo hîc inſtituatur ordine.

AQVARVM omnium, quæ ſunt in cibis & potu hominibus vſui, ſi ſpecierum differétiæ prius in ordinem redactæ fuerint, ipſarum propriorũ effectuum ad hominem relatorum, quod nunquàm non inquiritur in re medica, erit facilior inueſtigatio per cauſas. Aquæ, pluſquàm alia, inter ſex non naturalia, cum cõferant ex Hippoc: ad ſanitatem, medicinæ ſcientiæ plurimam præſtabunt opem. Poſt omnia, vniuerſim aquarum facultatibus

Aquarum ſciẽtia cur in re medica, neceſſaria.

In libr. de aer. aqu. & loc.

explicitis, nõ inquam quæ, singulatim sint propriæ vnicuiquè speciei (quod præ illis absoluetur) sed quæ generaliter aquæ cõpetunt, vnà & simul in re medica aquarum scientia terminabitur. Aquæ specierum differentiæ indagabuntur, tùm ex earum causis efficientibus, & materialibus, penes quarum diuersitates, etiam formarũ dissimilitudines necessariò consequuntur, non dico substantialiũ, nam tantùmodò talis aquarum forma vna est, esse aquę: sed casu incidentium, quæ patent sensui, qualitas, ac temperies: tùm etiã ex inhærentibus attributis aquarum formis semper, nõ in alijs, & sub eis omnibus contentis, quæ quoquè conferunt ad harum specierũ cognitionẽ, & seiunctim, & vnà cũ dictis causis. Distinguentur inter se facultates aquarum variæ, per varias cõponentiũ proportiones, quibus aquæ constãt diuersis, & penè infinitis modis, ijsdẽ enim naturam afficiunt: nec non per ea, quæ dũ occurrunt aquis, eas alterare possunt, vt vel per varias præparationes ipsis obtingentes aliquo artificio, seu aliter à natura, fiãt vsui magis aptæ, vel alterentur vsquequò aut minus aptæ, aut non aptæ reddantur vsui.

Aquarum sciẽtia in re medica ex quibus constat.

Facultates aquarum vnde sint.

SVM-

SVMMA CAPITIS I.

1 *Aquarum earum in hoc libro erit ſcientia, quæ ſunt vſui hominibus in cibo & potu.*
2 *Aquæ conſiderantur in re medica, vt referuntur ad hominem.*
3 *Effectuum notitia facilior eſt ex differentijs ipſorum cauſarum.*
4 *Aquarum effectus & facultates ſunt aut proprij ipſarum ſpecierum, aut communes aquis vniuerſim.*
5 *Facultates propriæ ſpecierum proueniunt à forma.*
6 *Forma aquæ duplex eſt, eſſe aquæ, & ipſius temperamentum.*
7 *Aquarum varia temperamenta cognoſcimus per earum differentias.*
8 *Differentiæ aquarum, & earum ſubſtantiæ & facultates innoteſcunt cognitis efficientibus cauſis materialibus, & inhærentibus proprijs.*
9 *Facultates aquarum innoteſcunt per componentium proportiones, & per ea, quæ eis extrinſecus occurrunt.*
10 *Temperaturæ aquarum facultates præ ſe ferunt.*
11 *Temperaturæ aquarum ſunt aut à natura, quarum proportiones infinitæ ſunt, aut artificio comparatæ.*

CAPVT II.

Quæ sint aquarum genera, & ab æthere cadentium species, ac differentiæ, quorum facultates proponentur.

Diuisio aquarum.

VTimur aquis ad omnia, quibus homo potitur, aut artificio aliquo non apparatis, aut arte aliqua tenuiorem præstantioremquè substantiam acquisitis. Non apparatas dico, quibus eo modo fruimur, quo seu scatendo seu aliter ipsæ se ipsas proferunt. Non apparatarum duo tantùm ponuntur genera cum aliæ excernantur ab æthere, aliæ scateant è terra. Qualia sint maria disputauit Aristot. non est hîc eorum locus, verum referantur ad hominem, dum aquæ salsæ facultates in sequentibus euoluentur. Excernuntur ab æthere quæ ex vapore in nubibus genitæ deorsum prorumpunt: at non ita genitam censeas hanc aquam, vt ex vapore nō existente aqua ortum ducat, cùm ex plurium Philosophorum sententia formæ sint eiusdem & naturæ vapor & aqua, quin imò ipsemet Hippoc: in lib de Nat. pue. nebulam dixit aquam in aêre, post ipsum alij aquam tenuem igni aeriquè permixtam; verùm remotio caliditatis à vapore euenien-

2. meteor. in princ.

cap. 8. li. 3.

Aqua non generatur in aere.

euenrientis ei à continente, vel ab alio, dicitur aquæ generatio, transmutatio inquam qualitatũ, alterationis motu, seu seiunctio sit ignis & aeris ab ipsa aqua tenui in vaporem redacta, propter quam transmutationem sequitur in aquis alia accidẽtalis forma. Omne quod sic prorumpit ab æthere, & si sit aqua, non putes pluuiam. Ros enim, nix, & grando cùm aqua sint, ex vapore in aere genita, non sunt pluuiæ, propterea duæ dictis aptentur particulæ, nõ congelatum scilicet, ac delabens à nubilo æthere: ita vt pluuiam dicamus non congelatam aquam à nubilo æthere labẽtem. Pluuiæ aliam græci dicunt psecadẽ, si sit aqua minuta: labroteram aliam, psecadis antithetõ, totam simul cadentem in quantitate magna, magnisquè guttis ab aere nubilo: Si alia pluuiæ aqua talis non sit, nec psecades, communi nomine nuncupetur pluuia, siue cum tonitruo pluendo, siue cum procellis coniungatur, siue absquè hisce additionibus intelligatur. Effluunt igitur ab aere nubilo aquarum non conglaciatarum species nõ nisi quinque: Quod si congelatum sit ab aere nubilo quod aquarum emittitur, erit vel nix, vel grando, erant nubes ante generationem, quales aquam generantes extant, ab

Aquarum pluuiæ differentiæ & species. 5.

Pluuia.

1. species.

2. species.

3. species.

4. Cum tonitruo.

5. Cũ procellis.

Niuis & grandinis materia & efficiens.

CAPVT II.

Quæ ſint aquarum genera, & ab æthere cadentium ſpecies, ac differentiæ, quorum facultates proponentur.

Diuiſio aquarum.

VTimur aquis ad omnia, quibus homo potitur, aut artificio aliquo non apparatis, aut arte aliqua tenuiorem præſtantioremquè ſubſtantiam acquiſitis. Non apparatas dico, quibus eo modo fruimur, quo ſeu ſcatendo ſeu aliter ipſæ ſe ipſas proferunt. Non apparatarum duo tantùm ponuntur genera cum aliæ excernantur ab æthere, aliæ ſcateant è terra.

2. meteor. in princ.

Qualia ſint maria diſputauit Ariſtot. non eſt hîc eorum locus, verum referantur ad hominem, dum aquæ ſalſæ facultates in ſequentibus euoluentur. Excernuntur ab æthere quæ ex vapore in nubibus genitæ deorſum prorumpunt: at non ita genitam cenſeas hanc aquam, vt ex vapore nõ exiſtente aqua ortum ducat, cùm ex plurium Philoſophorum ſententia formæ ſint eiuſdem & naturæ vapor & aqua, quin imò ipſemet Hippoc: in lib de Nat. pue. nebulam dixit aquam in aêre, poſt ipſum alij aquam tenuem igni aeriquè permixtam: verùm remotio caliditatis à vapore euenien-

cap. 8. li. 3.

Aqua non generatur in aere.

-uenrientis ei à continente, vel ab alio, dicitur aquæ generatio, transmutatio inquam qualitatũ, alterationis motu, seu seiunctio sit ignis & aeris ab ipsa aqua tenui in vaporem redacta, propter quam transmutationem sequitur in aquis alia accidẽtalis forma. Omne quod sic prorumpit ab æthere, & si sit aqua, non putes pluuiam. Ros enim, nix, & grando cùm aqua sint, ex vapore in aere genita, non sunt pluuiæ, propterea duæ dictis aptentur particulæ, nõ congelatum scilicet, ac delabens à nubilo æthere: ita vt pluuiam dicamus non congelatam aquam à nubilo æthere labẽtem. Pluuiæ aliam græci dicunt psecadẽ, si sit aqua minuta: labroteram aliam, psecadis antithetõ, totam simul cadentem in quantitate magna, magnisquè guttis ab aere nubilo: Si alia pluuiæ aqua talis non sit, nec psecades, communi nomine nuncupetur pluuia, siue cum tonitruo pluendo, siue cum procellis coniungatur, siue absquè hisce additionibus intelligatur. Effluunt igitur ab aere nubilo aquarum non conglaciatarum species nõ nisi quinque: Quod si congelatum sit ab aere nubilo quod aquarum emittitur, erit vel nix, vel grando, erant nubes ante generationem, quales aquam generantes extant, ab

Aquarum pluuiæ differentiæ & species. 5.

Pluuia.

1. species.

2. species.

3. species.

4. Cum tonitruo.

5. Cũ procellis.

Niuis & grandinis materia & efficiens.

intensiori tamen frigore, propter ignis & aeris longè plurimam separationem ab eis, crassioribusque vaporibus, aliam notionẽ accipiunt. Nihil inter vapores est æquè crassius materia grandinis, secũdo loco niuis, tertio pluuiæ: frigiditas grandinẽ generans intensior est frigiditate producẽte niuem, quæ quidem gignit pluuiam, dictis est imbecillior. Grandinis frigiditas per antiperistasim generatur, cõtinuò calidũ expellẽs in nubibus inclusum in regione aeris infima, per Auer. propterea in mõtium summitatibus mediã aeris regionem pertingẽtibus, nunquã spectantur grandines, sicuti niues ibidẽ spectãtur: à materia paulatim egreditur calidũ, hinc est diffusio frigiditatis in aere antequàm ningat. Omnis ergò pluuia vapor est condensatus in aquã. Nix & grando aqua cõgelata, prorũpẽs deorsum à nubilo æthere. Vaporũ cõdensatio si illicò fiat à fortiori agẽte in materiã multam, & ventus comitetur eos, aquę corruũt procellosæ, absq; ventis nimbus & labroteræ: sin autẽ paulatim ab agẽte debili, psecades: deniq; inter has vaporũ concretiones mediũ locũ tenent, qui sunt aquarũ cõmuni nomine vocatarũ pluuiæ. Pruina quamuis aqua sit congelata, nõ tamen in turbulento aere ac nebuloso, veluti nix,

1. meteo. sup. cap. 4.

Aquarum cadentiũ ab aere sereno materia, & efficiẽs pruina.

nix, nec eã, vt ipſa, multæ materiæ craſsitiem, & frigiditatis efficiẽtis robur ad ſui generationẽ expoſcit: quoniã in alijs nõ differt à niue, ſubtilis paucæq; niuis nomen à ſimilitudine ſortita eſt: Sicuti ros tenuiſsimæ pluuiæ, & ſi pſecades non ſit. Is etiam decidit ex aere ſereno ac tranquillo. Vapore pruinæ, omnibusuè alijs vaporibus, tenuior ac magis rarus vapor facit rorem: cuius materia paucior aliorũ materia, ac leuiſsima, ſereno cœlo, tota die à ſole digeſta, noctu aũt infrigidata, cõcreſcit in rorẽ, in aliqua regione cõdenſatur in mannam, vel in mel roris. Nõ eſt manna mel roris apud Arabes aliquos, ſed tereniabin, vt credidit Mat. Syluat. etiã ex mẽte Serapionis, & ſi ei tribuat proprietates Auic. lib. 2. cap. vlt. & 694. quæ mãnæ congruũt. Men ſeu mãna ſecundum Arabes nomen eſt cõmune ad omnẽ mannæ ſpeciẽ, ſeu cadẽtis roris, vel ſuper lapides, vel ſuper arbores, cuius ſpecies cũ omnes in noſtra hac regione nõ cadãt, vt ad hominẽ referantur, nec aliundẽ huc portentur, dimiſſas nunc aliquas faciamus: hic vſu venientium facultates deſcribentur infrà. Nõ collectus autem ros exiccatur à leui caliditate.

Ros.

cap. 670.

cap. 16. lib. huius.

SVMMA CAPITIS II.

1 *Duorum modorum ſunt aquæ omnes, artificio*

non præparatæ, & præparatæ.

2 *Non præparatarum aquarum sunt duo genera, cadentes ab æthere, & scatentes è terra.*

3 *Cadentium aquarũ ab æthere 12. sunt species.*

4 *Vaporum & exhalationum diuersitates, & maior vel minor frigiditas, temperierum aquarum sunt in causa diuersitatum.*

CAPVT III.

Modus aquarum pluuiæ ex Hippocrate, vt hinc earum facultates innotescant.

PRo singularum aquarum pluuiæ effectuum cognitione per causas, circa modum ortus earum sanè paucis digrediemur. Compositionis enim modo cognito, & natura componentium comprehensa, patebit aditus ad compositorum potestates, per hæc itidem Hippocrat. consulta in lib. de ae. aq & loc. circa nubium exortum, & aquæ pluuiæ, constabunt magis: ex quibus forsan, quæ dixit Arist. decerpsit, ab Asclepiadum eodem genere trahens originem. Illam vnitatem habent elementa ignis, aer, aqua, & terra, ab vna eademquè materia, vt vnum potius dicenda forent, quàm aliud inter se inuicem distinctum: propterea ignem aiebat Plato materiæ ignitam partem, & eiusdem

1. Meteor.

Materia natura cõstantium vna est.

iúſdem materiæ humectatam, aquam: ita vt vnum ſemper idemquè, in diuerſas & omnes ſit diſtractum formas, quarum aliàs relinquens, alias denuò aliasquè ſuſcipit, carés forma, ab ijsdem formis, quibus tunc induitur, tunc nomine notetur. Dum hominem ex igne & aqua formari vult Hipp. in pr. de Dieta, ſi eorum vnica materia tibi in mentem veniat, quæ ibidem dicuntur facilè intelliges: differentia ſunt inquit facultate, conſentientia verò & cōmoda vſu: id eſt, ſi cōtrariæ ſint qualitates eorum, tamē actione & paſsione concordes, ex eorum inuicem materia conſentiente, & commoda, vt alijs naturalibus nō indigeât, dum his vtitur natura, vt formetur homo, ob id aqua concreſcit in terrā, & liquatur in aerem, & ex alijs, hæc & alia, dum inuicem diſſoluuntur per liquationem, & denſationem. Aqua rarefactionem adepta, aer eſt: denſatus aer aquę ſpeciem ſibi aſciſcit, quæ iterum rarefacta tēdit ad aerem, cui permiſcetur vt aliquando vterque turbidus inuicem contendat. Horum verò neceſsitatem hinc perquirere licet. Sol, ſtellæquè reliquæ, reliquusque ignis, in terram, nec non in aquam, & in quodque aggregatum ex omni aqua & terra, rarefaciendo dùm calefaciunt, aquā

Elementa ſunt vnum ꝓpter materiam, dif ferentia, ꝓpter qualitates.

Ablatis vnius elementi qualitatibus fit alterū.

Sol in quę & quod agat.

liquāt: in terram autem poros inducunt, & meatus, per quos sursum vergat, etiā à profundo pars in leuitaté reda&cta: hæc erit si terræ exhalatio, calida & sicca: vapor, si aquæ, calidus & humidus. Simul duo hæc eleuata, separatim, vel mistim, ascendũt ex eorum natura. Vapor & si aqua sit rarefacta, nec ab aqua differat, nisi rarefactione, à qua caliditaté accidentalé adipiscitur, tamen impulsus quoquè ab exhalatione, etiam quia à sole caliditatem recipit, à calido aere cõtinuatam ad aeris vsquè mediá regioné si eò pertingat, magis ascendit: vnde Hipp: sol quod tenuissimũ ac leuissimum est in aqua sursum rapit, nõ attrahédo, sed rarefaciendo dicas. In sublime mistum hoc eleuatũ, non dum noctem refert, nec nubes generatæ sunt, sed circũfertur, & admiscetur ad aerem, hoc est ad se inuicé contédit vterquè alter & aer. Ex exhalationibus hoc compositum vaporibus & aere fit particeps hæteregenearum partium & dissimilium in crassitie ac tenuitate: tenuiores ascendunt magis: ex crassioribus turbidę, & noctem referentes, non multum, hinc aer turbidus fit & nebulæ in hac aeris infima parte: non ita crassæ simul confusæ sursum petunt. Exhalationum verò ascensus, cum sublimior vaporum extet ascensu, re-

Exhalatio & vapor quid sint, in quo, à quo, & quo modo fiant, & quid agant.

In lib. de ae. aq. & lo.

Nubes partium sunt dissimiliũ.

ſu, relinquit non abſque ratione ſe ipſo frigidius illud mixtum, magis magiſque, quia in media, quæ frigida eſt, aeris regione, perſiſtit: tunc qua parte deficit calor disgregans, frigiditas denſiorem conſiſtẽtiam operatur, fiuntquè nubes: hoc nimirum eſt illud, quod etiam aliquando derepente ſereno cœlo, eſt adeo denſa nubium conſiſtentia, vt non ab igne, non tonitruo, nequè fulgure ſummitates earum deinde ſeiungi poſsint. Propter hæc eorum locũ petere cùm prohibeantur, vt plurimùm violentia quadam extruduntur infra. Exhalatio horum omnium cauſa eſt, quę nubibus includitur: Si verò permiſceatur eis multa, indè venti concutientes efflant omnia. Quæ pluunt aquæ abſque tonitruo & procellis, etiàm abſque multis exhalationibus, eo modo ſunt eadem genitæ in ſuprema nubiũ denſiori parte, quo aquarum guttæ in operculis euaporantia claudentibus gigni ſolent: hoc idem efficit frigiditas, dum caliditatẽ deponunt vapor & aer, non niſi in aquã vergunt: cõmunis eſt vtriſq; ipſorũ met humiditas, caliditatẽ deponũt tùm ex aeris natura regionis, tũ ex calidorũ vaporibus iũctorũ ſecretione. Ex his cõſtãtes aquę vaporibus & exhalationibus, idẽ recipiũt, ex quo efferũtur rarefactæ;

Tonitrua.

Procella.

Qualis eſt vapor, talis fit aqua pluuiæ.

ctæ : veluti per ignem aqua ſublimata roſarum, florumuè, mali medici & aliorum. Aquæ igitur plutæ ſi ex illis fiant, neceſſario facultates referent exhalationum & vaporum, vt plurimum ſibi habentes admiſtum aliquid aeris, terræ & quoquè ignis, quibus cum confunduntur, quoniam ſe inuicem contingunt, & eorum eſt omnium conſenſus. Sic ex exhalationibus aſſeratur aquas gigni, & ſi primò non ex illis fiat, cum potius impediant aquarum in aere concretionem : dum aeri & exhalationibus vapores plurimùm permiſcentur, in aquam cogi non poſſunt : his verò ſe iunctis, alium locum occupantibus, eam denſitatē vapores, qui ſunt aqua tenuis, denuò ſuſcipiunt, vt in aquam trāſeant vulgo ſenſibilem, ſeu congelatam, ſeu aliter. Propterea in aquarum facultatum indagatione componentium neceſſariò requiritur inquiſitio, compoſitionisquè modus.

Ex exhalationibus an fiant aquæ.

SVMMA CAPITIS III.

1 *Poteſtates compoſitorum dependent à componentibus.*

2 *Elementorum vna materia eſt eadem ſemper, diſtrahitur in omnes formas, à quibus denominatur.*

3 Quam-

3 *Quamuis elementorum qualitates inter se sint contrariæ, tamen elementa & eorum vires concordes sunt, vnde inuicem generantur agunt & patiuntur.*

4 *Vapores, qui materia sunt aquis, habent partes heterogeneas.*

5 *Exhalatio vaporibus iuncta, eorum enim est cõsensus, etiã in aquarũ generationẽ concurrit.*

6 *Vapor non fit aqua, nisi recedant ab eo exhalatio & aer, caliditas aeris scilicet, ac terræ siccitas.*

7 *Aquæ resipiunt efficiens & materiam, ex qua fiunt.*

8 *Aqua aliquando compositum est corpus.*

CAPVT. IIII.

Aquæ pluuiæ natura.

Omnigenos esse decet per ea, quæ supra dicta sunt, vapores, qui materia sunt aquæ pluuiæ: à quocunque sanè humido olido, putrido, vel aliter misto eleuantur, dummodo sit aptum rarefieri. Cum huiusmodi sint vapores, erit aqua pluta ex plurimis humidis rarefactis permista & congregata. Ex quibus duo deducit Hipp: cito eam putrescere, & malè olentem esse Cui Hipp. positioni aduersari videtur Auic. non propter diuersa humida a- In libr. de aer. aqu. & loc. ca. 16. doc. 5. fen. 2. pr.

Aqua pluuia an cito putrefiat quia tenuis, vel quia omnigeni sunt vapores.

da aquam pluuiæ putrescere volens, sed propter multam suæ substantiæ tenuitatē, aliàs esset vituperanda nō laudabilis, inquit: opinionem suam hoc tantùm medio corroborat, omnis subtilis substātia multā recipit pasionē: signo fit quoque manifestū, nam tenuis aqua citò præbet aeri aditum & igni, ratione inquā tenuitatis facile aquam vergere ad vtrumq; ac terram: ac ratione eiusdē tenuitatis citò putrefieri, secundū ipsius met Auic. verba, inficiabor. Si putrescit propter receptas pasiones in tenui substātia, quæ igitur recipiuntur pasiones in causa sunt putredinis: tales pasiones ex eiusdē assertis dicas corrūpens terreū & aereū, dum aquā putrescere vult, quia in ea citò operantur corrūpens terreū & aereum: verum terra & aer potius aquā non perfectā perficiunt, vt in sequentibus putefiet, quàm deprauāt, propterea corrumpens apposuit: at si hæc sint corrūpentia etiā putrefaciunt: terrea igitur & aerea quò magis diuersa sunt in tenui substantia, eò citiùs & facilius putredo inest. Nō igitur propter tenuē substantiā, sed propter diuersitatē in tenui substantia, sublimata sublimatione tenùs vltima, quia tenuiora, per se minus corruptibilia reddūtur, sicuti etiā ex herbis aquę per subli mationem

tionẽ extractæ. Præterea Gal. cap. 2. lib. 7. citat. ex ſententia quoque Andromachi, addit aquã pluuiæ cuidam pharmaco, quo minus obnoxiũ ſit putredini: Si putredinem arcet propter ſubſtantiæ tenuitatẽ, fit pueredini obnoxia propter miſcibilia. Tenuis faciliùs mutatur in ea, quibus cum miſcetur: mutandumq́;, quo tardius alteratur, eſt eò craſsiùs, magiſq́; terreſtre. Nõ propterea dãnanda eſt hæc aqua per Auic. quia eſt ex plurimis, rareſacta enim illa plurima, ac prȩparata ſunt, vt infra, excolatione ac decoctione. Nec quoniã cito putreſcit opineris improbã, nã non niſi putridis impuriſuè occurrens in eorũ naturam migrat: Paul. cap. 50. li. 1. facilitatem verſionis probitati potius, ac virtuti tribuit, quã vitio, quod etiã Hip. teſtatur 5. aph. 26. leuitatẽ aquæ notari à cita calefactione, & refrigeratione, ad hæc, quæ citò vergit aqua, leuior eſt, quod inter ſigna optimæ aquæ adnumerari certum fiet.

Cito putreſcentia nõ omnia improba.

cap. 10. li. 5.

SVMMA CAPITIS IIII.

1 *Aquæ plutæ materia ex plurimis conſtat in tenui ſubſtãtia, vnde p ſe facile putreſcit, et mala olet.*

2 *Aquæ plutæ ſubſtantia tenuiſsima eſt, vnde facile & frigeſit, & caleſcit, & putridis impuriſue occurrens talis euadit.*

3 *Aqua pluuiæ putredinem prohibet.*

4 *Aqua*

4 *Aqua quo citius transmutatur, eò magis laudanda.*

5 *Aqua pluuiæ si sit ex plurimis, tamen illa plurima sunt à sole decocta, id est rarefacta.*

6 *Aqua quo tenuior, eò citiorem præstat aditū aeri & igni.*

CAPVT V.

Facultates aquæ pluuiæ.

c.9.& 14.in libr. de ac. aqu.& loc.

Quos morbos & symptomata inferant.

Trachea arteria humectata, vocis fit grauitas.

Caput à toto corpore trahit.

PLuuiæ aquas eas intelligit Hipp: quę excolantur & decoquuntur, de quibus in libro 4. pertractabitur: non autem sic apparatas raucedinem inducere ab eodem deprehēdimus, & vocis grauitatem, per quę ab illis lædi spiritualia indicauit. Adduntur his à Gal: in lib. de bon. aq. tussis, & capitis grauedo. Vocis grauitatis causam nos docet Hipp. loquens de Phasianis scythiæ populis, obscurum aerē & maximè humectatum, aspera etenim arteria vocis instrumentum optat naturaliter exiccari, in hecticis, quia exiccata est, sentitur vocis gracilitas. Aqua humiditate replet caput, id infixum esse ori dicebat Hipp: in epist ad Demet. regem, veluti medica cucurbita, quo repleto, cùm vetus à recenti continuò expellatur, si deponantur humiditates in saryngam & secundum

Paul.

Paul. cap. 28. lib. 3. in guttur, & arteriam asperam, tunc raucedo, si in nares Gal. 2. de Sy. ca. cap. 4. grauedo fit vocis: variæ distillationes fiunt penès in quos labitur locos, quod etiam notauit Aet. in aqua pluuiæ, quæ diuturno tempore moram traxerit. Magis hæc aqua humectat, quàm procellosa, & cum tonitruo, quia nō multas admistas sibi habet eius materia exhalationes: nec tantum emollit caput, sed quæ à capite ortum ducunt, & carnes, viscera, & humores. Sic mollito corpore vt plurimùm sequuntur, quæ Hipp. in lib. de affect. decreuit, sudor, vrinæ, & alui secessus. Nihil ex ea fit in corpore præter quandā humidi abundantiam, quātocyùs ingestorum respectu redigitur in nihilum. Habet in se quippiam astringens, Gal. 7. catat. cap. 2. quoniam partes quæ feces retinent, cibum & sanguinem, nerueæ cum sint, humectatæ minus laxant, imo contrahunt, quia humiditas illa est incoctilis, quoniam aquea: aliam huius rei causam depromito dum de aqua cisternæ verba fient. Magis humectare hanc, aquis iam dictis, & eliquatis à gtandine & niue, à componentium qualitatibus patescit, in grandine & niue pars humidi tenuior euanescit propter frigus: in procellosis & cum tonitruo

Ser. 3. cap. 165.

Cur adstringat aqua pluuiæ.

li. 4. cap. 9.

Tres modi læsionis per has aquas. Humectādo, deferēdo, & putrefaciendo.

exiccatur ab ignita materia. Afficit igitur aqua pluuia etiam replendo corpus, quod ei astringendo fortuitò contingit, afficit caput, partes, quæ circa tonsillas sunt, pectus, & renes, varijs affectionibus secundum diuersos humorum lapsus, mitium inflammantium, vel corrodentium : labuntur madidi humores aquæ humiditate, vt vnus idemque humor diuersis in locis diuersos perpluresque morbos pariat, difficiliores vel mitiores, ex ipsiusmet quantitate vel putredine : quid si varij sint humores? Aquæ si repleant non putridæ, putrescentium omnium qualitatum participes cum fieri valeant, qualis erit repletio? Fiunt morbidæ insalubresque causæ : facillime per has orietur affectio, quam popularem pituitam vocauit Hipp. in libr. de inter. aff. quodque omnium erit maximum aquam pluuiæ bibenti non solùm dictæ passiones contingent, at non puram & putidam potabit : male olida fit causa virium prostrationis, totius corporis habitus emaciationis, & membrorum omnium, præter splenem: natura propter eam aduersatur coctionibus, innatum calidum corrumpitur in exterum putridum. Ad hæc omnia promptiores æstate sunt hyeme & autumno plutæ,

Quas partes afficiat.

Ab aqua omnes partes gracilescunt præter splenē.

plutæ, contra multorum opinionem, quàm in reliquo anni tempore. In vere autem pluentes omnium horum optimæ iudicantur, ratione aeris temperatæ constitutionis: in æstate verò hyeme & autumno plutæ naturam vel ferè nitri referent, terra tunc temporis magis æstuante, aere & aqua abundantibus refertisque igne siccitatibus & exhalationibus: vel ratione frigiditatis crudissimæ sunt & incoctiles: vere aquis tepescentibus & aere, non obruti frigidis calidisuè vapores fiunt materia saluberrimarum aquarum.

Cur aquæ vere plutæ sint alijs meliores.

SVMMA CAPITIS V.

1 *Aquæ plutæ epotæ raucedinem efficiunt, vocis grauitatem, tußim, capitis grauedinem, & nephriticas paßiones.*

2 *Aqua pluuiæ humectat magis quàm procellosa, cum tonitruo, aquis niuium, & grandinis.*

3 *Impura & putris est aqua pluuia.*

4 *Plutarum aquarum peiores sunt quæ æstate, hyeme, vel autumno pluunt.*

5 *Aqua pluuia potest fieri causa morborum &*

humectando, & deferendo, & putrefaciendo.

CAPVT VI.

Quid posſit in hominem aqua pluuia cum tonitruo.

Non omne fluidum humectat, & ſi omnis aqua, vt aqua eſt, nõ tamen humectat omnis aqua, propter admiſsionem alicuius extranei. Plutæ aquæ ſi ex vaporibus, vt dictum eſt, quibus permixtæ fuerint exhalationes, ortum trahãt, aliquantulum erunt æſtuoſæ, calx dum permiſcetur aquis, & ſi poſtea reſideat, non ob id eius qualitatis aqua non eſt compos: præterea ſi tantùm in aliquo terreo vaſe moram traxerit, multotiens illius terræ qualitates, & guſtui refert, & olfactui, non igitur eò magis eorũ ſuſcipiet qualitates, quæ ad illius generationem concurrunt, & ei quoquè permiſcentur. Quo plures cum vaporibus effunduntur exhalationes, eò æſtuoſior, ac ad omnia deterior aqua generabitur. Nec exhalationum caliditati æquari putes frigiditatem aquæ, imò in contentionem venientes, dum calent, minorem ſeu ferè nullum

Quæ aquę æſtuent potatæ.

Cauſa æſtus in corpore ab aquis.

nullum ſui inuicem ſibi ipſis præbent vſum: ſe viciſsim confligentes hinc inde diſtrahunt futurum alimentum, nullo circuitus naturalis ordine ſeruato. A vaporibus madefiunt corporis partes, verùm ab exhalationibus non ſolùm exiccantur, ſed acredinem contrahunt naturæ moleſtam, qualem in exuſtionibus interdum experimur. Cognoſcimus vaporibus eſſe permiſtas exhalationes, quando dùm fit pluuia inſunt tonitrua vel ventus, ventus exhalatio eſt in aere, tonitrua autem in nubibus. Hanc cauſam aſsignato dictis ab Hippocrat. 6. Epid. ſec. 4. aquæ cum tonitruo æſtuoſæ, procelloſæ autem malæ. Cũ tonitruo ſunt, quibus cùm tonitrua fiunt quando cadunt. Æſtuoſæ calorem nimiũ inducunt in ſe bibentes. Ex quibus nõ video, inter aquas plutas, cur aqua cũ tonitruo præcipuè cõmendetur ab Auic. et quę in æſtate cadunt, cuius rationem ipſe non attulit, ſi ratione rarioris ſubſtantiæ infirmiſsimum eſt medium, vt in cap. de rore. Æſtum cum tonitruo aqua non tantùm in corde parit, etiam ſi vnà cum aere expuatur ab ipſo, ſed etiam in carnibus, aluo, chylo, totoque ſanguine, per quem etiam in venarum tunicis, ac toto corpore, ſi ſtatim pluta bibatur: extrinſecus caliditas

Quæ partes æſtuẽt ab aqua.

ſuperuenit ſanguini per æſtum, cuius caliditatis natura potens eſt corrumpere, quod eſt putrefacere, per conſequens febres quaſuis putridas inducere. Duplex calidum ineſſe nobiſcum poteſt, natiuum & extraneum, natiuum ſemper concoquit, extraneum ſemper corrumpit. Vnde eſt aptiſsimum, bilioſis acutiſque morbis, vt per eam ſe induat hiſce natura: præſertim ſi bilioſi ſint ventriculi, minori opere, quàm aqua alia, tranſit in bilem: hecticam commouet & hydropiſim, in diſcraſiam ducens hepar, humores exiccando & ſpiritus ignitæ materiæ ratione, propter quam inſuper quàm facilimè mutatur in flatus: in corporibus flatus is eſt ſpiritus, qui aer exiſtit dum eſt extra corpus, à quo fiunt omnes morbi. Nutrimentum ſubuertitur à flatu, corrumpitur digeſtio, in cauſa eſt miſta materies ex exhalationibus & vapore, propterea ſitim non extinguit. Valet ergo ad ægritudines hæc aqua plurimùm in naturam: Infirmo capiti infeſtiſsima, replens illud & vaporibus, & tenuiori ſanguine, quoniam ſurſum tendit.

Morbi quos concitet.

Hip. in lib. de Flat.

SVMMA CAPITIS VI.

1 *Aquæ cum tonitruo ſunt cum quibus tonat, quando pluunt.*

2 *Aquæ cum tonitruo ſunt cum exhalationibus: & pluta tonitrua pluralitatem indicant exhalationum.*
3 *Aquæ cum tonitruo ſunt æſtuoſæ.*
4 *Mutantur facillimè in flatus.*
5 *Exiccant & mordent.*
6 *Febres putridas aptæ ſunt inducere, morbos à bile, hydropiſim, hecticam, & infirmo capiti infeſtiſsimæ ſunt.*
7 *Non ergo commendanda eſt hæc aqua contra Auic.*
8 *Duplex calidum corpori ineſſe poteſt natiuum, & extraneum.*

CAPVT VII.

Vis aquæ procelloſæ.

PRocelloſæ eò dicũtur aquæ, quòd omnia concutiunt propter exolutas exhalationes in ventum, concutiunt ventorum robore vehementer omnia commouentium. In huius etiam aquæ ortu ex exhalationibus & vaporibus eſt materies permiſta: in aqua autem cum tonitruo permiſtæ, occluſæ, & ignitæ. Non propterea eodem modo in vtriſque permiſcẽtur exhalationes, partim ſecedunt à vaporibus in tonitruo, magis mi- Procelloſarũ aquarum eſſentia.

ſcentur in aquis ventorum motu : prætetea earum eſt diuerſa natura, ventorum materia craſsior eſt, materiâ tonitrui, magiſq; frigida : propterea quæ dicta ſunt de aqua cum tonitruo, de procelloſa quoque intelligantur : potentior verumtamen eſt hæc aqua ad illa omnia generanda, quæ efficit in hominem, quàm aqua cum tonitruo : ſiccior & calidior exhalatio eſt materia tonitrui : aquæ naturam ſiccitates conflictantut : cum aquarum humiditate valida contentione decertat ſiccitas, verùm quia rarefacta magis eſt in aqua cum tonitruo, poteſt facilè coherceri, aerem magis humectat aqua, quanquàm ſit ipſe humidior. Vndè longè deteriores arbitrētur aquæ procelloſæ, ijs quæ cum tonitruo, & craſsioris ſubſtantiæ, vltra æſtum concuciunt ea in corpore, quibus occurrunt. Non immeritò Hipp. cum tonitruo æſtuoſas, procelloſas verò malas pronunciabat. Aquæ cum tonitruo medelam non nunquàm afferunt exuberanti qualitati contrariæ: procelloſæ ſimpliciter malę, nō ſolùm quòd ſupra dicta validius inferāt, at quia abſolutè detrimēto ſunt, nō tamē maximo, veluti aquæ à niue liquatę, et glacie, quas peſsimas putat Hi. opponitur optimo peſsimū, cui ſupponitur malū. Detrimēto ſunt

Facultates.

6. epi. ſe. 4.

ſunt, quia qbus mederi debent epotę & in corpore caſtigare, prauè caſtigāt & meden tur. Afflictiones in ſanguine promouēt, viliſque ſanguinis, per quas ex eorum ſtatu dimoti, tenuiorem ſanguinem reddentes, repletur ſanguis diuerſis humoribus ſibi non familiaribus. Inter procelloſas decidens flante borea, omnibus eſt frigidior: flante verò auſtro, calidior eſt, minusque dulcis, ſalſa potius. Sic ex aliorum ventorū natura, aquarum effectus procelloſarum notare non erit difficile. Præ ſe fert ventus conſtitutionem præſentis cœli ſtatus, & aquę venti illius: talis eſt flatus potentia in naturam hominis, vel expiretur, vel in aquis exiſtat, qualis eſt aeris alterati natura, ſiue alteretur ab igne, ſiue ab aqua, ſiue ab exhalationibus: pariter talis eſt aquæ facultas, qualis venti illius exiſtit aquis permiſti.

Tēperies harum aquarum, ſequitur procellæ qualitates

Aeris & aquæ moderationes ſe inuicem conſequuntur.

SVMMA CAP. VII.

1 *Procelloſæ aquæ ſunt, quæ pluendo concutiunt omnia propter ventum eis admixtum.*

2 *Aquæ procelloſæ ſunt cum exhalationibus, & procellarum multitudo præ ſe fert exhalationum multitudinem.*

3 *Malæ ſunt, & craſſæ ſubſtantiæ.*

4 *Idem & peius efficiunt, quod aquæ cū tonitruo.*

5 *Decidens cum borea frigidior est.*
6 *Cum austro callidior & salsa.*
7 *Talis est ventorum potestas in naturam, qualis est præsens cæli status.*
8 *Talis est huius aquæ natura, qualis est natura venti eam concomitantis.*

CAPVT VIII.

De aqua labrotera.

Essentia. LAbrotera aqua citius allabitur, magisque simul tota, quàm alia pluta aqua, hanc Latini dicunt nimbum, & imbres, celeritatis condensationis in causa est multitudo vaporum à validiori agẽte: quod intensius ac potentius citius operatur, & magis in labrotera, quàm in alia aqua pluuiæ: id ostendunt & materia multa condensata noctem referens, & indè multarum aquarũm effluxus: vnde aliis deteriores, magisque viscidæ sunt laboteræ. Differunt à procellosis, quas fieri assertum est per plurimam exhalationis mistionem cum vaporibus, labroteram verò per intensiorem frigiditatem in materia multa absque procellis. Materia mul ta imbuitur confusione omnigenum vaporum, ob id aliis promptiores ad putre- Facultates dinem statuũtur; corruptæ aquæ illa quo-

que

que corrumpunt, quibus obuiam fiunt, ea natura eſt putredinis, vt diſsipet & corrũpat, quæ attingit omnia. Non autem eo modo corrumpunt, quod intus eſt in corpore, quo & procelloſæ, & plutæ cum tonitruo, illæ poſſunt putredinem inducere flatu mediãte & æſtu, hæ abſque alio medio, non quia igne flatuque ſuffertæ, ſed quia cum ex plurimis humidiſsimæ iam putruere. Corruptione itaque has aquas recipientia ſe inficiunt, & quibus admiſcentur humores: nihil æquè naturam alterant, atque ſimplicia corpora, iis enim inuicem quàm facilimus propter familiaritatem patet aditus. Morbos concitant, diſſolutionem innati ſpiritus vitalis & naturalis, natiui caloris influentis & inſiti extinctionem, cor in palpitationem diſtrahunt, maligna vlcera, exantemata, pituitæ eruptiones, peſtilentiales & ſudorificas febres difficillimas iudicatu, & breui necantes affectiones excitant: vtplurimũ ij, quibus intùs coaceruata putredo eſt virus reſipiens, repentè moriuntur: paulatim in ametriam rapitur corpus, donec aceruatim appareat. Vſui periculoſiſsimæ ſunt labroteræ: loquimur nunc de aquis nullo apparatis artificio, ſic & ſupradicta ac dicenda intelligas vſquequò deuenia-

Morbi qui poſſint ab his inferri.

ad lib. 4. tur ad eas, quibus reparatis vtimur.

SVMMA CAP. VIII.

1 *Labrotera est aqua pluuiæ citius allabens, magisq́; simul tota, quàm alia aqua pluta.*
2 *Humidißima omnium est & viscida.*
3 *Obnoxia putredini.*
4 *Vsui periculosißima, quia quæ à putridis efficiuntur, ab hac effici possunt.*
5 *Aquarum in naturam facilis est aditus.*

CAPVT IX.

Niuis & grandinis aquarum natura.

QVo maiorem molē referunt grandines & niues, ita eorundem materiam crassiorem denunciant, intensiusque frigus, montana loca, & summitates montium, etsi quàm alia loca magis algeant, tamen iis in locis antiperistasis adeò valida fieri nequit, caloris defectu, & quoniam eorum terra crassitiem à natura non est adepta, sed tenuis siccaque est, vnde aquas tenuissimas ibidem esse oportet, etiam aquarum plutarum ratione. In latis autem planitiebus, infimisque locis terra crassitiem non modicam retinet à natura, & aquas quàm crassissimas: ex quibus maiorem molem acquirunt grandines,

Cur aquæ montium tenuissimæ sint, & planitierū crassæ.

dines, quales cadentes ipse vidi in Latio VIIII. Kal. Nouembris, anni 1583. pendebant sesunciam, & aliquas dixerunt aliqui pendisse trientem, est locus quem dico, qualem nunc descripsi, contrarius montanis: cuiusmodi quoque est togata Gallia, per quam sæpesæpiùs videntur tales grandines. Nec istæ nec mole minores aquam dant laudabilem, sicuti neque niues, omnium qualitates inter se differunt secundùm magis & minus, ad qualitates autem relatæ, aquarum pluuiæ multùm inter se differunt, nam dum alia forma quid induitur, aliquas qualitates dimittit, & aliquas suscipit. Et si inter ea, quæ ab aere nubilo emanant, existat nix & grando, ambo tamen dum concrescunt, aliquid amittunt, per congelationem à frigore illud exprimitur & euanescit, vnde sequitur concretio: signo fit hoc manifestum ab Hippocrat. per aquam quæ gelu constiterit, eliquato gelu, remanet aqua quantitate paucior, non nisi per resolutionem seu secretionem dicas aliquarum partium (nubes heterogenearum diximus, ac dissimilium partium) prius ex quoque mixto tenuiora & leuiora, vel quæ magis aerea sunt & ignea, minori opere dissoluuntur ac secernuntur, quàm

Substãtia harum aquarum.

In lib. de aer. aqu. & loc.

partes reliquæ: remanet igitur à frigore concretum, quod crassius, ponderosius, & magis crudum est in aqua, expresso tenuiori, leuiori, & concocto magis à sole.

An aquæ niuium & grandinis p coctionē tenues euadant.

Non solùm dum congelantur, verùm etiã probabile est, eiusdem si quid relinquitur tenuioris, dissolui, dum à sole liquescunt in aquam. Per harum aquarum decoctionem idem reduci in pristinam naturam, probumque fieri, quale erat ante illarum

citato loc.

partium apprehensionem, negat Hippoc. pro tenuissimo inquam & leuissimo olim exolutis, iterum per rarefactionem aliud tenuissimum ac leuissimum introduci in

ca. 16. doc. 2. fen. 2. lib. pr. Hip. cit. lo.

eliquatum: si sit contra Auic. hanc rationẽ adducit Hippoc. quod semel dimittitur in eis, vnquam nõ acquiritur. Propter quod fore turbidiores, densiores, frigidiores, & crudiores has aquas est necesse, reliquis aquis plutis à nubilo aere, quæ omnia eis euenire dictum est per congelationem: congelantur tùm per recessum ab eis ignis & aeris, tum per aquæ tenuissimi expressionem. Relinquitur igitur se ipso crassius mistũ, à quo aufertur tenuius, quod crassius à frigido fit se ipso crudius. Similes & has qualitates dimittunt ac suscipiunt aquæ pluuiæ, dum forma grandinis vel niuis imbuuntur.

SVM-

SVMMA CAPIT. IX.

1 *Aquæ niuis & grandinis sunt à craßis vaporibus, & intensiori frigore.*

2 *Cur in montibus vt plurimum non fiant grandines.*

3 *Aquæ & terræ planitierum crassæ sunt, montium tenues.*

4 *Niuis & grandinis aquæ sunt frigidiores, crassæ, ponderosæ, crudiores, ac turbidiores reliquis aquis plutis.*

5 *Niuis & grandinis aquæ minus participes sunt ignis, aeris & aquarum tenuißimi.*

6 *Niuis & grandinis aquæ si coquātur, craßitiem non dimittunt.*

7 *Niuis, aquarum & grandinis tenue exoluitur, & dum congelantur à frigore, & dum liquantur à sole.*

CAPVT X.

Operationes aquarum niuis & grandinis.

NIuis & grandinis aquarum potus (ex quo sequitur in stomacho cibi coarctatio, nō cibi dissolutio, nocumentū apostematibus maximū, quæ intra sunt corpus, in prçcordiis diutissima mora, rarefieri enim ponderosa & densa ma- Partes, quibus obsint & in eisdē quas affectiones moueant.

gna ope poſtulant, ſimiliter frigidiſsima calefieri, vt tranſmeant per corpus, quæ vix ſubigit potens calidum, hæ ventriculo imbecillitatem adaugent, illa cibis cruditatem) non conducit alimento per corpus digerendo. Venas hæ aquæ conſtipant frigiditate incoctili, difficillimè ſecedunt in hepar, difficilius in renes, adhuc difficilius in veſicam, cui magis, quàm dictis partibus ſunt nocuæ: aluum ſiſtunt contrahente frigiditate: ex quibus potiſſimùm cauſa fiunt acutorum morborum. Quod in eundem aluum prolabitur, non probè coquitur, ſed vnà cum his aquis remanet crudum, ſi non ibidem corrumpatur ab aliquo humido putrido allabente, vel ibidem morante, tranſpirationes per corpus non molientibus. Pectori & pulmoni infenſæ ſunt, inducunt empyemata, ſpuitiones ſanguinis, ſputum non educentes: quòd ſi horum locorum ſiccitas iuncta fuerit aquarum frigiditati, venarum fit tractus, diſruptio vaſorum alibi & in pectore. Sunt infeſtiſsimæ aſſuetis pati neruorum dolores, eos incitantes, conuulſiones commouentes ac tetanos: ac eſſe (vt vno verbo dicam) omnibus neruorum ſpeciebus, ſiue ſenſum ſiue motum deferentibus, nec non frigido cerebro à natu-

natura, vel aliter omnium pessimæ. Propterea notauit Arist. eas sterilitatem promouere, aut fœmineum partum, vterum enim infrigidant, spermataque crudę: crudas dico apud naturam difficiles rarefactu, tenuitatis minus participes crassas, insuper crudas à sole perfectam coctionem, vel etiam à naturali calido non adeptas, cum non nutriant. Quomodo coquantur aquæ, posterius dicetur. Aquas has deniq; nō solùm ad supradicta, sed ad omnia pessimas cēset Hipp. cum earum dulcissimū, tenuissimum ac leuissimum sit dispersum in congelatione, vt dictum est. Ambabus autem inter se collatis, & niuis & grandinis aquis, multò peior est ad omnia grandinis aqua quàm aqua niuis: terrea magis est, crassior, minusque aerea, generatur à potentissimo frigido, disponitur à pollentissimo calido, à quo postea derelinquitur eius materia. Si igitur sit aqua niuis pessima, erit adhuc aqua grandinis multo deterior.

li. 10. de gene. an. ca. 2.

Cruditas quid sit in aquis.

lib. 5. ca. 4.

In lib. de ae. aq. & loc.

SVMMA CAPIT. X.

1 *Pessimæ sunt aquæ niuis & grandinis apud naturam.*

2 *Deterior est aqua grandinis, quàm aqua niuis.*

3 *Inimicissimæ sunt secessui, vnde sunt in causa acutorum morborum.*

4 *Non humectant cibum, aduersantur ventriculo, pectori & neruosis partibus.*

5 *Sterilitatem vel fœmineum partum disponunt.*

6 *Crudum dicitur apud naturam, tum non coctum à sole vel igne, tum difficile rarefactu ab innato calido.*

CAPVT XI.

De aquarum lacustrium, palustrium, stagnantium & stabilium natura.

EXcretas aquas ab æthere nubilo vsque huc considerauimus, non vt in aliquo loco collectas: colliguntur enim veluti in piscinis, in vsum non potus, sed natationis, vel alterius vsus, in lacubus, paludibus, denique inter stagnantes & stabiles aquas. Fluunt, quæ in aliquem torrentem colliguntur, hîc etsi dicatur de stabilibus, tamen quid inter se distent & stabiles & torrentium aquæ, penitùs non faciamus omissum. Ratione lapsus per opaca loca coarctata, saxea, tophacea, frondibus, aliisque putridis referta, à calore æstiuo exusta, non nisi improbæ iudicantur, non quemadmodum stabiles ponderosæ & crassæ, cum in illis detrahatur tenuissimum à sole, sed sunt vt illæ vsui nostro non cõmodæ, quàm minimam occasionem

Torrentiũ aquę quales.

ſionem nactę in omnes putredines feruntur. Quarum omniũ ſpecies tali diſtinguãtur methodo. Collectarum alicubi aquarũ pluuiæ, aliæ fluunt ſeu cũ aliis aquis in fluminibus & riuis, quarũ facultates hîc inueſtigare quis poterit, ex diuerſarũ aquarum in vnum collatis poteſtatibus, eaſdẽ enim retinent inter ſe confuſas, ſeu per ſe ſolæ vt torrentes fiant: aliæ in aliquo loco collectę morantur, aut arte quapiã cõſtructo, ſi ſub terra, dicuntur aquæ ciſternæ, ſi non in imo terrę, piſcinarum aquę, aut nõ arte coactæ, ſed hinc inde labuntur, in deuexis locis in vnum locũ colliguntur, vel cũ aliis aquis in lacus, vel in paludes abſq; aliis aquis: paluſtres ſunt quæ alicubi morãtes, plerunq; exiccantur ęſtate, quod lacuſtribus non euenit, ſed ꝑpetuò abundãt æſtate & hyeme: ſtagnãtes relinquuntur à mari vel flumine, inundantibus loca dũ retrogrediuntur. Cõmune eſt omnibus, ita collectæ vt ſtabiles ſint. Omnes hæ aquas omnes procelloſas, cũ tonitruo, labroteras, niuales & glaciales recipiũt in ſe ipſas, & quaſcunq; quouis decidãt anni tẽpore. Ex qua omnium mixtione, nec nõ cũ ſtabiles ſint, in terræ poros penetrantes, earum naturæ perplures adduntur qualitates. Sol continuò ab eis eleuans, quod

Differẽtiæ plutarũ aquarum, ſi alicubi colligantur.

leue eſt ac dulce, denſiſsimum relinquit in illis, perlucent non iam, ſed potius virides, optimæ aquæ colorem dimittunt: ſi malè oleant, iam cænoſæ factę ſunt & putridæ. Æſtate vruntur à ſole, percutiente eas, vnde bilioſiſsimæ non humectantes fiunt. Hyeme conglaciantur, turbidæ ab allabentibus in eas niue, glacie, plutisque aquis, & ab aere hyberno, cum frigidiſsimus ſit, frigidiſsimæ euadunt & pituitoſiſsimæ.

Tēperies.

SVMMA CAP. XI.

1 *Torrentium aquæ improbæ ſunt, quia putridæ.*
2 *Paluſtres, lacuſtres, & ſtabiles aquæ cōgregantur ex pluribus aquis ſpecie differentibus, propterea differentes habent facultates.*
3 *Quæ omnes denſiſsimæ ſunt, decolores, qualitatum non expertes.*
4 *Æſtate calidiſsimæ, bilioſæ.*
5 *Hyeme frigidiſsimæ, pituitoſæ.*
6 *Differentias, quibus diſtinguuntur inter ſe aquæ plutæ alicubi collectæ, ex hoc capite deſumito.*

CAPVT XII.

De effectibus aquarum lacuſtrium, paluſtrium, & ſtabilium.

Per hyemē quid inferant.

QVàmuis frigidiſsimas dixerimus hyeme huiuſmodi aquas omnes, tamen

tamen quàm aptiſsimæ ſunt acutorũ morborũ generationi, peripneumoniæ, pleuritidis, phrenitidis, cauſonis, non aliam ob cauſam crederem, quàm ex aluo ſuppreſſa: dicebatur ab Hippoc. liquida aluo non fiunt acuti morbi: ab his aquis ſupprimitur aluus, primò quia denſiſsimæ ſunt & exiccatę, humidum exiccatum flatum induit: flatum exhibentia ſiſtunt aluum: ſecundò, quoniam ex earum cruda frigiditate icores coercentur intèr ſanguinem, vnde putreſcunt, liquati verò à calido putrido, quoniam tenues morbos acutos pariunt, nec non lethales, ſi principem locũ petant. Æſtate potatę, anxietudinem propter æſtum, ſitim, viſcerum inflammationes, præſertim lienis & hepatis, dyſenterias plurimas, regios morbos, & alui diuerſa profluuia concitant: multam bilem aggerant, ſicuti hyeme pituitam: quibus quò patet aditus, continuò eò defluentes, ægritudines afferunt. Bilis hæc aggerata non alit, ſed ſanguinem inficit coloribus iiſdem, quos ipſa tenet: à ſanguine flauo redduntur fulua carnes & cutis: eius quidem bilis pars & per deiectiones, & aliunde expellitur à natura. Si per vlteriorem vſtionem craſſeſcat intùs exiſtés bilis, diuturnas quartanas cõmouebit, vel maligna

In lib. de ae. aq. & loc.

Hip. in lib. de loc. in Hom.

Quid per æſtatem inferant.

vlcera, si foràs repat. Denique omnes hæ & illæ aquæ damnandæ sunt in omnibus, quibus habemus opus: ab earum vsu continuo morbi fient melancholici, biliosi, & pituitosi, formam corrumpentes & habitum corporis, huc & illuc vagantes huiusmodi humores & in sanguine, & in carnibus, cum nullum alendis particulis præstent vsum, aduersabuntur sibiipsis, & habitui corporis naturali: inducetur alba pituita, præsertim mulieribus, & pituitosis viris, cum in eis nõ multum calescat quod ingeritur: reddito sanguine aquosiori, color albescit corporis. Splenes magnifient, modus ponitur ab Hipp. in lib. de morb. muli. Reddẽtur ventres calidi, duri & graciles, à colliquata pinguedine circa ventrẽ & omentum: aluus calida non solùm trahit à capite humiditates, at à toto corpore: Tumentes splenes trahunt ab aluo, à ventriculo, & reliquis partibus maiorem alimenti partem, quàm reliqua simul loca trahãt, attractum distribuunt ad venas, & inferna loca, eliquat sanguinẽ & reliquas in carnibus humiditates, quoniã acrimoniam habet, humiditas, qua destituuntur partes, attrahitur à liene, partes tunc gracilescunt, supernæ potissimũ, humeri, claviculæ, pectus, & facies, aliquibus tumet facies,

Quos morbos gignant.

Cur tumescat liẽ ab his aqs.

facies, in causa sunt crassarũ venarum rami, per hæc loca progredientes, exiccatæ venæ trahunt à carnibus. Infernæ autem partes replentur aqua, venter tumet, & supernæ & infernæ fiunt calidissimæ: totius corporis fit color liuidus: aliquãdo erumpunt vlcera & circa tibias, & alibi fraudulenta, maximè si sic affecti biliosi natura fuerint, vel ipsis non cõtingant æstate sanguinis eruptiones, vel à naribus, vel hæmorrhoidibus, neque oris graueolentia, hæc sunt in ipsis quę prohibent talia vlcera. Aliquibus ramices accedunt, splene transmittente ad scrotum: varices aliis: calculi aliis in vesica ex vrinæ suppressione, vel etiam ardore, vesicæ passiones, ac nephriticæ: impotentia tenet corpus, præsertim lumbos, quoniam venæ implentur aqua, & calescunt vnà cum neruis, corroduntur gingiuæ. Si quis hanc aquam biberit ab esu sitiet magis, & esuriet, non enim ab hac cibi madefiunt, vt dissoluantur, & coquantur, vnde partes quo vescantur alimento, & si in ventriculum sit ingestum, habent opus. Quod magni deniq; est ęstimandum, legitur in li. de int. aff. Hip. post morbos genitos à comestione fructuum, ab vno potu tantũ stabilis aquæ pluuiæ (per quam omnes in hoc

Vlcerum in lienosis eruptiones quid prohibeant.

capitulo collectæ intelligantur)gigni posse morbum repositum ab eodem inter eos, quorum causa est aqua intercus, adeò vehementem, vt neglectus breui tempore necet habentem se. Stagnantes aquæ in Ægypto solummodo laudantur à plurimis, quas Nilus quotannis detrahit alias apponendo. Reliquæ stabiles omnes eò aduersantur naturæ, etiam à principio dũ germinat fœtus, vt vix eas bibentes mulieres in ventre concipiant, & si concipiãt, magni sunt fœtus, ac tumidi, difficulter eduntur in lucem, & post partum puerperia purgamenta non commoda contingunt, aliquando, quod maius est, in vtero se habere credentes, per mẽses plures congestam aquam emittunt. Aliæ supradictis omnibus plurimæ similes sequuntur per has easdem aquas affectiones. Nõ est quid boni enumeretur in dictis hucusque aquarum singulis speciebus, vt opituletur naturæ, cum potius euitandæ, quàm appetendæ proponantur. Earum quippe effectus ad morbos præstare magis quàm ad sanitatem visum est, & qua ratione ad quos morbos inducendos. Ad species nunc reliquas accedamus, vt omnium naturæ patefiant & facultates.

Aet. ser. 3. cap. 165.

quid inducãt in mulieres.

SVM-

SVMMA CAPITIS XII.

1 *Stabiles aquæ cuiuſmodi ſunt lacuſtres, paluſtres, & ſtagnantes, aggregant bilem & pituitam in corpore, ſi bibantur.*

2 *Generant morbos acutos, bilioſos, pituitoſos, & melancholicos.*

3 *Inde fiunt affectiones & lienis & iecinoris ad formæ corruptelam.*

4 *Suppreſſa aluo fiunt acuti morbi, & liquida non fiunt.*

5 *Exiccatæ venæ trahunt à cornibus, & aluus calida trahit à capite, & toto corpore.*

6 *Splenes magnos habentibus ſi non effluat ſanguis à ſiniſtra nate, vel hæmorrhoidibus, vel os non male oleat, fiunt vlcera maligna, decidunt dentes à gingiuis corroſis, & fit habitus corporis liuidus.*

7 *Vix concipiunt mulieres bibentes has aquas, & conceptum omni ex parte non eſt naturale.*

8 *Morbum intercutem inducunt, morbos regios, & alui profluuia.*

9 *Stagnantium aquarum tantùm Nili laudantur.*

CAPVT XIII.

Pruinæ opus apud hominem.

CAdentibus ſub diuerſis formis à perturbata tempeſtate iam abſolu-

tis àquis,& earum poteſtatibus: demiſſæ à ſereno tranquilloque cœlo, quæ relinquuntur,& earum facultates iam recenſeantur, per quas terra & in terris naſcentia flores & frondes madent, vel tabeſcunt, pruina, ros, mel roris,& manna. In quibus à pruina ducto principio, reliqua ſingulatim tractabuntur. Pruinæ materia & ſi tenues vapores ſint, non admodùm tamen à ſole calefacti, vires debiles habente, non multum in frigido aere attolluntur, nec ob eandem cauſam exoluuntur. Hinc in ſummitates tùm montium, tum altorum ædificiorum non decidunt pruinæ, quia non ex ea aeris parte decidunt quæ loca hæc pertingat: In flores fructuumque germina decidentes non ſemper eadem efficiunt, quæ in herbis vel plantarum frondibus: Illa ferè exiccantur, hæ verò non reprimuntur, quoniam reſiſtunt magis compreſsioni à pruinæ frigiditate, materiam denſiorem præ ſe ferentes, adeo à frigido ſurculorum premuntur partes, vt humore eis ſecundum naturam inde difluxo areſcant, veluti terra rigens in aquilonia hyemis conſtitutione. Sic ad exiccationem vſque etiam frigefacit pruina noſtra corpora, verùm non ratione tantum frigiditatis, ſed aliquando alicuius exhalationis quali-

Eſſentia.

Facultates.

qualitatem continentis, vt vrat, quod aliquando segetibus euenit. In omnibus alijs operibus suis ad hominem relatis imitatur pruina niuis facultates, refractiori tamen potentia: propter quod niue commodiorem, deteriorem autem aqua pluuiæ, adhuc multò commodiorem rore cēseas pruinam. Pabulantur hanc animalia absque offensa: mala non infert veluti ros, & si ex vaporibus leuibus & tenuibus ambo fiant, in pruinæ tamen materia extorquetur ignis, aer, ac aliquid vaporum tenuissimi, eo modo quo diximus in niue: quod in rore fieri non videmus. Præterea crassius est ex quo fit nix, quam pruinæ materia, in hanc aliqua infertur à sole decoctio, valdè minor in niuem, vtrarumque tamen aquæ non probantur.

SVMMA CAPITIS XIII.

1 *Pruina commodior est naturæ, rore & niue: inutilior tamen aqua pluuiæ.*

2 *Infert pruina in carnes quod in flores, germina, & frondes.*

CAPVT XIIII.

Roris offensiones.

QVO leuior ac tenuior vapor est, faciliùs in aquam vertitur cæteris

mè ad vuam & tonsillas, nam humiditatem elidit vigentem in his, consistentem in capite ad fluxum aptat, manentem in corpore defert ad caput, vnde rursus dimittitur per easdem magis patentes vias: In omnibus, si ex eo non fiat sanguis, sed bilis atra vel flaua (dum humores vrendo ad hæc disponit) quorum sedes lien est & hepar, tumefiunt à copia. Dicantur igitur eodem similiter inferri à rore in naturam hominis, non tamen ea celeritate, qua in oues, capras, & sues inducuntur, cùm naturæ repugnantes non adeò validæ sint contrarijs, dum in corruptelam eorum sanguis fertur à iam genitis humoribus, vt homo in elementorum concretione temperatior, propter quam temperiem non ita facile læditur à confligentibus cum ea. Signo quoque fit manifestum, quod ros nobis aduersetur, quoniam nos turbat eius acredine per alui fluxum, si quouis modo eo quis vtatur: turbamur à repentino motu sanguinis & chyli, sequitur horum repentinus motus, ex eorum cum rore cognatione in naturalibus: motus illæ intestina humectat ac mordet, quia ex eius tenuitate acris est natura roris, vnde alui sequitur excretio. Ex quibus maximè pharmacopolas illos damno,

Ros vnde aluũ moueat.

damno, dedita opera cum rore colligentes rosas, pro infusione Syropi ex infusione solutiua rosarum, scientia non comprehédentes naturalia, transgrediuntur modum in eius compositione, quem eis descripsêre ad vsum naturalium periti. Præstantissima est omnium roris aqua in ophthalmicis, & collyrijs, propter eius splendorem, ac tenuitatem, quibus virtus visiua gaudet.

SVMMA CAPITIS XIIII.

1 Ros *aquarum omnium calidissimus est ac tenuissimus.*
2 *Auget lienem, corrumpit, hepar, & sanguinẽ.*
3 *Turbat aluum & naturam, putrefaciens enim est.*
4 *Destillationes commouet.*
5 *Rosæ non debent cum rore infundi, pro solutiua infusione Syropi rosati.*
6 Ros *est omnium aquarum præstantissimus in ophthalmicis.*

CAPVT XV.

Manna & Mellis roris natura.

CIrca procreationem mannæ & mellis roris diuersæ sunt opiniones Philosophorum, hanc veriorem puto, vnà

vnà cum vaporibus cõmiſceri terreſtre ſiccũ,pro materiali eorũ cauſa non vno modo,vnde diuerſa cõpoſita producuntur: in melle verò craſsioris: cõmiſsionem hanc non congelationẽ,ſed eſſe coagulationem hinc pateat,in coagulatione aut exiccatur humidũ dum indurãtur terreæ partes,quę eſt à calido coagulatio, aut exprimitur calidũ à frigido:primo modo dicta coagulatio terræ eſt & aquæ, ſecundo modo tantùm aquæ,condenſatur enim à frigido,cui propria eſt congelatio:In Sal aquà coagulatur non à frigiditate, non à calore, ſed à ſiccitate, quatenus calori adiũgitur,iniecti ſales in feruentem aquam illico liquantur, non liquantur in aquilonia tempeſtate, ſicuti in auſtrina,neque igni expoſiti,ſed ab humido ſiue caliditati,ſiue frigiditati iungatur, actio ſiccitatis in humidum eſt,ne diffluat. Mannæ materia & mellis roris noctu humectata,ſummo mane in aduentu ſolis,quoniam tenuiſsima eſt, coagulatur,quæ coagulatio neque à frigido, neq; diſſoluitur à calido,ſed ab humido.Alia diei,vel noctis hora,non coagulatur propter abſentiã ſic exiccantis calidi, & ita humectatæ materiæ. Frigidũ primò impinguat aerẽ, deinde exiccatur à leuiſsimo calido: Illud pinguę ſi minus exiccetur mel eſt roris,ſi

Eſſentia Mannæ & Mellis roris.

Ros an coaguletur vel cõgeletur in hæc.

3 *Calida ambo sunt circa primum, temperata in humiditate & siccitate.*

4 *Roridum humidum craßius est in melle roris, in quo craßius est etiam siccum terreum.*

5 *Manna muneratur inter Katartica lenientia.*

CAPVT XVI.

Manna & mellis roris potestates.

Diligenter animaduertit Rhasis colligendam esse mannam in arboribus tamarisci. Dictũ est rorem obesse lieni plurimùm, ex quo mel & manna componũtur, diuersas naturas & virtutes ab his recipit, super quæ cadit, quàmuis su pradictam exiccationẽ sustineat à natura, nihilo seciùs tamarisci folijs leptintica virtus inest, extenuatiua inquam, splenis occlusiones incidendo delet & abstergit, nec non eiusdẽ splenis apostemata, potissimũ quod græci Schyros dicũt, secundũ Serap. emollit & curat: colligit eam Gal. in thymo, alijsque herbis & fruticibus temperamento calidis & siccis, vt frigidis morbis accõmodatissimum existat pharmacum. Sed quoniam nõ notũ est nobis an sic fuerit collecta manna: eandem, si qua quis vtitur vera, administrari cõsulo cum decocto vel aquis, in quas immittãtur in pauca

Ser. cap. 31. li. agg. Gal. cap. 39. lib. 3. de ali. fa.

quantitate vel frondes tamarisci, non cortex eius neque fructus, aliam enim à frondibus facultatem obtinent, vel thymus, vel quid his simile, si aliqua non repugnent, morbus inquam à bile, calidumuè corpus, in his enim per hæc facile in bilem vertitur. Abix opinio non recipiatur aientis mannam, quia exiccat, in fine primi, ventrem adstringere, adhibitamque in herrinis exiccare catarrum, expiare cerebrum, educere ab eodem crassos flatus: authoris huius manna non est quæ lenit, sed virtutes, quas alij mannæ tribuunt, adscripsit ipse fortasse speciei Zacchari ab Auic. dictum Zacharum alhusar, quod mannam interpretatur Abix. Manna ea est apud Arabes quam nostri mastichinam dicunt Aromatarij, nobis inde delatam densam in gummæ modum, reliquam liquidiorem tereniabin, quam forsan mel roris nostri nuncupant: quibus Brasauola cum non consentiat, mannam efferendo liquidam esse, tereniabin autem mastichinam mannam, nec eius videtur sententia recipienda, cum contradicat serapioni, Auic. & Mesue. Vti igitur manna non debemus in herrinis ad exiccandum, cum non exiccet, sed potius aspera leniat, secundum Rhasim & Mesue, & diluat & abster-

An exiccet manna.

ca. 747. li. 2.

Arabũ mãna quæ.

Facultates.

abstergat secundum Serap. effectus humiditatis, non conuenientes siccitati: lenit guttur, pectus, educit sputum & ventrem, aluum mouendo, sitim sedat educendo morbidam materiam, & calefactum ventriculum & pulmonem humectando, quia mouet humidum tenue, ob id conferrè naturaliter calidis plurimi voluêre: quas operationes etiam apposuit Auic. tereniabin. Is vapor qui roridus est inter eas Cap.694. illicò diffunditur partes, secum alias hu- lib.2. miditates educendo: vaporem quid medium dicebat Anaximander inter aquam & aerem, propterea eo fruuntur membra & calefacta & infrigidata, præsertim pulmo, vt puriori omnium substantia, mel roris non magis emollit ventrem, nec humectat pectus, & si sit fluxibilius, quàm ipsa mãna. Supra positum est non omne fluidum humectare, Zaccharum quàm mel humectat magis, mel incidit & detergit, lenit manna, & si sit in manna portio maior exuccati humoris, tamen non ita crassarum est partium & viscidarum, quemadmodum mel roris, quod cum in regione hac non colligatur, natura sanè pastum apibus comparauit.

SVMMA CAPITIS XVI.

1 *Manna debet colligi in tamarisco, thymo, vel in similibus.*
2 *Non debet exhiberi nisi cum aqua tamarisci, aut cum eiusdem frondium decocto, vel thymi.*
3 *Non adhibeatur in herrenis ad exiccandum.*
4 *Confert pectori, ventriculo, & naturaliter calidis.*

CAPVT. XVII.

Qua nos vt plurimum vtimur manna, quid sit.

NOn ignorare decet, mannam quæ in nostram consuetudinem incidit, vt plurimùm non esse rorem de cœlo cadentem, sed vel concretũ ex senæ infusione, vel alijs & Zuccharo, vel gummam hinc indè collectam. Colligitur etiam Romã circùm in Sabinis & Latio, ex arboris cortice, quam incolæ nominant ornofrasino, nascitur montana hæc arbor maiori ex parte per hæc loca ex loco Saxeo, gummi copiam ampliorem dimittens per teretem caudicem & ramos, hã eandẽ, quæ procera est vocat Colum. Syluestre frasinum. Exit in his arboribus à tenui cortice veluti lachryma, se supra corticem

Mãna quæ gũma est.

In lib. 16. de ar. c.

ticem per rigas diffundens, coagulatur à sole, vt reliquæ gummæ, nuper noua super illam àccedens, coagulatur, externum calidum ducit per euaporationem cuiusuis misti calidum cum humido, euaporans calidum secũ educit humidum, educto humido magis constat adhuc siccum, & sic permanet vsqueq́uo adueniente pluuia citissimè liquescat. Calabriæ tùm ex orno eam decerpunt, tùm ex frasino, & sicuti apud Arabes celebratur, quæ in Corasceni cadit prouincia, ita apud nos magni æstimatur ex frondibus manna, sic appellant eam quæ ex frasino est, alteram dicunt Calabres mannam ex corpore, quoniam hincindè ab incisura orni corticis effluit viscosa humiditas à sole in gummam exusta: In frasini autem frondibus minutas colligunt lachrymas mane summo & vesperi ante occasum solis, vnde dicunt ipsi roré non esse si protinus non colligantur cum ligneo cultro, mox vi solis effluunt & euanescunt, immò hanc dicentes rorem Calabres sũbsannant: Quãuis Andreas Matthiolus hac in re eorum non sequatur opinionem, quinimò redarguat fratrum minorum dicta, in comment. eorum super Mesue, aientium, non esse rorem, sed ab ijsdem diffluere, quemadmo-

Manna ex frondibus.

Manna ex corpore.

Manna ex frondibus an ros sit.

dum ab alijs arboribus gummæ diffluunt: Galeni temporibus neminem, nec Galenum ipsum, hoc animaduertisse vereor, vitam Romæ quoque degentem, cum loquens de melle in li.3. de al. fac. eius materiam rori congenerem, frondium in quibus colligitur nec partem posuerit, nec illius arboris succum vel fructum. Vnum est, hanc ex frondibus facillimè liquari à sole, vespertino quoque tempore, quod dictæ mannæ ex corpore non contingit. Id fore ab vnoquoque agendum puto, in receptionibus Arabum inuenta manna, non adhibeatur quæ est ex corpore, talesque gummæ, quibus sæpe sæpius vtimur pro manna, licet fallò. Quarum facultates non hic sunt inquirendæ, cum nō sint aqua. Aquarum earum facultates, quas tractare proposuimus, iam transactæ sunt, specierum omnium dico, in quas principiò partita est aqua quomodocumque cadens ab æthere. Vtinam alias potestates, quàm quæ eis sunt adscriptæ sortirentur, generi humano per quàm vtilissimum esset, ne in tantas corrueret passiones, ijsdem & plurimùm potienti solis, vel iunctis cum alijs, ex his enim quàm multis constant è terra scatentes aquæ. Inter has pluuiæ sanè nullæ (loquor de

Cōmunitates aquarum ab æthere.

de non apparatis) cibum ingestum præbent naturæ accommodatum, vt decet ad concoquendum, flatum nempè vel nimium suscipit, vel æstum, vel in partes dissimiles magis distrahitur, vel putrescit, vt indè non fiat sanguis, vel eam denique tenuitatem suscipit, vt nondùm depuratus à fece vndique distribuatur, potissimum ad lienem, cuius fęcis, & aquarum hoc viscus sedes est. Præteriui affectiones aliquas, quibus laborant ab his aquis caput & pectus, plurimæ tamen non sunt in superioribus prætermissæ, quarum exemplo reliquæ intelligantur. Omnibus igitur huiusmodi aquis non congelatis communis est & tenuitas, quoniàm ab elato vapore ortum habens, & acredo propter earum tenuitatem, tertio facilis putrescentia: congelatis, quoniàm alicuius particulæ tenuitatis iacturam faciunt, densitas & cruditas.

In quibus communicent aquæ plutæ.

SVMMA CAP. XVII.

1 *Manna & cadens est à cælo, & apud cortices orni, quæ non liquatur à sole, sed ab aqua, & in frondibus fraxini, quæ facile liquatur à sole.*

2 *Manna ex corpore & ex frondibus gumma est ex auctoritate fratrum minorum,*

quibus contradicit P. Andreas Matthiolus.

3 *Omnibus plutis aquis non congelatis communis est tenuitas, & facilis putrescentia.*

4 *Congelatis aquis communis est densitas, & cruditas.*

5 *Nulla aqua pluuia cibum naturæ præbet accommodatum.*

Dictorum in libro primo Epilogus in tabularum speciem congestus.

Numerus seu Tabula prima.

AQuarũ, quibus homo fruitur, facultates cõsiderentur, aut aquarũ vniuersim, sub numero 24. aut specierum, in quibus enarrandis primo ponatur cõsiderandi modus, deinde diuersitas aquarũ penes diuersas species, nu. 2. cõsiderãdi modũ secuti sumus, ex extrinsecùs accurrẽtibus, in hærentibus proprijs, vt in aquis fodinarũ, & speciebus aquarũ cõglaciatarũ crudæ sunt & densæ, & differentijs componentium, quæ sunt & causæ efficientes remotio ignis & aeris, seu frigiditas, & materiales considerandæ, aut simul vapores exhalationibus admisti, non conducibiles aquas præbent, seu exhalationes sint multæ, facientes vel tonitrua, vel procellas, seu paucæ tenues vt mannam gignant, seu crassæ vt mel roris: aut soli,

ſoli, non admixti alteri, quorum ſubſtantia multum craſſa craſsiſsimas dat aquas, tenuis valde & ſi tenuiſsimas det aquas, non propterea laudantur, non valde tenuis aquas prębet optimas. Eorũ quantitas ſi ſit multa, emanant aquæ humidiſſimæ, quales labroteræ ſunt: ſi fuerit pauca, quoniam probiùs coquitur, dat aquas meliores: inter extrema ſunt aquæ minus laudabiles ex extremorum participatione. Extrinſecùs occurrentia, aquas purgantia vel deprauantia, ſunt ignis, aer, terra, & compoſita corpora.

Diuerſæ aquarum ſpecies formantur ab aquis aut arte quapiam quid acquirentibus ſub Tab.14. aut nullo modo præparatis, vel è terra ſcatentibus, in Tab.5. vel cadentibus ab aere inueſtigandis, vel vt alicubi coaceruatis, in Tab.4. vel ſecundũ vnamquamque earum formam, ſub qua cadunt ab æthere nubilo, in Tab.3. vel ſereno aut congelatæ, vt inde ſit pruina, rore magis ſalubris, tamẽ inſalubrior aqua pluuiæ, imitatur niuis facultates: aut denſatæ in ſubſtantiã denſam in mel roris & mannam, confert pectori, ventriculo, & naturaliter calidis, educit humores tenues: aut non condenſatæ neque congelatę, ros eſt, corrumpit ſanguinem. Tab.2.

Tab. 3. Nubilo ab aere cadentes aquæ aut non conglaciatæ effundũtur, aut decidunt cõglaciatæ plurimùm in grãdinem crudissimæ sunt, frigidissimæ, ponderosæ, neruoso generi pessimę & pulmoni, minus in niuem eiusdem ferè sunt qualitatis. Non cõglaciatarũ minutę sunt psecades, non minutæ aut vnà simul totæ collabuntur, labroteræ humidissimæ sunt, viscidæ, crassæ: aut aliter si sint cum tonitruo, æstuant potatæ: si cum procellis, malæ, nã sanguinem procellunt, & viscera, pręterea spirãte borea frigidę sunt & crudæ, austro, calidæ & salsæ: fauonio, calidæ, turbidæ & crassæ: apesliota humectantes nimium. Si deniq; sint absq; tonitruo & procellis, dictarum optimæ sint, verùm in his modos hos obseruare oportet, si coquuntur à sole & excolantur, optimæ sunt: coctę & nõ excolatę putrefiunt impurę: non coctę sed excolatę, crudæ: non coctæ nec excolatę, pessimæ.

Tab. 4. Coaceruatæ alicubi ab æthere quę ceciderunt aquæ vel fluunt, vel detinẽtur coactæ aut artificio supra terram in piscinis, sub terra in cisternis in Tab. 17. aut non arte, seu cũ aliis aquis in lacubus & stagnis, omnes vt aliæ stabiles prauę sunt, causam afferentes acutorũ morborum: seu absq; aliis

aliis aquis in locis conuexis cum cœno in paludibus, crassissimæ sunt, malè olidę, & fœtidæ: absque cœno improbę sunt, quia vel exiccant cum æstu, vel crudissimę sunt & pituitosissimæ. Fluentes aut cum aliis aquis in fluminibus & riuis sunt confusæ, propterea earũ facultates non quęruntur: aut non aliis sunt admixtæ, torrentes generant, sunt terreæ naturæ, putridæ & æstuosæ.

Finis libri primi.

LIBER SECVNDVS

DE AQVIS EMANANTIBVS A TERRA.

CAPVT I.

Scatentes è terris aquæ, vnde, & quæ sint.

VSQVE huc eò deducta est oratio, vt aquæ ab æthere cadentis specierũ omnium facultates enumeratæ fuerint in medicinæ scientia. Aquarum nõ præparatarum hęc extitit species, deduximus enim aquas arte non apparatas in excretas ab aere, & in scatẽtes è terra, iã reliqua reliquis aptẽtur. Ne dũ scatentiũ è terra aquarũ, sed & alio-

rum facultates, dum inquirũtur in re medica, propter quid ipſorũ perſcrutari medicum oportet: ſi autem nõ ſcimus, priuſquàm id, de quo ipſum queritur propter quid, non reduxerimus in proximam primamque cauſam, ergo cauſarum cognitio (vt rationales medici, naturæ ſpeculationem indagantes nôrunt) rei perfectam cognitionem abſoluit. Effectuum aquarũ ſcatentium è terra propter quid inueſtigabitur, vt etiam factum eſt circa pluuiales aquas, enumeratis antea earũ ſpeciebus, poſtquàm poſitum fuerit, ex quibus tales aquę conſtant, vt habeatur ſermo his peractis de præparationibus aquarum. Si eſſent emanantes aquæ à terra reliquię tantùm plutæ aquæ, hactenus aquarum omnium ſermo expletus eſſet. Nam per ſingulas ſpecies ſingulatim eædem ſunt omnium facultates: at non ſuppeditarent aquæ ſolùm plutæ, ſcaturiginibus perpetuò emanantibus, præſertim magnis, & ſi eſſent in terris vbi detinentur longa ſuſceptacula ampliora montibus, quid vetat ex aere in his locis aquam nõ fieri? omnium aquarum eſt idem efficiens, & eadem materia, ſicuti in aliorum ſingulis ſpeciebus naturalium eodem modo ſubiicitur eadẽ materia, & idem efficiens agit eodem modo, ve-

Ex quibus ſint.

do, veruntàmen non æqua in vtrisq; proportione seruata, vndè ipsorum elementorum, & eorum facultatum spectatur diuersitas, penes etiam ea, quæ fortuitò eis obuiam fiunt. Sint igitur scatentes aquæ, quæ in visceribus terræ genitæ, & aliter ibi morantes, vel profundò vel summo terræ scaturiunt: aliter ibi morantur in eodẽ loco non genitæ, aqua etiam, siue Oceani sit, vt Albertus voluit, siue imbrium ex vaporibus plutæ, vt Arist. explentur concauitates terræ.

SVMMA CAP. I.

1 *Tria proponuntur inuestiganda, ex quibus sint aquæ scatentes è terra, secundò earum species, tertiò earum facultates.*

2 *Scatentes aquæ sunt quæ & genitæ in visceribus terræ, & eò allapsæ, scaturiunt per summum, vel per imum terræ.*

3 *Scatentes aquas Arist. dixit & plutas & ibi genitas, Albertus autem Oceani.*

4 *Differunt aquæ omnes tum ratione proportionis causarum, tùm eorum, quæ eis extrinsecus occurrunt.*

5 *Rationalis medicus naturæ speculationem semper aggreditur.*

CAPVT II.

Aquarum species & differentiæ emergentium à terris.

PEr ima terrarum siue scateant vel labantur aquę, si his vti velimus, aliquo egent artificio, nisi eis natura prospexerit aliqua alta spelunca, vel altero terræ chasmate, vnde flumina per terræ voragines alicubi deuorari videntur: quas artificio aliquo exilire profero, non intelligas arte pręparatas, effosio aquam nunc non præparet, sed per effosionem appareat, veluti etiam profunda flumina inter effodiendum reperta. Scaturigines aliæ, per summum terrarum emanantes, habent aquas, vel in quantitate multa, protinus constituentes flumina, vel non in multa quantitate, quas proprio vocabulo dicunt fontes, etsi communiori dicantur fontes de omnibus iam dictis aquis putealibus, fluuiorum & fontium. Vberrima emergente aqua, maiorem minoremúe aquarum quantitatem suscipiente, flumina fiunt & riui: inter quos cur torrentes non adnumerentur cùm fluant, eos dictum iam est non scaturire, sed eorum aquam pluuiam temporariam esse. Tres tan-

Fontes de quibus dicantur aquis.

cap. 11. li. 1.

tantum igitur sint species scatentium in terris aquarum, de quarum effectibus habendus est sermo, putealis aqua, fluuiorum, & fontium. Species fontium è terra scatentium.

SVMMA CAPIT. II.

1 *Scatent aquæ vel per summum, vel per imum terræ.*

2 *Per imum terræ scatentes vel egent effoßione: vel eis natura prospexit.*

3 *Per summum terræ scatentes, vel habent aquas multas, gignentes statim flumina, vel paucas, dicuntur fontes.*

4 *In tres species è terra exilentes aquæ redigūtur.*

CAPVT III.

Terrarum viscera quid in aquas inferant exterum, & cur.

DE subterraneis aquis verba facientibus, id primò agatur, vt explicetur, profundum terræ quibus externis qualitatibus quomodo aquas inficiat. Quamque terram in qua resident, & per quam manant, resipiunt omnes fontes, quarumuis qualitatum sit particeps: per terrarum verò densitatem vel rarefactionem horrent vel calent, à terra calida

Cur ęstate frigidi sint subterranei fontes, & hyeme calidi.

calent, horrent à frigida: æstate sunt frigidissimi subterranei fontes, tunc temporis terra existente frigida: in hyeme autem calidi, à terrarum caliditate: manens aqua in loco calido calescit, sic alget in frigido: terra frigescit & calescit non quia maneat in calido vel frigido, sed à se ipsa tali perpetuo ordine. Densiùs cumulata

Terra à se ipsa vnde calescat & frigescat.

intùs calidiora fiunt, quàm quę rarius sunt composita: pariter quæ magis humecta, vt in fimo videre est, in quod iniecta aqua caliditatem suscitat: vuæ si componantur calescunt & vinaciæ: sic & frumẽtum & ordeum madefacta. at cõfusorum elementorum ratione, ita distinguantur effectus. Terra hyeme humidior densius accumulatur, humidior à pluuiis, mollita comprimitur in se ipsam, ac densatur, vt in argilla patet, compressa & sic densata terra, cùm humidum habeat, & à densitate prohibeatur transpiratio eius, quod siccitati opponitur, aerem non suscipit, nec dimittit: à se ipsa ergo calescit. Prospicimus hos eosdem elementorum effectus in corporibus mortuis, conniuentibus vasibus, totaque cute (densantur hæc & cõtrahuntur à frigido, quia deficit calidum) putrescunt externum calidum admittentia, quia humido & flatui calidum natu-

Cur putrefienda putrescant.

rale

rale non præbet iter, vaſa & poros aperiẽdo: hinc flatum vehementia quadam excludunt. Fit idem luce clarius in glaſti pręparatione, dum inquam herba hæc datur in puluerem, molita & exiccata, & iterum molita accumulatur, & aqua plurima humectata comprimitur, denſatur & caleſcit à ſe ipſa, vt rei huius artifices optimè nôrunt. Clauſis, ab illabenti pluuia, in terra quos creauit ſol poris, & rimis, ſubocclusa caleſcere neceſſe eſt, eoque magis ſi propter frigus terra rigeat. Exitus aquarum per denſata loca, quoniam olim factus erat, nunquàm deficit. Æſtate autem à calido rarefacta terra, & humiditate diſſoluta denſitatis & grauedinis cauſa exhalant occluſa, quæ erant in cauſa externę humiditatis & caliditatis, meatus flatibus dimittuntur, penetrantibus per omnia etiã ad aquas, quibus cum miſcentur, frigidos eſſe flatus par eſt, vt ſentimus eoſdem in ſpecu, & loco quolibet ſubterraneo, maximè rarefactos & elaboratos: ſi per terrã puram flatus meent, tenuitatem inſuper ac puritatem acquirunt, & quibus miſcentur, erunt aquæ illæ quoque tales, niſi corrumpantur ab aliqua, quæ caſu obtingere ſolet his aquis, differentiarum.

Glaſti pręparatio.

SVMMA CAPIT. III.

1 *Aquæ in profundo terræ calescunt, & frigescũt à terra.*
2 *Terra calescit, & horret à se ipsa.*
3 *Humectata densius accumulata fiunt intus calidiora.*
4 *Hyeme sunt calidæ subterraneæ aquæ, æstate frigidæ.*
5 *AEstate exhalant in terris occlusa, hyeme verò non.*
6 *Aqua & à terra & ab aere puris, pura ac tenuis esse potest.*

CAPVT IIII.

In imo terræ calidæ aquæ vel frigidæ, cur non putridæ, naturæ hominis non aduersentur.

Cur elementũ nõ putrescat, etsi recipiat exteras qualitates.

MIsta corpora etsi putrescant, in quibus prohibetur aeris ingressus, nõ propterea id etiam dicẽdum in elementorum aliquo, cum per se sit quodlibet perfectum, mistorum esse est ex elementis, quorum continuo cõcursu destituta, statim corrumpuntur, corporum autem simplicium caliditas & aliæ qualitates non indigẽt aliis: & aliarum participes si hæc corpora fiant, non putrescunt: humida

mida ſemper eſt pars terræ quæ effodi poteſt, hyeme qualibet à ſe ipſa calida, quia aer factus eſt frigidus, & ęſtate qualibet frigida, quia calet aer, ſuſcipit has quotannis qualitates nõ corrupta. Pariter aquæ ſi ſic algeant vel tepeſcant, nõ fiunt inſalubres, niſi dum tepeſcunt, euaporent, dẽſitatem vel putredinem non acquirunt, leuiſsimæ ſunt ſulphureæ cito ſecedentes, & aliæ ſimiles calidæ ſcatẽtes: imò hoc eis eſt quædam veluti ſublimatio circularis, nõ ſecernuntur, etiam ſi eleuentur tenuia, ſed in idem denuò labuntur ſemper calidum exiſtens. In terra ſunt meatus illi habentes aquam, veluti in animaliũ corporibus venę ſanguinem continentes ac ſeruantes, ſicuti in his cuſtoditur, & extra corrumpitur, interna externis humectiora dum perſeuerant, ita & in illis pergit humidum aptum putredini foràs egreſſum, quod in puteis videre eſt per effoſsionem terræ, perpetuò inde inſurgens aqua dum hauritur, putris non eſt, allabitur hinc inde, & ſequitur per meatus eò iugis lapſus, ſi non hauriatur, iam vitioſa eſt. Per quod coniicere fas eſt, naturam ſemper in eodem ſibi ipſi non deficere, etenim ſi ſemper non ſit in eodem violentia huc & illuc impulſa, diſtractaque, perſeuerare non poteſt:

Aquæ an corrũpantur à calid itate, niſi euaporẽt.

ſeruat ſemper in eodem, quod ſibi à ſui ortus principio aſciuit.

SVMMA CAP. IIII.

1 *Aqua & terra alias à ſuis qualitates accipientes, non corrumpuntur.*

2 *Qualitates elementorum non indigent aliis qualitatibus, vt miſtorum qualitates.*

3 *In viſceribus terræ dum calent aquæ, quia non euaporant, non putreſcunt.*

4 *Quia humidiſsima eſt pars terræ infima, ſequitur ibi continuus fluxus aquarum.*

5 *Natura ſemper in eodem nunquàm deficit ſibi ipſi.*

6 *Terræ meatus continent & ſeruant aquas.*

CAPVT V.

Profundum vbi ſcatent aquæ, quale eſſe debeat.

Patentibus iam qualitatibus, quas aquæ adipiſcuntur ſeu morentur, ſeu labantur per ſubterranea loca, & quibus mediis, & qua neceſsitate, ad puteorũ aquas accedamus. Putei ſubterranei ſunt fontes, artificio aliquo opus habentes, arte tamẽ viſum eſt, has aquas non eſſe præparatas, artificium erit effoſsio: hanc fore profundam alij volunt, cõtrarium alij putantes,

Cap.2. Non profunda vel

tantes, credunt aquam à sole depurari, eòque meliorem, quò magis solem participat: horum sententiam rationi aduersari patet, solis effectus in aquas intuenti: melior etenim non est, quæ magis exponitur aeri, sed quæ aeri puriori. Non profundi subterranei fontes calescunt ab aere calido in æstate per partem à superficie post partem, & eodem modo algent in hyeme, quarum aquarum vires inter lacustres stabilesque querito. Verùm maiorem minoremúe profunditatem scaturigines prę se ferunt, non enim à scatebrarum apparitione longè profundius effodi potest: esset absque dubio laudabilior lapsus in procliuiorem locum, si inde haurirentur iugiter aquæ: præterea quantitas aquæ maior vitiis magis obsisteret cæteris paribus: hinc amplam effossionem laudo. Purior aer in loco amplo liber non coarctatus frigidus ingreditur, egreditur valdè madidus.

profunda effossio quid in aquas inferat.

SVMMA CAPIT. V.

1 *Putei aquæ sunt aquæ fontium subterraneorum.*
2 *Ampli profundiq; putei præstantiores sunt coarctatis, & non profundis.*
3 *Non profundorum puteorum aquæ prauæ sunt.*

CAPVT VI.

Puteorum instruendus apparatus.

QVò apparatiores erunt putei, meliores censentur puteorum aquæ, eòq; magis, si eorum fundo limũ adiiciatur, vel arena, nitidiorem reddunt aquam quàm sabulum vel lapilli, toto cœlo errant glaream in puteos demergentes, est adhuc sabulo crassior, quorum causæ locis infra ponentur propriis. Adhæc præcipuè animum adhibere decet, in errorē rapi perniciosum illos architectos, plurimos altosq; fornices fabricantes lõgo spatio à fundo putei, ita vt locus continens aquá nõ vndiq; muro muniatur, pro aquarum vberiori affluxu, aqua moram trahēs in terram resipit. Parietes vndiquaq; ducendos affirmo, nõ ex lapidibus constructos, ne magis incoctiles reddãtur aquæ, sed ex lateribus benè decoctis, & ex calce arenę permista, nõ nigræ puteolanæ terrę: hi parietes multis frequentibusq; foraminibus perforati, dum aquá tangunt, vt inde defluat in puteũ, propugnaculi qualitatibus aduētitiis, aquá cœni expertē quasi immunē reddunt à qualibet sorditie terræ & qualitate. Super quos qui struuntur vndiq; cõtinui exculti & expoliti dētur circa pu-

Cap. 23.

Cur fornices dãnentur in puteis.

puteũ, vt aerẽ dimittãt non retinentes eũ.

SVMMA CAP. VI.

1 *Apparatus puteorum laudabilior, meliores dat aquas.*

2 *Laudabilis erit, si in fundo putei iniiciatur limũ, arena.*

3 *Et parietes ducantur vndiq; per puteum, constantes ex lateribus bene decoctis.*

CAPVT VII.

Differentiæ aquarum puteorum.

SCatebram in profundam vel nõ profundam diuidendo rationes, cur aquæ profundæ conferant magis in victu salubri, quàm nõ profundæ iam sunt expositæ: cui differentię nunc adiungãtur modi, per quos aquæ profundæ vel non profundæ in eodẽ victu fiãt maiori minoriúe iuuamẽto. Ab iisdẽ scatebris vel iugiter hauriuntur aquæ, vel sæpè: quod si non hauriantur, nec sint profundi putei, pessimas fore oportet, etiam si contineantur à purissima terra; valdè crassescunt, afflatu priuatæ, & eo qui per terræ poros est in eas, ac ab eis recurrẽs in terram, & eo qui per superficiem aquarum est ab aere ipsis coniuncto: afflatu priuatur coarctata, & densa existente propter obstructionẽ terræ meatuum, non diffluente aqua, ob- Essentia aquę puteorũ non profundorũ à quibus nõ hauriãtur aquæ.

ducitur veluti cœnum, & in eius superficie aerem attingente veluti tunicula: hinc odorem referunt fœtidum, terreum, saporemque prauum. Omnium denique hæ putealium aquarũ sint naturæ humanę insaluberrimæ. Quod si hauriantur, mouetur aer per puteum in decursu & retractu mergorum, quod vas aquam extrahens Græci dicunt Hydriam, mouetur spiritus per aquam ab aere & terra, & ab aqua in terram & aerẽ, quæ iam effluxit è foraminibus terræ detracta, denuò noua resurgens in eis non longo tempore moratur. Sic per iugem defluxum ac afflatum eam acquirit perfectionem, qualem eis fontalibus aquis tribuit Hippoc. quas omnibus meliores iudicauit.

Essentia aquarũ puteorum, à qbus hauriuntur aquæ.

In lib. de aer. aq. & loc.

SVMMA CAP. VII.

1 *Putei profundi, & à quibus continuò hauritur aqua, probiores aquas reddunt.*
2 *Halitu aquæ priuatæ crassescunt, & qualitatum participes fiunt.*
3 *Puteales aquæ sunt, quales aquæ fontium.*
4 *Halitus per aquas à duplici loco est, ab aere, & à terræ poris.*

CAPVT VIII.

Puteorum aquarum facultates.

Mihi

Mihi & Ætius reprehendendus videtur, dùm putei aquas terreas dixit, egestioni difficiles, & ægrè digestibiles, si ratione frigiditatis, non erit ex eorum natura, cùm etiam ibidem calescāt: & Auic. quando asserit in putealibus aquis non esse posse, quin sit aliqua putredo, rationem affert, sunt prȩsse in arcto loco, terris permistæ longo tempore, commotæ virtute cogente: hæc tria vitia nanciscuntur in puteis aquæ secundùm Auic. fontes omnes à visceribus terræ antequàm exiliant, per ea lambendo semper ad procliue, in arcto loco morantur, nec ob eam ipsam causam prauas esse patuit: à Scaturigine si terræ longo tempore confundantur, ac præssæ sint, præssas non difflatas intelligo ab aere, Auicennæ dictum non repugnabit Hipp. at per quæ subdit, commotæ virtute cogente, eas indicauit quæ continuò extrahuntur, & in hoc sanè decipi non nullis princeps videtur, omnis præparatio id quod præparatur disponens ad perfectius, maioris perfectionis est causa, quid tùm si præparandum in præparatione cogatur? Mustum dum præparatur in vinum, decoctio per ignem est vino quid coactū, tamen per separationem in decoctione partium ipsius redditur minus corrupte-

c. 165. ser. 3.

Cap. 16. doc. 2. fen. 2. lib. 1.

An aquæ in loco arcto pressæ, prauȩ sint.

An cogens præparandū, dispo-nat id ad perfectius.

læ obnoxium: per vim aer aquæ non miſcetur, ſed à natura hoc ambobus inſitum eſt, etiam ſi impellantur ad mixtioné non coguntur cum ſimbolum habeant. Nec hac culpa caret Rhaſis modicè tenues eas ponendo, nec cibum humectare, & ipſas non diſſolui: maximi omnium Medicorũ Hip. ſententiæ cum contradicat, ſuamque hanc opinionem nullo ſigno veriorem oſtendat, dicamus ex Hip. puteorum aquas cum ſupradictis conditionibus comparari pręſtabilioribus fõtibus, poteſtates quorum querito in fontibus apud ortum ſolis. Præterea quia æſtate frigidiſsimæ conducunt magis ventri & ſtomacho æſtuoſis. Frigiditatem eis à natura non ineſſe, quemadmodum ineſt à niue vel glacie liquatis aquis nemo non affeuerabit: facillimè illæ illam deponunt, hæ & ſi vapores fiãt, tamen illa frigiditate non vacant.

tr. pr. li. 37. cont.

Facultates.

Infra ca. 15.

SVMMA CAP. VIII.

1 *Secundùm Aetium aquæ puteorum terreæ ſunt, incoctiles, aluum ſiſtentes.*

2 Ex *Auicenna ſunt putridæ.*

3 Ex *Rhaſi ſunt craſſæ.*

4 *Hippocrates probas iudicauit, & omnibus præſtabiliores.*

5 *Omnis præparatio præparat ad perfectius.*

6 *Conducunt ventriculo & corpori æſtuoſis.*

CAPVT

CAPVT. IX.

Fluminum aquarum natura.

ORtus fluminum cum conſpiciatur vt plurimùm ſub radicibus montium, indeque multarum perpetuus ſequatur fluxus, detineri, ac generari has aquas oportet, in eorumdẽ plurimis magniſque ſinubus. Elementis omnibus cõmunis eſt materia eadem: generatur aqua vt dictum eſt ex aere à frigiditate coacto, vtrorum eſt humiditas: In partem eã quam occupabat aer iam factus aqua, illicò ſuccedit aer, per terræ poros, qualitates quarum ſunt participes inficientes aerem, & qui aquæ generandæ fit materia, & qui confunditur generatis aquis, recipientibus à terra & aere poteſtates, quas miramur in aliquibus aquis: omniũm vndique conſenſus eſt: facta iam aqua ſibi ipſi exitum parat. Ex quibus in exitu valdè humidã cæteris paribus hanc aquã cenſeas. Terrarum viſceribus nos latentibus, nõ eſt quid aliud circa aquæ huius naturã per cõponentia differendum: atqũi vnde ſcateat animaduertendum, per quos labatur locos, vel denique quibus miſceatur aquis, & alijs: hæc in cauſa ſunt vt aquarum a-

Cur flumina circa mõtes ortũ ducant.

Cap. 3. li. 1.

Tẽperies.

Differẽtiæ aquarum fluminum ſumuntur ab exteris.

liæ aliarum viribus præcellant, quæ ſuis locis accipies. Flumina per aquarum in exitu multitudinem differunt à dicendis fontibus, à putealibus aquis, quia feruntur flumina per ſublime terrarum: torrentes non ſunt perennes. Flumina ſint igitur perennes fontes, per ſummum terræ manantes, multarum pluriumq́ue aquarum. Per quam multitudinem & pluralitatem inter ſemetipſos, & reliquis fontibus comparatos fluuios magnos vel paruos nomine proprio ſignare non erit abſurdum.

Flumina quid ſint.

SVMMA CAP. IX.

1 *E ſinibus montium veniunt aquæ fluminum.*
2 *Propter quod valde ſunt humidæ.*
3 *Duplex eſt aer in aquis, qui fit aqua, & qui miſcetur aquis.*
4 *Flumina ſunt perennes fontes multarum pluriumq; aquarum, per ſummum terræ manantium.*

CAPVT X.

Inter prauas fluminum aquas quæ ſint præſtantiores.

Loca non durorum lapidum, verſus orientem ſolem, per quæ exeunt vel labuntur flumina, nec fœtida, ſed pura o-

ra optimæ & lautæ terræ, aquarum naturam, & facultates, hominibus moliuntur magis conducibiles. Fluuijs in fluxu misceri solent limum vel arena, limum dico cænum illud album nõ fœtidum, quod super sabulum, vt plurimùm reperitur in fluuiorum alueis ab eorum decrescentia, limum quibus confunditur, aquæ maiori sunt vtilitati, limum ipsas mũdat & colat, duras reddit eas arena, at eorum speciatim effectus posteriùs dicentur: Interim fluminibus & riuis communis sit receptus cœni, terræ, pulueris, & putridornm, siue cõtinuò decerptorũ propter fluxum ab eorum ripis & alueo, siue eò allatorum ab aquis seu pluuijs, seu fontium, quorum receptus etiam ambobus communis est, at ijs cum magis expleantur flumina, deteriora ad hominem habeantur, paruorũ fluuiorum respectu. Inter has longè diuersas aquarum pluralitates, & si valentior superet alias, tamen in hac permistione suas easdemque qualitates retinent permistas & dissimiles, quod si etiam contingat materiæ aquæ pluuiæ, differunt tamen tùm ratione coctionis à sole, tùm eorũ quæ semper eis obtingere solent aer, ignis, terra, & extera alia. Omnes contra Rhasim improbæ sunt fluuiorum aquæ; excipitur à multis

Cur prauę sint fluminũ aquæ.

Vide etiã Aue. 5. col. cap. 38.

tis aqua Nili, non tantum Nili fluminis, sed stagnorum quoque Nili: has Aet. inter alias astruit omnibus virtutibus ornatas, iucundas potui, sitim extinguere, vtiles ad concoctionem & distributionem, non diu morari in hypocondrijs, denique robustũ & bene coloratum se bibentem reddere. Cum separetur in fluminibus à crasso tenuius, dùm liquescit à sole, nõ erit aqua fluuiorum optima quemadmodum tradidit Rhasis, imò propter hæc eadem damnanda per Hipp. non enim à sole aspici debet aqua, vt liquata ex se ipsa optima fiat, sol semper tenuius separãdo sursum trahit, liquescit illicò soli exposita, id videmus in niue & gelu, sed ratione aeris aquæ plurimi miscendi, per quem varias dispositiones acquirit: propterea noctu à densato humido, & frigefacto aere nanciscitur aqua turbulentiam & frigiditatem, quæ quis experiri poterit fluminum aquam extrahendo matutino tempore, valdè hæc humectat impura: per horam autem post ortum solis, ab aeris elaborata depuratione, turbulentiam deponit & humiditatem. Dictis ex causis à scatebra statim, & longè elongata à suimet fluminis ortu, non adeò bona censeatur, tum quia inquam à sole percussa densior concrescit, hoc

Solis effectus in aquas.

Aeris effectus in aquas.

Quando fluuiorum aqua deterior nõ fit.

hoc aduerſatur multorum dictis, tùm etiam plurium fontium miſtionem aſſecuta, varias recipit qualitates: quòd ſi quoq; huiuſmodi aquis iungatur tardus earum fluxus, qualis dicitur Phaſidis in Schythia omnium fluminum ſtagnantiſsimi, adhuc deterior eſt aqua fluuiorum, aquis veloci curſu prolabentibus. In ſcatebra ſi quis aquam potare audeat, rigores in eundem, febres, tuſsim concitabit, & ventriculum cum inteſtinis doloribus infeſtabit, niſi multa flaua bile redundent. Quod hic de fluuiorum dictum eſt aquis, à quarum ſubſtantia non multum diſtant riuorum aquæ, de his etiam intelligatur.

In ſcatebra ſi potētur aquæ quid præter naturam cōcitent.

SVMMA CAPITIS X.

1 *Fluuiorum & riuorum aquæ omnes improbæ ſunt, exceptis* Nili *aquis.*

2 *Aquæ fluminum, quia plures aquas recipiunt, deteriores ſunt aquis riuorum.*

3 *In flumine diuerſæ aquæ diuerſas habent facultates.*

4 *Sol denſat, & etiam purgat aquas, quia aerem purgat.*

5 *E fluminibus non hauriantur aquæ, niſi per horam ab ortu ſolis.*

6 *Aqua fluminibus non hauriatur ſtatim à ſcatebra, nec valdè longè ab ea.*

7 Fluxus

7 *Fluxus aquarum flumini tardus improbas efficit aquas.*

CAPVT. XI.

Afflictiones quas gignant fluuiorum aquæ.

CAlculos ex fluminum aquæ potu in vesica gigni, renum affectiones, vrinæ stillicidia, ischiadem, & hernias decreuit Hip. si diuersas aquas sibi asciscãt ab eorum ortu longinquo. Modus horum morborum omnium generationis nõ ponitur, sed tantùm calculi: verùm reliquorum exemplum ex huius ad illa similitudine capiatur. Cum ab his aquis sistatur aluus, eam æstuosam non reddi est impossibile, qùa feruente & vesica, & omnia circumadiacentia æstuent, vt vesicæ stomachus etiam inflammetur vrinam adurẽdo, qua adusta magis incenditur vesica, made fit equidem ab vrina: ardentibus vesica & vrina, in eadem separantur crassæ partes à tenuibus, quò fit vt crassescant magis crassiores, veluti in quoque feruido, ad ortum lapidis. In lib. de die. Iud. coxendicum morbum fieri vult Hipp. ex resiccatione manẽtis humoris in articulo, quem græci dicunt ἰσχίον, resiccatur cum coxendices fuerint calefactæ, calefiunt etiam ab alto:

In lib. de aer. aqu. & loc.

Calculi in vesica modus generationis.

Ischiadis causa.

aluo : hinc per iniecta ſolùm enemata morbum hunc curari dicunt aliqui. In propulſione ſtranguriæ, quæ eſt vrinæ ſtillicidium in lib. de affect. conſulit Hipp. intrinſecus humectationem & emollitionem alui, ex quibus intentionibus morbi cauſa depromitur à ſupradictis non differens, expultricem ſtimulat vrina acris & calida, talis eſt à ſanguine nimium caleſcente, vel etiam ab aluo calida. Renes, vt Hipp. in lib. de oſſ. nat. partes habentes cauas ad venas magnas, percolant quod trahunt à venis & inteſtinis, exiſtens in his iam incaluit, nec mirum ſi quoque ſequantur affectiones renum, & humore repleantur tunicæ, vel membranæ circa venas, & arterias calefactas in ſcroto in hydrocelem, ſeu dicas aquoſum ramicem & herniam. Hos ergo morbos & adſimiles generant fluuiorum aquæ, quia ſiſtunt aluum, ex eo quia impuræ & omnigenæ aquas quaſcumq; recipientes, conſtant ex pluribus, ſalſis, aluminoſis, alijſque huiuſmodi diuerſis ſpeciebus, quas non eleuat calor in vaporem, vt in aquis pluuijs. Ab his aquæ ſpeciebus in fluminibus aluum adſtringi vult Hip. & æſtum gigni : ex quibus affectibus aliæ affectiones deduci poſſent ex diuerſitate ſingulorum temperatu-

Stranguriç curatio & generatio.

Nephriticæ paſsiones cur fiãt ab his aquis.

Cauſa morborũ cur fiant.

ræ, & quoniam omnigenæ, plurimas facultates præ se ferunt, omnimodo naturam afficiũt. Plurimùm omnes aquæ possunt in neruosum genus, spiritualia, & cor.

SVMMA CAP. XI.

1 *Fluuiorum aquæ generant calculos, Nephriticas paßiones, vrinæ stillicidia, Ischiades, & Hernias.*

2 *Aestuosis vesica & vrina, calculi fiunt in vesica.*

3 *Ischias fit à resiccato humore in ischiade articulo.*

4 *Fiunt ab aquis fluminum morbi, quia sistunt aluum, & omnigenæ sunt.*

5 *Differunt aquæ pluuiæ, & fluuiorum, & si omnigenæ vtræque sint, nam illæ elatæ sunt in vaporem.*

CAPVT XII.

Fontium species, & quorum aliæ alijs præstent facultates.

AQuæ quæ propriè dicuntur fontes erumpentes in summo terrę in pauca quantitate vel statim fluunt, vel à scatebra effluit continuò quid redundãs ex his in aliquo loco contentis, vel etiam non effluit, vt ille lacus in Plinio: loci huius aut erit amplus ambitus, multam aquã conti-

Cap.10.li.1

continens, aut paruus paucam aquam retinens, in quo noua effluens nuper effluxam, & si non totam, semper foràs deijcit, sic fontium frigiditas & humiditas castigatur ab aere, in tres differentias distinctorum. Si fluant iam iam scatæ, nullo modo retentæ à nunc dictis non multum different contentis in paruo ambitu: deteriores his erunt aquæ multæ contentæ in amplo loco, densæ enim factæ febrientibus obsunt epotæ, & quibus bilis flaua supernè vel infernè redundat, feruent præsertim in hepate, quem sicut alias partes cùm extergant, vnà cum bile morbos quoscunq; pariunt, etiam regios, stipant, insuaues valdè sunt, in hypocondrijs graues, & si aliquam participent adstrictionem, tamen ventriculo non conducunt, sicuti quæquæ aliæ non currentes aquæ. Ex rationibus attamen suprà relatis non in omnibus hæ sunt conferendæ cum stabilibus plutam aquam recipientibus, quibus præstantiores habeantur cum iugem scatebram habeant. Fontiũ ab ambitu qui meliores.

SVMMA CAPITIS XI.

1 *Aquæ fontium statim à scatebra vel fluunt, vel detinentur multæ in amplo loco, vel paucæ in pauco ambitu.*

2 *Aqua multa in amplo ambitu praua est, insuauis, grauis, bilem commouet.*

3 *Meliores sunt & in pauco loco contentæ dum scaturiunt & à scatebra fluentes statim.*

4 *Scatebræ non fluentes aquas peiores fluentibus putabo.*

CAPVT XIII.

A quibus indicentur aquarum fontium facultates.

Differētiæ aquarum fontium vnde.

FOntes omnes diuersos inter se sortiuntur effectus, plurimum distantes non solùm penes efficientis & materiæ, vt dictum est, in singulis temperationem, sed etiam penes dicenda, per quæ fontium inter se præstantiæ distinguentur: aliam enim constitutionem retinent vapores & frigiditas in loco calido, aliam in regione frigida, aliam in argilloso loco, aliam in munda terra. Propterea inter huiusmodi aquarum facultates, quæ præcellant, si certam cognitionem voluntas nostra ferat adipisci, & quæ inferant, considerentur aquæ laudabiles vel abijciendæ siuè multæ siue paucæ, vel penes loci situm, vbi ortum habent, & per quem defluunt, vel penes eiusdem loci naturam: Nec

Nec tantùm ab his indicabuntur aquarum vitia & bonitates, sed etiam à nascentibus in eis plantis, & in eisdem viuentibus ranis piscibus & alijs animalibus. Ad hæc & si necessariò sequantur vitia & bonitates aquarum, non tamen de earum ratione sunt veluti situs, & natura loci, quæ ambo iunguntur semper inhærentia aquarum substantiæ. Propterea ab orsis hinc initium capientes, reliquas differentias breuiter per capita attrectabimus.

Situs & natura loci inhærent substantiæ aquarum.

SVMMA CAP. XIII.

1 *Indicantur facultates fontium pens moderationem materiæ & efficientis, penes loci situm & naturam, deniq; à nascentibus in ipsis plantis, & in ijsdem viuentibus animalibus.*

2 *Horum signorum situs & natura loci sunt ex aquarum substantia, reliqua duo concomitantur aquarum vitia & bonitates.*

3 *Indicantium aquarum naturam alia eam necessario comitantur, alia non.*

CAPVT XIIII.

Aquarum constitutiones ex locorum situ.

Situs dicitur & de positu & de aspectu.

Locorum situs, siue positus, vbi nascuntur fontes, seu per quem defluunt, spectatur vel à plagis, & climatibus, sub quibus est, veluti sub duobus parallelis circa arietem in oriente, libram in occidente, cancrum in septentrione, & capricornũ in meridie: vel à loci illius in quo fons nascitur aspectu, aspectum dico vt si orientem solem respiciat, in quauis plaga sit, & protegatur ab occidente per mõtes & colles, pariter si occidentem solem suscipiat, & operiatur Sol oriens per aliquod interpositum: per aspectum solis hic modus erit distinguendus, alter per locorum positum: & si vterque modus coincidere videatur ad solem relatus, plurimùm tamen inter se distant, in eodem enim locorum positu aquarum varij defluxus, varios inquam quia varijs modis solem attingunt, varias qualitates facultatesque sortiuntur. Plagæ in hoc proposito tali distinguantur ordine, sub piscibus, ariete, ac tauro hoc est ab ortu hyemali ad æstiuum ortum insurgentes aquæ, fontes habent suos ad orientem: à tauro autem vsque ad virginem, hoc est sub geminis cancro & leone, septentrionem versus: à virgine quidem ad scorpionem hoc est ab occidente æstiuo ad occidens hyemale,

Plagæ quot & quæ.

versus

versus occidentem : Denique à Scorpione Piscium tenus sub sagittario capricorno & aquario, ad meridiem. Locatæ per hos locos aquæ, situm in ijsdem locis habere dicuntur. Cum multum inter se plagæ differant, multum aquæ quoque. Septentrionales crudæ ac frigidæ sunt : Meridionales subsalsæ æstuosæ, in hyeme frigidæ : occidentales turbidæ impuræ & crassæ : orientales omnes optimæ sunt quæ scilicet sub piscibus, ariete, & tauro diffluunt, vel ortum ducunt : secundum locum tenent quæ sub geminis, cancro, & leone : Tertium quæ sub libra virgine & scorpione : omnium pessimæ quæ sub sagittario capricorno & piscibus. Sol est horum causa, aeris, terræ, & aquarum tales constitutiones disponendo, quas constitutiones præ alijs participant ducentes principium sub ariete, cancro, libra, & capricorno, in reliquis positibus hoc potissimum notare licet, septentrionalium fontium iudicari meliores, qui ad orientem pertingunt, id est sub geminis sunt, quàm qui sub leone, & deteriores orientalium fontium aquę censeantur austro appropinquantes, quá quæ boreę, sic de reliquis: nisi septentrionales solē auersum habeant, omnes ibi sitæ meliores erũt

Substãtia.

Ordo aquarũ qualitatum per plagas.

Vnde differant aquarum propter positum substantiæ.

Ordo in eadē plaga, præstãtiæ aquarum.

fontibus occidentalibus, quod si sol nulla diei hora eos respexerit, vel non vt decet in illa plaga, contrarium continget, ita fore intelligendum Hip. arbitrarer in lib. de ae. aq. & loc. alias sibi ipsi manifestò contradiceret pessimos fontes ibidem ad austrum ponendo, & inter æstiuum ortum & occasum emanantes, iste locus arctos est & borea, quod quàmuis à sentẽtia Pauli & Aetij non aberret, mihi tamen hic idẽ locus Hipp. traductoris potius vel typographi culpa incorrectus, ita legendus videtur, pessimæ verò quæ ad austrum, & quæ inter ortum & occasum hyemalẽ, nõ autem inter æstiuum ortum & occasum, nam hic nascentes aquæ ibidem in secundum ordinẽ sunt redactæ: præterea textũ hunc sic esse legendum fit luce clarius per eiusmet verba dum subdit, & hæ quidem, intelligens occidentales, ad australes partes valdè praue sunt, ad boreales meliores, nõ nisi orientalis plaga, & occidẽs has duas partes attingunt, si occidentales deteriores fiãt apud austrũ, & lectiores versus boreã, australibus præstabũt absq; dubio boreales aquæ, quæ sunt inter æstiuũ ortũ & occasum australes esse nõ possunt, quomodo igitur inter pessimas aquas secundũ locũ obtinebũt boreales aquæ? Inter hyemalem

Textus Hipp. incorrectus.

An aquæ in septentrione probiores sint aquis in occidente.

malem ortum & occaſum apud auſtrum ſunt fontes, qui ſunt ſub ſagittario & aquario: inferat ſic ergo Hippocr. non ſolũ quæ ad auſtrum peſsimæ ſunt, ſed omnes quę ſunt ſub ortu occaſuque hyemalibus, in quibus ſitubus orientales ad auſtrum peiores ſint, reliquis per reliquas orientis plagas, pariter occidentales ad auſtrum peſsimæ inter alias occidentis plagas arbitrentur, ſic igitur non ſolùm quæ ſitum habent ad auſtrum, negligantur ad hominem, ſed etiam occidentalium aquarum, quæ ſitum habent ad auſtrum, peiores ſunt (contra Aetium & Paul.) quàm quæ ad boream. Sic omnium inter ſe harum aquarum ex ſitu comparationes abſoluantur, earum autem aſpectus quales inducat aquas, infrà declarabitur. Interea dictæ nunc aquæ per dictas plagas, in quibus emolumentum ac fructum hominibus afferant, quæq; optimæ ſint vel prauæ, hinc ſumito, prius earum naturæ conſtitutioniſque poſita interpretatione. Cap. 19.

SVMMA CAP. XIIII.

1 *Situs locorum ſpectetur vel ſecundùm plagas, vel ſolis aſpectum.*

2 *Plagæ cum ſint quatuor, inſurgentes aquæ vel labentes in oriente, omnium ſunt meliores.*

3 *Quæ in Septentrione magis probæ & occidentalibus & meridionalibus, non ita tamen optimæ vt orientales.* Tertium locum habent *occidẽtales fontes, omnium peßimæ sunt, qui emanant in meridie.*

4 *Fontium in oriente meliores aquas habent, qui Septentrionem attingunt, quàm qui meridiẽ.*

5 *Meridionalium peiores occidens attingentes, quàm qui oriens.*

6 *Occidentalium præstantiores qui boream spectant, quàm qui austrum.*

7 *Septentrionalium deteriores sunt fontes apud occidens, attingentes oriens.*

8 *Fontes solem auersum habentes, probas aquas non continent, nec iisdem & dicendis imbutas conditionibus.*

CAPVT XV.

In oriente ortarum aquarum natura & facultates.

Simplici' naturę cõueniẽtius.

INgestũm pro cibo & potu quò simplicius est, eò alimentorum probitati conducit̃ magis, seu illo nos vescamur, seu non nutriens conferat nutritioni, quoniã natura, nõ inquam gustus, simplicioribus gaudet, naturam nunc dico naturaliũ omnium vnitatem, quæ non solùm grauatur à pluribus, sed etiam cum in omnibus eandem vnitatem habentibus eadem vnitas

tas purisſima, & tenuiſsima ſit inter habẽtia naturam, à non ſibi ſimili, ab eo inquã quod eſt, plura facile diſtrahi ac diſſolui poteſt: peculiare hoc eſt omnibus, & ineſt ſecundum naturam naturalibus. Tenuiſſima ac puriſsima aquarum emergit inter æſtiuum & hyemalem ſolis exortum, puriſsima quia minus offenditur à frigido vel aere calido, terraue impura, vt in aquam ducant quod ei eſt extrinſecus, tenuiſsima quia nec à nimio reſoluitur æſtu vt craſſeſcat, nec denſatur à frigido, & craſſa terra: ſi ſanè in aliquod incidat vitium, ſol illud iugiter emendat. Per hanc igitur aquam dulciſsimo hauſtu exiccata madeſcunt, calefacta refrigerantur, craſſa profluunt, ſuaui amplexu continetur, quàm mox tracta à totius corporis locis, denique mollis cum ſit, in vnamquamque partem, qua magis naturæ opus eſt, facile moueri poteſt. Hinc homines potantes eam, incolumem vitam ducunt, coloris floridi, iucundi aſpectus, corporis habitus laudabilis, eorumque figurarum & formarum eſt pulchra ſpecies, omnium denique aquarum ad naturam hominis perquàm aptiſsima eſt aqua ſub ariete ortum trahens, ſecundo loco quæ ſub tauro, his infima eſt

Subſtãtia.

Facultates

In homines.

Ordo perfectionis aquarum per hanc plagam.

In mulieres. quæ ſub piſcibus. Mulieres per has aquas vt viri fœcundæ redduntur, & quod vitæ iucunditatem pollicetur eis, ex his facilē aſſequuntur partum, & partui ſalubrem vitam. Nihil omninò mali afferre valet aquarum taliũm temperatus vſus: conducunt ſenſibus, ſplendidæ ſunt, amabiles & odoratæ.

SVMMA CAP. XV.

1 *Natura hominis eſt vnitas naturalium.*

2 *Natura ſimplicioribus gaudet, quia diſſoluitur à contrariis, & grauatur à pluribus.*

3 *Aqua inſurgens inter æſtiuum & hyemalem ſolis exortum, quia puriſsima & tenuiſsima, ſimplex eſt.*

4 *Omnium fontium, ſi fontes optimi ſunt.*

5 *Splendidæ ſunt aquæ horum fontium, amabiles, & odoratæ, facile mobiles in vnamquamq; partem.*

CAPVT XVI.

In Septentrione ſitarum quæ ſint aquarum actiones.

Tēperies. SVb cancro, leone, & gemini Septentrionales fontes cum in frigida regione ponantur, frigidam habent aquam: frigida difficilia ſunt concoctu, tardè

dè diſſoluuntur & caleſcunt, propterea nō ſunt velocis tranſitus: accedit ad hæc eorundem fontium ex petris vtplurimùm emanatio, cōcoctionem difficiliorem reddens. Sed cum hæc à frigido tantum habeant, cui non iungitur craſsities, & ſtomachus, omniaque in hypocondriis contenta inflentur & grauentur ab his aquis, propter frigiditatem tantum, non autem ab alio externo perturbante aquas, liquationi ſi fiant commodæ propter calidum, quod in ea regione vſuvenit, quoniam eas bibentium, calidiſsimi ſunt ventres, ferè ſemper dulceſcunt, non admodum aquæ malæ ſignum, & earum pondus in leuitatem redigitur: propterea ſunt ad obeundas actiones idonei potantes eas, vitę longioris quàm alij, potantes aliarum regionum aquas: eaſdemq; regiones incolentes dēſarum ſiccarum carnium, crudæ tamen duræq; alui, tardè pubeſcunt, pectore bilioſi, ſani tamen capite, ac ſolidæ cerebri temperaturæ, propter quod comeſſatores conuiuiorum crapulas exhalant, abſque incommodo, infirma qui habent capita, crapulam ſuſtinere nequeunt. Veruntamē per frigiditatem in his aquis tales morbi fieri poſsūt acuti, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, febris ardens, con-

Subſtātia.

Facultates

Qui magis comedāt, & cur.

clusis à frigiditate tenuibus humoribus, iidem facilè calescunt, & à prohibita transpiratione rapiuntur in corruptelam: fiunt etiam suppurationes, lippitudines siccæ, tusses plurimæ, vrinæ difficultates: pueris aquosæ ramices, quas ætas ipsa sanat processu tẽporis: mulieribus sterilitates, difficiles partus, lactis indigentia, tabes à partu, quia non probè purgantur non fluentibus humoribus, coalescentibus à frigore, vteri dolores generantur, & nerui omnes potissimùm ab his aquis afficiuntur, non tãtùm mulierum, sed virorum etiam & puerorum.

In mulieres.

SVMMA CAP. XVI.

1 *Septentrionales aquæ non facile liquantur, quia frigidæ.*
2 *Non sunt velocis transitus.*
3 *Aptæ sunt generationi acutorum morborum, quia ab his tenues humores densantur in venis.*
4 *Per has tusses fiunt, & vrinæ difficultates.*
5 *Neruorum & eorum partium affectiones.*
6 *Moderationem tamen facile suscipiunt.*
7 *Imbecilles capite, crapulas nequeunt sustinere.*

CAPVT XVII.

Aquæ spectantes occiduum solem, vel ibi genitæ quid efficiant.

Fon-

FOntes occidui, hoc eſt, a virginis parallelis ſcorpione tenùs inſurgentes, etiam ſi ſplendidi inſurgant, quod rarò euenit, offunduntur tamen caligine, atque craſsitudine, mane frigidis exiſtentibus, & in æſtate refertis rore, veſperi autẽ perquàm calidis, præſertim ſi eos ab oriẽte ſole protegunt montes, vel quid aliud, non admodum eorum aquæ ſunt tenues & lùcidæ, talis aer in illa regione cum ſit humidus inquam valde, calidus non multùm, ſed craſſus, permiſcetur aquæ: aeris enim & aquæ talis eſt conſpiratio & conuenientia, vt aqua aere vacua non detur, cuius animata natantia præbent ſignum, aliàs non participarent ſpiritum, cum per aquam & ex aqua ſpiritum attrahunt. In aere igitur regionis illius permanens aquà, neceſſariò perturbatur humida & craſſa, vnde raucedo & grauitas vocis innaſcitur, affectiones tonſillarum, & partium adiacentium, erraticæ febres, & quartanæ, inſaniæ, inteſtinorum & leuitates, quas lienterias Græci dicunt, & difficultates, ſplenetici morbi, hydropes, tabes, aſthmata, ſtillicidia vrinæ, denique morbos omnes parere huius plagæ fontes apti ſunt, eos maximè ad quos quis procliuem habet temperiem,

Subſtãtia.

Hipp in li. de flat.

Facultates

decolores, infirmi, debiliumque virium sunt eos bibentes.

SVMMA CAP. XVII.

1 *Ad occasum aquæ locatæ, sunt crassæ & turbidæ.*
2 *Efficiunt raucedinem, vocis grauitatem, & affectiones tonsillarum.*
3 *Sunt potentes ad ortum omnium morborum.*
4 *Qualis aer, talis est aqua.*

CAPVT XVIII.

Meridianarum aquarum incommoda.

VTinam haberent aquæ potestates alias ab aere in quo sunt, vel hinc inde translatæ, à purissimo in impurissimum aerem, persisterent eædem, quę in meridiem fluunt à Septentrione æstate essent forsan orientalibus æquiparandæ, calescunt tunc temporis plus satis meridionales fontes, algétes in hyeme: verùm sub solis occasu positis æstuosiores, & æstate & hyeme, frigidi autem minus, non mirum si salsedine gustum afficiant, cùm vrantur à sole, per quem æstum tùm alui aduersantur digestioni, humores ad externas partes agitando, tùm quia subsalsi, nisi difficilè distribui, nec non concoqui pos-

Tēperies. Facultates

possunt: neruos non contrahunt, vt septẽtrionales aquæ, sed laxant, caput sensusq́; grauant & hebetant, saporem excitant, & recidiuam afferunt, non probè purgatis in morbis. Peculiares igitur harum aquarũ morbi, quos inferunt in senes, esto, tusses humidæ, fluxiones omnes septem à capite, asthmata, vertigines, epilepsiæ, semisyderationes, quas paralipsiam dicunt, ac torpedines. In non agentes adhuc annos quinquaginta sanguinis fluxus, & per nares & aluum, ophthalmiæ, quas Latini dicunt lippitudinem, inflammatio est agnatæ tunicæ, febres longæ, hyemales & nocturnæ. In pueros sanè inferunt asthmata, conuulsiones, facilè horum nerui humiditatem admittunt, & comitiales morbos: frequentem abortum in mulieres, difficilem conceptionem, plurimas lunares purgationes, & quoniam morbiosiores sunt viris, magis distillationibus fiunt obnoxiæ, afficiuntur magis à talibus aquis, veluti etiam inter viros natura humidiores. Non multùm sublime, quemadmodum in septentrione fontes in hac plaga scaturiunt, ob aeris caliditatem vapores dissipantem, & ita exiccantem terræ summũ, vt eos profundos esse, vel ibidem non gigni, sit necesse, Proculdubio nisi æstui iun-

In senes quos inducant morbos.

In adultos

In pueros.

In mulieres.

Cur apud austrum aquæ sint profundæ.

geretur aer non purus, terraque regionis qualitates obtinentis varias (consequuntur hæc omnia se inuicem) meliores essent. Quamuis Nili aqua extollatur laudibus ab eius defluxu per meridiem, tamen longo defluxu per laudabile solum elongatur à meridie, septentrionem versus.

SVMMA CAP. XVIII.

1 *In meridie quæ positum habent aquæ æstuosæ, salsæ, non multæ sunt.*
2 *Aluum sistunt, grauant caput, sensus hebetant.*
3 *Fluxiones mouent à cerebro.*

CAPVT XIX.

Quales aquæ fiant à diuerso solis aspectu.

IN eadem regione sub quacunq; sit plaga, & deteriores & meliores aquas esse certissimum fieret, in omnibus inducendo, si ad hoc inductione opus esset, cũ id concedatur ab omnibus, quod restat circa effectuum aquarum cognitionẽ, ex situ locorum absoluatur. Dictum est spectari situm & penes plagas, & penes aspectum loci, cum aquæ diuersis, multisque modis, ad solem varios habeant positus, & aspectus, variæ etiam excitabuntur aquarum facultates, quod iam dictum est

eue-

euenire à solis robore, aere mediante. Positus enim vniuersim quatuor declarati, ex quorum plurimis oppositionibus, & summis, & infimis, eorum inuicem operturis, & detecturis, erunt illorum quatuor ferè infinita latitudo, innumeræque species, in quibus animum adhibere oportet, aquarum effectus per supradictos quatuor positus semper memoria retinendo, reliqui sanè omnes ab illis quatuor non euariant nisi secundùm magis & minus, ex magna vel minori inter se inuicem elongatione, & propinquitate: Quò magis minusve ab illis positionibus absunt aquę per illos situs, eò potentiorem vel imbecilliorem naturam obtinentes, magis minusve possunt ad dictorum per quatuor plagas effectuum introductionem. Dirigantur ad hæc, formenturq; leges omnib. cõmunes, per quas aquarũ facultates singularum ex situ, sit quiuis, coniiciantur. Prima sit quò magis in his regionibus mũdi quatuor aquarum positus auersum solẽ habent, eo minus sunt per dictas plagas in aquarũ facultatibus cõsortes, solem auersum habent aquæ, secundũ illius regionis constitutionẽ, non sustinentes eũ, secus fit quãdo pennẽ solẽ sustinẽt, quod in his quę vrũtur à sole, palã est aquis ad solis exortũ

Aquarum aspectus quot.

Regula vniuersalis.

Prima Regula.

ſitis, ad occaſum,& meridiẽ,nec non ſub vrſa manantibus:ſi ſeptentrionales fontes non coquantur à ſole, ſuas eaſdemq; magis moliuntur qualitates, quod ſi ab eodẽ coquantur, dulceſcent naturæ hominis commodiores reliquis, diuturnum ſolis aſpectum aliarum plagarum retinẽtibus.
Secunda. Secunda, patens ex omni parte, ſolique fons expoſitus, præſtabilior eſt in ſuis iiſdem qualitatibus,non ſic patẽtibus aquis: verùm ſecus euenit poſitis ſub borea, tũc exiſtunt illarum aquarũ effectus ferè contrarij aquarum effectibus, in eadem plaga huiuſmodi patentem aſpectum non habentium.
Tertia. Tertia, occluſus tectusque magis à turbantibus, & deprauãtibus aquas, quales etiam venti ſunt auſtrales,& mane perflantes ab occaſu, valdè potior erit in quouis climate,ipſimet oppoſito,& ſi vndiqueætheri non pateat.
Quarta. Quarta,qui fontes in ſublimibus locis naſcuntur, quàm qui in infimis meliores habeantur, reliquis paribus,illorum tenuiores aquę ſunt & frigidæ, horum turbidiores & magis æſtuoſæ, quales quoque ſunt in concauis locis æſtuantes. Per hæc, & ſi ſub ariete fons exiſtat, occluſus tamen orientem ſolem non habens,at poſitus in loco concauo ſpectet auſtrũ, vel quid aquam turbãſ,

non

non erit earundem facultatum, quarum erit aqua, ſub eadem plaga, in cliuo poſita, ſolem perennem habens, tecta à deprauãtibus eam. Sic penes locorum aſpectum & poſitum, abſolutę ſint aquarum omniũ in re medica poteſtates.

SVMMA CAP. XIX.

1 *Sol inquinat & purgat aquas.*

2 *Poſitus aquarum ad ſolem erunt quatuor, inter quos ferè infinita latitudo eſt.*

3 *Reliqui poſitus euariant ab illis quatuor ſecundùm magis & minus.*

4 *Locatæ per hos omnes poſitus aquæ, ſoli expoſitæ, fiunt magis participes ſuarum dictarum facultatum, ſeptentrionalibus exceptis.*

5 *Patens ex omni parte præſtabilior eſt aqua.*

6 *Tecta à turbantibus potior eſt aqua.*

7 *Sunt aquæ lectiores, ſi naſcantur in ſublimi loco, quàm in concauo, & profundo.*

CAPVT XX.

Loci natura quid ſit, aquarum facultates præfiniens.

NAtura rerum exiſtentium indefeſſus parens, perfectum non tantùm ſemper intendit, ſed ei etiam omni opera conſeruationem machinatur: per-

fectum non intelligo, quod ad sui esse altero non indiget, sic apud naturam omnia perfecta sunt, aliàs non essent existētia naturalia, sed perfectum intelligo, singulas proprietates obtinens ipsi competentes, quas si omnes non obtineant aquæ, vsque huc dictum est euenire, vel ratione materiæ & efficientis, vel ratione situs, vel naturæ locorum, quæ aquis aliter obuiam fiunt, intellectu sunt facilia, veluti inquinamenta per sordes: his hæc regula sit vniuersalis: Ea aquas omnia præhendere, quibus cum miscentur, magis ergo illuuiarum expertes aquæ, à prauis plurimùm distabunt. Materiæ & efficientis modorum rationibus olim aquarum absolutis, earumque positu, iam aquæ fontium probitas & contrarium à natura loci cognoscatur, locum nunc dicas, vel in quo morantur aquæ, ante seu post scaturiginem, vel per quem simili modo labuntur, denique quicquid aquam continet siue labentem, siue aliter, aquæ locus est. Naturam quidem dicas loci speciem, & qualitatem: veluti locus terra sit lapides, & fodinæ metallorum: loci natura, terrarum, lapidum & fodinarum genera & qualitates: Terræ specierum qualitates, friabilitas, & pinguedo terræ, est equidem

Regula vniuersalis.

Locus q̃d sit aquarũ

Per naturam aquarum quid intelligatur.

dem terra culturam ferens, quæ madefacta germinare facit, & communiter dicta terra quæ madefacta dissoluitur, species autem terra pinguis, & pinguetudinis expers: Metallorum & lapidum qualitates, ex ipsorum speciebus cohærebunt aquis nitri, sulphuris, & aluminis qualitas, salsedo, æris, ferri, & reliquorum qualitates, sunt hę non terrarum, sed lapidum, & metallorum qualitates, species verò sal, alumen, ferrum, nitrum, ęs, & reliqua. In quibus omnibus statuatur ordo talis, quo fodinarum qualitates prę se ferunt fontes, ij omnes per librũ tertiũ euoluentur, secundo huic annexũ. Inter cęteros fontes, quę terrarum specierũ qualitates penes locorũ naturam nõ enarrabuntur singulatim, nõ relictas putes, at in sequentibus enucleandas, vel in iisdem esse percipies, si quę voles ex eorum quę ponuntur inuicem cõparatione detraxeris. Terrarũ igitur, quæ propriè terrę sint, duæ tantum species ex Gal. statuantur, pinguis terra & pinguetudinis expers: arenosa verò vel lapidibus referta terra, in duas alias terræ species redigitur à Georgicam, id est agriculturam, conscribentibus. Ex quibus singulis quatuor terrarũ differentiis, inter quas plurimas alias admittito, per maiorem minoréve earun-

Quatuor terræ species. cap. 3. lib. 9 sim. med. fac.

dẽ participationẽ, facultates in aquis exites, iam iam enarrabuntur, cur inter pinguem terram & non pinguẽ mediam, collocabimus speciem ab vtrisque distinctá?

SVMMA CAPIT. XX.

1 *Natura semper perfectum intendit, & eius conseruationem.*
2 *Perfectum duplex in naturalibus, quod ad sui esse altero non indiget, & habens omnia ei cõuenientia.*
3 *Aquæ minus participes sordium, minus distant à laudabilibus aquis.*
4 *Locus aquarum est quicquid aquas continet.*
5 *Loci huius natura est eiusdem loci species, & qualitas.*
6 *Continent aquam vel fluentem, vel morantem, terra, lapides, & fodinæ.*
7 *Terra est quæ madefacta vel dissoluitur, vel germinare facit, vel vtrumq;.*
8 *Terrarum species tres veræ sunt, & duæ notæ.*

CAPVT XXI.

Aquarum qualitates terræ pinguis & non pinguis, & mediæ inter has species referentium facultates.

QVamq; aquam in luto innasci, vel per lutũ allabi, nisi lapides vel fodinæ sint metallorum, non terra, hoc

hoc tantùm constet medio, humido emollita terra lutum dicitur, non attingitur ab aqua quin emolliatur terra: at non sic omne lutum intelligatur, vt ex terra qualibet aquas fœdet, sed quod ex tali terra, vt in proposito desumitur ex extremis differentijs pingui & non pingui: Terra etenim aut naturæ est friabilis, vt ita dicam cum Gal. & non optima (friabile ab arido distinguitur ex Gal. sententia quia dicitur ariditas de rebus duris, & apprimè exiccatis, friabile autem de his quæ medium locum tenent inter arida & perquã humida, quod lẽto tenaciq; opponitur) aut viscida & pinguis, quæ lẽta & tenax est: illã Galenus argillã dixit, & colore candidiorẽ, hãc colore atram: in nostra hac regione, vbi librorũ suorũ plurimos conscripsit, ea terra, quã nos Argillam dicimus pinguis est & viscida, rubei, albi coloris & atri, verũ disceptatio dimittatur de nominibus. Quàmuis humore solutum friabile vertatur in lutum non tamen viscidum ac tenax, quemadmodum in id vertitur pinguis terra & non friabilis: duo hæc sint terrarum lapides nõ existentium differentiæ, infra quas quæ mediæ interiacent species multiplices esse possunt. Cunctis commune est, vt notæ, & qualitates, quas præ se ferunt, sint

Lutũ quid

Terrarum differẽtiæ.

Cap. 7. lib. de bon. & mal. suc.

Friabile & Aridum quid sint.

Tēperies aquarum per terrarū differētias.

quæuis, earum ſpecierum temperiem ſequantur, vt acres calidam temperiem, frigidā adſtringētes, ſic de reliquis ſaporibus, leuitas aeream in eis ſubſtantiam, grauitas magis terreā, ita vt aquę, quibus locū præbet grauiſsima terra, exiccent omniū maximè, quibus autem acris terra calefaciāt. Hiſce igitur ſpeciebus cum cōmune ſit in lutū verti, viſcido & opimo plus humiditatis inheret, quàm friabili, & pinguedinē nō habenti: huic verò facilius mutationes temporum, humiditates, & ariditates, recipere. Propterea dicendas facultates, non eaſdem ſibi aſciſcit vtrumq; lutū: ex friabili terra lutum earum aliquarum fit minus particeps, quam lutum ex terra pingui, ſic vice verſa: in hoc diſtant, vnius aqua humectat, alterius exiccat, eorum frigiditas vnà cum ſiccitate paucas defert aquas, eaſque ſaporis non iucundi: quas autem defert pinguis terra, neceſſe eſt eſſe tardè caleſcentes, craſsis admodum, & albeſcētes veluti aqua immiſta lacti, non ſpendidas, at obſcuras, difficiles diſtributu, moram trahentes in præcordijs, adſtringentes aluum, vrinas, & menſtrua: oppletiones, fœculentumq; ſanguinem pariunt: ſpiritus omnes obtenebrātes, etiam inſpirationis inſtrumenta maximè afficiunt. Horum tamen

Subſtātia.

Facultates.

men

men aliqua alteri quoq; ſpeciei, exiccanti ſcilicet aquæ, conueniũt, difficile diſtribui, adſtringere, & ſitim nõ explere. Iam dictis addatur quid exterũ & aquarũ & terrarum ſubſtantiæ vt aquæ natura oſtendatur ex terra, coniectura nõ fallax, vt ex terra plãtas herbaſq; ferente, ſic aquarum effectus deprehendas: ſpoliata plantis, herbis arboribusq; terra & nuda, quia friabilis, habet aquas caleſcentes nimiũ ac exiccãtes, deteriores aquis in terra exilientibus referta arboribus & herbis, pauciſsimæ ibi quæ dãtur aquæ, exuſtæ vidẽtur, & denſæ, laudabiles non ſunt, multo minus cõmodiores alijs. Inter has iam dictas aquas, terrarũ pinguiũ & non pinguium mediæ quò extremis proximiores fiunt, eò qualitatũ illorũ extremorum fiunt magis cõpotes: in medio ſanè cõſtitutę probãtur magis, qualis eſt aqua, cuius alueus puriſsimã aquam habet, purã dico minùs illorum duorũ extremorũ participem. Accedamus iã ad aliã luti differentiã defædantis aquas, qua explicita, terrarũ ſpecierũ facultates in aquis breuiter euoluentur, lapides exiſtentium.

Coniectura ex herbis ad tẽperiẽ terrarum & aquæ.

Regula vniuerſalis.

SVMMA CAP. XXI.

1 *Lutũ fit ex aqua et quoq; terra, quæ poßit emolliri.*
2 *Terra dicitur de lapidibus, & terra, quæ emollitur ab aqua.*

3 Tendẽ

fœtidum cœnum nunc dicatur, quale apud paluſtres aquas ferè ſemper conſpicitur: quibus vitia habet adſimilia cœni qualitates aqua continens, & quoniam illæ fœtidæ non ſunt, cænoſæ verò ſemper, illis non tantum, ſed alijs omnibus multò nequiores arbitrentur: vltra quę dicta ſunt de paluſtribus, & ſtabilibus aquis, guſtum inficiunt, animi deliquium inducunt, & breui ſtomachi paſsiones, tabem, putredinem, ac mortem continuò epotæ. Ne dũ cænoſas aquas, ac omnia cuiuſcunque ſint generis fœtida, effugere nobis eſt inſitum à natura: nihil etenim, vt putrida, naturam proſternit: quinimò ſi tantùm olfactu hæc afficiunt, quid ſi potentur? Cœnum quid. Facultates.

SVMMA CAP. XXII.

1 *Lutum eſt & fœtidum & non fœtidum.*
2 *Fœtor putredinem indicat.*
3 *Cœnum eſt lutum fœtidum, cuius aquæ longè nequiores ſunt aquis paluſtribus & ſtabilibus, & alijs omnibus ad hominem relatis.*

CAPVT. XXIII.

Lapidum, Glareæ, Sabuli & Arenæ, quales ſint aquæ.

EOrum lapidum, qui ab humido diſſoluuntur, vt ſalium & aluminum genera

nera non hic facultates inueſtigabuntur in hominem, cum in librum tertium fuerint omiſſæ: ſed earum terræ duarum ſpecierũ, quas diximus Georgicos nominare arenę confuſam terram & lapidibus: Arenæ & lapidum terræ ſpecierum, quas terræ, quæ emollitur ab humido, dictum eſt non eſſe veras ſpecies, ea eſt natura, vt quamprimùm calores & frigora ſuſcipiant, ſuſceptaque retineant longo temporis interuallo: rei huius teſtes ſunt per arenoſa lapidoſaque loca non ſpirante aura, æſtiuo tempore agentes iter, vtuntur ferè à ſole, quod non euenit ambulantibus eodem anni tẽpore per loca his contraria, radios in ſe ipſa ſolis admittentia, ad eorum pororum apertionem, & meatuum. In lapidibus, & arenæ ſpeciebus, propter eorũ denſitatem radij reflectũtur, vndè caleſcunt & aer. Propterea per glareas & lapides circa riuos obducitur citrini coloris illuuies, non aũt hęc obduceretur, niſi ſic tangerentur à ſole, ſignum aquæ multum exiccatæ & æſtuoſæ, vt in noſtri quoque corporis humoribus manifeſtũ apparet, quippe flaua citrinaque euomitur bilis in æſtate: ſint igitur exiccatæ valde tales aquæ, multũ quæ per glareas, multò magis quæ effluunt per maiorẽ molẽ, hác glareã dicamus Saxa, præſertim ſi ſca-

Tẽperies.

1 scabra sit eorum superficies, lenis Saxorum in aquis superficies, quāuis sit humiditatis signum, sicuti siccitatis asperitas, tamen ipsi lapides exiccant, & aquas duras efficiunt: inter se quidem cōparata magis & minus admittūt: minus exiccant quàm supradictæ per sabulū moram trahētes, adhuc minus quæ per arenæ species. Omnes respectu labentiū per lutum duræ sunt & solidæ, difficilius penetrantes, ingestaque non humectantes, pleuritidem inferētes, asthma, & difficultatem anhelitus: quoniam in hyeme condensantur veluti septentrionales à frigido, & exiccantur in æstate à calido, vario insuper modo calent & algēt: reddunt præterea simplicia membra non fluxionibus obnoxia, sed dura, & solida, vel comprimendo, vel exiccādo, hinc pectus coarctaq; instrumenta spiritus magis occludunt, incommodissimum elaborantibus difficultate respirationis, non explent sitim etiā largè potæ, tenues opplent meatus & in visceribus & in carne.

Substātia.

Facultates.

SVMMA CAP. XXIII.

1 *Lapidum alij dissoluuntur ab humido, alij nō.*

2 *Per lapides & glarias labentes aquæ duræ sint, & siccæ.*

3 *Per arenas autem & sabulum non adeò duræ & siccæ.*

4 Coar-

4 *Coarctant instrumenta ſpiritus, ac tenues meatus.*

5 *Illuuies citrina circa ſaxa & glareas aquæ æſtuationem & ſiccitatem oſtendit.*

6 *Lenitas in rei ſuperficie, eiuſdem ſuperficiei humiditatem: & aſperitas ſiccitatem oſtendit.*

CAPVT XXIIII.

Plantæ in aquis naſcentes quales prauitatem & bonitatem aquæ demonſtrent.

CIrca fontium naturalium differentias, à loci natura perquirendas, æquum eſſet, in præſentia de fodinarum aquis agere, cùm illæ tales ſint, quales efficit natura loci, per quem tranſeunt: tamen in libro tertio ſeorſum cum de eis agere ſit inſtitutum, noſtra non interſit, ſi hac vltima differentia interpoſita, ordine præpoſtero vtendo, facilioris doctrinæ gratia, illùc translatæ ponantur: non inter has aquas qualitatum fodinarum expertes, locus dandus eſt eis. Iam igitur ex propoſitis in principio libri huius ſecundi, & penes plantas innaſcentes in aquis, vel circa eas, & penes animalia in aquis viuentia,

tia, aquarum prosequamur faculatem cognitionem: vt simul iunctis omnibus, optima inter omnes aquas eligi valeat. Supra ab arboribus & plantis non in aqua nascentibus, sumpto indicio, sed in terra, vt terræ naturam demonstrãdo, aquam prauiorem, & meliorem notarent: nunc à nascentibus in aquis plantis, & herbis indicationes sequendo; quid ab illis diuersum apponere decet: In illis Plantarum multitudo perquirebatur, in his autem species & qualitates. Natæ in aquis plantæ prauam aquam ostendunt, bonam, vel mediocrem: praua nunc sit vsui pro potu vel aliter ingeratur minus idonea: Bona quæ magis idonea est. Prauam aquam denunciant plantæ omnes fœtidæ, & etiam non fœtidæ, sed frondium longarum vel latarum, vel & longarum simul & latarum, adhuc molles etiam, & lenes plantæ non latarum nec longarum frondium: fœtidas dico, non tantùm quæ malè oleant, sed quoque circa quas vel immunda sordes conspicitur, vel spuma cuiusuis coloris seu densa seu aliter hæreat ipsis: hæc in aquis crassitiem denotat, viscriditatem, & aliquando putredinem: verùm ex varijs spumæ speciebus, coloribus, & ampullis, varias aquarum naturas intelligere li-

Praua aqua quas plantas contineat.

Fœtidæ plãtæ quales sint.

Spuma quid indicet in aquis.

cet. Latarum leniumque frondium plantæ sunt quales nimpheam, nenufar aquaticum videmus: Longarum arundines palustres: latarum simul & longarũ plantaginem, quam barbã syluani dicunt: non fœtidarũ frondium nec amplarum est aquæ lẽticula, & adsimiles. Quibus cũctis plantis, quæ similes fiunt reliquæ, talem aquã demonstrant. Fœtidæ vel immundæ semper aquæ prauitatem ostendunt: latarum autẽ frondium plurimæ: earũ autem quas posuimus non latarũ nec longarũ frondiũ at mollium aliquæ. Circa quas verò copia capillorum veneris adnascitur, adiãthi, vel quæuis nascatur penitus odoris expers, & solida, vel suauissima odoratui, potiores conseantur aquæ. Mediæ inter has & prauas sisimbriũ continent aquaticum, quod nostri senationes vocãt, & dulces, & acres, siuũ vocatum lauaros, seu canneias, at pauci sunt riuuli, in quibus si nascitur sisimbriũ aquaticum, quòd ibidem etiam non nascatur siuũ in quantitate multa. Similes his plãtæ similes aquarũ naturas denũciãt.

Bona aqua quales plãtas nutriat

Quales etiam mediocris.

SVMMA CAP. XXIIII.

1 *Plantæ in aquis, & prope eas natæ, demonstrãt aut prauam, aut bonam, aut mediam inter has aquam.*

2 *Prauam aquam ostendunt omnes plantæ fœtidæ, vel*

dæ, vel latarum frondium, vel longarum, & latarum, deniq; molliũ leniumq; frondium.

3 *Sordes circa plantas in aquis notat aquarum prauitatem.*

4 *Odores penitus expertes plantæ, vel etiã suauissimæ & solidæ probã aquã præ se ferunt.*

5 *Mediocrem inter dictas aquas demonstrant sisimbrium, & siuum.*

6 *Spuma manens in aquis earum prauitatem nunciat.*

7 *Colores, ampullæ, & species spumarum variæ, varias aquas ostendunt in facultatibus.*

8 *Plantarum tùm multitudo, tùm species aquarum indicat facultates.*

CAPVT XXV.

An constitutionis aquarum cognitio adipiscatur indicatione sumpta à viuẽtibus animalibus in ipsa.

DEgentibus in aquis est aqua, veluti regio est degentibus in terris: aeris constitutio cõmunis est ambobus per supradicta, ac etiam per piscium saltus in tempore denotante pluuiam, aerem attrahendo cum sint natura humidi præsentiunt humiditatem. In regionibus omnibus vitæ animalium aptis sicuti eorumdẽ regionum animalia cuncta viuere possunt. Verumtamẽ seu sana seu ægra dũmodo se

Aquarum & aeris cõparatio respectu in ipsis viuẽtium. Cap. 17.

ipſa non interimant: ſic in aqua qualibet cuius vis qualitatis non multitudinis (non enim quantitas, ſed qualitates nunc aquarum attendantur, quæ aquarum ſint, non fodinarum vel aliorum in aquis) ad aquatilium vitam apta, viuere quodlibet animalium illorum aptum eſt, ſiue ſanum, ſiue ægrum, niſi necent ſe inuicem. Propter quod talis prima regula conſtituatur

Regula 1. in hoc propoſito: Ex aquatilibus omnibus non neceſſario elici poteſt aquæ bonitas & contrarium ad hominem optima temperie cõſtitutum, ad talem hominem omnia hucuſque dicta, poſthac dicendaq;

Obiectio. referantur. Imò ſi omnibus aquatilibus aquæ omnes aptæ ſint ad vitam, ex aquatilibus etiam vnius tantùm ſpeciei non eſt quid innoteſcat circa aquarum effectus, & ad hominem & ad aquatilia ſibi ipſis comparata: ſenſu & ratione percipimus ex vna animalium ſpecie vitam alicubi terrarum degentium ſaluberrimam, regionis eiuſdem incolumitatem omnibus alijs ſpeciebus deducere nos non valere: & ex piſcium aliqua ſpecie, eiuſdem aquæ ſalubritatem omnibus piſcium ſpeciebus

Obiectionis oppugnatio. nos non poſſe conijcere. Certiſsimum tamen eſt, quòd vna regio, & ſi vnæ ſpeciei, non tamen omnibus ſpeciebus in terra degen-

degentium animalium ſanitatem affert: & aqua vna non eſt piſcibus omnibus incolumis, & ſi vni piſcium ſpeciei: nemo non aſſeuerabit regionum alias alijs non ſolum præſtare ad ſpecies, ſi non omnes, tamen ad ſpeciem talem producendam, & conſeruandam, ſed etiam quæ animalium vna regio perficit, alteram regionem eadem deſtruere: pariter affirmandum aquarum alias præſtare alijs ad talium piſcium & ſuſceptionem, & educationem. Si igitur regiones producunt & ſeruant ſpecies aliquas animalium, & aliquas non admittunt: nonne adhuc ſequetur neceſſariò ſpecies piſcium aliquas alibi ineſſe, alibi verò non, & ſi quæquæ aqua eorum capax eis regio eſſe poſsit? hoc idem videre eſt etiam in plantis, aliquæ alibi naſcuntur, alibi verò non. Propterea dicatur in his, illud vbique poſſe viuere, & aquam omnem eſſe aptam omniũ vitæ, cunctis non conuenire eodem modo. Hinc per pluralitatem animalium magis temperatorũ, etiam ſi tantũ vnius ſint ſpeciei, illius in qua degũt regionis temperiei cognitioné manifeſtè ſi nos aſſequi putemus: eodé modo, per eandé piſciũ inter piſces temperatorũ pluralitaté, aquarũ conſtitutionis inueſtigatio neceſſariò continget. Nunc piſcium Reſponſio obiectioni

illa temperies cōſideretur ad hominē, ita vt ſit magis id tēperatum, in quo ſe guſtus æqualem habens temperiem magis oble-ctatur, & corpori non affert detrimentū: vel dicas quod eſt boni frugi. Facultate qua pollent aquatilia aquā inficiunt, & inficiūtur ea à facultatibus aquarū. Numero plurima nō exiſterent alicubi, niſi optima longaue valetudine potirētur. Ex his duæ deducantur regulæ non oppoſitæ ſupradictis, cū ſint minùs vniuerſales: quarū prima
2. Regula. ſit, per pluralitatē & temperatorū & intēperatorū aquatilium coniectura fiat de prauitate & bonitate aquarū, reliquis non cōtradicentibus: Veſcuntur etenim alia piſcibus, vermibus alia, alia alijs herbis, & cœno: valde humida vt anguillæ & tinchæ vitā non degunt in exiccatis, tenuiſsimis, vel non lutoſis aquis: veluti pellucidis gaudēs truta, omnesq; quos ſaxatiles dicit Gal. ſcarus, iulis, perca, foca, merula, & turdus
28. cap. lib. 3. de al. fac. piſces. Quamuis in mari degentibus veſcamur aliquibus ſuauiſsimis ac tēperatis, tamen marina aqua nō potiamur pro potu: id accidit quoniā omnigenæ ſunt aquę maris tenuiſsimæ, denſiſsimæ, ſalſæ, etiā potabiles quæ infra ſunt ſalſedinē. Non tantū pluralitas vnius ſpeciei, ſed etiā aliquod alicuius formæ animal indicat aliquando maio-

maiorē & minorem aquarum prauitatē: vt Bufones etiam ſi nō fuerint plurimi, vermes & hirundines & caudatæ magnorum capitum, & non caudatæ, verùm hoc non eſt omniū ſpecierū, ſed aliquarum, eorū inquam omnium aquatiliū, quæ temperatis opponūtur, comeſta enim corpus inficiūt, vel comeſtioni apta nō ſunt, tamen omnia àd eſum inepta prauitatem aquæ non præ ſe ferunt, cum animalia parua, ſuper riuulos & fōtes nec non per flumina nō prauarum diſcurrant aquarū, longis tenuibuſq; pedibus, à nobis viſa ſuper aquas potiùs in vmbris, quàm eorum corpus appareat, & apta non ſint eſui: ſed illa, à quibus, ſi comederentur, corpus ægrotaret. In horum numerum ranas redigito: ex quibus tertia ſupradictis duabus aptetur regula, vt non 3. Regula. tantum ex animalium aquatilium pluralitate, ſed etiam ex aliqua eorum ſpecie, aquarum, vbi degunt, facultates valeamus adipiſci. Vt hæc eadem cognoſcamus, à quibus comeſtis ægrotet corpus docemur ab eorum vſu in cibis frequentiore.

SVMMA CAPITIS XXV.

1 *Aqua talis eſt regio aquatilibus, qualis aer terreſtribus & terra.*

2 *Quodlibet animal vbiq; locorū vitā degere aptū eſt, dummodò locus ille ſit aptus ad vitam.*

3 Ex omnibus aquatilibus non innotescunt facultates aquarum.

4 Si vna regio salubris sit vni animali, non propterea omnibus.

5 Aliqua in aliqua religione vitam salubrem degunt, quæ non admittũtur ab alia religione.

6 Aquatilia non eandem vitam vbiq; degunt, sed sanam in aqua eis proba, & ægram in aqua eorum naturæ repugnante.

7 Qualis est temperies aquatilium, talis & aquarum, & econtra.

8 Per pluralitatẽ temperatorũ & intemperatorũ aquatiliũ probatur aqua praua & bona.

9 Aquatilia crassi succi non suscipiuntur à tenuissimis aquis.

10 Aqua maris omnigena est, propterea species varias habet aquatilium.

11 Aquatilia quæ comesta corpus inficiunt, vel comestioni non sunt apta, in qua aqua morantur, eam prauam esse testantur.

12 Ex aliqua aquatilium specie potest ostendi & bonitas aquæ & prauitas.

13 Per animalia parua longis pedibus à nobis visa super aquas in vmbris, bona aqua innotescit.

14 Aquatilia aquarum bonitatem & prauitatem ostendunt.

CAPVT. XXVI.

Aquarum moderationes penes animalia viuentia in iisdem aquis.

Minus

MInus vniuersali autem methodo per hæc progredientes, iam dicamus, si plurima sit aqua in qua frui vita non valeant aquatilia, vt Sodomeus ille lacus, quem dicunt mare mortuum, & mare salsum, latitudinis stadiorũ 200. longitudinis verò 800. ex Plinio, apud Ericõtem, in quo non viuunt animalia, nec plãtæ, vt recenset Gal. cum in eum confluant duo longe maximi fluuij scatẽtes piscium copia, quorum vnus est Iordanis. Huiusmodi aquæ non coducentes ad nullius aquatilis vitã, nec hominis vitę existimẽtur vtiles. Præter has salsas, adeò prauarũ aliarũ qualitatũ reperiuntur aquæ, quas innumerabiles acquirũt per diuersas terræ species, vt etiam necent bibentes eas, veluti illa in Leontinis in Thracia, & aqua Stygis in Ereo Arcadiæ. Si autem viuant aquatilia in aqua plurima, non propterea inferendum erit, ad hominem eandem aquam conducere: nam non conducentes aquæ vitæ hominis, aquatilium vitæ conducere, patuit in supradictis, ac etiam piscibus illis, quos Hyppopotamos dicunt Indiani, in eorum flumine aquæ amarissimæ valde magno, copia adeò innumerabili horum piscium maiorum Elephantorum corporibus abundante, vt postquam

cap. 16. li. 5.

cap. 19. lib. 4. de simp. med.

cap. 25. lib. huius.

350. homines natantes deglutiuissent ex exercitu Alexandri Magni, temporis ferè nulla interiecta mora, multò plures famelici se exhibuerunt, cibũ expectantes eundem: verùm aqua aquatilia illa non boni frugi præ se feret. Propterea dicamus in aqua plurima vel viuunt aquatilia multa, vel pauca numero: multa seu specierum plurium temperatarum tantùm, dico temperatas species, quarum indiuidua ad indiuidua alterius speciei relata, temperiem æqualiorem habent ad hominem, vt dictum est: seu multa specierum temperatarum simul cum intemperatis: sint intemperata nunc aquatilia, prauè pro cibo hominibus conducentia, non perniciosè exitialia: hæc nullo modo conducentia interimũt, illis autem potimur, & si humores malè disponant, vt anguillæ, ranæ, & his similia. In plurimis hisce aquatilibus excedunt in multitudine vel temperata, vel non temperata. Denique multa sint specierum intemperatarum tantùm in aqua multa. Quatuor has differentias homini sic aptabis. Aqua prima, cõprehendens inquam, aquatilia tẽperata tantùm, vtilior sit reliquis ad hominem: secũda, in qua temperata excedunt minus vtilis, vtilior ea tamen, in qua plura sunt non temperata:

Quę multa aquatilia, qualẽ aquã demonstrẽt.

perata: omnibus minus vtilis eſt q̃uarta differẽtia, eorum immoderata natura etiã aquæ immoderationẽ deſignat. Pauca aquatilia non numero, ſed forma, ſi frugaliſsima ſint in aqua plurima, etiam illius aquæ frugalitatẽ oſtendunt: aquatiliũ diuerſitas aquarũ facultatũ diuerſitates demonſtrant, ac diuerſas operationes in corpus humanum. Propterea hæ differentiæ magis probam aquam denunciãt reliquis paribus, quàm ſupradictæ aquatilium pluriũ formarum. Si frugi & non frugi ſimul, pauca nõ numero, ſed ſpecie ſint in aqua plurima, deterior erit iam iã aqua dicta, magis autem & minus per exceſſum frugi & non frugi viuentium in ea, adhuc erit praua magis quàm dictæ duę, ſi contineãt nõ frugi tãtùm. Quod ſi ſint minus multa numero, plurium formarũ, in aqua plurima, vel ſymmetriam in eorum compoſitione nactarum, vel ametriam, vel ſimul inſint ſymmetra & ametra, prauitatem præ ſe fert hæc aqua maiorem, quàm multa ex dictis differentiis aquatilia continens, exceptis ametra plurima amplectẽtibus, hæ deteriores exiſtunt continentibus minorem ametrorum multitudinem. Si autem paucarum ſpecierũ ſint minus multa numero, in aqua plurima, vel temperatarum

Quæ pauca aquatilia qualẽ aquã demonſtrẽt.

tantùm, vel tantum intemperatarum, vel vnà & ſimul comprehendantur ambo: hæc aqua plurima reliquis iam poſitis cõparata talem ſortiatur conſtitutionem: quę non multa frugaliora includit, non ita proba ſit, veluti includens frugaliora multa numero & forma: non autem frugi exiſtentibus contrarium continget. Iam aquatilium differentiæ poſitæ ſint in aqua plurima, eiuſdem aquæ temperationem denunciantium. In aqua autem modica ſi non viuant aquatilia ratione arctitudinis loci, qualis eſt aqua ſcatens in ambitu nõ multo, vel etiam eius loci culturæ ratione, nihil ambo indicabunt ad aquarum malitiam, vel contrarium capeſſendum: indicabitur ſi ſit ratione ipſarum prauæ qualitatis. Quòd ſi viuant in ea plura quomodocũque ſint, quamuis eorum aliqua aquam depurgent à plurimis corrumpentibus, tamen in præſentia, quoniam pauca eſt aqua, aquam inficiunt, plus & minus, ſecundum eorum naturæ temperationem: magis hæc purgatur & inquinatur quàm multa quarumuis differentiarũ. Propterea etiam ſi pauca ſint aquatilia formarum plurium degentia in aqua pauca, non probam aquam præmonſtrant, ſiue temperiem obtinuerint æquali proximã,

Paucæ aquæ qualitates à viuentibus in ipſa.

ſeu

ſeu alteram temperiem: ſi verò nõ ſint formarum plurium, magis probam indicant, ſi fuerint temperata. Cunctis igitur his cõmune ſit boni frugi aquatilia, in probabiliore aqua cohiberi: & intemperatą, in mala, ac deteriore, ex eorum pernicie, & prauitate. Aquarum facultatum pluralitates, in methodum olim appoſitam collectæ, finem iam conſtituant indicationibus iis, quæ ad eaſdem facultates deſumi poſſunt à degẽtibus aquatilibus in aquis, quarum quęruntur facultates. Etiam ſi aquas commemorẽt Plinius, alteram propè ripas tantùm piſces habentem, eſt in Salentino lacus, iuxta oppidum Mandruriam: alteram introrſum tantum alentem piſces, amnis eſt in Armenia. Si inquam eiuſdemmet aquæ pars piſces habeat, & in altera parte non viuant: non ob id aſſerendum, huiuſmodi differentias in poſitis relictas eſſe: ſed illud euenire forſan non alimenti ratione, quo veſcuntur piſces, vt nempè contineatur in parte aquæ aliqua, & in alia non, nam à cibo natantes migrarent vndique: ſed quoniam heterogenearum partium has aquas eſſe oportet, vt pars laudetur, reprobetur alia piſces non continens: Quales reperiuntur aquæ in ſano loco in Troglotidis, diebus ſingulis

Regula vniuerſalis.

ter dulcescentes, mox amaræ fiunt, deinde salsæ. De his & similibus, quæ sunt partium dissimilium ob allabentes eò aquas ea facultatum cognitio habeatur, quam earum facultates prę se ferũt, hinc inde attẽdendæ per eas demonstrantia, quorum aliqua declarabuntur in sequentibus, aliqua vsq; ad hunc finem executi sumus ex componentibus, locorum natura, situ, & ex plantis. Hic equidem sibi ipsis constantes partium similium ac etiã dissimilium prauæ vel bonæ in potu & cibis absolutæ sint aquæ, ad quas aquatilia supradicta sunt indicia.

SVMMA CAP. XXVI.

1 *Aquarum prauitas & contrarium ostenditur ab aquatilibus, in ea si degant, prauis & salubribus.*

2 *In aqua multa si non viuant aquatilia, non est apta vitæ hominis.*

3 *In pauca aqua aquatilia non degentia, aliquando aquæ prauitatem, aliquando nihil indicant.*

4 *In aqua vbi viuant plurima aquatilia temperata tantùm, bona est, sic vice versa, mala.*

5 *Intemperata ad hominem aquatilia & aqua duplicia sunt, nullo modo conducentia, quia exitiosa, & prauè conducentia.*

6 *Aqua pauca inquinatur à viuentibus in ipsa.*

7 *Hippopotami pisces fluuiorum comedunt homines*

mines natantes, maiores Elephantum corporibus.

8 *Aqua, Indiæ vnius fluminis longe maximi, amarißima.*

9 *Aquæ reperiuntur necantes bibentes, in Ereo Arcadiæ, & in Thracia.*

10 *Aquæ partium dißimilium, in earum parte aliqua pisces alunt, in altera non, vt lacus in Salentino: & amnis in Armenia.*

11 *Aquarum dißimilium partium reprobari partē, & partem laudari poßibile est.*

12 *Cognitio facultatum aquarum partium dißimilium habeatur ex indicantibus, hinc inde per librum hunc desumendis.*

13 *Aquæ similium partium totæ vel bonæ sunt, vel prauæ.*

Dictorum in libro secundo epilogus in tabularum speciem congestus.

SCatentium aquarum à terra, propter quam scatebrā dicuntur FONTES, aliæ subterraneę sunt in Tab. 6. alię scatent in summmo terrarum aut in quātitate multa constituentes flumina, quorū aquę nō bonę cēsentur, siue vtamur his statim à scatebra, humidissimę & frigidissimę sunt, siue à scatebra distātibus, generāt calculos, nephritidē, ischiadē, herniā, & vrinę stilicidia, quoniā ꝑpter æstū & exiccatio- Tab. 5.

nem ſiſtunt aluum, aut in pauca quantitate, propriè dicuntur fontes, quorum aqua melior eſt vtplurimum aqua fluminum, ſiue fontes hi fluant, penes fluxum differentias aquarum, infrà inuenies loco proprio: ſiue non fluant, ſed eorum aquæ colligantur in ambitum vel aquæ paucæ, hęc proba eſt, ſi in loco colligatur, vbi ſcatet è terra: vel multæ aquæ, obeſt & febricitantibus, & quibus bilis redundat, vel supernè vel infernè.

Tab. 6. Subterraneis aquis vtimur hauſtis, dũ profluunt per ima terrarum, ſeu eis vt appareant proſpexerit natura aliquo chaſmate, ſeu ars, vt inter effodiendum ſint repertæ, ſunt adſimiles fontibus, quibus fruimur ſtatim à ſcatebra, vel collectis in puteis, quarum differentiæ hinc deſumito. Putei ſint aut non profundi horum aquæ prauæ ſunt, ſiue extrahantur continuò, ſæpe, nunquam, omnibus hęc eſt deterior. Aut profundi effoſsi in concauo & æſtuoſo loco, denſæ & craſſæ ſunt eorum aquæ: vel alibi, arctè effoſsi, putrem aquã continent: ampli, ſi ab his continuò hauriatur aqua, erunt aquæ tales bonæ, quales optimorum ſunt fontium, ſi ſæpe aquã continebunt mediocrem in bonitate, ſi nunquam, aqua hæc concluſa erit, terrea, & pra-

& praua supradictarum respectu. Fõtium omnium scatentium è terra vel in paüca, vel in multa quantitate differentiæ in prauitate & bonitate indicabuntur ab animalibus in aquis viuentibus, in Tabul. 9. à plantis in aquis nascentibus in Tab.8. & & à locorum, per quos aquæ vel fluunt, vel morantur, vel insurgunt, natura, in Tabul. 7. & situ, penes quem vel aspiciunt dum exiliunt oriens, sunt omnium optimæ: septentrionem, secundum inter has aquas locum tenent: occidens, tertius his locus datur: meridiem sunt dictarum pessimæ. Vel positæ sunt sub plaga orientali, vel circa arietem, sunt in primo & supremo ordine bonitatis: vel Taurum, in secundo: vel pisces, in quarto. Vel sub plaga septentrionali circa geminos, in tertio: cancrum, in quinto: leonem in sexto. Vel sub occidentali plaga circa virginem in septimo: libram, in octauo: scorpionem, in nono. Vel sub plaga meridionali circa capricornum in duodecimo: aquarium in decimo: sagittarium in vndecimo loco probitatis.

Indicatur aquarum prauitas & contrarium à loci natura per locorum species & qualitates, hæ locorum speciem sequuntur, erunt vtputa pinguedo terræ, salse- Tab. 7.

do,& aliæ qualitates, quæ cum ſpecies ſequuntur, erunt aquæ penes has, quales à terrarum ſpeciebus fieri dicemus. Secundum locorum ſpecies, locus erit vel fodinas habens & metalla, in Tabul.11.& 12. vel lapideus qui aut liquabuntur ab humido vel etiam calido, prauas dant aquas, aut non liquabuntur, hos ſaxa dicunt, dát aquas duras & frigidas, vel æſtuoſas & exiccatas, minuti lapilli minus reddunt aquas participes dictorum qualitatum, ſint vel ſabulum vel glarea, mole maiores glareis duriores aquas præbent, præſertim quò maiores ſunt lapides. Vel erit locus terreus, cuius ſunt quinque ſpecies, duæ non veræ ſunt lapidibus referta, & arenoſa, hæc etſi æſtuoſas contineat aquàs, tamen minorem æſtum parit, quàm ſabulum & glarea. Tres reliquæ ſunt veræ terræ ſpecies, terra pinguedinis expers indicat aquam non laudabilem: terra pinguis deducatur in argilloſam, cuius craſſæ ſunt aquæ & viſcidæ, in Gypſeam craſsiſſimæ & æſtuoſæ, in cœnoſam, omnium peſsimæ. Pura terra quæ media eſt inter pinguem & non pinguem, aquas meliores indicat.

Tab. 8. Plantæ naſcentes in aquis, indicabunt aquas vel probas odoratui iucũdiſsimę & guſtui,

guſtui, verùm non omnes, ſed mundiſſimæ & ſolidæ ſubſtantiæ, nec non odorum expertes capillus veneris & adyanthus. Vel improbas, earum aliquæ quæ frondium ſunt latarum & lenium, quales Nymphea & plantago aquatica: lõgarum frondium arundines: non latarum neque lenium lenticula aquæ. Secundo quæ guſtui ſunt iniucundiſsimæ. Tertio, fœtidæ omnes, ſiue praui & ingrati ſint odoris, ſiue illuuiem quandam circa ſe contineant, vel ſpumam & ampullas cuiuſuis coloris, ſpuma etenim aquarum indicat craſsitiẽ & viſciditatem, vel naturam ipſarum terream. Inter probas & improbas medias indicabunt ſitimbrium & ſiuum.

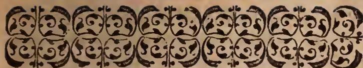
Animalia in aquis degentia conſiderẽtur, an in aqua plurima non viuant, reliquis non contradicentibus non conducet vitæ hominis: ſi viuant, erunt aut pauca numero vel plurium formarum, in quibus temperatæ formæ bonitatem aquarum indicant, prauitatem intemperatæ: vel paucarum ſpecierum, inter quas intemperatæ excedentes maiorem malitiã demonſtrent, aut numero multa vel ſpecierum plurium, vel paucarum, in quibus eũdẽ ordinem diuiſionis intelligito, qui iam iam dictus eſt, ſingulis eadem competit diuiſio. Tab. 9.

Tab.10. Si aquatilia in pauca aqua vitam non degant, ratione vel ipsius aquę prauę qualitatis cuiusmodi sunt perplurimæ, prauissima aqua est: vel loci in quo manet aqua cultionis, vel coarctationis vt aquæ paucæ scatebræ in pauco ambitu nihil indicabunt in ea non viuere aquatilia. Quod si in aqua pauca vitam degant pauca vel multa aquatilia seu numero, seu specie vt si paucarum vel multarum sint formarum, seu & numero & specie, possunt modo supraposita hîc dicenda disponi. Hoc solùm animaduertendo, quòd si plura aquatilia depurgent aquam à multis defædantibus, eam tamen, quæ pauca est & purisima, inficiunt.

Finis secundi libri.

L I-

LIBER TERTIVS.

DE AQVARVM FODINARVM NATVRA ET FACVLTATIBVS.

CAPVT I.

Vnde ſint facultates aquarum egreſſarum ex fodinis, & illæ facultates cur diuerſæ ſint.

REDEVNDO ad aquarum diuerſos effectus, à natura locorum, per quos labuntur, quod in hunc librum omiſſum erat, diuerſis ſpeciebus per differentias prius cõſtitutis, earum effectus, effectuumque cauſæ (à principio ſic inſtituto ordine) perquirentur. Facultates, quas operantur aquæ, ſunt aut per ſe, aut per miſcibilium formas: formæ aquis quæ miſcentur, de quibus ſermo nunc eſt, ſint omnia in viſceribus terræ morantia, quæ aquis addita, fiunt potius medela morborum, quàm apta nutrienti cibo. Plurima ho-

Facultates vnde aqs adueniãt.

Fodinæ aquis miſcẽdę quid ſint.

rum à Græcis metalla dicuntur: aquam futilem à Platone, duo ipse posuit aquarũ genera, vnum humidum, alterum fusile: Galenus verò reposuit metalla inter terrarum species, nõ est hoc huius negotij. Facultates metallorum in iisdem terræ visceribus, additæ aquis humidis, illam deponunt in aquis potestatem, vt vtrorumque vis naturæ reddatur opitulatrix contra morbos. Acquisita hæc aquarum temperies non vna est, quoniã variæ sunt metallorum formæ, eorum quantitates, & qualitates nõ eædem. Vnde harum aquarum aliæ magis, minus aliæ præstabunt, diuersis potestatibus fulcitæ, opem naturæ. Intensiores fodina qualitates referẽs, easdem imprimet in aquas: non eodem modo calescit aqua si intensiori exponatur igni, quo si remissiori: alias facultates habet ab igne quæ ebullit aqua, etiam ab ebullitione, alias quæ tepescit: aqua cineris vel calcis exiccabit vretque magis, quàm aqua sulphuris & nitri. Si plures formæ in fodinis existant, aquarum potestates hinc inde multipliciter extrahentur, ab illarum formarum iunctis qualitatibus. Quævis aqua puta ferrea eandem qualitatem & facultatem habet cum inhærentibus fodinæ qualitatibus; verum

Aquarum duo genera.

A forma miscibiliũ

A qualitatibus miscibilium.

cum

cum Sauanarola non conuenio in his, in quibus hallucinatus est in libro suo de Balneis, dum aluminosam aquam, caliditatem & siccitatem excedentes in 3. obtinere putabat, quia eiusdem naturæ alumen est. Dum sulphuris, vel alterius, & aquæ mistio conficitur, sulphur alias à suis qualitates habet in aqua, sic aqua in sulphure, tamen non diuersas eorundem, sed refractas per qualitatum componentium contrarietates: & magis minusúe intensas, per copiosiorem & defectiorem fodinam: ampla etenim fodina largiorem potestatem tribuit: aqua quò pluries extinguit ignitum ferrum, aurum, vel quid simile, non eò magis aget secundum illa? aluminis aqua exiccabit magis, quàm nitri, nam alumen siue in 2. siccet vt Auicenna, siue in 4. vt volunt aliqui, magis exiccabit quàm nitrum exiccans in 2. hoc erit à miscibilium forma: verùm si addatur formæ magna aluminis fodina, magis etiam non exiccabit quàm si pauca? ratione inquam insuper quantitatis immixtæ fodinæ? hoc nulli non est clarum. At aquarum potestates non tantùm absunt inter se propter formarum dissimilitudines, vel varias earum quantitates & qualitates, vt ante

A quantitate miscibilium.

cap. 68. can. 2.

A modo mixtionis.

dictum est, sed etiam propter inuicem mixtionum varietates: diuersæ mixtiones non nisi varias tribuunt mixtis facultates: Hippocr. in lib. de vet. med. panis datur in ignem & in aquam, singula panem componentia propriam naturam habent, dum in compositionem veniunt, aliquid illarum facultatum, naturæque illius abiicitur, aliud per illam compositionem temperatur: nec fit hoc solùm, sed diuersam in pane miscibilium tum proportionem, tum pluralitatẽ sequitur temperies diuersa, vt in pane ex aqua nimia, nimioúe fermento collato: vel si etiã in horũ collationem detur semẽ papaueris ad somnũ alliciendũ, vel anisorum semẽ ad vrinã admouendã, vel lac ꝓ aqua ad concitandã aluũ: dissimilitudo mixtionis cui dubiũ, ꝗ afferat diuersas iã mixtis potestates. Hanc mixtionis varietatẽ maximè ignotã putes in fodinarum aquis, quam tantùm coniectura consequi decet ex aquarũ vsu. Modi

Epilogus.

igitur per quos miscentur in meatibus terræ aquæ, & fodinæ metallorum different inter se, tum propter eorum inuicem proportionem, tum pluralitatem. Proportio ea sit, vt si aqua pauca labatur per fodinam amplam siue exiguam: vel pauca fodina, vel multa, multam aquam recipiat.

Plu-

Pluralitas, vt si formæ fodinarum specie plures habeant aquam modicam seu copiosam : vel non multæ fodinarum formæ, vel vna tantum aquam habeant multiplicem, vt in supradictis differentijs. Aquæ quas acquirât facultates, ab his mixtionum varietatibus, ex eorum speciebus colligito, quæ miscentur aquis, qualitatibus, & quantitate. Inuestigabuntur hæc in sequentibus, vt formæ inter se distinctæ, signis manifestissimis cognoscantur. Nunc accepisse sit satis potestates mineralium aquarum, vndè & cur diuersæ consistant.

SVMMA CAP. I.

1 *Facultates metallorum in aquis sunt per fodinas in visceribus terræ.*

2 *Facultatum varietas aquarum metallorum est à metallorum specierum, qualitatum, quantitatis, & horum mistionum dissimilitudine.*

3 *Quales fodinarum formæ, tales sunt in aquis.*

4 *Non eadem numero sunt fodinarum qualitates in aquis, quæ sunt in metallis.*

5 *Intensior fodina, vel etiam ampla dat aquis intensiores qualitates.*

6 *Per mistionum varietatem, fodinarum aquæ differunt in eorum inuicem proportione & pluralitate.*

7 *Proportio spectatur in aquarum & fodinarũ inter se vbertate ac defectu.*

8 *Pluralitas autem in aquarum & fodinarum inter se singularitate & pluralitate.*

CAPVT II.

Quæ sint ex fodinis, & quot quæ misceantur aquis, vt hominis naturæ conferant.

Metallorum quid. Gal. 9. de simp. med. fac.

CVm aquis quæ miscentur fodinæ, quas formas diximus nō metallorū tantū, cū omnia nō sint metalla, metallica dicūtur, quorū generatio in metallis est, μέταλλον græcè fosionē præ se fert, in terræ igit venis effossa sūt metalla: bitumē fodinā nō habet, non effoditur cū supnatet aquis, veluti quædā pinguedo terræ, à terrę venis in quibus est cū aquis defluēs: sed cū nullū eisdē vniuocū genus sit cōmune, & metallorū formæ sint, hoc est fodinarū, & aliarū terræ vel aquarū specierū, & qualitatū: quę cōmuni nūc vocētur vocabulo, formę metallorum, fodinæ, & metalla. Enumerātur ab Hi. taliū num. 9. ferrum, ęs, argentū, aurū, sulphur, alumen, bitumē, nitrū, & sal: ex his relinquūtur ab Ae. & Pau. argentum & aurū: positis ab Hi. addunt plurimi de balneis conscribentes, cinerē, calcē, plumbū, & gypsum, dementes aurū & argentū. Numero hæ sunt omnes 13. formæ. Aquarum nō meminit Hi. cineris, calcis, plūbi, et gypsi, quoniam si ferri, sulphuris, & aluminis aquæ sunt magis aptę potui, tamen dānan-

Formæ fodinarum quot aquis misceātur. Aet. c. 167. ser. 3. Paul. cap. 52. li. 1.

das censet, eò magis illarũ pessimæ dãnentur, quales erunt ab Hipp. relictæ. Facultates aquarum auri & argenti non pertractant fortasse putantes contra Hip. eorum qualitates in aquas non dimitti, quoniam densa sunt mixta, propterea Auic. scobem auri cõsulit. Ab omnibus relinquũtur minij formę tum Ser. quod miniũ est sandana ca græcorũ: tùm Diascoridis minij, quod est cinnabrũ, argenti viui, Auripigmenti, dicitur à græcis arshenicũ ex cor. cœl. & aliæ huiusmodi species, quoniam vitã exhauriunt, vt viridis æris aqua, & calchanti, viride æs adeò aperit venarum orificia, vt sanguinẽ ducent per anũ eius; aquę, per mictũ, & per sputũ: calchantum pulmoni est infestissimũ. His in præsentia relictis, cũ nullũ præstent naturæ vsum, 13. tantũ simplices euoluantur iam dictæ formę. Quarum cõplexus multiplices in aquis decernũtur vt sulphuris, aluminis, & nitri, sic de reliquis: Quotquot sint metallorũ tales concursus, si nõ nisi ex supradictis 13. cõponantur, cũ omnia inuicẽ cõmisceri valeãt, esse reperies cõcursuum discrimina, quod ex 13. numero conflari solent: In quibus & similbus omnibus ex mathematicis hæc regula depromitur. Ex posito numero minor vno sumendus est, deinde cũ hoc exaggerãdus qui

tr. 2. lib. 2. cap. 75.

cap. 5. lib 5.

Cõcursus fodinarũ in aquis quot diuersitates assequi possint: ex hac regula.

qui fuit à principio sumptus: vel etiam exaggeretur ille minor vno numerus, cum toto numero à principio constituto: tunc illius aucti numeri medietate detracta, quot reliquę medietatis relinquuntur numeri, tot erunt popositorum complexus. Veluti in hoc proposito erunt formæ talium aquarum numero 13. minor vno sumptus erit 12. per hunc 12. numerum, duodecies repetitus numerus 13. vel 13. repetitus 12. numerus, vnus & alter complebit numerum 156. cuius medietas cum sit 78. numerus, erunt igitur numero in aquis, omnes talium formarum 78. complexus & misturæ: quarum facultates ex simplicibus, quæ erunt 13. tantùm, quis desumere non difficile poterit.

SVMMA CAPIT. II.

1 *Formæ metallorum, de quibus est hic agendũ, erunt numero 13.*

2 *Metalla & si effoßionem notent, dicantur tamen de his hic etiam, quæ non effodiuntur.*

3 *Formis illis 12. cum nullum commune genus insit, dicantur fodinæ metalla, & formæ, seu species metallorum.*

4 *Metallorum formarum complexus in aquis, explebunt numerũ septuagesimum octauum.*

CAPVT.

CAPVT. III.

An à natura hominis abijciendæ sint aquæ metallorum.

QVas posuit Hipp. aquas ex fodinis, contrarias dicebat egestioni & mi-ctui, duras, malas, & æstuosas: ab alijs Medicis cæteræ annexæ dictorum pessimæ sunt. Constitutionis huius igitur aquæ cunctæ optimarum aquarum respe-ctu, vim naturæ inferentes, naturam deprimunt Tamen experientia compertum est, easdem positas ab Hipp. non solùm nō obesse naturæ, sed penè omnium morborum generibus suum ipsarum præsidium polliceri: eosdem mira celeritate vel obtūdendo, vel propellendo, per sudores, vrinas, aliasque euacuationes euidentes & insensibiles obterunt. Cæterum intelligantur dicta Hip. vel ad sanum hominem relata, cui quidem sunt æstuosæ, malæ, & duræ, non ad ægrum, huic enim competunt, cùm eas ibidem ægrotantibus ipse consulat: veratrum, aliaque pharmaca beneualentibus periculosa sunt, cùm sanitatem afferant ęgris. Vel in solis vnius formę assumptis fodinarum aquis, veluti Sulphuris tantum, aluminosis tantùm, quibus nō vtimur

In lib. ae. aq. & loc.

Subſtãtia.

An auxilientur naturæ fodinarũ aquę.

Quibus conueniãt.

vtimur nisi solùm pro ablutione in thermis: secundo modo intellecta nullo modo conueniunt in potu, propterea primus sensus aptior sit secundo dictis hic ab Hippocrat. Mistas autem formas in fodinis asciscentes aquæ, earum pro potu misturæ oportunæ sunt in aquis, singulæ ferè singulis pluribusuè morbis, & in curatione & præseruatione, quod cum vsu pateat, non est quid hoc pluribus ostendatur. Abijciãtur igitur à natura hominis secundũ optimã constitutionem se habẽtis: & mala valetudine laborantibus conferre dicantur.

SVMMA CAP. III.

1 *Aquæ omnes fodinarum, vnam tantùmmodo fodinam retinentes vsui pro potu non sunt commodæ. Sed pro ablutione.*

2 *Temperationem plurium specie fodinarũ habentes aquæ commodiores sunt apud naturam.*

3 *Omnes per se singulæ fodinarum aquæ malæ sunt, quas posuit Hip. duræ & æstuosæ.*

4 *Quas alij posuerunt, horum pessimæ sunt, vt cineris, calcis, plumbi & gypsi.*

Tamen conferunt ægris omnes fodinarum aquæ & in præseruatione & curatione: sanis nullo modo.

CA-

CAPVT IIII.

Quem vſum præſtent in re medica fodinarum aqua.

QVam conferentiam naturæ hominis, metallorũ aquæ præbeant, in his prius generatim, deinde in qualibet metallorũ forma aquis adiuncta ſingulatim, quis facile cõſpicare poterit: poſt hæc nõ leui coniectura pendentur modi, quibus metallorũ ſpecies conijciemus in aquis. Aquæ omnes exiccãt ex metallis iã egreſſæ: à grauiſsima terra hanc exiccandi poteſtatem aquas imbui patuit, dum aquis tributæ ſunt qualitates, per terræ differẽtiãs pinguis & non pinguis. Verùm aliæ calefaciendo exiccãt, aliæ infrigidando: calefaciendo exiccãt ſulphureæ, bituminoſæ, aluminoſæ, æneæ, ſalſæ, nitroſæ, cineris, et calcis, nõ tamen eodẽ ordine, aquarũ calcis & cineris ea eſt calefactio, vt vrant, & moleſtius mordicent, quàm ſalſæ, nitroſæ adhuc minus: ſalſæ fodinas habẽt ſalis gẽmæ, hoc Sal dicitur etiã coſtum, minerale, & metallinũ. Inter has quæ califaciẽdo exiccãt, aliæ laxãdo emolliũt, bituminoſæ et ſulphureæ, ſed bituminoſę magis, penetrãt magis ſulphureę, diſsipãt, attrahũt, & exter

Tẽperies.

cap. 21. li 2.

Calefaciẽdo exiccãtes.

Illarum ſecundæ qualitates.

gunt: effectuum omnium participes fiunt, quos valdè acria pariunt. Aliæ densando adstringunt aut valida adstrictione, qualis aluminosarum est: aut leui, qualis salsarũ, nitrosarum, & calcis: Nitrosæ & salsæ inter laxantes & adstringentes medium locum tenent, & quæ ex ijsdem extremis in dicta differentia cõponuntur, vtpote Sulphurea aluminosa. Quæ densando adstringunt, si primas qualitates habeant caliditatem & siccitatem, abstergunt, contrahũt & consumunt, salsi saporis effectus inducentes. Refrigerando exiccant argenti, plũbeæ, ferreæ, & gypseæ: omnes adstringunt ferreæ potentius plumbeis, quá gypseæ autem non, contrahunt, obturant, incrassant, pontici, seu acerbo sapori conuenientes effectus: vnde fluxionibus, humoribus calidis & humidis, aliquando etiam siccis tenuibus, partium relaxationibus, apertioni pororum, venarũ orificiorũ dilatationibus, & receptaculorũ, succurrunt. Siquidem caliditati frigiditas opponitur, fluxui adstrictio, tenuitati crassities, & relaxioni cõtractio. Gal. indicationes curatiuas in febribus putridis recensendo, circa morbi causam attenuantibus crassitiem tollendam esse monet: lentorẽ & glutinositatẽ extergentibus: multitudinẽ euacuatione.

Refrigerãdo exiccãtes. Illarum secũdæ qualitates.

Cap. 13 lib. 11 met. Aquæ fodinarum quales quib' morbis cõueniant.

tione. Circa morbum calida frigidis,& è contra: humidis ficca,& vice verfa: obftructionem reclufione. Sit eadem intentio circa morbi caufam fimul & morbum, putredinem excretione, refrigeratione, ventilatione,& concoctione femiputridorum humorum. Nec non circa fympthomata &morbi caufam,tranfpirationis detentionem excretione.Per hæc ex fodinis aquæ calefacientes & exiccantes, morbis frigidis &humidis,etiã à melancholia fubuenient,ipfius crafsitiem,& pituitæ vifciditatem incident,& abftergent. Præftabunt denique omnia non folùm in putridis dicta,fed etiam fi morbus non fit putridus,non vnus tantùm fodinarum complexus,fed diuerfi diuerfa præftantes in aquis.Dum in fequentibus per fingulas fodinarum formas,poteftates indagabũtur, illarum aquæ,& fi non vnius tantum fodinæ aquas aptas potui decreuerimus,confulentur tamen, vt ex hifce poteftatibus dum in vnitatem cum alijs veniunt ad aquas, horum miftorum facultates apprimè pateant.Modus vfus talium aquarum, ijs hic relinquitur adminiftrationibus,qui apud eas commorantes earum funt apprimè confcij poteftatum.Certifsimum eft in omnibus,eas nõ fore adeũdas oppleta al-

Vfus aquarum ex fodinis.

uo, nisi reiectis prius in aluo existentibus, totoq; corpore superfluitatibus: nec quocunq; anni tẽpore conueniens est vsus earum, vt calefacientium & exiccantium in æstate, refrigerantium in hyeme, at secus in his agatur: cum vere & autumno earum omniũ conducat exhibitio, verũ vere magis, autumno minus: in reliquis anni tẽporibus agatur per contraria & ipsi tempori, & morbo. Sufficiat nunc quales quibus cõueniant morbis pertractare, quomodo, & quando, per potestates quas habent. Iá igitur vniuersalibus tactis, addãtur singula riũ potestates in singulariũ plurimos morborũ, vt eorundem exemplo, in reliquos, qui relinquuntur, non ignorentur eędem, similesque potestates.

SVMMA CAP. IIII.

1 *Omnes aquæ fodinarum exiccant calefaciendo aut infrigidãdo, aliæ tamẽ magis, aliæ minus.*

2 *Aquæ sulphureæ, Bituminosæ, & omnes valdè acres attrahunt, penetrant, dißipant, & extergunt.*

3 *Salsæ & calidæ omnes adstringentes aquæ densando, adstringunt, extergunt, contrahunt, & consumunt.*

4 *Ponticum saporem referentes aquæ contrahũt, obdurant & incrassant.*

5 Inter

5 *Inter fodinarum aquas, aliæ laxãdo emolliunt, aliæ densando adstringunt.*

6 *Morbus cum contraria indicet in curatione, aufertur à contrarijs sibi potestatibus aquarum.*

7 *Aquæ fodinarum potandæ, euacuata aluo.*

9 *Non quolibet anni tempore omnes conueniunt, sed in vere & autumno.*

CAPVT V.

Sulphureæ aquæ quid possint.

TErræ quędam pinguedo sulphur est, pinguis humiditas inspissata ac exiccata à temperata decoctione in sulphuream essentiã: qualitatis calidæ & siccæ ad 4. vt censet Auic. non sunt propterea ex suprapositis in ijsdẽ qualitatũ gradibus consortes sulphur, & aqua sulphurea: cohibẽtur sulphuris caliditas & siccitas ab aquę frigiditate & humiditate, quę pariter cohibent̃ à sulphuris qualitatibus, in ijsdẽ ipsius meatibus: simul iũctæ omnes & aquarũ & sulphuris facultates inuicẽ confunduntur, & coercentur, vt earũ numerus difficulter reperiatur in aqua, etiam sensu iudice propter fodinarum & aquarũ latitudines nobis ignotas. Sicuti cineris aquæ, sint eiusdẽ vsti cineris, per multum cinerẽ fiunt magis qualitatis participes, minusq; per paucio-

ca. 612. li. 2.

Tẽperies.

Secundæ qualitates harum aquarum.

rem, ita & reliquæ metallorum aquæ. Per ſulphuris fodinas aſſumptæ poteſtates ab aqua ſiue thermarum, ſiue ſit apta potui, vt reliquis admiſtæ, hæ longè illas excedant, ſunt extra deducendi quæ intrinſecus officiunt, reſoluendi attrahendo, & attenuando abſtergẽdi. Dolores capitis diuturnos ſiue hemícranea id eſt affectio dimidij capitis, ſiue cephalea ſit, vel cephalgia in qua affectæ partes nõ ita imbecilles fiunt, vt in cephalea, dũmodõ à pituita, vel etiam à melancholico humore ortũ habeant, obtundendo propugnant. Aurium aduerſatur aqua hæc & tinnitui, ſiue ſibilo, ac dolori, lippitudini, & ſuffuſioni: corizę, polipo in naſo: fluxui etiam ex ore humiditatis, vuæ, tonſillarũ, gingiuæ affectionibus, dentiũ doloribus, niſi à corroſione ſint, ac moueantur, tũc euellẽdos fore, docet nos Hip. Neruorũ & muſculorũ doloribus etiã antiquis, ſint vel repletione, vel nimia frigiditate, vel calli obductione affecti. Opitulatur etiã paralyſiæ, cũ ſcilicet vel dextrũ, vel ſiniſtrũ latus motũ deperdit & ſenſum: paraplegię reſolutioni, oris torturę. Quoſcunq; putres humores, vel craſſos, exiccare valet. Ex pectore educit ſanguinẽ putridũ, & ſaniẽ, orthopnœam curat, aſthma, tubercula in pulmone aquea, tuſsim humidam.

Capitis quibus morbis præſto ſint.

In li. de aff.

Gal. cap. 4. lib. 3. de loc. aff.

Vẽtris ſuperioris.

dam. Omnes præter naturam humores in ſtomacho deſiccat, nauſeæ, pituitam vomentibus, frigidis & humidis, ventriculo, hepati, & lieni opem præſtat, eorumque delet apoſtemata, dolores icteritiam: appetitum reparat, ac deprauatam formam: dolorem cholicum ſedat, & nephritidem, diuretica enim eſt, & litátriptica, id eſt, calculos minuens. Iliacæ paſsioni, vermibus confert, & voluulis cum pituita colligitur circa egerenda in inteſtinis aceruatim cõbuſta. Zenotica, imbecillis ſi ſit, lienteriæ tamen confert, cum pituita deſcendit à capite, vel à ſuperiore ventre. Stranguriæ, id eſt, vrinæ ſtillicidio, iſchiadi, artuum doloribus, apoſtematibus, duritiebus, podagrę, chiragræ auxiliatur, & genugracæ. Diaphoretica eſt, ac etiã, quoniam exiccat, ſudorem aufert. Scabiẽ vlceroſam, morpheam, impetiginẽ deglubitã & non deglubitã curat, & eam quæ ſerpit. Elephantiaſim, ſeu lepra ſit, ſecũdum iuniores, ſeu tumor pedũm & crurum, vt Rhaſis, & omnes gręci dicũt, puſtulaſque omnes euenientes in cute aufert & pituitam albam. Affectibus vteri iuuamen affert ac doloribus eius, pręſertim à pituita exortis. Alba menſtrua curat, & aliquando infæcunditatem, quoniã ſuperflua conſumit, & ſi ſulphuris ſuffitus

Medij ventris.

Cutis.

Vteri.

educat fætum. Ad hæc omnia potens eſt fodinarum aqua, in qua excedat ſulphur. Non mirum ſi tantis virtutibus ex pollente ſulphure decerpant Empirici aquam illam, quam dicunt oleum de ſulphure.

SVMMA CAPIT. V.

1 *Numerus qualitatum ſulphuris in aqua non eſt in quarto.*

2 *Aqua ſulphuris educit extra corpus nocua, reſoluit, attrahit, attenuat & extergit.*

3 *Diuretica, Zenotica, & Diaphoretica eſt.*

4 *Affectibus frigidis capitis, pectoris, ventriculi, iecinoris, lienis, vteri, & neruorum ſuccurrit.*

5 *Curat cutis affectiones.*

CAPVT. VI.

Bituminoſarum aquarum effectus.

NAphtha, oleum petroleum, ſtercus demonũ, bitumen, & aſpalton, non ſunt nomina ſynonyma, vt Matthe- (In pand. cap. 106.) us Syluat. cenſuit, apponens non aliud diſcrimen inter ea, quàm quod naphtha vel antiquũ eſt, coaleſcens vt redigatur in puluerẽ, tunc bitumen dicitur oleum petroleum. Sed ſecundum Ser. (Ca. 177. ag.) naphtha eſt oleum petroleum, bitumen autem ſeu aſpalton ſpecies

ſpecies naphthæ : horum naphtæ ſcilicet & aſpalti capita ſeiuncta poſuit Dioſ. Præterea bitumine, quod aſpaltũ eſt ſupernatans aquis in cauaSyria, Phænice, Sydone, Zachinto, Babylone, & Sicilia, quia liquidũ eſt, vtuntur illi Siculi olei loco in Lychnis: bitumine naphtha dicto, qualitates ſimiles habente, quas habet ſcatens in pluribus Italiæ locis, præſertim apud Mutinates in Gallia Ciſalpina, vti non poſſumus olei loco in lychnis, quoniá ignem ad ſe trahit, vocatur hoc oleũ petroleum & de Saxo. Nomina hæc & ſi non ſint ſynonyma, tamen ferè in omnibus facultatibus concurrũt. Bitumine calidius & ſiccius eſt ſulphur, ſiue bitumẽ calefaciat & ſiccet in 30. vt credidit Auic. ſiue in 20. ordine vt voluit Gal. hæc ſunt bituminoſarum aquarũ peculiaria. Naturæ contra diſtillationes opem ferũt, dum diſtillationes dico, fluxiones omnes intelligantur propter frigus, quas enumerat Hip. à cerebro ad aures, ad oculos, ad nares, guttur, palatum, medullã ſpinalem & ſanguinem. Squinantiæ obſiſtunt, & ambarum amigdalarum apoſtematibus, & ſi repleant caput impediendo ſenſus: collectiuę, id eſt, glutinatiuę virtutis exiſtunt, propter quod & apoſtematibus, & vulneribus õnibus cruẽtis, vlceribus pul

Cap. 80. li. pr. & 82.

Tẽperies.

9. de ſem. med.

Quib⁹ locis & morbis occurrant.

In lib. de glan. & de loc. in ho.

monis & pectoris præsidium præstant, inde saniem per sputū educendo, disnoicis, asthmatibus, & orthomicis, humidam tussim sedando & à frigiditate. Per eas calescit medius venter infrigiditatus : cruditas & flatus dissoluūtur in eo in intestinis, & vesica: potenter flatus discutiunt: vermes interficiunt: cęliacam passionem, dyssenteriam, & coxendicum morbū auferunt. Neruos frigida affectione laborantes, vt etiam si indurati & conuulsi longo tempore fuerint, calefaciant, & emolliant, eosque humiditate repletos exiccent, & extendant. Podagræ & arteticis passionibus subueniunt: membra frigefacta restaurant: vteri frigiditates propugnant, & durities: stericis occurrunt: subleuant prolabentes vteros: menstruis imperant. Impetigines tumoresq; reprimunt: strumas emolliunt & resoluunt: sanguinem discutiunt in cauitatibus coagulatum. Venenisque mirabilem præstant effectum, vt per Aet. liberet bitumen ex morsu canis rabidi timētes aquas.

SVMMA CAPITIS VI.

1 *Bituminosæ aquæ sunt collecticæ potentiæ:*

2 *Refrigeratis membris omnibus occurrunt.*

3 *Fluxiones à cerebro & aliundè curant.*

4 *Flatus discutiunt.*

5 *Neruos ac tumores emolliunt & exiccant.*

CAPVT VII.

Operationes aquarum nitrosarum.

AQVAE, in quibus excedit nitrum, quoniam calidum est & siccum in fine secundi, easdem habent in inferiori gradu qualitates, quæ & secundæ, & tertiæ, earumque sapores aquarum appropinquant salsis aquis. Nitrosę multùm detergũnt, non stypticæ sunt adstringentes, nisi leui adstrictione, crassos humores & viscidos incidunt, atque dissipant, humores deprimunt fluẽtes ad caput & desiccant: expellunt resoluendo flatus à cerebro, sonitum aurium propterea compescentes, humores insuper extenuando profluentes ad eas, quas emundando aperiunt ad sorditatis ablationem, vnde inter otica, id est auricularia medicamenta meritò locum teneant. Obsunt ventriculo, quem ab eis corrumpi posse vult Auic. vomitum mouent, tamen flatus exigunt in ventre medio, & inferiore existentes, vt inducant pungitiuum dolorem: vermes necant, & educunt etiam foris illitæ. Neruorum cruciatibus, conuulsionibus, opostotono, paralysi præsertim linguæ medẽtur. Hydropisi conferunt, Morphea, scabie, & pruritu laborantibus subueniunt

Tẽperies.

Secundæ qualitates

Capitis morbis.

Medij & inferioris ventriculi.

non solùm detergendo, sed etiam in cute humorem illum alterando. Curant à fungis præfocationem, morsum canis rabidi, & cantaridùm potum.

Veneris.

SVMMA CAPIT. VII.

1 *Nitrosæ aquæ sunt inter otica medicamenta.*
2 *Extergunt, incidunt, dißipant, exiccando.*

CAPVT VIII.

Salsarum aquarum opera.

Dicentes acres, salsas aquas, errant manifestè, nam acria absunt à salsis, & si vtraque calida sint & sicca. Detergunt salsa, contrahunt, abluunt, adstringunt, & absumunt humidum, cui obuiam fiunt: acria mordicant calidiora cùm sint, attrahunt, aperiunt, incidunt: si sint igneæ substantiæ, vt Euphorbium valentius, si autem aqueæ, vt cæpa & alliũ, minus, maximè gustum inficiunt acredine. Prouenit acredo à calido igneo, inter sapida nullum acribus calidius; quorum finis est vrere. Salsedo verò aut quando cum re amara exusta permiscetur insipidum, aut quando quid aqueum putrescit vel aduritur. Quàm nitrosæ aquæ parumper hę magis calefaciunt, & siccant, tertium ordinẽ attingentes, cum illæ secundum non excedant.

Salsorum effectus.

Aerium effectus.

Gal. 4. de simp. med. cap. 17.

Salsedo vnde.

Tẽperies.

cedant: hinc salsæ stipant magis, detergũt minus, nitrosæ verò magis detergunt, & minus densant. Salsæ cathereticæ potentiæ sunt, detrahentes augmentum carnis in vlceribus, quod superfluum innascitur, auferunt, & resoluunt. Plurimũ salem habentes cauterizant. Aluum eas prouocare putantes imperitos vocat Hipp. eam potius ab eadem exiccando adstringi volens, quam ab ijsdem humectando liquari: collocatæ superiùs aquæ salsæ sunt inter adstringentes aquas & laxantes, ita vt verum sit, ab eis humidum in corporibus depasci, reliquis leuiter contractis, & aluum subduci: quomodo ab ijsdem depascatur humidum, & quales aquæ salsæ cieant aluum, iam hic inquisitioni detur locus. Hipp. in lib. de aff. salsa mouent vrinam, ac secedunt: & in lib. de loc. in hom. salsuginosa aluum subducunt: quomodo igitur imperitos dicere oportet æstimantes salsas aquas aluũ proritare? In Hip. doctrina, frigida & humida aluũ ducere certum est, vt multis in locis, & iá dictis & 20. de Diet. de oleribus verba faciens: Cæterum si fuerint hęc humida dulcia magis adhuc, vt de ficubus ibidé: sic si salsedine aqua superet, vt superetur siccitas salis ab aquæ humiditate, qua siccitate stipatur aluus & potata,

Secundæ & tertiæ qualitates.

An aquæ salsæ moueãt aluũ.

curant. Earum ſolus vapor ſodæ frigidæ ſuccurrit. Capitis grauedini propter humiditatem, neruorum contuſionibus, lacertorum attritioni, paralyſiæ, ſegnitiei, tremori, ſtupori, omniumque neruorum affectionibus omnibus, podagræ, niſi ſint ex ſiccitate, medētur, cum in his partibus ad diſſolutionem cogant humidum. Affectibus mammillarum opitulantur ex embroca. Dolorem ventris pungitiuum epotæ, vel iniectæ per enema diſcutiunt: quæ ſi momorderint aquæ, ius gallinæ vel piſcium epotum mordicationem ſedat. Sāguinem reſoluunt ſub cute coagulatum, ſudorem aduocant, combuſtum locū non ſinunt in veſicas attollere: pediculos necant. Venenis oppij & fungorum reſiſtūt: quinimò morſis à vipera, araneis, ſcorpionibus, præſertim à cane rabido confert quamplurimum, & adeò aqua maris, vt ab illis morſi, poſtquàm ſe in aqua maris abluerint, nihil amplius ſibi timeant.

SVMMA CAP. VIII.

1 *Salſedo fit quando aut cum re amara exiccata permiſcetur inſipidum: aut quando inſipidū putreſcit, vel aduritur.*

2 *Salſæ aquæ ſunt catheretic æ, vel etiam cauterizantes.*

3 *Extergunt, abluunt, adstringunt, contrahunt, & humidum absumunt.*

4 *Aluum possunt vel exiccando densare, vel abluendo proritare.*

5 *Salsum est ignis in aqua.*

6 *Salsæ aquæ si potatæ mordicent, tollitur morsus per iuris gallinæ, vel piscis potum.*

7 *Acria sunt substantiæ vel igneæ, vel aqueæ.*

8 *Frigida et humida quæ nō cruda sint aluū mouēt.*

CAPVT IX.

Aluminosarum aquarum potestates.

PAregoricæ sunt, id est, adstringunt aluminosæ aquæ, vnde stypteria dicitur alumē apud græcos, ab adstrictione inquā deducitur nomen, inest illi vehementissima secundum Gal. quam non sibi molitur propter frigiditatem & si Serap. omnia styptica dixerit à frigido cum sicco terreo, & Gal. asseruerit pr. catat. loquens de defluuio capillorum, vehementer refrigerare quæ adstringunt, alumen etenim calidum est & siccum in 2o. per Auic. Agunt Gal. & Serap. adstringentem tantum habentia facultatem: sapor adstringens in acerbum ducitur à Galen. & austerum, quæ diuisio est generis in species, dum autem de adstringentibus & mordacibus pertractat capite 6. libro. 4. de

Cap. 2. lib. agg.

Cap 2. An omnia styptica sint à frigido.

Cap. 21. lib. 2. de al. fac.

de med. fac. quod admistam adstrictioni habet aliam qualitatem, missum facias iubeo inquit, atque illud sumito, quod absq; mordicatione constringat: tantùm igitur adstringentia refrigerant, obdurât, incrassant, adstringentia verò qualia sunt alumen calefaciunt, exedunt, abstergunt non nisi propter terream siccitatem, caloremque ipsis inhærentem. Ob id alumen Plin. salsuginem terræ dixit, propter quam terram, crassarum partium est, & Stypat. Verùm in aqua aluminosa, sicuti in alijs omnibus metallorum confringuntur ab aqua non solùm primæ aluminis qualitates, sed & reliquæ propter primas: tamen adeò adstringentem censeas, vt ablutum aluminosa febricitauisse dixerit Gal. si per lauacrũ huius stipatur cutis, vsquequo corripiatur febre lotus, in potu stipabit magis viscera, neruos, & carnes: per se igitur sola vsui pro potu ineptissima est, sicuti & reliquæ omnes, nisi temperiem inter se mistæ adipiscantur: hæc ponuntur, sicuti dixi, vt simplicium viribus agnotis, compositorum nos non lateant potestates. Per stipationem àb aquis stypericis pars humoris exiccatur in stypanda particula, & pars introrsum pellitur, non exiccatur humor ab adstringentibus tantùm,

Primæ & secundæ qualitates.

Cap. 15. lib. 35.

Cap. 2. lib. 8. met.

tantùm, vtriſque communis eſt coarctatio partium, ne amplius recipiant ſuperfluitates & ſanguinem. Hinc aquæ aluminoſæ fluxionibus, quas catarrhum dicũt, apoſtematibus, & bothor præſidium prȩſtant: non intelligas bothor, vt expoſuit Andreas Bellane. in interpretatione Arab. nom. variolas, ſed eminentias, genus ſunt eminentiȩ variolarum, morbillorum, ampullarum, inflaturæ, & eſſerarum. Quicũque horum morborum fiunt à cauſa frigida, vel valde putri, per has aquas curari poſſunt. Fluxus adſtringunt humiditatum ex auribus, & ſanguinis, vndecunque exeat, per hȩmorrhoidas, per vterum, ſiue ſit lunarium purgationum, ſiue aliter, per gingiuas, ex quibus etiam pituitæ fluorem, inflationes, & putredines tollunt. Aurium doloribus, dentium, teſtium, & arteticis paſsionibus opitulantur, humorem eò allabentem exiccando & reprimendo. Edematoſos humores depellunt: vuluæ apoſtemata delent, & eiuſdem dolores, nec non exiſtentes in eius collo ſciſſuras: quã adeò exiccant, vt fœcunditatem prohibeant, & menſtrui ſanguinis fluxum. Scabiei, pruritui, vlceribus fraudulentis, & corroſiuis abſtergendo & exiccando, putremq́; carnem corrodendo, cancro, herpeti,

Quibus morbis.

Quibus partibus.

peti, heſtiomeno conferunt: detergũt obſcuritatem viſus: commotos dentes confirmant, & dolores eorum auferunt: ſtomachi & inteſtinorum doloribus occurrunt à frigiditate, à flatu, & à plurima humiditate. Vomitum ſedant, hydropicis conferunt, ſudoris auferunt fœtorem, alarum & inguinum fœtidos vapores reprimendo. Vngues leproſos, reduuias quas panariuium dicunt, excoriationes à frigore, & combuſta iuuant. Pediculos occidit & lendines.

SVMMA CAP. VIII.

1 *Omnia tantùm adſtringentiá frigida ſunt, alumen tamen adſtringit, non quia frigidum cum calefaciat in 2.*

2 *Sapor adſtringens diuiditur in acerbum & auſterum.*

3 *In aqua aluminoſa ablutus febricitat propter obductionem pororum cutis.*

4 *Exedunt aquæ aluminoſæ, & extergũt, adſtringendo partim humorem exiccant, partim introrſum pellunt.*

5 *Fluxionibus ſanguinis præſtò ſunt, deſtillationibus, cutis affectionibus, & vteri affectibus.*

CAPVT X.

Cineris & calcis aquæ quam vim naturæ inferant.

Ignis facultas in terram.

IGnis ea eſt poteſtas, vt etiam in viſceribus terræ ea in quibus eſt, calefaciat, vrat, & vertat in cinerem. Hinc eadem terra diuerſas alterationes paſſa, diuerſas recipit differentias : in quibus omnibus tùm plurima ineſt eſſentia terræ elementaris , ſiccitas inquam & frigiditas, vnde communis eſt omnibus exiccatio , tum caliditas: quæ eis inerat à natura frigiditas, ab vrente igne ſuperata eſt, & etiam calidæ factę ſunt, per immiſtionem plurimam igneæ ſubſtantiæ : relinquitur ſemper in combuſtis, niſi acria ſint, ignitio quædam, quam Ariſtot. vocabat epyreuma. Combuſta in terræ venis rediguntur vel in calcem, ſi lapides fuerint, quorum cinis calx eſt, non niſi ſpecies cineris eſt calx : vel in cinerem , ſi fuerit aliqua terræ differentia, vel quid aliud. Ambobus, & cineri & calci virtus ineſt in ordine 4. calefaciendi & exiccandi , tamen calci intenſior propter ignem nimium, intenſior & plurimus ignis calci neceſſe eſt; vt lapides denſiſsimi comburantur, quàm cineri. Vtriſquæ etiam communis eſt earum ignearum & acrium qualitatum in aquas dimiſsio, ita vt prorſus aquæ adimant eas. Cineris aqua ignem omnemquæ qualitatem à cinere depromit, qui relictus eſt ab aqua cinis omnis

Tẽperies.

mnis frigidus est ac terreus ex Gal. cap. 2. lib. 9. de simp. med. propter quam caliditatem abstergit: nascentem carnem in vlceribus comedit. A siccitate autem stipat. Conuenit malignis vlceribus: antiquum fluxum sistit in enemate, iniecta. Paralysi confert, & doloribus neruorum: sed tamen cōnumeratur aqua cineris inter septica, id est, putredinem inducentia medicamenta. Rhasis eam laudauit in dolore splenis. Ad hæc omnia potentior est calcis aqua, adeo enim acris est, vt mordeat, & vrat, vsquequo inter escarotica, id est, vehementer caustica ponatur: Differunt hæc à septicis, nam ex escaroticis cum dolore liquefiunt carnes, vt obducant crustam, à septicis verò clam non obducendo crustas. Vtræque aquæ omnium subcutaneam humiditatem absumunt, quod gracilibus obest plurimùm: at quoniam mordent, scabiei, & reliquis cutis affectionibus non conducunt.

Secundæ ac tertiæ qualitates.

Quibus morbis.

Lib. 37. cōt

SVMMA CAP. X.

1 *Cinis & calx omnem eorum caliditatem deponunt in aquam.*

2 *Eorum aquæ septicæ sunt & escaroticæ.*

3 *Consumunt humiditatem subcutaneam, neruis conferunt, abstergunt, mordicant.*

CAPVT XI.

Aquæ ex fodina auri contra quid naturæ auxilium ferant.

Metalla ex quibus, & quomodo componãtur.

TErræ species aliquæ alterationem passę, vt terra non sint, & humiditates in eis insurgentes, compositionẽ nactæ, vt non sint aqua, à calore aliis abiiciente per consumptionem digerendo, adiiciente aliis digesta terminando, nec non à frigido congelante, coguntur & cõpinguntur in vnum, vt ex simplicibus cõcreta, & ex concretis tota fiant in metallis. Compositionem hanc ex argento viuo constare & sulphure opinatus est Auic. Hermes autem & Gal. ex elementis quatuor: Democritus ex calce, & lixiuio: Gigil autem ex cinere infuso: sit forma vel aurum vt Calistenes dixit perficiẽs reliqua metalla: vel terræ proportio ad facultates cœlorum, vt Plato: vel diuersæ sint formæ in quoque mixto, vt Empedocles: non illam materiam & hanc formam, sed accidentalem, vt à principio fuit institutum, perscrutari huius est negotij, à qua forma & materia, quam inesse plurimam in hisce mistis terream, dictum est ratiocinatione deducta, singulorum in his omnibus si non singulæ, tamen plurimæ functiones con-

conſcribentur. Formæ auri materia dùm compingitur, eam in his temperiem elementa ſortiuntur, vt æquior ſit temperie aliorum metallorum, non propterea non exiccabunt propter aurum aquę tales, aurum aquis eſt multo ſiccius: varias præterea acquirunt temperaturas ratione cum auro exiſtentium in fodinis, quod vſu venit etiam reliquis metallis. Auri fodinæ in regione hac cum non appareánt, parùm vel nihil de eius aquis, naturalium periti conſcripſêre, quæ ſunt in Pánonia & Germania lapideæ exiſtentes in ſcabris ſterilibusque montibus, ſi aquas habeant, valde modicas, denſæ ſubſtantiæ & æſtuoſas eaſdem eſſe oportet. Dicamus igitur, auri aquam cæteris metallorum temperatiorem, mordacitatis expers abſtergendo exiccat, vlceribus puerorum conuenit, fiſtulàs ſanat, & lichenas ex Plinio. Rapiuntur in errorem credentes aurum non conferre, ſed potius veneni propter ſui ipſius componentia naturam imitari: cõſtet aurum quæſo ex ſulphure & argento viuo, vt dicunt, cinere, vel calce, quæ non conceduntur, non eædem primę componentium qualitates retinentur in auro, nec ergo aliæ a primis, multo minus in aquis, cũ in his componentibus excedant, in auro,

Primę qualitates & ſecundæ.

An aurũ, vel auri aquæ conueniãt naturæ.

4 *Deponunt aquæ tales ab humoribus, superfluitates.*

5 *Auri facultates in aquis non præ se ferunt veneni naturam.*

CAPVT XII.
Aeris aquarum vires.

FEx æris, & scoria æris, partes æris fodinæ quomodo in fodina contineantur, in sequenti capite patefiet, dũ de molibdæna habebuntur verba. Aeris aquę frigidis & humidis ægritudinibus obsistũt, etiam diuturnis, præsertim si partibus insint, quas roborare aptæ sunt, auribus, ore, tonsillis, vua, oculis præcipuè, ex Paulo, pectore, vulua, renibus & visceribus omnibus ex Auic. & Rhasi. at non solùm his partibus affectis morbo frigido obuiam præcedunt, verùm etiam totius corporis lapsui ad frigiditatẽ, & humiditatem, cum calefaciendo exiccent & adstringant per Aet. adstringendo roborant, exiccando calefacientes propellunt morbos, etiã à neruis, & iuncturis, & hęmorrhoidas: ænea aqua foris illita vlceribus præsertim tibiarum, ani, pudendorum, Phlegmati salso, oculis, ore, auribus, & scabiei subuenit & pruritui, carbunculis, quos ignem persicum seu sacrum, & prunam

Quibus locis & morbis.

Pa. cap. 52. lib. pr.

Auic. cap. 58. can. 2.

Primæ & secundæ qualitates.

Cap. 167. lib. 3.

dixit Guido præsidium ferunt. Tales æ-
nearum aquarum potestates protulit A-
ca. 19. doc. 2. fen. 2. can. 2. uic. vt vtiles dixerit corruptelæ tempera-
menti. Cæterùm animaduertendum est,
Obiectio. quomodo fieri posit, vt aquę tales huius-
modi nanciscantur facultates, cum etiam
cap. 231. can. 1. ex Auic. potus tantùm & esus in ęneis va-
sibus, tãquam venenum sit cauendus, pręser-
AEs naturę infestissimum. tim salsorum, pinguium, oleaginosorũ,
acetosorum, & dulcium, cùm potius ve-
nenum exequantur ęris vasorum ratione,
quàm alimẽta sint corporibus. Longus in
iisdem vsus & bibendi & comedendi se-
cap. 194. cundum Serap. temperiem, quæ natura
li. aggreg. est, adducit in ametriam, dolores hepatis
mouet, & splenis, cãcrum excitat, & pręci-
puè elephantiasim, si cibi acres extite-
rint, vinumque dulce, vel diu morentur in
ipsis, per horas scilicet 24. Dicitur ab eo-
dem, à vase æneo super pisces assatos cali-
dos posito, fieri pisces mortiferum vene-
num: ex quibus occasionem nactus Mon
tagnana, reprobat admodum in hisce va-
sibus apparatos cibos, præsertim si fiant
vt non euaporent, vapores, qui intus in æ-
re facti aqua, decidũt veneni vires præ se
ferunt: transmittunt vasa hęc viriditatem
æris, opportunitatem nacta per humidũ:
ęris viride, quod Græci æris ęruginem di-
cunt,

cunt, proculdubio virus est. Hinc vsus per ænea vasa obducit stagnum. Verum hæc vitia in fodinis cohibentur forsan ab aliquo, quod in huius metalli liquatione non liquatur, nec hæret ei. Responsio obiectio.

SVMMA CAP. XII.

1 *Aeneæ aquæ roborant totum corpus, adstringunt, conferunt neruis & vlceribus.*

2 *Acria, salsa, pinguia, dulcia, acetosa, & oleaginosa præparata in vasibus, æneis non commoda sunt naturæ: si per horas 24. ibi morentur, potissimum fiunt mortiferum venenum, & si potentur & si comedantur.*

3 *Aeris viride venenum est.*

CAPVT. XIII.

Argenti aquarum & plumbi actiones.

De aquis omnibus, quarum sermonem sum pollicitus, calefacientibus & exiccantibus, iam commemoratum est. Illas nunc adeundo, quæ refrigerando exiccant, quatuor esse specierum, argenteas, gypseas, ferreas, & plumbeas, assertum est suprà. Argenteæ stipticiores sunt plumbeis, plumbeę frigidiores argenteis, infrigidat humectatque plumbum in 20. ordine, argentum plumbo mul- Cap. 4. Tēperies.

tò minus, ſed potius exiccat, ſiccius eſt auro : quæ à primis & reliquis qualitatibus eueniunt, inſunt argento magis, quæ autem à ſpecifica forma magis auro: quæ aurum efficit, & argentum efficit imbecilliore tamen poteſtate. Argenti igitur aquæ cordi & animo lætitiam afferunt, tremori
Vlt.cont. cordis conferunt, vult Rhaſis oris fœtori obſiſtere, ſcabiei, & pruritui plurimum Auic. plumbum, & ſi ſubſtantia ſit aereum & aqueum, parùm terreum, & in 20. humectet, non propterea eius fodinæ aqua eiuſdem eſt qualitatis, cum exiccet, id accidit aquæ plumbi, vel propter fodinæ formam, vel per ea, quæ plumbo miſcentur in fodina. Non enim abſolutè plumbum ex aliquorum ſententia molibdæna con-
Cap .18. tinet, molibdænam Plin. Galenam, plum-
lib. 19. baginem autem latini dicunt : Sed vt optimè notauit etiam Andreas Matthiolus communis & argento vena eſt & plumbo:
Cap. 338. hoc ſe etiã vidiſſe refert Sardiniæ Matthæus Syl. in pande. non igitur argenti abſolutè operationes inſunt in aqua ex molibdæna egreſſa, nec plumbi tantùm, ſed vtriuſque ſimul, præterea etiam lithargiri, nã idem Syluat. lithargyrum ineſſe plumbo, veluti ſpumam, ſe vidiſſe dixerit, quamuis non concedatur à Matthiolo, alias à plũbo qualitates habebit molibdena. Non idem

præſtant vini fex, vinum, & ſpuma muſti, magis exiccant fex & ſpuma, à muſto cum contineantur aliquo modo, non ſortitur muſtum vini qualitates, non gignitur ſpuma niſi vi caloris, à quo ſuſcipit quid amplius, dum fit ex muſto vinum: pariter ex molibdæna dum argentum fit & plumbũ emanare dici poſſet ignis actione lithargyrus, alias à plumbo qualitates habens, aliaſque à plumbo & lychargiro molibdęna, verùm à liquatione retinet ſuas quodquæ poteſtates. Hinc & Dioſ. & Gal. molibdænæ tribuũt vires lithargyro ſimiles, intelligas primas qualitates, nã Gal. inquit tantũ differt vt recedat paulùm ad frigidius, nec vim obtinuerit abſterſoriã. Lithargyrũ medelã dixit vtilẽ ad intertrigines fœmorum, quas excoriationes dicimus ab vrina vel ambulationibus, quibus & argentũ & plũbũ eſt vtile, tamẽ hęc nõ vlcerãt inteſtina vt lithargyrus. Siue igitur per ſe ſeiũctim duo metalla hęc effodiãtur, ſiue in molibdæna tantũ aquæ plũbeæ exiccabũt, rei cuius indiciũ præbet ipſũ plumbũ, apoſtematibus calidis, vlceribus, & fiſſuris præſtò eſt, pariter & aqua plũbaginea, præſertim ani, virgæ, teſtiũ, & mãmillarũ: harum partiũ aliquę oleum & pinguia ita reſpuunt, vt his illitæ vix ſanari queant; vlceribus malignis Quibus locis affectis.

&

opplēdi vires debiles habeat in aqua. Gypsi ea facultas est, vt citra secundum ordinem refrigeret & exiccet: gypsearũ aquarum ex supradictis non est eadem, redigitur in numerum à paucæ vel plurimæ fodinæ mistione: repercutientem virtutem habent, collecticam, id est, conglutinantem, & emplasticam, id est, poros obducētem. Opplendo stipant: omni fluxui maximè aduersantur, siue sanguinis sit, siue quorumuis humorum, etiam sudoris. Primæ & secundæ qualitatẽs.

SVMMA CAP. XIIII.

1 *Gypsi aquæ exiccant refrigerando.*
2 *Repercußiuæ sunt, collecticæ, & emplasticæ virtutis.*
3 *Valde adstringentes opplent.*
4 *Gypsum suffocat, non autem sic aquæ gypsi.*

CAPVT XV.

Ex fodina ferri aquæ quas qualitates præ se ferant.

FErri qualitates retinentes aquæ, eò aliarum optimas censeo, quòd partium internarum, secundum Haliabb. virtutem adaugeant & robur: stomachum iuuant, splenem, pectus, & iuncturas, nec non viscera, Si exiccent, calefactione in ægrum Cap. 29. li. 5. Theor. Tēperies.

grum anxietudinem non inferunt: si non humectent, exiccatis partibus nō obsunt: refrigerando laxas debilesque partes contrahūt, acres, calidos humores, & biliosos extinguunt, quod stomacho, spleni, & intestinis apprimè cōfert: propterea vni cuique fluxui, etiā stomachali opitulantur, & stomachi doloribus, relaxationibus, ac debilitati, vel cum materia ibidē existente infracta in eius villis, vel aliundè eò allabatur, seu ab vtrisq; simul, etiam si fluxiones hæ vlcera intulerint. Appetiuam excitant: ventris fluxum, tormina, intestinorum vlcera curant, & egressam anum: conferunt nephriticis, asthmati: quodque notatu dignum est, vrinæ stillicidio, quando, fit insensibiliter, renibus, hepatis & splenis morbis, tumoribus, duritiei & opilationibus, cum infrigident & siccent, non solum non obsunt stipando, sed recludendo resistunt. Hinc opitulantur cholico dolori: fracturarum restaurationem quàm cito iuuant. Et adiuuant per Auic. non coire valentes.

Secundæ qualitates.

Quib' locis & morbis.

SVMMA CAP. XV.

1 *Ferri aquæ & si siccent infrigidando, non adstringunt, sed aperiunt.*

2 *Robur addunt quibusuis partibus.*

3 *Aquæ ferri aperiunt occluſa, & aperta occludunt.*

CAPVT. XVI.

Notitia componentium fodinarum aquas quibus ſit inueſtiganda rationibus.

A quibus queri debeat notitia alicuius

QVando alicuius ab aliquo notitiam perſcrutamur, illud à quo notitiam querimus ex his eſſe neceſſe eſt, quæ vel à ſe ipſis non ab alijs fidem habeant, vel ab habentibus talem fidem ducant originem. Fidem habent à ſe ipſis quæ vera notiſsimaque ſunt, vel ſenſui, vel intellectui, hæc priora ſimpliciter ſunt & cauſæ, illa vero effectus, quos tales eſſe oportet, qualia ſunt proprię cauſæ, & principia immediata. Mixti alicuius dum hæc principia indagantur, ipſum componẽtia, quota eſſe poſsint non ignorentur, deinde eorum omnium poteſtates, & qualitates tùm propriæ vnicuiq; eorum, tùm illæ & in quibus inter ſe communicant componentia, & in quibus inuicem differunt, ſeu primæ ſint qualitates, ſeu ſecundæ, ſeu tertię, quã diligentiſsimè inueſtigentur. Ex qui-

Circa principia vnde oritur notitia, quid queri debeat.

aluminofis,falfis, nitrofis,& calcis aquis, tamen omnium maximè aluminofæ adftringunt,calcis &nitrofæ acres mordicát, quod aluminofis non accidit & falfis, hæ falfæ funt,quales non funt nitrofæ & aluminofæ: omnium maximè mordet calcis aqua,deindè cineris,deinde nitri. Sed his reliquifque cunctis,ad quæ huiufmodi indicatio fumitur ex guftu,talis regula communis & vniuerfalis conftituatur, certiffimã notitiam præ fe ferens affueto fapores omnes acuto fenfu feiungere metallorum, & fodinarum: Eius funt fodinæ fodinarum aquæ, cuius faporem referunt. Si autem horũ faporum nefcius hanc notitiam querat, adipifci hifce experimentis metallorum fpeciem agnofcat. In aquam qualitatem non participem impellantur metalla, quorum fapor quæritur, vt eius non expers aqua facta, guftum eodem ipfo afficiat,qui fi fimilis fiat inueftigandę fodinæ faporis, palàm ipfius inueftigatæ fodinæ innotefcit forma. Tribus modis hæc impelli poffunt in aquis, verum quorum modorum quibus conuenit vnus, ijfdem non conuenit alter. Eliquatio,per quem modum fal confundimus aquis, alumen, & nitrum,nec cineri conueniet nec ferro, æri,nec auro,non liquefcunt hæc in aquis

Regula vniuerfalis.

Tres modi per quos fodina inueftigatur in aquis ex guftu.

vt illa: ſed horum aliqua dum ignita extinguuntur pluries in aqua, demittunt in eam quas vires habent, aliqua nec apud ignem liqueſcentia, nec ſic in aquis extincta, ſed cum aquis miſta per ebullitionem vel aliter deponunt quas habent facultates in eis, vt cinis, calx, & gypſum. Qualem igitur acquirit aqua ſaporem ſic diſpoſita per quemuis horum modorum trium, talem etiam per terræ meatus adipiſcitur, propter eandem metallorum ſpeciem. Sic denique harum comparatione aquarum & thermarum & diſpoſitarum per illos tres modos, componentia aquas quarumuis formarum patefient. At certius inferre poteris quod principium erit vt hæc cognoſcas per hanc methodum nuper conſtitutam communitates & proprietates fodinarum ſpecierum omnium ſatis complectentē. In alueolo thermarum aquarū fæces, vel potius quæ poſt earundē aquarum euaporationem relinquuntur exuccæ ſeu euaporatio per ſublimationē fiat, ſeu per ebullitionem, vel per quamuis aliam artē, exquiſito ingenio inſpiciantur: quarū etenim virium hæ ſunt compotes, illarum & aqua illa: Igni enim appoſitæ aut flāmam ferentes crepitant, nitroſas eſſe conijcito: aut non crepitant dum inflammantur,

Ex fæcib⁹.

tunc

tunc sulphur inest vel bitumen, at bitumẽ non ita in aquæ fæcibus exiccatur, vt sulphur, præterea bituminis flamma clara est, non diuersi coloris vt flamma sulphuris, citrina, fusca, & viridis. Quæ autem flammam non edentes ignem non sustinent fæces, erunt salsarum aquarum, dati enim sales igni, ignem refugiunt, verùm hi non inflammantur vt nitrum, & si vtrumque strepat. Si verò non edentes flammam igniantur huiusmodi fæces vt candescant & liquefiant erunt auri, argenti, æris, vel ferri aquæ, æneæ ac auri citrinæ sunt, verùm æneæ acidæ, auri autem non, ferri nigricantes, argenti albescentes, fodinarum suarum colorem sequentes omnes. Ignitæ siquidem nec igne, nec flamma lucentes, nec liquescentes vnquã, cinerẽ indicant, vel calcem, vel gypsum. Si autẽ non ignitæ liquescant, erunt vel ex fodina plumbi, vel aluminis aquæ fæces, primæ liquatæ fluunt, aliæ non fluentes ebulliunt solùm. Liquationem & ebullitionem intelligas proximè metallorũ propinquã ebullitioni, & liquationi. Has easdem fæces si etiam superioribus compinges indicantibus per gustũ, notitiã consequeris fodinarum, quæ sunt in aqua, cuius extitere

fæces. Sat eſt ex propoſitis adeptum circa aquarum metallorum cognitionem, & in earum poteſtatibus, & ſpeciebus, quot ſint in aquis, & qua uia earum vnaquæque valeat inueſtigari. Nunc ſi eaſdem coniunxeris (cum plurimæ notæ formarum plurium plurimas formas commonſtrent) etiam coincidentias fodinarum, & earum qualitatum in aqua ſeparabis.

SVMMA CAP. XVI.

1 *Notitia facultatum aquarum ex metallis habetur per eorum principia, & cauſas.*

2 *Cauſæ & principia effectuum aquarum ex metallis, ſunt aqua & metallorum formæ.*

3 *Cuius fodinæ facultates, colores, ſapores & odores aqua, vel eius fæces præ ſe ferunt, illius compoſitionem ſortitur.*

4 *Fæces aquarum metallorum in ignem datæ ſi crepitant, flãmam adeuntes nitrum indicant, ſi verò ignem refugiant, ſal.*

5 *Fæces aquarum metallorum cuius ſunt metalli ſequuntur ſubſtantiam, & accidentia.*

Dictorum in libro tertio Epilogus in Tabularum ſpeciem congeſtus.

FAcultates ex fodinis perſcrutanti faciendum eſt vt inueſtiget primò vndè ſint, & quibus modis: ſecundo quales ſint: Tertio qua coniectura acquiri poſſit, qua-

quarum fodinarum ſint aquæ illæ, quarũ facultates quæruntur.

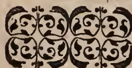
Sunt aquarum facultates ex fodinis, & earum facultatum diuerſitates, & per eorum quæ miſcentur aquis fodinarum formas, quantitatẽ, & qualitates: & per mixtionis modos. Fodinarum formæ plures aquis tribuunt plures poteſtates in naturam, paucæ pauciores, vna tantum, illius ſolùm facultates habebit aqua: Quantitas multa largiorem poteſtatem diffundit in aquas exigua non ita: Qualitas remiſſa exiguas facultates præbet aquis: potentiores ab intenſioribus qualitatibus aqua retinet. Mixtionis modus ſpectatur in miſcibilium proportione, & pluralitate: proportione, vt ſi aqua pauca labatùr per multam fodinam, validiores ſunt aquæ huius facultates, ſi fodina pauca erit, imbecilliores erunt facultates aquæ: ſi verò multæ ſint aquæ & labantùr per modicam fodinam, admodum imbecilles obtinebunt poteſtates, ſi per amplam fodinam validiores: Miſcibilium pluralitas, vt ſi vna fodina miſceatur cum aqua pauca, potens erit hæc aqua non autem diuerſarum qualitatum, quod non eueniet ſi plures ſint fodinæ, vel etiam paucæ, non adeò potens erit aqua ſi plùrima miſceatur dictis formis. Tab.11.

Tab. 12. Poteſtates in aquis ſi ſint vnius metalli ſolùm, erunt primæ exiccandi vel refrigerando, vel calefaciendo vt in ſulphureis, bituminoſis, aluminoſis, ſalſis, nitroſis, aqs calcis, cineris, æneis, & Auri. refrigerando vt in plumbeis, gypſeis, argenti aquis & ferri. Secundæ & reliquæ poteſtates erunt vel laxando emolliendi quales ſunt in aquis ſulphureis & bituminoſis: ſulphureę magis quàm bituminoſæ diſsipant, reſoluunt, attrahũt, penetrant, & extergunt, bituminoſæ magis emolliunt laxãdo quàm ſulphureæ: vel denſandi, adſtringendi, abſtergendi, contrahendi, & cõſumandi adſtrictione leui qualis eſt ſalſarum, nitroſarum, & calcis, valida vt in aquis aluminoſis. Si ſint poteſtates aquarum ex pluribus metallis, cum eorum complexus in aquis, quotquot fieri poſſunt differentiarũ num. conſtituant 78. eas omnium aptæ ſunt aquæ retinere, complexus harum fodinarũ in aquis præſtabiliores facultates ad hominem habebunt, quàm aquæ vnius tan-
Tab. 13. tùm fodinæ.

Fodinarum notitiam in aquis habere poſſumus per aquarum ſapores, colores, odores, fæcibus, & qualitates vt iam iam dictum eſt. Per ſapores, ſalſæ ſalis fodinam habent, acidæ, æneæ ſunt: acres cum mordica-

dicatione sunt aquæ calcis, cineris, vel nitri, sine mordicatione, sulphureæ sunt vel bituminosæ: adstringentes, crassarum partium Gypseæ sunt, partium tenuium sunt etiam quandoq; acidę vt aluminis & ferri: Non solum similem deponit saporem in aquis fodina quem habet, sed & colorẽ & odorem. Per fæces non tantum ab earum sapore, colore, odore, & qualitatibus primis & secundis, sed etiam sic, fæces igni appositæ aut flammam edentes crepitant nitrum indicant, non crepitant sulphureæ si flamma sit diuersi coloris, & Bituminosę si clara sit flamma: aut non edentes flammam ignem non sustinent crepitantes salis fodinæ aquam denunciant: aut igniuntur vt candescant & liquentur indicabunt æs, ferrum, aurum, vel argentum: aut non candescunt, verùm aut nõ liquantur vt cinis, calx, & gypsum: aut liquantur vt fluant plumbi fæces sunt, vel vt bulliant tantùm non fluentes, aluminosas aquas indicant.

Finis tertij libri.

LIBER QVARTVS.

DE AQVARVM PRAEPARATIONIBVS.

CAPVT I.

NAturæ aquarum omniũ arte non præparatarum iam abſoluta explicatione tùm ab aere caſarum, tùm exilientiũ è terra, naturam dico, ex quibus conficiuntur, vt tales habeãt poteſtates, deductæ enim ſunt aquæ omnes, vbi hæc tractãdi capta ſunt primordia in præparatas & non præparatas ab arte: nihil reliqui ad hæc eſt, niſi arte præparatas iam iam aggredi, non inquam ſublimatas aquas, decoctiones, infuſiones, & alias huiuſmodi: ſed eas quæ nihil permiſtum habent, in huius artificij præparatione, quod illarum prauitatem

Per præparationem quid intelligatur.

tatem minuat, veluti cum aluminosis vrinam cientia, qualia sunt acria & odorata, cum nitrosis lac, amylum, vinumque crassum, crassis aquis, allia, capa, porrum, vinũ synopum acetosum, iuscicerum cinnamomum, stiptica, dulcia, lenientia, vnctuosa: aquę inquam eo modo intelligantur, quo scatent à terra, vel cadunt ab æthere, præparatæ aliqua opitulatione nõ rei alterius eis admiscendæ, sed ipsarum substãtiæ depurationis, hoc est auxilio præparationis, non admistionis alicuius, illarum substantiæ. Sublimatio sit artificiũ, quo à compositis extrahuntur aquæ, non erit sublimatio, aquarũm præparatio, sublimandorum substantia tantummodo aqua non est: id præparatum dicamus nunc, quo alicuius artificij subsidio reparato vtimur. Reparatione an indigeant omnes aquæ, varij existimarunt varia, in sequẽtibus patefiet. Reparantur vt naturæ humanæ suauiores inseruiant, naturam humanam nũc intelligo naturales virtutes, attractiuam, retentiuã, digestiuam, & expulsiuam, quæ aduiuãdæ non oprimendæ sunt, opus dum exercent suum. Attractiuæ suffragantur aquæ quoniam splendidæ, & suaues: digestiuam subleuãt quoniàm leuissimę fiunt, & molles: expulsiuam excitãt, quia tenuissimæ:

Quæ sit aqua præparata.

Cur præparentur aquæ.

retẽtiuę ſunt adiutrices ex earum dilactu. Quæ appetuntur citius apprehenduntur ac tranſmeant, & hæc ocyus concoquntur. Artificium, quo ſuccurrimus aquis eas reparãdo, ſit non niſi defluxus, percolatio, reſidentia, decoctio, calefactio, & infrigidatio. Quam ſuprà diximus decoctionem intelligas, quæ cum aliis aquis admiſtis fieri ſolet per hæc coniunctim, ſeu ſeparatim omnia vel aliqua illorum, quæ per eaſdem præparationes adipiſcũtur aquę, planè ſecernere poſſumus in aquis, ſunt quatuor tantummodo, læuitas, dulcedo, tenuitas, ac ſplendor: quorum omnium quæ aquæ fiunt participes, erunt præ omnibus optimę, ad ſuos aquarum effectus exercendos in hominem. Qomodo illa ſecerni poſsint, in dicendis ſumito, quando à defluxu initium inchoabitur.

Modi præparationis aquarum.

Quid in aquis fiat à præparatione.

SVMMA CAP. I.

1 *Aquarum præparatio eſt depuratio illarum ſubſtantiæ.*

2 *Aquæ decoctæ cum re aliqua, ſublimatæ, infuſiones, & huiuſmodi non recipiuntur in hac præparatione.*

3 *Reparantur aquæ vt attractiuæ, retentiuæ, digeſtiuæ, & expulſiuæ ſuffragentur.*

4 *Reparandæ aquæ acquirunt in præparatione,* vel

vel leuitatem vel tenuitatem, vel dulcedinem vel pelluciditatem seiunctim vel mixtim.

5 *Modi aquarum præparationis numero sunt sex Decoctio, infrigidatio, Defluxus, Residētia, calefactio, & percolatio.*

CAPVT II.

Necessitas aquarum præparationis.

OMnibus arte fientibus id plerũque vsu venit, quod contingit natura constantibus, in his elementa quò puriora veniunt in concretionem, eò magis erunt concreta secundum naturam, quia inter naturalia exquisitè temperata subsistunt, natura enim temperies est, hinc sũt in causa valetudinis dum pro cibo & potu sumũtur, naturæ inquam sunt magis propria. In arte facti diligentius elaborata, magis eorum similitudines appropinquant natu-ralibus, vt in formis exculptis videre est. Quod si naturalia præparētur arte, vt proximiora naturæ fiant, non tantum eorum similitudines magis appropinquabũnt naturalibus, sed etiam eorum actiones, fundentes auri fodinas efficiunt arte, vt ex fodina illa seligatur aurum adsimile purissimo auro, quod in lapidea fodina producitur à natura: actiones in hominem, quos efficit selectum aurum, auro non insunt ab

Preparatio non addit quicquam sed edolat.

arte

arte, verùm ars illa diſponit aurum, impedimenta multa ſemouendo, vt ſimiliores edat actiones, actionibus illius ſic à natura producti. Itidē vſu venit in hoc aquarum diſcurſu, puriſsimæ aquæ & ſimpliciter ſecundum naturam cum ſint rariſsimæ, ſi reperiantur, id efficiunt ſemouendo multa ſex ſuprapoſiti modi, vt aquarū per ipſos modos pręparatarum effectus quò ad fieri poteſt ſimiliores exiſtant effectibus puriſſimarum aquarum. Si arte elaborata, quæ non ingeruntur in corpus, accuratiſsima diligentia opus habent, vt ſe ſenſus cum hic oblectet: multa exquiſitiore diligentia opus habebunt quæ naturam inuadunt, vt circa eaſe oblectāte natura probè nutriant, id præſertim, quod vnumquodque eſt, quo veſcimur. Multa per hos ſex modos auferuntur ab aquis externa, multa acquiruntur ſubſidia, vt præſtò ſint naturæ validioribus viribus. Quę & qualia ambo ſint ſtatim aggrediar, poſitis prius differentiis vnius cuiuſquè modi.

SVMMA CAP. II.

1 *Si delectantia ſenſus exquiſitè parantur, eò magis ea quibus natura potitur.*

2 *Id efficit ars in aquis, vt quàm ſimillimæ fiant puriſsimis aquis.*

3 Natu

3 *Natralium similitudines si appropinquant exquisitè temperatis naturalibus, ergo & illorum actiones.*

4 *Probè temperata, at simpliciora naturæ magis conueniunt, quia simillima sunt ei.*

CAPVT III.

Defluxus quid sit, & eius differentiæ.

DEfluxus motus sit aquæ, quo si erit secundum naturam (vel eademmet impellatur per partem post partem, à se ipsa, vel à prohibente locum, vel secũda per se sequatur primam, tertia secundam, & sic de reliquis, sibi inuicem dãdo locum & cedendo) aqua tendit semper in proniorem lapsum: si verò fortuitus insit ei à violentia motus, erit altera defluxus differentia: mouetur etenim aqua vel per se, vel fortuitò: per se an moueatur, à se, an à prohibẽte locũ prohibẽs locũ dico veluti fractus ampullæ aquę refertę, & locorũ descẽsus per quos labũtur aquę, tractatio est vniuersalioris physicę. Fortuitò per quascũque species localis motus apta est moueri, nisi moueatur deorsùm ꝙd ei naturaliter inest. Aliquãdo vtrisq; motibus agitatur, & fortuito & naturali, vt præceps cõcita per saltus, modò deorsũ recedẽs, modò repulsa sursùm resiliẽs. Tres igitur

Defluxus aquarum quid.

Species defluxus aquarum.

Differentię, simplices.

igitur vniuersim sint species aquarum defluxus, naturalis, fortuitus, & vtriusque particeps. Deorsū naturaliter effluens vel per loca plana, vel à cliuis altis, profundisue locis cursum cōficit celerē, vel tardum, obliquo, vel recto lapsu, seu Septentrionem versus, seu Meridiē, seu Oriens, seu æquinoctiale Occidēs: sumatur nunc situs planus, non vt in Mathematicis, at vt differt à cliuoso, & montuoso loco. Duodecim iam hæ sunt primarię differētiæ, per quas aqua naturaliter defluit, quas iterū recencere nō est inutile: obliquè vel rectè, incitato vel cursu lento, per cliues, montuosos, concauos, seu planos locos, Septentrionē versus, vel alias tres plagas. Per has easdē, & quæ à violentia fertur, moueri potest. Desumūtur hi modi ex locorū situ, & ex defluxus specie: horum vnus apprimè declarabitur, cum reliquis, in quibus inquam differant aquę propter diuersos positus, & varios ad varias plagas, iàm enucleatùs reperiatur in secundo horū quinque libro. Has omnes defluxus differentias numero quindecim si cōplicaueris inuicem, non eodem modo earum coaceruabuntur complexus, quo fodinarum formas aggregari dictum est per illam regulam suprapositam, nam aduersa sunt hęc in vnum conuenire nequeuntia,

Secunda species.

Cap. 2. lib. 3.

untia, ſed ex his ſimplicibus compoſitæ quot ſint, & quid efficiant in proximè ſequentibus perſcrutabimur dum ſimpliciũ effectus indagabuntur. Speciei defluxũs, fortuitò & naturaliter fluentem aquam continentis, differentię erunt eædem cum inhęrentibus differentiis ambabus ſpeciebus. Quæ inter has ſingulas differentias reparando aquam humanę naturæ commodiorem cenſeatur aptior differentia, & propter quid, inferius dicetur, poſtquam quid agat in aquam defluxus fuerit expoſitum. Tertia ſpecies.

SVMMA CAPIT. III.

1 *Defluxus eſt motus quo aqua ſemper tendit in lapſum vel proniorem ſi defluxus ſit ſecundum naturam, vel in quaſcunque alias loci differentias, ſi motus ſit aquæ fortuitus.*

2 *Tres ſunt defluxus ſpecies, naturalis, à violentia, & ex vtriſque compoſitus.*

3 *Harum ſpecierum differentiæ 12. eſſe poſſunt: deſumptæ tùm ex locorum ſitu, tùm ex ſpeciebus motus.*

CAPVT IIII.

Quid inferat defluxus in aquas.

Motus quilibet velut flabellũ, quòd agitat aquam & aërem, inductione clarum fieret, ſicuti etiam quòd cõçitatione &

ne & refrigerentur & attenuentur magis, nisi luce clarius in physicis elucesceret. A tali aëre, per defluxum, aquę permisto, etiam aqua frigidatem adipiscitur ac tenuitatem, quē aërē deponit & iugiter suscipit vt perspiratum habeat. Perspiratus in causa est depositionis & fœtidorũ, & putridorum ab aqua, vt videre etiam est in quibus vis concretis. Ob id fluentes aquæ non fluentibus ac velociter labentes tardè labẽtibus, minus putentur putres, magisquè tenues cæteris parib⁹, seu multa sit, seu aqua pauca. Aliã causã deprõpsit Alex. in suis problemati b⁹ Arist. decernente, quod mouetur & fluit minus putrefieri eo, quod est immotũ, quia motus debilior existit à caliditate cõtinẽtis quàm motæ rei. Per hæc Arist. verba infert Alex. earũ propriã caliditatẽ in aquis fluentibus nõ vinci à cõtinente calido, quoniam propter fluxũ radius nõ permanet, sicuti in stationariis aquis. Tactu nos pcipimus fluuiorũ aquas per æstatẽ interdiu calidiores esse, die autẽ frigidiores: calidiores esse non propter eorũ defluxũ, at nõ nisi à cõtinente accidit eis, essẽt & æstate & hyeme & quacũque hora diei noctisque calidæ. Præterea & si fluãt, continuis tamẽ existẽtibus aqua & cõtinẽte, nec nõ aëre per aquas dilabẽte, nõ possunt aquę propter fluxũ radios nõ suscipere

Sex effectus defluxus in aquas.

4. meteor.

scipere

ſcipere, imò eoſdem ſuſcipiunt ratione fluxus: aqua non habet motum à caliditate, quæ inſit in ea. Veram Ariſtot. ſententiam exiſtimarem in ſubſiſtentibus concretis ex elementis. Per tranſpirationem igitur maiorem & minoré aquas minus magiſque putreſcere dicamus: hæc tranſpiratio non eſt eleuatio vaporum, ſed introgreſsio aëris & exitus. Sic aquæ frigiditas obſiſtit continentis caliditati, & eiuſdemmet putredini. Accedit ad hæc arenas, terram, & lutum per aquas agitari dum profluunt, vndique ab alueo & ripis ea decerpentes: hoc modo agitatæ, quia inuicem hæc omnia conteruntur, vt rude res oſtendunt, tenuiores redditæ, in arenas, terrá, & lutũ qualitates dimittunt, & quæ praua in ſe continent: vt etiam notauit Auic. dum aquam agitat in vaſe luto admiſtam. De fluxu igitur aquæ fætidæ & putridæ longo fluxu putredinem abijciunt & defœdãtur tùm ab aëre, tùm propter eorũ miſtionem, in quibus omne vitium deponunt, magis algent, non diſſoluũtur à ſole, vt earum tenue deponant, viſcidas & glutinoſas terra detergit, duræ crudæque maturitatem aliquam & mollitié aſſequuntur, cũ aêrem ſuſcipiant magis & dimittant, pellucidiores fiunt: ad horũ igitur aſſequutio-

Perſpirat⁹ aquarum quid.

Cap. 7. doc. 5. fen. 2. can. pr.

nem eas defluere par est. Non mirum si euriporum reliquiæ prospiciuntur apud celeberrimas olim ciuitates, inter nobilitatis rerum gestarum vestigia, non plumbeos dico aquæ ductus, & lapideos, quarum in his ductarum aquarum vsus erat potius in thermis, quã pro puto, in cuius vsum, erãt ductus aquarũ ex lateribus constructi: Si qua alia mistura vtebantur, quã glutine ex antiquis lateribus arena & calce, incompertum habeo. Incoctiles aquas dixit Gal. omni tamen alio vitio carentes à Tiburtinis montibus per lapideos aquæ ductus Romam delatas, alios ibi fontes omnes præstantissimos aiebat, tum pulchritudine, & multitudine, tùm aquis vsquequaque laudabilibus.

Com. 10. sec. 4. lib. 6. Epid.

Romæ fõtes olim præstantissimi.

SVMMA CAP. IIII.

1 *Defluxus aquam commouet, vt perspiratum habeat.*

2 *Per perspiratum aqua deponit fætida.*

3 *Defluxus, arena, lutum, agitant & conferunt aquas detergendo, depurgando & attenuando.*

4 *Transpiratio aquarum per defluxum est ad eas aeris introgressio, & exitus.*

5 *Fluuiorum aquæ in æstate cur aliquando frigidæ & aliquando sint calidæ.*

6 Roma-

6 *Romanorum aquæ vndiq; præstantißimæ efferuntur laudibus à Galeno.*

CAPVT V.

Quis præstantior defluxus aquas humanæ naturæ commodiores apparet.

LAudatur aqua per cliuos altaque loca terrea deorsum labens, imo hoc est, quod per defluxum prauã aquam præparat: si autem præceps hæc prorumpat, seu per ripas defluat, alueum sibi thofinum, vel lapideum ascisçit. In altiori loco frigidiores, tenuiores, & magis splendidæ redduntur aquæ. In concauo turbidiores æstuantes, & crassæ, præsertim si aspiciantur ab austro, vel fauonio, si reliqua non cõtradicant, vt plurimùm ex accidenti etiam distrahentia improbas naturas aquarum. Obliquè currentes plurimam habent luti admistionem, quàm currẽtes recto fluxu, & minorem perspiratum, nisi citatus cursus accedat, hic vt plurimùm pellucidas, leues, minus qualitatum participes, & non admodũ crassas efficit aquas, quemadmodùm lentus cursus, maximè si situm habeat orientẽ versus. Obliquo & veloci cursu labentes per lutũ, erũtà residẽtia magis apparatę. Omnis motus vel fit aquę naturalis

Primus modus defluxus.

Secundus modus.

Differẽtię.

vel fortuitus aquam reparat, velocior magis cæteris paribus. Si verò falcando decidat, quamuis in plures partes agitetur, tamen offendit semper ripas & saxa, vnde magis incoctiles redduntur, & crudæ. His ijsdem simul commistis, vt iam iam inceptum est, aptando veloci fluxui obliquum, compositorum quoque modorum defluxus cognitioné vndequaq; adeptus eris: si hæc & illa retuleris in secundum librum ad enarratas aquarum facultates, deprom-ptas à natura situs & loci, eorundem potestates simplicium & compositorũ inquam modorum, cognosces quàm facillimè. Sic omnis ratio defluxus aquarũ absoluetur

Cõcursus differẽtiarum.

Primus concursus.

pręparâtis aquas. Vt obliquè currẽtes, motu lento, per alta loca, subsolano vento exposita, meliores esto ad hominem relatæ, currentibus ijsdem cõditionibus per loca

Secundus.

plana. Obliquè autem currẽtes citato motu (per quem differunt à superioribus) per alta loca subsolano etiam exposita, dictis peiores erunt: & ijsdem cõditionibus currentibus per loca plana: quod si alium sitũ habeant, his prauiores putes. Per altos locos aquę deorsùm vergentes, riuulos moliuntur sibi, quorum aluei, propter motus violentiam terrei esse non possunt, propterea citatus motus aquæ prauitatem adiũ-

git in altis locis. Per plana loca non euenit idem. Recto igitur latæ cursu, lentoq; motu per loca plana meliores sint curretibus per loca prona: rectè currentes, lẽto motu labi nõ possunt per pręcipites positus. Partim rectum fluxum, & partim obliquum pręcipuè laudarem supradictis rationibus, si pręsertim excedat obliquũ longè rectus: decerpit obliquus, magis cõterit rectus & miscet. Obliquè si longè defluant aquę impuriores euadũt, hinc indè ex assidua delibatione, nõ etenim nisi carptim profluũt, quod iã carptum est, à nuper accedente impeditur in vtrorumq; vicissim maturitate. Ad reliquorũ imitationem propositũ tibi hoc sit exemplar, vt sicuti in his propositis complexibus factũ est, ita etiam fiat in reliquis connectendis, ex differentiarum defluxus explicita natura.

Tertius.

Quartus.

SVMMA CAPIT. V.

1 *Inter defluxus, præstantior est, qui fit in altis locis, per terram puram, rectus, citatus, in oriente, quàm per alias simplices differentias his oppositas, vel condiuisas.*

2 *In harum differentiarum annexione, in altis locis præstantior est defluxus qui fit lento motu, ac obliquo cursu in oriente per terram puram.*

3 *In locis verò planis, in quo defluxu, rectus excedat obliquum, citato motu, in oriente, per terram puram, præstantior censetur.*

Capvt VI.
Percolatio quid sit & eius modi.

Aquarum percolatio quid.

Vnde diuersi sint percolationū modi.

Proportio qualis percolantium & percolandorum.

EXcolatione vel defluxu an magis depurentur aquæ nō esset ab re quærere, si idem esset aquarum omniū defectus: verùm cùm omnium non sit vnus, non anceps at erit diuersa determinatio huius diuersæ rei: crassæ etenim omnes & glutinosæ depurantur defluxu magis, quàm excolatione: Impuræ qualitates habentes, puta salsedinem, sulphur, alumen, excolatione magis quàm defluxu. Est excolatio depuratio alicuius rei per colum: colum sumatur nunc pro eo, quod potest aquā excolare. Percolationum diuersæ species existunt, secundum coli varietates, quotquot sunt coli species, tot emanabūt excolationū differentiæ, cū per colū excolentur excolanda omnia, & eius variæ differentiæ tribuant aquis facultates varias. Sit prima species dum colum transitum præbet aquis, per suosmet meatus, sint cuiusque rei, dummodo per eos excolari posit aqua: non adeo amplos esse necesse est, vt excolandum omne transmittant,

tant,nec ita coarctatos,vt id retineant, sed pro ratione eius, ad quod excolatio dirigitur:vtpote maris aquam excolare nobis volentibus in vas terreum,vtdulcescat,vasis poros non ita angustos esse oportet, vt aquæ tenuius non transmittant,nec adeo amplos, vt etiam crassius ingrediatur per eosdem.Erunt hi meatus vel à natura producti, vt qui sunt inter arenas, in spongiformibus lapillis,& inter lutum : vel ab arte,quales in pannis fiunt & laneis, & lineis, & ex setis animalium constructis : setarum,lini, & lanæ,non is vsus erit, vt transitum aquæ præbeant excolandæ,nisi in dictas formas redigantur. Vel denique sunt à natura huiusmodi meatus, adiuta ab arte,vasa omnia,per quæ veluti refudando percolatur aqua, sunt ab arte non absolutè tamen,cum illa, quæ à natura est,materia transitum præbeat,modus autem ab arte est. Tot igitur sint coli differentiæ præbentis transitum aquis. Si autem colum ita deferat aquas, vt talis fiat per partem post partem transmissio, vnam alteri deferendo, alteram alteri ad excolationem vsque, qualis est per filtrum,ascendit per ipsum aqua, ac excolatur descendēdo,erit altera differentia,quæ vnà diuiditur cum ea, quæ trāsitum aquis

Aquas per colantia à quib⁹ sint.

Duæ ſpecies excolationis.

præbet.Quarum differentiarumvna tranſmittendo percolat,altera deferendo.

SVMMA CAP. VI.

1 *Craſſæ aquæ vel viſcidæ depurantur magis defluxu,turbidæ autem, & qualitatum participes,per colum.*

2 *Percolatio eſt alicuius depurgatio per colum.*

3 *Quod ſunt coli ſpecies, tot erunt excolationum modi.*

4 *Colum tranſmittit ſeu deferendo, ſeu præbendo tranſitum.*

5 *Meatus per quos excolandum percolat aut à natura ſunt,aut ab arte,aut ab vtriſq; ſimul.*

CAPVT VII.

Cur excolentur aquæ:& quæ ſit laudabilior excolatio.

Quòd excoletur tenuius relicto craſſo.

TEnuiori per colũ emananti, à natura inſitũ eſt,per loca denſiora penetrare, craſsiori parte relicta,nec excolationi id propriè tribuitur, & ſi omni congruat,&ſemper,cum ſi naribus admoueamus linteolum tranſeuntes per malè olida loca,aeré inſpiremus nõ malè olidũ, relinquit aër tenuior fętoré, quia craſsior vapor erat:aquę per filtrũ labẽtes,ſi ſint turbidæ, turbulentiã deponũt,nõ poteſt ferri craſsi-

præſer-

pręſertim in aſcenſum: ſalſarum, vel nitroſarum, aliaſquè qualitates prę ſe ferentium aquarum in terrei vaſis, vel cerei, poris & meatibus, per reſcidationem terreſtre craſſum, quod ſalſedo eſt, vel quid ſimile, non penetrat, vt tenue ſalſedinis expers: qua tenuiore parte paulatim implētur vaſa hæc per meatus illos, & terrea & cerea, nec ſalſo ſapore guſtum afficit illud tenue. Nec itidem penetrat craſsius cum ſtillis ab arena, quæ multo breuiori tempore perficitur. A tenuioribus igitur inter omnia percolanda relinquitur craſſum, vel ſit pars aquarum ſubſtantiæ, vel quid externum aquis immiſtum: aquarum ſubſtātiæ partem dico id, quo nunquam carent aquæ ante percolationem, vt ſalſedine maria, & craſsitie ſolem aquę occiduum ſpectantes externum ſit, aquis immiſtum qualis arena, lutum, & quid ſimile. Externum igitur omne additum aquis, & partē in aquarū ſubſtātia craſsiorem, per omne genus excolationum excolare colum valet. Inter quas omnes excolationes illa frequētatur à nautis, & apud omnes in ciſternis, qua eo modo conflatur per arenas, quo aqua fit ex qua conficitur ſapo: ſiue in lacubus, arena, vel aliis quibuſuis vaſibus: ſiue in fluuiorum ripis, ſiue in litore maris, vel alibi

Craſſum relictū in excolatione quid ſit

quæ excolationum frequentetur.

aliqua arte exposita repurgat aquam: sunt qui dolium sumant cuius medium intersecetur vndique ab alio fundo multis foraminibus paruis, vt arenam non transmittant, perforato: superiorem dolij medietatem tenui & purissima replent arena dulcis aquæ, inferiore quæ est inter fundum & fundum, existente vacua: In arenam iniecta aqua quocunque purgatur odore, ac sibi externo sapore, nec non eius densior substantia ibidem relinquitur, tenuior ab arenulis penetrans per medium quod intersecat, in fundum dolij, sic aqua veluti vinum de dolio hauriri quit purior seruata, magisquè frigida. Nec arena solùm percolat aquas, at quoque terrarum quæuis species, si lapis non sit. Percolatæ aquæ huius effectus varij sunt ex emanatione per densiores vel rariores meatus, quia variam aqua consistentiam adipiscitur, tùm pluuiæ, tum aqua fontium. Inter omnes excolationum differentias laudabiliorem putarem, quæ fit per lanæ ellychnium, vel per filtrum, quam maxime laudibus referũt pluries repetitam Auic. etiam & Rhasis, ea percolationis est species, quæ defert aquam per sui partem post partem. Fiunt per hanc aqũæ splendidæ, quem splendorem necessariò tenuitas comitabitur.

Quis modus excolandi laudabilior.

Non

Non eundem ſplendorem ac tenuitatem aſſequentur aquæ per aliam differentiam trium ſpecierum percolationis,& ſi omnis percolatio tenuiores ac magis pellucidas efficiat aquas: nã arena & lutũ & ſi magis detergant aquas,non propterea eas perindè percolat vt filtrum: Qui arte meatus fiunt,non æquare primam ſpeciem percolando periclitatoribus conſtabit: non admodùm in vſum cadunt meatus à natura, cui ars opem præſtet, & ſi cadant, non ſolùm non adeo purgant aquas,ſed ſua qualitate eas inficiunt. Vſus tamen frequentior eſt apud omnes arenarum ad percolandas aquas, ratione forsàn earum commoditatis.

SVMMA CAP. VII.

1 *Tenuius omne percolat,per loca denſa,craßioribus relictis.*

2 *Craſſum quod relinquitur eſt vel pars ſubſtantiæ, vel quid extra additum aquis.*

3 *Excolanda excolant puriora ac tenuiora per filtrũ,quam per aliam excolationis ſpeciem.*

4 *Excolatæ aquæ ſunt ſplẽdidæ ac tenues,& puræ.*

CAPVT VIII.

Qualia eſſe debeant in ciſternis requiſita ad præparandas aquas.

Plutas

Hip. in lib. de ae. aq. & loc. cap 14. lib. huius: Plutas aquas præparando duo nos docuit Hipp. eas decoctas, de qua decoctione in proprio loco tractabitur, & excolatas esse oportere. Non intelligatur excolatio lapsus, quem fluendo per tecta, canaliculos, publicasquè vias obeunt aquę plutæ, cum potius per hæc loca deprauentur, quam quid puritatis acquirant: sed per lutum & minutissimas arenas antequam introeant in cisternam: fluxum hunc speciem excolationis per meatus diximus à natura genitos, quid si ars arenâ aggeret? Cap. 6. Cap. 7. Dictum est etiam in aquis quid efficiat percolatio per arenas: dicendum iam restat, primò qualis esse debeat arena percolans aquas: secundo easdem aquas recipiens cisterna quibus conditionibus muniatur: tertio qualem aquam plutam esse decet, & si ex lib. pr. desumi possit communi inquam nomine dicta pluuia, tamen hic magis aptam in hac specie perpendemus per aquarum plutarum differentias, penes earum præparationis modos: vltimò per arenas aquarum cisternę percolatarũ quæ sint potestates, quod in sequens caput omittitur. Cap. 9. Arena qualis esse debeat percolãs aquas. Terrarum species quo densioré retinent substantiam, eò magis aquarum crassius detinetur, tenuiore trãsmisso: quò tenuius est transmissum, eò ad aquæ naturam

ram propriam, proprius accedit, quà frui-tur hominis temperies. Terrarum pingue non habent arenę, quibus vti conuenit, ſi-cuti terrarum aliquę, vt deponatur in aquá àquo fiunt aliquę rubrę, aliquæ pallidæ ſe-cundum pinguitudins differẽtias: per hoc pingue immiſtum aquis, niſi labantur, pu-treſcunt cito, pingue fit cœnum in aqua, ipſaquè male olida. Terra igitur pinguitu-dinis expers, quæ denſæ ſit ſubſtantiæ, ſit aquarum tranſmiſsioni aptiſsima, cõmuni tamen conſuetudine ferè apud omnes ab-ſque ratione in catachreſim venit, vt abu-tamur glarea in aquarum plutarum perco-latione in ciſternas: glarea meatus den-ſos non habet, quomodo igitur craſſum a-quæ non trajiciet? viſum eſt præterea gla-ream aquas reddere duras, omnino dimit-tendam cenſeo: dimittantur quoque ſpõ-gioſi lapilli, quæ quidem aqua in eorũ fo-raminibus retinetur, putrit facile, & per arenas colatur aqua dulcis, quę puriſsima ſit, colorem aliquẽ in aquam non inferẽs, nec ſaporem, copia multę potius, quàm paucæ, vt eius maiorem copiam trãſeun-tes aquæ tenuiores, retentis craſsioribus externiſquè qualitatibus, ineant ciſterná. Cuius parietes ducantur ex lateribus prę-coctis, calce, & arena, non puteolano pul-uere

Glarea & ſpongiſo-mes lapilli cur reprobentur in per cola tione aquarum.

Ciſternã qualẽ eſſe deceat.

uere, & fundum ex antiquis lateribus contusis arena & calce. Excissæ verò in petra apud montuosorum incolas omnimodo reprobentur, nisi circùmcirca quæ deceant obducantur. Morem aliquorum habitantium in maritimis ciuitatibus, presertim venetum vsum laudo, ædificatis cisternarum parietibus deforis vndiquè hinc inde inter terram, vel sit arena, & ipsos cisternæ parietes argillam in puluerem redactam calcando conculcant, ne parietes adeat nisi aqua non salsa, prius in argilla, percolata. Quæ in huiusmodi apparata loca decidunt aquæ, eo tempore plutæ colligendæ sunt, in quo nec frigora nec ęstus, nec flatum, nec tonitruum, nec denique aliam turbulentiam sumant ab aëre: nec à locis, in quos cadunt, qualitatem aliquam, puta à tectis æstuosis caliditatem, à gelu in iisdem frigiditatem, & adsimiles, & alias exteris aquis qualitates, vt decoctę & per dictas arenas in cisternam excolatæ potui fiant aptisimæ & idoneæ.

Aquas in cisternis quales, colligi oporteat.

Aquar. cisternæ quatuor differētiæ.

Quatuor sint plutarum aquarum, quibus vtimur in potu, differentiæ, circa percolationem et decoctionem necessariò requisitæ ad earum probitatem: quarum prima est plutarum aquarum percolatarum & decoctarum: secunda decoctarum non

percolatarum, decoctas nunc intelligas & à ſole & ab igne loco proprio declarandas: tertia nec excolatarum nec decoctarum: Quartam & vltimam differentiam conſtituant plutæ aquæ, præſtantiores modos acquiſitæ in percolatione ac decoctione, commodiſsimæ ſunt ad naturalem ſtatum: his & omnibus nequiores extant, nec percolatæ, nec à ſole igneque decoctæ: decoctę autem & non excolatæ citius putreſcunt impuræ: excolatæ & non decoctæ crudeſcunt eò magis in loco frigido, quarum qualitatum ab eis & nos ſimus participe.

SVMMA CAP. VIII.

1 *Arena percolans aquas ſit penitus pinguitudinis expers, denſæ ſubſtantiæ, & multa.*

2 *Vſus glarearum damnatur in hoc opere, & ſpongioſorum lapillorum.*

3 *Damnatur etiam puluis puteolanus, nec non lapides in ciſternarum ædificijs.*

4 *Ciſternæ ſciſſæ in petra duriſsimam aquam habent.*

5 *Plutæ aquæ à ſole decoctæ & excolatæ omnium optimæ ſunt.*

6 Deco

6 *Decoctæ non excolatæ, impuræ putrescunt.*
7 *Non decoctæ sed excolatæ crudescunt.*
8 *Non decoctæ nec excolatæ sunt omnium pessimæ.*

CAPVT IX.

Cisternæ aquarum essentia & facultates.

Cur aquæ in cisternis non putrescant.

IN quouis apto profundo loco permaneat pluta & excolata aqua, & si diurno tempore ibidem, moràm trahat, non putrit: maius à minori permutari non potest, maior & frigiditas in hac aqua, quam sit caliditas in continente, non sinit eam frigiditas rarefieri, vt segregentur partes, sed sic seruatur in eademmet natura. Hausta verò in aëre calidò permanens, breuissimo tempore malè olet, per transit totam aquæ substantiam aër calidus, vnde breui calefacta, quoniam tenuis rarescit, citius adhuc quia omnigena putrescit. Non accedit his brumali tempore calor, quemadmodum aquis putealibus: puteales resipiunt quæ in terra fiunt, veluti si calida erit qualitas, calescunt, frigent si frigida, terræ sinus per transeunt, & in aërem editæ post exitum relinquuntur in terra: In cisternis autem

Aquarum comparatio putealium & cisternarum

autem propugnaculũ, quod parietes sunt, paratum est vndique obsistens inquinamentis terræ, cuius non recipiunt qualitates & alterationes inter hos parietes aquæ collectæ, quoniam inquam in terra non morantur. Plutas has aquas excolatas, & decoctas, optimas dixit Hipp. leuissimas, dulcissimas, splendidissimas, ac tenuissimas. Tenuitatem ac leuitatẽ habent, quoniam sol hanc aquæ partem tenuiorem sursùm eleuauit ab aquis, crassum quoniam nõ ita rarefactioni aptum est, vt vapor fiat, non transiuit in materiam aquæ pluendæ. Apprimè hæc distincta sunt in primo libro, tamen hic ratione præparationis aliqua breuibus repetuntur. Dulcedinem adeptæ sunt à coctione: luciditatem ab excolatione. Quoniam tenuissimæ & leuissimæ sunt, citius permeant per quæ loca oportet, hypocundria, ventriculum, & cauitates reliquas: facilius calescunt & coquuntur, cibus per eas madidus concoquitur, aquarum effectus præcipuè attendendus, & madefactæ partes expellunt quod veteris habent: humores fluidi fiunt vt nutriant, & transpirent. Est aqua talis optimæ temperaturæ gratissima, vt quæ exquisita sit, appetat pura: dulcissima, gustui congrua, ex quo solùm o-

Substãtia.

Facultates.

ptimam aquam deduxit Aet. quem tamen
Sec.3.c.165. per errorem labi sentio, dum vult ab hac eadem excretiones impediri, neque cibũ concoqui, neque madefieri: dixit hæc Aet. comparatione facta, inter aquam fontium & pluuiæ: secundò inter aquam adhibitam paulo post pluuiam, eamque pluuiæ, quæ excipitur multò tempore post ipsiusmet casum: propterea subdit, diuturnior acerbior fit, tardius digeritur, diutius moratur in ventriculo, denique huic aquæ condonat effectus aquarum veri frigoris, eosdẽ etiam tribuens aquis à pluuia statim exceptis. Verùm omnia hæc per accidens efficit aqua pluuiæ decocta & excolata, quatenus frigidior est fontana, frigidi est contrahere, frigiditatem suscipit maiorem, quia tenuior & decocta, at in ventriculo excalefacta, quod cito fit, contrarios sortitur effectus, ijs quos descripsit Aet. non modo non morantur in ventriculo aquæ pluuiæ præparatæ, & non adstringunt, verùm adeò madefaciunt, vt ex Hip.
Quib' cõducant & quib' non. conducant ventres duros habentibus, & idoneos ad hoc, vt amburantur magis, quã pituitosis ventribus & humidis. Præterea si ex Hipp. plutæ aquæ ventrem facile & exoluunt, & eliquant, quomodo easdem dixit Aet. & coctu difficiles & acerbas?

opinor

opinor tamen cum Aet. & febribus & morbis omnibus à bile siue infernè, siue supernè detineatur, vel reddatur, incommodam esse. Mutatur quàm facillimè aqua pluta in bilis naturam, præsertim æstiuo tempore, in corpore biliofo, tenuiſsima enim eſt. Hinc eius vſum iuuenibus, & ætate vigentibus, in æſtate nõ conſulo, imò eam infeſtiſsimam cenſeo, vel morbos, vel æſtum parit, & alui fluxus à bile, eius continuus vſus, vel etiam multus potus: Quia tenuiſsima, facilè mouetur hæc aqua in vtramque partem, ita vt in putridis putreſcat, & affectæ particulæ æſtum adaugeat: Vnde morbis omnibus à putrida cauſa, vel in quibus calor natiuus mutatur in extraneum, aquas ciſternæ non conuenire certum ſit.

SVMMA CAP. IX.

1 *In ciſterna aqua pluta non putrit, nec à terræ caloribus & qualitatibus afficitur.*

2 *Tenuiſsima eſt, leuiſsima, dulciſsima, & ſplendidiſsima, ex Hipp.*

3 *Naturæ temperatæ omnium maximè conuenit.*

4 *Conducit habentibus ventres duros, & idoneos vt amburantur.*

mile, propterea dicamus residentiam dispositam ab aquarum agitationibus, fieri vel iam quiescentibus aquis, qualis est arenæ tenuis in aqua fluuiorum hausta perspicua, vel non quiescentibus aquis, sed etiam labentibus ipsis, vt per imbrium inundationes in fluminibus lutum residit etiam ipsis fluentibus. Prior residentia cõmunis esto & tenuibus, & crassis residendis, possunt enim per eam quiescentiam in aquis residere, & quod crassissimis est, & quod tenuius: altera non nisi competit partibus crassissimis: propterea in harum altera residentia cùm per se potui idoneæ sint aquæ, easdem idoneas magis reparat, quando tenuius etiam residit cum crasso: In altera autem cùm potui aqua illa non sit idonea, quia turbida, aptatur potui. Quæ post liquationem fit residentia, quia aquæ substantia redditur tenuis, ambarum dictarum credatur optima, cum à caliditate confletur, eius modus in proximè sequentibus latè patebit.

Differẽtiarũ comparationes.

Quæ differentia potior sit.

SVMMA CAP. X.

1 *Residentia est separatio grauioris in infimiorem partem.*

2 *Disponitur residentia vel à liquatione, vel à fluxu eius in quo residendum residit.*

3 *Quæ ab aquarum fluxu disponitur residentia, conficitur vel quiescentibus aquis, vel labentibus.*

4 *Meliores aquas reddit ea residentia, quæ disponitur à liquatione.*

CAPVT XI.

Qualis residentia efficitur in aquis, tales illarum aquarum operationes erunt in hominem.

DVm agitantur mixta, antequàm resideát, miscentur magis: quiescentibus ipsis mixtæ iã partes in eum locum segregantur, qui est eis magis à natura: segregatio si sit à caliditate, in proximum locum, vbi tractabitur de decoctione, transferetur: si verò ea sit harum partium sic mixtarum segregatio, quæ conficitur in aquarum defluxu, vel post defluxum in quiete, seram vel citam depositionem transiget, secundum propriam naturam eius, quod residit: vel eius, in quo residit, quod residit: residens erit velocioris vel tardioris descensus ex natura propria, vel per accidens: ex propria natura citius descendit in aqua terra nullo modo pinguis, quàm pinguis terra: per accidens non descendit

Cap.14.

Residendi differẽtiæ.

ſcendit arena tenuis in aqua denſa. Id in quo reſidés reſidit. Quò erit ſubſtantiæ tenuioris, citiorem in eo deſcenſum explebit reſidens, niſi ex accidenti aliquid obſiſtat. Regula his omnibus talis ſit vniuerſalis, velocior reſidentia luti, vel alterius aquis miſcendi ſit ſignum tenuioris ſubſtātiæ illius aquæ, ſi alias non retineat qualitates, tunc erit aqua non optima, ratione non craſsitiei ipſius: tarda reſidentia ſit aliquando ratione non denſitatis aquarum, nam ſegregatum lutum, eademque aqua, ſi iterùm conturbentur, velocius quàm prius ſeperabuntur, ſed aliarum qualitatum ſubſtantiam aquę cogentium, quæ cum euanuerint, ſequitur velocior quá prius ſeparatio; veluti ipſius luti qualitas maximè frigida, vel etiam tenacitas, & viſciditas: ſi hæ ſtent aquæ aliquo modo concaleſcunt, & magis deorſum dimittunt, veluti aqua Tyberis, in qua æſtiuo tempore citius reſidit illud lutum, quã brumali: præterea ſi ſtatim hauſta coquatur, reſidit citius, quàm ſi non decoquatur: hoc euenire putandũ ratione immixti luti, cuius qualitas frigida eſt ac tenax: hinc aquæ Tyberinæ depurationi tempus præfiniri non quit, niſi hauriatur eodem anni tempore, eadem cœli conſtitutione, & iiſ-

Regula vniuerſalis.

Tarda reſidentia à quibus ſit.

Caliditas etiã cauſa reſidẽtiæ.

dem conditionibus æqua paritate conuenientibus haustis aquis. Citius enim residunt in loco calido existentes quam in frigido. In his & omnibus verum est, quòd quò magis prolongatur residentia, eò magis participes factæ sunt aquæ qualitatum ipsius luti: non habent tunc perspiratum quemadmodum quando inuicem labendo agitabantur. Post residentiam puriores aquæ præstantiorem substantiam sequuntur, & si tenuitatem non acquirant exceptis residentibus à liquatione, tamen per eorum secretionem, quę pars aquarum nō sunt, omnes munditiam adipiscuntur.

Residentię effectus in aquis.

SVMMA CAP. XI.

1 *Quo citius residēda resident aquam tenuiorem indicant.*

2 *Aquæ in quibus resident, quæ non sunt pars aquæ, non tenuitatem, sed puritatem acquirunt.*

3 *Tarda vel velox residentia fit & aquarum ratione, & eius quod residit in aquis.*

4 *Tarda residentia aliquando fit non ab aquarum craßitie, sed ab alijs qualitatibus eius quod residit, quæ sunt viſciditas, & frigiditas.*

5 *Expers pinguitudinis terra citius segregatur in aquis, quam terra pinguis.*

6 Tyberis

6 *Tyberis aquarum non datur terminatum tempus residentiæ.*

CAPVT. XII.

Cur decoquantur aquæ.

BEneficus est ignis in aqua, tum vterque ad omnium productionem, tum solus ad aquæ substantiam vt pro potu præstantior aqua potiorquè fiat: Inquirenda iam est huius causa. Non includere aquam in essentia eius dicebat Auic. partes dissimiles crassas & tenues, at homogeneas nacta partes, homæomeriam habet, quoniam corpus est simplex, crassescere autem contingit ei, aut propter frigoris qualitatem præualentem super eam aut propter validam commixtionem partium terrestrium: cum seiunxerit Auic. has duas spissitudinis aquæ causas, manifestè videtur in errorem labi, nam si de ratione aquæ frigiditas est, etiam frigiditatis effectus, in summo inest aquæ frigiditas: præterea aqua, quam decoquimus simplex non est corpus, dicitur simplex quia ad sui simpliciter esse non componitur ex aliis corporibus, sed ad tale sui esse possunt alia corpora misceri sibi, quod & si aquis per accidens contingat, tamen nisi hanc

Cap. 16. doc. 2. fon. can. pr.

An aqua, quam decoquim᷑. sit partiũ dissimiliũ.

An frigiditas aquam cogens à partibus sit seiũcta terrestribus.

permixtam non decoquimus, propterea heterogenearũ eſt partium, & à frigidiori magis denſantur eius craſsiores partes, vt in gelu, ſit frigidum in ea ſeu terreſtre, ſeu alterum in aëre: ſed his ad tempus omiſſis, ſi præualeat per Auic. in aqua frigidum quod non ſit terreſtre, neque erit frigidum aëris, cum aër natura ſit egelidus, illudque frigidum in denſitatem redigat aquam: tale frigidum vanum eſt dicere in eam ſpiſsitudinem aquam cogere, quæ repugnet naturæ ipſius aquæ, quæ eſt non eſſe tenuem neque craſſam, cum frigidum illud ſit aquæ eſſentia, & à natura frigus partes cogat, quarum ſubſtantia ſecundum naturam frigiditatem habet: hinc aquæ partes conſtant magis quam aëris, & terræ, quoniam ſiccitas frigiditati iungitur, magis quam aquæ & aëris. Non igitur eandem denſitudinem, vel tenuitatem, & homœomeriam obtinet quælibet aquæ pars, cum non omnes in eodem ordine qualitates habeant, ſicuti neque regiones aëris: & ſi hoc eis non ſit à natura, tamen non priuatur vnquam intenſiori caliditate, ac remiſsiori humiditate, ſuprema aëris regio, veluti media intenſiore caliditate, eandem naturam habent

An eiudẽ aquæ partes eaſdem habeant qualitates.

vndi

vndique migrantem in naturam eius, cui propinquiores accedunt. Non ſolum non opponuntur frigidi effectus aquam incraſſantis, effectibus frigoris partium terreſtrium, aquarum ſubſtantiæ admiſti, at vnum eſt idemque frigus. Aliàs contra Auic. ſequerentur hæc abſurda, aqua tepida iam eſſet decocta, eſſet enim ablatum illud frigidum ſpiſsitudinis cauſa: præterea aqua decocta dum infrigidatur iterum craſſeſceret vt prius, quæ eſſet igitur decoctionis vtilas? imo craſſeſceret à decoctione magis, quia magis frigeſit: de tali frigido verba faciens dicebat Auic. primo ſpiſsitudinem, quæ eſt à frigore, decocti remouet, deinde rarefacit, vt ſecernatur terreſtre. Frigidum igitur, quod aliud ſit à terreis qualitatibus, non poteſt eſſe cauſa illius ſpiſsitudinis, quæ repugnet naturæ aquæ puriſsimæ, quoniam frigidum inquam non datur niſi terræ & aquæ: & in aqua, cui ſuum tantum naturale frigidum obtigerit, non inſunt terreæ partes, vel ſi inſint ſtatim ſecernuntur ac deſcendunt abſque alio vel decoctionis, vel ebullitionis artificio. Rareſit aqua per Auic. dum ebullit, nec ſolum dum ebullit, ſe de iam, quod veriſsimum eſt,

quomo

Vnde crassescat aqua.

quomodocunque calescat, etiam à sole. Dicamus nos crassitiem aquam nancisci tùm propter terreas partes, tùm ab aëre, sit impurus vel alterius qualitatis particeps: terrestres partes dico, nõ solùm; quod miscetur aquis, lutum, sed quoque luti qualitates: crassitiem hanc ignis deponit ab aqua segregatione propter liquationem. Aër & si tenuior aqua sit, non hinc inferre possumus puriorem esse, cùm varias continuo impressiones recipiat & à compositis & à simplicibus, ignis exoluitur in aquis per halitum dum ebulliũt, frigidum ab eliquatione descendit, vel vi caloris consumitur. Sic igitur omnis aqua, etiàm optimæ substantiæ, vt opinor, per decoctionem dulcior, & purior euadit, ea excepta à qua excretum est leue, clarum, & dulce, exceptis inquã glacialibus, niualibus, stabilibus, & similibus his, in quibus, quod semel amittitur sit quæuis aquæ species, non amplius nuper acquiritur.

Effectus decoctionis in aquas, & aquarum partes.

SVMMA CAP. XII.

1 *Aqua, qua fruimur dißimilium est qualitatum, vt etiam aër. Suprema enim calidior & frigidior fit omni alia parte eius, secundum anni tempora.*

2 *Duplex est frigidum in aqua, & in terra.*

3 *Aqua*

3 *Aquæ frigidum non repugnat aquæ naturæ.*
4 *Aqua redditur impura tum ab aëre, tum à terra, quod emendat ignis.*
5 *Aqua inquinatur ab aëre, quia recipit aër qualitates à corporibis compositis & simplicibus.*
6 *Frigidum in aquarum decoctione vel consumitur, vel post decoctionem descendit cum terreis partibus, calidum exoluitur.*
7 *Aquæ, à quibus tenuius exolutum fuerit, per decoctionem nuper non redduntur tenues.*

CAPVT XIII.

An omnis aqua sit coquenda.

GAlenus aquas illas non decoquit, quę censentur optimæ per has tres notas, expertes externarum qualitatum & saporum: citissimè calescunt & frigesiunt: tertiò in his cito dissoluuntur quæ coquntur. Coquendas censet his contrarias saporem malum & odorem habentes, nimium in ventriculo morantes, ventriculum procellentes & grauantes. Si per Auic. coqueretur aqua, quia à frigido spissior euasit. Gallenus hanc inter illa reliquisset causam coctionis aquarum. Si liquari ac fundi contingit aquis per ebullitionem, sicuti per fusionem secernitur in metal-

Cō.10. sec. 4. lib.6. Epid. Optima aqua que secūdum Galenum? Quas aquas decoqui vult Gal. An aqua per decoctionem purior euadat.

metallis & ſpuma & fex, ac depurantur magis etiam puriſsima cur non pariter aquis euenire dicetur? aquam igne fundi certiſsimum eſt ibidem apud Gal. decoquatur quæuis aqua ampullæ, dum tepeſcit eleuantur, & à reſidentia pars ima ſuperiorè craſsior apparebit: per hęc multis digredi nõ oportebit, cum hinc inde colligere liceat horum dictorũ rationes: imperfectum à perfecto perficitur, & perfectum à perfectiori magis, diſtinguuntur per inuicem comparationem aquarum decoctarum & non decoctarum perfectum & imperfectum, erunt quid perfectius aquæ decoctæ, reſpectu non decoctarum, vt ex earum pelluciditate & dulcedine perſpicere licet. Non contingit aquis per ebullitionem, vt dictum eſt, tenuium partium euaneſcentia, relictis craſsioribus, ita vt denſitatem acquirant per euaporationem tenuium, quemadmodum credunt multi, perſpicientes forſan tenuiſsimas eſſe collectas aquas cum ſpongiis, lana, vel alijs ſuprapoſitis vaſi aquã ebullientem continenti: tenuiores non tantum, ſed & craſsi vapores in ſublimandorum compoſitorum efferueſcẽtia ab aqua reſoluuntur per ignem, craſsi dum tenuiores cõtinuò euadunt. Si ferueat ſublimandum non tenuis

Secunda Ratio.

An aqua per decoctionem craſſeſcat.

ſubſtan-

ſubſtantiæ, quod eleuatur non ita tenuiſſimum fore certum eſt, quemadmodum ab eodem tantum tepeſcente. Si referantur inter ſe quod eſt delatum in ſpongias, ac deferendum quod eſt in aqua, non mul. inter ſe diſtabunt, continuò enim & craſſum & tenue defertur ſurſum, dum liquatur ebulliens aqua per feruorem ignis, tūc igitur aqua decocta craſsior non eſt eo, quod collectum eſt in ſpongiis, vel ſi ſit, fiet id per continuam aëris ſuſceptionem in ebullitione, ſpiritus caleſcens, qui in aquis eſt, attrahit humidum, aëris in qua ebullitione vtrũque humidũ aëris inquam & aquæ redigitur in vaporem, qùi & aqua fieri potés eſt, ſi impingatur frigido. Cæterum aqua decocta tenuior erit ſe ipſa antequam fuerit decocta, ſigno fiunt hæc manifeſtiſsima vt dictum eſt per earum ſplendorem ac tenuitatem. Quod reſoluitur ab aqua tepeſcente tenuiſsimum omni naturæ conuenire non cenſeo, nec laudabiliores dicam huiuſmodi ſublimatas aquas, & excolatis, & decoctis, quoniam quod eleuatur propius accedit ad naturam aëris, quam aquæ, quid habens ab igne, & quod relinquitur, craſsiſsimum, eſt terrarum naturæ propinquum.

SVMMA CAPIT. XIII.

Tres conditiones aquas habentes non decoquit

Gal:nus, reliquas decoquit.

2 *Si aqua igne fundatur, omnis aqua debet concoqui.*

3 *Sublimandum vel tepescens tenue dimittit, vel bulliens crassum continuò fit tenuius in eo.*

4 *In aquis sublimandis, non idem euenit, quod in compositis sublimandis in his tenuius est sublimatum, in illis non.*

5 *Aquæ tepefactæ nec quod secretum est, nec quod relinquitur est aptum potui, quoniam non est liquatum adhuc.*

CAPVT XIIII.

Decoctionis aquarum modi qui & quales sint.

IN lib. de aër. aq. & loc. dũ dicebat Hipp. esse plutam aquam tenuissimam, splendidissimam, leuissimã, ac dulcissimam, dummodo decoquatur & excoletur: per decoctionem an intelligat eam, quæ in aëre fit à sole, vel quæ ab igne in vasibus, non apud omnes clarũ est, ego sanè vtramque, & eam quæ fit à sole iudicarem, & eã quę fit ab igne: ab his duobus coquẽda coquntur: non aliam quam à sole præparationem vapores habent, vt coquantur, qui sunt aqua, Suppositum est in lib. pr. vapores,

Decoctio aquarum fieri potesa à dupliciagente.

A sole qualis, & quid sit.

res,ex quibus rursus fit aqua, aquam esse, nec ab eodem differre, nisi rarefactione. Si vapores in aëre non perfectè coquantur à sole, propter relisionem aliarum nebularum, ventorum, vel etiam & si coquantur, tamen dum descendunt denuò à nebula & caligine malam recipiunt qualitatem, aquam ex his genitam crudam dicimus, vel prauam, sicuti crudam densamque grandinis & niuium. Opinio fuit aliquorum adeò in aëre aquas decoqui, vt vapores ad aërem commixti, in eo vagentur per annum & vltrà, ex ijsdem deinde aquam fieri, at hæc mea non hic intersunt, verum est, magis minusuè decoqui à sole, iugiter tenue à crasso per rarefactionem seiungente, crassum descendit à tenui, rarefactum tenue permiscetur aëri. Sit igitur hæc decoctio tenuium aquæ partium rarefactio, crassarumque attenuatio. Eam, quæ fit ab igne, quoniam liquat partes omnes (pluta aqua multarum est partium, cum omnigeni sint vapores) fore in his aquis non omittendam censeo. Quæ per solis coctionem attenuantur, vt inquam tenue euaporet relicto crasso, plurimum differre credas ab his, quæ attenuantur ab igne, vel moueantur tantum crassum ac tenue, in aquis puta tepescentibus, non e-

Ab igne qualis fit.

Differētiæ vtriusq; de coctionis.

bullientibus, vel ita moueantur, vt crassum liquatum ab igne misceatur tenuiori: aquę à quibus tenue sol sursum eleuauit, rarefactæ dici nequeunt, effertur enim sursum quicquid est rarefactum, fit attenuatio non aquarum, sed eleuatorum ab aqua vaporum, quos decoqui dicimus non aquã, imò ipsam hanc crassescere: si quid frigidi alieni est in aqua, ad centrum vergit, contrarium aufugiens, hinc stabiles aquæ sunt æstate biliosissimæ. Tepescentium tantùm non vltrà decoctarum non fit substãtiæ perfecta attenuatio, contrahunt aquæ tepescentes in suprema parte propter earum crassitiem densitatem quandam, quã si digido findas alterius ferè coloris aquam sub ea comprehendes, densiores partes, quoniã frigidores, propter eandẽ causam superiorem partem petunt, non nebula solùm est, seu vaporem dicas: propterea in depuratione plurimum succorum, quam clarificationem nuncupant, fæces descendunt, si succi illi exponantur soli, si autem igni exponantur ascendunt fæces. A tepiditate si sequatur ebullitio, miscentur maximè eò vsque, aër, crassæ partes, ac tenues aquarum, vt liquescant crassæ natantes super tenuiores: liquatæ ac tenuibus admistæ, aërem ambo simul magis capiunt

Tepescentium substantia.

Ab igne quid fit.

unt ac deponunt. Decoctionem hanc non dicas partium tenuium rarefactionem, sed crassarum & tenuium liquationem, vsquequo quæ liquari nequeunt inter crassa separentur, & crasiora reddita separentur ad faciliorem descensionem: nec solùm descendunt quia crassæ, sed quoniàm eorum descensui facta aptior est aqua: quibus seiunctis quod relinquitur splendidius fit, & leuius, quibus si addetur dulcedo, signum erit inseparabile optimæ aquarum decoctionis à sole, vel etiam ab igne. Signum perfectę aquarū decoctionis.

SVMMA CAP. XIIII.

1 *Coquuntur aquæ aut à sole, aut ab igne.*

2 *Illæ partes aquarum coquuntur à sole, quæ ab eodem eleuantur ab aquis.*

3 *Talis aquarum decoctio est aquæ tenuis rarefactio.*

4 *Decoctio aquarum per ignem est earum partium tenuium & crassarum eliquatio.*

5 *Eliquantur per ignem vel imperfectè per tepescentiam, vel perfectè per ebullitionem.*

6 *Signum aquarum perfectæ decoctionis est dulcedo.*

CAPVT XV.

Quomodo aqua concoqui debeat.

Tex.10.sec. 4.l 6. epid. Coquantur aquę, quemadmodũ nos docet Hip. his verbis: aqua decocta partim vt aërem admittat, partim vt vas non plenũ sit & operculũ habeat. His Gal. duplicem sensum aptat, vel vt ponat Hip. modum, quo aqua decocta refrigerari queat, vel quo nos aquã decoquere possimus: primum sensum verisimiliorẽ testatur, inconsonum secundum, nullã inquit vtilitatem nobis præstat, si aqua dum decoquitur ab aëris occursu prohibeatur, vel ab ipso attingenda permittatur. Non equidem tantùm vtilitatem maximam adipisci censeo per aquæ decoctionis modum, quem ponit Hip. verùm fore multo peiorem ac nocuam aquam, si aliter coquatur. Coquitur vel sine operculo, vel operto vase, vel partim operto vase, & partim vt aërem admittat: dum operculum habet, eleuari totam aquam in ampullas, veluti in crematione vsũ patet, id non liquationem aquæ, sed vstionem denotat per cocturam. Si sine operculo ebulliat, quoniam ampliorem occursum habet aëris frigidi, nec ita per calorem præparati,

Differẽtiæ modorum aquas decoquendi.

non

non ſic funditur, vt ſi partim aërem admittat, & partim operculum habeat, præterea ingrediens aër impurus in aquam, dum ebullit, inquinat eam, magis ſi ingrediatur multus. Vas non plenum eſſe conuenientius aquæ & aëris connexionem iungit. Multùm hæc igitur interſunt magnifacienda in medica ſcientia, vt hic diſpoſita dentur in ignem puri & liberiſsimi aëris, non furni, quoniam aërem eius admittunt, vt comburatur aquæ frigidum, quod in æſtate præcipuè caueatur. Ignis intenſus ſit vel remiſſus, aquarum decoquendarum ratione, craſsiſsimæ aquæ intenſo igne liquari expoſcunt, remiſſo nequeunt, inter hos à medio non debito modo liquantur: talem intenſionem & remiſsionem ipſæ aquæ præfiniunt. Tenuiſsimas aquas fundi oportet igne remiſſo. Inter tenuiſsimas & craſsiſsimas mediæ, ab igne, qui inter intenſum & remiſſum interijcit, à quo cremarentur tenuiſſimæ, ſicuti nec denſiſsimæ nec tenuiſsimæ ab eodem perfectè liquarentur. Non adeò igitur remiſſum ignem eſſe decet, vt debito modo non liqueſcant aquæ, nec adeò intenſum, vt vrantur, quod, & vas, qualia eſſe debeant cum per ſe nota viſa ſint Hippocrat, non appoſuit, ſolitæ

Ignis qualis conueniat.

ſtudens breuitati: vas vitro circumſeptũ, magis tuetur aquas à terreis vaſis qualitatibus. Quò igitur fuerint crudiores aquæ, eò plurimam ſuſtinebunt ebullitionem, molliores eliquabuntur citius.

SVMMA CAP. XV.

1 *Ex modo coquendi aquas, varias aquæ diſpoſitiones acquirunt.*

2 *Si cum operculo bulliant, vruntur, ſi ſine operculo, non ita purus ingreditur aer.*

3 *Aquæ dum ebulliunt, partim operculum habeant, & partim non.*

4 *Graduum ignis intenſio & remiſsio ſit aquarum ratione.*

5 *Intenſus ignis eſt qui aquis conuenit denſis & crudis.*

6 *Remiſſus ignis, tenuibus: Medius, qui aquis cõuenit inter tenues & craſſas.*

CAPVT XVI.

Decoctarum aquarum effectus.

Partes aquarũ quę in quæ loca ſegregẽtur à decoctione.

EBullitione perſeuerante omnia ſimul mixta feruntur & craſſa & tenuia, ab ebullitione autem ſegregatur partium vnaquaque in locum proprium, ita vt in

vt in ſuprema parte tenuius conſiſtat, craſsius in infima: quemadmodum etiam videre eſt in ſanguine, commixta ſunt omnia, dum feruet, frigefacto autem, ſeiunguntur craſſa & tenuia, ſic pars aquæ decoctæ ſuperior minus frigida putanda eſt, quam inferior: hæc magis cruda, illa magis coctilis: ſuprema humidior, infima, vt vno verbo dicã, terrea magis magiſque praua, propterea abijciatur ſemper pars aquæ decoctæ, non potanda, minor tertia inferiore parte. Ægrè enim tranſmittitur, frigiditate ac ſuo pondere vellicat nerueas partes, ſtomachum grauat, aluum ſiſtit & vrinam: Hanc aquæ partem peiorem cenſeo borealibus aquis: In illis adeſt eliquandum tenue ab inſito in nobis calore, in hac iam eliquatum eſt ac ſemotum. Reliquæ huius aquæ partes vltra eliquationem, expurgationem quoque adeptæ ſunt, non tantùm externorum, ſed etiam eſſentiæ ipſiusmet ſubſtantiæ, propterea naturæ familiaris eſt hæc aqua, conſentiunt inuicem ſimilia, aquæ tenuiſsimum noſtri vna pars eſt, altera autem rariſsimum ignis, dummodo elementorum congreſſus æqualem temperiem nanciſcatur. Sitim arcet epota, magis humectat ingeſta,

Qualitates decoctæ aquæ partium.

Facultates.

cibos emollit quoniam eliquata eſt, emolliti cibi, ipſaque emolliens facilius cōcocti diſtribuuntur citiùs, moram non contrahentes in hypocundrijs: & quia frigidiores partes in ea ſemotæ ſunt, cerebro frigido, neruis, & ex eis contentis partibus, ventriculo, diaphragmati, & venis non eſt obnoxia, tamen quia humectat valde, fluxionibus à cerebro eam non conuenire puto, nec fluenti aluo, pituitoſæque naturæ. Sũt qui ex Gal. multas inter ſe comparante, decoctas, & non decoctas, inferant aquis congruere, quæ ibi dicuntur à Galeno, nō mellis ratione, ſed aquarum cocturæ, inquit Gal. decoctam mulſam carere morſu, non habere flatũ, melius diſtribui, nutrire magis, vrinas magis mouere, & explere ſitim. At ibi omnia referantur aquæ ratione mellis: ſi quis mellis naturam nouerit & decocti & crudi, ac naturam aquæ, præſertim quæ dicuntur ab Hipp. facilè omnia coaptabit aquis, non ratione coctionis, ſed mellis.

Com 5. li. 4. de rat. uic. inac.

3. de ra. vic. inac. tex. 41.

SVMMA CAP. XVI.

1 *Ab ebullitione eliquatæ aquæ pars tenuior ſupra eſt, ſicuti denſior infra, quæ frigida eſt & cruda.*

2 *Aquæ decoctæ pars minor tertia inferiori parte*

parte non est potanda

3 *Decoctæ aquæ pars inferior afficit neruos, grauat stomachum, expulsiuam sistit.*

4 *Reliquæ huius aquæ partes naturæ familiares sunt, leuissimæ ac dulces.*

5 *Quoniam emoliunt, in fluxibus, & in humidis non laudantur.*

6 *Mulsæ aquæ quæ tribuit Gal. conueniunt ei ratione mellis.*

CAPVT XVII.

Quot modis refrigentur aquæ.

FRigidæ aquæ potus, vel frigida super cutem obducatur, varios sortitur effectus, vt quæ diuersis affectionib aqua diuersimodè præparari possit. Potest esse vel prius decocta, quæ deinde à frigidis occurrentibus sibi magis algeat, omne liquatum quia substantiæ rarioris existit, promptius alteratur: vel non decocta, frigiditatem habens seu absque alio artificio, qualem frigiditatem habent in æstate fontium aquæ, dum scaturiunt, & profundorum aquæ puteorum: seu arte quapiam frigiditatem adepta, quod artificium commune sit & his ac decoctis aquis, vtræque enim assequntur qualitates, quæ eis ob-

uiam fiunt: tamen suscipiuntur magis à decoctis quam à non decoctis, in hoc tantum differant. Ambæ demittuntur, vt magis frigefiant vel in puteum, vel in aquam frigidam, vel niuem, vel aërem, vel ventum rursum dãtur in puteum, vel vt ipsius aquã tangat vas eas continens, qui modus non differt à secunda differẽtia, quæ erat aquarum, quæ dantur in aquam frigidam, vel vt non tangat aquam putei. Si in aërem vel nocturnum vel diurnũ, inter parietes domi existentem, vel dio, purum, vel nebulis, exhalationibus, & vaporibus obtectum. Si in niuem, vel circumponitur aquæ vasi, vel inijcitur in aquam. Si in ventum vel Boream, vel austrum, vel alium quemuis. Si denique in aquam frigidam vel terream & crudam, vel valdè humidam, qualis est iã scatens. Sint igitur quinque primi modi, per quos aquæ frigefiunt, quorum cuilibet alij modi tribuuntur. Plurimum per has differentias absunt inter se frigidarum aquarum facultates: absunt etiam an si dũ refrigerantur operculum habeant, & sit vas plenum, aut non, per quemcunque supradictum modum refrigerentur, aut non operculum habeant, & sit vas plenum, vel non plenum. Hæc propterea de aqua refrigeranda dicta sunt, vt nobis aquarum refri-

Modi a-quas refri-gerandi.

refrigeratarum per modos sic distinctos facultates innotescant: ad quæ si ar[illegible]m adhibebis, iam iam explicabuntur.

SVMMA CAP. XVII.

1 *Aqua refrigeranda aut non decocta est, aut decocta, quæ facilius infrigidatur, quàm non decocta.*

2 *Non decocta aut frigida est absque alio artificio, aut arte aliqua.*

3 *Vt refrigerentur aquæ & decoctæ & non decoctæ, dantur in puteum, in aquam frigidã, in niuem, in aërem, vel in ventum.*

4 *Refrigerandæ aquæ mittuntur in vas, vel vt operculum habeat, vel non habeat.*

5 *Vas aquam continens si sit plenum, vel non plenum, aquis dat qualitates.*

CAPVT XVIII.

Refrigeratarum aquarum diuersæ qualitates, per diuersos modos eas refrigerandi.

SÆpenumero dictum est, aquam, præsertim quæ purior est, cum sit magis qualitatis expers, statim suscipere, & resipere omnem eorum naturam, quæ misscentur cum ea, sit aër, ignis, vel terra, vel quoduis compositum corpus: quæ autem cum aquis non miscentur, at tangunt

gunt eas continens, per partem post parte recipiunt ab ijsdem non aliam, à primis, qualitatem: vas frigidum infrigidat se tangentem aquam, infrigidatur vas à continente: se mutuo expellunt caliditas & frigiditas, manente aqua in illis tantummodo alterata, verum per eandem alterationem, ab his qualitatibus aliquid necessario patitur aquarum substantia, non saporem, non odorem externum, veluti ab illis suscipit, quæ micentur cum eis, nisi vas illud hæc retineat, & in aquam, quam cõtinet, dimittat, sed effectus caliditatis, vel frigiditatis, humiditatis, vel siccitatis Infrigidata, vel calefacta, plurimum differt an calescant à fauonio, an ab austro, an frigesiant à borea, vel tranquillo aëre. Boreæ expositæ, seu decoctæ, seu non, frigidiores duriores euadunt, magisque crudæ, conuenientes plurimum mollibus ventribus, continentibus pituitam & humiditates, atque multis egestionibus pituitosis: humidiores erunt frigefactæ in aëre tranquillo, magis æstuantes, si ab austro, si à fauorio crassiores. Ex his per flatus reliquos aptatos aquis constitutiones conjicito. Expositæ dio, molliores equidem quàm sint euadunt, molles inquam humectates, quoniam humida nox est: talis assignetur ratio dictis

Quæ à quo vis alterẽtur aquæ.

Essentia & facultates aquarum à flatibus frigefactarum.

Dio expositarum.

dictis ab Hip. omnia per noctẽ ſub dio exposita dabis febriẽtibus, his exceptis, quibus ſoluta eſt aluus: victus humidus febricitantibus conuenit, ſi autem plus ſatis egerat aluus, rationabilis ab humidis abſtinẽtia: nocturnus igitur aër humectat aquas & decoctas & non decoctas, aquilonius & diurnus aër econtra, ſi nebulis non ſit obrutus, tunc quales erunt nebulæ, talis erit præſens cæli ſtatus communicandus aquis. Si niui vel glaciei exponantur, vt in eas hæc injiciantur, duriſsimæ fient & crudiſsimæ, ex earum frequenti vſu cõuulſiones promoueri, neruorum diſtentiones, liuores, & rigores in febre, teſtatur Hipp. affectiones pectoris, quo infrigidato tuſſes excitantur, venæ diſrumpuntur, & cerebro ab algore debilitato, cientur diſtillationes. Si clauſum ſit vas, in quo aqua ſeu decocta, ſeu non, contineatur, vt aër ingredi nequeat, adhuc calente aqua, calidioris erit eſſentiæ, & magis exiuata, præſertim ſi ſit vas plenum, in quemuis locum detur aqua, vt frigeſiat. Si demittatur in puteũ & vas operculum non habeat, magis forſan terram reſipiet, quam ſi detur in aliam aquam frigidam, & in niuem, ſiue non tãgat, vel tangat aquam putei, etiam ſi guſtus manifeſtam qualitatẽ non ſentiat frigiditate

Lib. mor.

Aph. 16. lib. pr.

Niue refrigeratarum.

Aph. 17. & 20. lib. 5.

In puteo frigefactarum.

tate excepta, hanc ſuſcipit, quoniam eſt in loco frigido: Verum magis vel minus, ſerius aut citius, ipſius aquæ ſubſtantiæ ratione, & vaſis continentis aquam, vel propter remotionem & appropinquationem ad frigidius, denique propter intenſiorem & remiſsiorem frigiditatem rei, cui appropinquant aquæ frigeſiendæ.

SVMMA CAP. XVIII.

1 *Aquæ boreæ vt algeant expoſitæ, frigidiores fiunt, crudiores, ac duræ.*

2 *Auſtro expoſitæ æſtuoſæ: Fauonio craſſæ.*

3 *Crudæ ac duræ aquæ conueniunt ventribus pituitoſis.*

4 *Dio aquæ expoſitæ, humectant, conueniunt febribus, obſunt aluo fluenti plus ſatis.*

5 *Per niuem vel glaciem frigefactæ ſunt duriſsimæ ac crudiſsimæ.*

6 *In quemuis locum aquæ dentur vt frigeſiant, & frigiditatē ſuſcipiunt eius, quod tangunt, & alias qualitates acquirunt à frigido.*

7 *Serius aut citius infrigidantur aquæ & decoctæ & non decoctæ quatuor ob cauſas.*

8 *Vaſe clauſo pleno aquæ calidæ, etiam ſi frigeſiat exiccatur tamen magis, magiſque calefacit, quam aqua in vaſe aperto & non pleno frigefacta.*

9 *Aquæ reſipiunt vel eas alterantia, vel quæ miſcentur eis.*

CAPVT

CAPVT XVIIII.
Frigida aqua quibus sit commoda, & quibus non.

MAlæ temperaturæ quibus insunt à natura, & si similia appetant, ab eorum tamen, quæ appetuntur non moderato vsu facilè læduntur: quod si partem aliquam, seu totum corpus occupent non à natura, sed ratione morbi lædẽdo actiones illorum, quibus insunt, appetunt contraria. Febri conueniũt frigida & humida, sed nõ qualia sunt aqua, nec in omni morbi tempore. Si intẽperies non occupet corpus, corporisquè partes, cum sibi inuicem non excedant componentia, vel nõ appetet, vel ea tantum, quæ componentiũ proportionem acquisiuêre. Si alia appetat, ex defectu, per accidens est, appetitus defectũ semper indicat, vt sitis defectum frigidi & humidi, sitis horũ est appetitus. Aqua igitur frigida apta est appeti ab omnibus, ab habente intemperiem frigidã à natura, seu calidam præter naturam, ac etiam ab obtinente constitutionẽ optimam. Aquæ frigidioris appetentia, vel minus frigidæ est à validioribus & imbecillioribus affectibus iam dictis. Quod si satisfiat appetitui, dicendas passiones potest & lenire sanando, & affligendo concitare magis aut

Appeti us defect m indi...

minùs pro ratione remissionis vel intentionis frigiditatis. Aqua omnis frigida naturali calori aduersatur, exiguus superatur ab ea & extinguitur, multum & validum aliquando iuuat, vel ex accidenti, quando retrahitur per antiperistasim se colligēdo, vel eum extinguendo, qui naturam grauet: propterea aqua frigida fit aliquibus detrimento, aliquibus verò vtilitati. Incipiamus ab his quibus nō conuenit, ad eos post hæc transeundo, quibus vtilitatem præstat. Detrimentum affert aqua frigida habentibus temperiem vel viscerum, seu omnium partium, vel declinantem parum ab æquali temperamento, vel imbecillem, imbecillem dico, etiam si totius corporis, aut aliquarum partium constitutio tēperata sit, puta ignis & aqua moderatè se inuicem humectent & exiccent, tamen erit non fortissimum ignis, neque aquæ densissimum, sed habitus corporis vel exilis, vel gracilis, vel paucum sanguinem obtinens à natura: Harum temperierū trium naturalium, duæ, quæ secundum æqualitatem sunt, & tertia quæ est secundum naturæ modum, frigidæ potionem renuunt, etiam si temperies alias ob causas eodem modo existat imbecillis: declinans ab æquali temperamento, quæ dicatur naturalis

ralis intemperies ſequens naturæ modũ, ſi ſit ex anni temporibus humores diſponentibus ad eorum in aqualitatem recipiendam, hyeme & autumno non potetur aqua frigida: ſi ſit cuique propria cui ineſt à natiuitate, vt bilioſo inæqualis temperies propter bilem: non conducet aqua frigida & melancholicis & pituitoſis: ſi denique acquiſititia ſit, vel cui morborum, vel propter ætates, vel conſuetudines, non conueniet infra ponendis per hos habitus. Si autem partium omnium temperies ſit robuſta, non inæqualis, tamen earum aliquæ triſtantur frigida, vel quia ſecundum naturam algent, quales ſunt cerebrum, & ab eo nata, nerui, medulla ſpinæ, dentes, oſſa, venæ, pectus, præcordia, dorſum, ventriculus: vel quia non algent, ſed aut non aſſuetæ ſunt potioni frigidæ, aut craſſum humorem retinent, & cibum nondum attritum, tunc magis fit incoctilis, quia iterum denſat liquatum cibum vt fluctuet, ſeu cibum deponit à ſtomacho in venas, vt cruditate laborent, & frigeſcant ſanguinis fibræ, hinc coeuntibus apponitur, quoniam ſiſtit curſum ſpermatis: eorum qui eam non aſſueti ſunt potare, partes imbecilliores redditæ, difficilius conco-

quunt: si autem totum corpus, seu hepar, ventriculus, & aliarum partium aliqua frigida sint apud naturam, & inuenire queas an his conueniat frigidæ aquæ haustus, scopum præfigito in dictis omnibus ac dicendis, qui æqualis sit constitutio, in hanc intuens ad ipsam alias constitutiones referendo, quò magis ab ea corporis partium, seu totius intemperies à natura seu aliter excedent ad frigidum, eò plurimum ijsdem obest aqua frigida. Noxa, quam supremam à frigore posuimus, natiui caloris est extinctio, cuius defectus varios morbos parit, ex partium diuersitate: Vnde fortasse dicebat Hippocrat. morborum omnium vnus idemque modus est. Præterea etiam si dicta consentiant, frigidæ tamen potio detrimento est affectibus à frigida causa ducentibus ortum, siue absque materia, siue cum materia, vel humores crassi sint, vel tenaces, vel aquei, vel aliter putridi, propter putredinem nondum obtinet humidum propriam caliditatem, dum in humido naturali caliditas inest extranea, signa coctionis nunquam apparent in vrinis, fecessibus, alijsque superfluis, illud hoc est in humoribus dictum à medicis cruditas & concoctio, quam impetit ob nunc dictam

In l. de flat.

Signa coctionis quatenus non appareant in morbis.

ctam causam potus frigidæ. Vlteriùs detrimento est in morbis, quos Fernelius immoderatam dixit materiam, si inquam euaserit crassa, densa, dura, coarctata, frigidū hæc singula exacerbat. Non tantùm naturæ harum partiū contra morbos non opitulatur aqua frigida, sed etiā instrumētalium, ac ambarū simul, obstructione laborantibus à quacunq; causa dependeat, officit, ac tumoribus Phlegmonosis, edematosis & scyrrhosis, occupantibus principē particulā, seu quamuis aliā, quos, nisi fuerint vlcerati insuppurabiles efficit, si autem vlcus obduxerint, mordet. Igitur intus & extra lædit aqua frigida, præsertim hyeme autumno & veris principio. Est sanè vtilitati omnibus contrarias supradictis affectiones & secundum naturam, & præter naturam habentibus: raræ texturæ habitui, temperiei calidæ, multum sanguinem habenti, assuetis eam bibere, morbis omnibus præter modum æstuosis concocta materia, propter quid, & quale præsidium polliceatur alibi dictum est in hoc tractatu, extinguit externum calorem, exiccata humectando lenit, morbi materiam depellit, refrigeratis & madefactis intestinis, hepate, stomacho, & venis, & calore externam superficiem

Cap. 7. lib. pr. de mor. dif.

Quibus profit.

petente, vnde promouetur sudor. Est etiam vtilitati, quibus non insunt dictorum tumorum vllæ species, sed inflammationes, quales descripsit Hip. siue in articulis fuerint, siue alibi, vt erysipelas nõ vlceratũ, soluendo dolores, & eorum causá abscindendo. Aph.23. sec.5.

SVMMA CAPIT. XIX.

1 *Intemperies & si curetur à contrarijs, non tamen in quouis subiecto existentibus.*

2 *Temperatum non potest appetere contraria.*

3 *Intensa frigiditas in aqua validum naturale calidum delectat, obest exiguo.*

4 *Ex tribus speciebus temperiei naturalis secundum æqualitatem, duobus officit aquæ frigidæ frequens haustus.*

5 *Temperatorum secundum naturæ modum aliquibus officit, & aliquibus non.*

6 *Cerebrum & orta ab eo tristantur propter potum frigidißimæ aquæ.*

7 *Assuetos frigidam potare iuuat aqua frigida, præsertim in æstate.*

8 *Propter frigidæ aquæ potionem mærent coeuntes.*

9 *Aestuoso ventriculo, & sanguine refertis, conuenit frigidißima.*

10 *Non facta digestione multus frigidæ potus co-*

ctionem

ctionem impedit, in ventriculo & venis.

21 *partem aliquam frigidam naturaliter habentibus, quæ princeps sit, officit aqua frigida.*

22 *Vlceribus ac tumoribus à melancholia, phlegmate, & aqua, nocua est aqua frigida.*

23 *Detentis ab obstructione, à morbo frigido, vel cuius causa sit humor crassus, tenax, vel aqueus, vel aliter putridus, non concoctus, non conuenit frigidæ potio.*

24 *Cruditas inest in humoribus, dum humidum nō obtinet propriam caliditatem.*

25 *Dictis & si non omnibus contrarias patientibus affectiones præsto est potio frigidæ.*

CAPVT. XX.

Per caliditatem in aquis quid intelligatur, & calefaciendarū aquarum differentiæ.

DE vnoquoque quod aquam præparat cum dictum sit hucusq; quid sit, quot modis, & quousque per illas præparationes aqua possit præparari, & inter quos modos pręstātiore posito, quid aqua ita præparata disponat & iuuando, & nocendo: perinde de aquarum caliditate, quod vltimum artificium hic est in aqua præparāda, methodo eadem pertractabis: Ordo in his quis fuerit.

aquam preparari posse dictum est defluxu, percolatione, residentia, eam decoquendo, infrigidando, & calefaciendo. Caliditatis præparatio in aquis, & si earum naturæ repugnet, fit enim à contrarijs ipsarum substantiæ, tamen certum erit hominis naturæ non repugnare, vtilia nō pauciora vt mihi videre videor per caliditatem in aqua vt decet calefacta consequimur, quàm per frigiditatem in eadē, verùm contraria potius medela est aqua calida, quàm oblectet gustum: laxantur à calido & contrahuntur villi à frigido, à qua contractione oblectamentum est gustus: hinc frigida multos delectat, & medelæ gratia non delectationis paretur caliditas in aqua. Calidam aquam intelligo, quæ ignem continens, non vlterius pergat vt vrat, eò vsque calefactam vrentem, vel feruentem dicas: inter hanc & tepidam huiusmodi ponatur caliditas maior & minor per appropinquationem ad tepiditatem & feruorem. Ad caliditatem disponuntur aquæ, tùm ab igne, tùm à sole, quamuis rarò exponantur soli calefaciendæ, scientia tamen singula complectitur: si difflent excitati ex his vapores à sole, relinquitur crassum inutile: pluries dictum est ab igne liquari, rarefieri aquam à sole. Si verò non difflent in semi-

Aqua quæ dicatur calida.

Modi calefaciendarū aquarum.

pleno vase dictis vtiliores, peiores autem erunt non difflantibus in vase pleno, quæ non laudentur pro potu, quoniam cōmota tantū sunt crassum & tenue. De aquis, in quas egit ignis, quid inde accidat, si difflent, dum calefiunt in vase semipleno vel pleno, seu etiam si non difflent in ijsdem vasibus, olim dictum est satis.

SVMMA CAP. XX.

1 *Ordo in tractatione aquas præparantium est, vt posito quid sit, & quod modis, & qua ratione vnusquisque eorum modus fiat, absoluatur vltimò quid operetur modus ille in aquam, & aqua per modum illum præparata in hominem.*

2 *Calida aqua si non oblectet gustum, non tamen repugnat hominis naturæ.*

3 *Villorum stomachi relaxatio inappetentiam concitat, relaxantur etiam ab aqua calida.*

4 *Frigida aqua stomachi villos contrahens appetentiæ oblectamentum excitat.*

5 *Calefiunt aquæ à sole & ab igne.*

6 *Ab igne vel non vlterius pergat vt vrat, vel vt vrat.*

7 *Calefiunt aquæ ab igne per eosdem modos ac differentias, per quos coquuntur.*

CAPVT XXI.

Calefactæ aquæ quibus iuuamento, & quibus detrimento sint.

SI apud quem sit vsus aquæ calidæ, decoctionem ab igne passæ, hæc intelligatur, non ea, quæ non perfectè liquata est: vsus ille vel frequens erit in multa copia, siue in pauca quantitate ante cibum, seu à cibo, repleto ventre: vel non frequens cum ijsdem additis subdiuisionibus, cum scilicet potatur aqua, affatim vel moderatè, sumatur à cibo, vel ante. Nemini dubium est, dummodo aqua non sit praua delectari magis naturam ab ipsarum non multa copia, vsuque non crebro ante cibum, quàm ab his oppositis. Creber earum vsus affert debilitatem in carnibus, in cerebro, in neruis, sanguinis profluuia, debilitatem carnium, ipsarum effæminationem dixit Hippocrat. debilitatem autem neruorum incontinentiam, cerebri, mentis torporem: Magis talia fiunt, & qui ex his morbi sequũtur, si potetur multa, ventriculi scilicet, venarum, omniumque partium neruosarum, laxamentũ: adhuc maiora defert detrimenta, crebrò in quãtitate multa absorpta repleto stoma-

Vsus differentiæ.

Facultates nocendo. Hipp. 5. aph. 16.

ſtomacho, tunc cibum deponit potenter in venas, & quaſcũque partes, vnde cruditates, afflictiones, neruorum cruciatus, animi deliquia ſequuntur, & mors. Non ob id cauenda calidæ potio, ſed exoptanda potius, dummodo quis ea plus ſatis non vtatur à cibo, facultatis eſt, vt laxet, attenuet, eliquet, digerat, leniat, opilationes aperiat & poros, educendo & euacuando humores, ſtirias præſertim & ſputamina: calorẽ naturalẽ reparat, ſpiritus mouet, detergit à ſtomacho infimoquè ventre, quæcunque non naturalia ſunt, viſciditatẽ omnẽ, qua partes eædem prȩter naturam induuntur, parat expulſioni, & per ſudores, quia mouetur tenue, liquato ſãguine, & per vrinas, ſeceſſus, & menſtrua: cibum in ſtomacho, qui infrigidatus denſatur, vt anxietudinẽ pariat, & calefacit & liquat, propterea ſtipatis ægris, & euacuatione indigentibus exhibenda oportet eſſe calida, non autem quibus fluit aluus. Reparat itaque naturam aqua calida ante & poſt cibum. Fiunt ijdem affectus circa idem à caliditate in aqua, verumcum multifariam multa ſpecie diſponantur ad aquæ caliditatem recipiendam, multæ erunt & variæ, multiſquè modis affectiones in illis generandæ: occaſio item non negligenda eſt. Subuenit

Iuuand.

Cur ægris ingerenda exibeãtur calida vel frigida.

aqua calida ofsibus, cerebro, eiusque partibus in vtraque affectione naturali & præter naturam, omnibus denique, quibus dictum est obesse potionem frigidæ, calidæ aquæ proficiunt. Occurrunt singulis locis frigiditatem obtinentibus seu à natura, seu exteram, propinquis in quam peregrino frigori, & remotis à familiari calore, fundunt quæ obstruunt, contracta laxant, à frigore, hinc distentiones, & conuulsiones mitigant, pessundatum pulmoné humoribus impactis in eo, quos disponunt in excreatum, releuát, oppressa instrumenta spiritus frigiditate recludunt, naturalia in eorum statu conseruant, denique affectionibus omnibus medentur à frigida causa oriundis, afficientibus præcipuè caput, stomachum & pectus, quales sunt omnes fluxiones post aures, ad oculos, gingiuas, fauces, & pulmonem, etiam si apostemata, vlceraúe promoueant. Medentur etiam cæphalgiæ, capitis dolori facilè ablatui, morbis quorum causa est pituitæ crassus succus, vel in ipso cerebri corpore abundet, vt in melancholico morbo, vel retineatur in meatibus cerebri, veluti in Epilepsia, à calido morbi causa expellitur, qoniam attenuatur calefiendo frigidum, liquatur

Ga. lib. 3. de loc. aff. cap. 5.

concre-

concretum non à natura, & roboratur pars affecta: his de cāusus præstò sunt etiam difficultati respirationis, & morbis eundem modum generationis habentibus: calidi est disgregare, & occlusa recludere. Efficax est etiam aqua calida ad vlcera pectoris, nec non quarumuis partium, si putrida non sint, nec fluxiones habeant, & fluctiones, aliundè etenim si fluant humores ad vlcus, magis attrahuntur à calido, si verò fluctüet pus in vlcere, humiditatis signum cum sit, magis humectatur ab aqua: Fœtores dissipat narium, saniem in auribus emanationi disponit: Iuuat scissuras ab algore in extremis partibus digitorum & calcaneo, quas dicunt perniones, ad serpentia vlcera comesa, non ratione aquæ, sed caliditatis, propterea cauendum ne tepescat in his, adiuuat etiam abscessuum suppurationes. Quod si multum calida potetur, vltra quas diximus facultates, validè flatus discutit, ita vt cholicos dolores, aliorũquè intestinorum, & ventriculi continuò dispellat, & dissipet inflationes in quacunque insint parte. Singultum, sitim, & tussim lenit: guturis, laterum, vesicæque dolores mitiores facit vel sedat. Tepida verò potata, in vnaquaque dispositione

nauſeam inducit & vomitum : vnde caueant ſyropos, vel quid aliud adminiſtrantes, ne tepida propinent. Plura huiuſmodi huic & aliò infigi potuiſſent, quæ omiſſa fecimus, cum eorum planè cognitio ex aquarum poſitis qualitatibus, & per hos modos enumeratis effectibus, qui ad reliqua ſint exemplar, nequaqam ſit difficilis Propterea hic ſingulis exaratis aquam pręparantibus, ad eorumdem ſimpliciũ complexum tranſcendere par eſt.

SVMMA CAP. XXI.

1 *Aqua calida multa & continuò potata obeſt & ante & poſt cibum, ſed multo magis à cibo.*

2 *Calida aqua multa, raroq; potata etiam officit, non ita tamen vt ſupradicta.*

3 *Non multa aqua calida raro potata ante cibum proficit, & aliquando poſt cibum.*

4 *Aqua calida medela eſt & frigidis affectionibus, & quibuſdam vlceribus exiccatis.*

5 *Valde calida, tamen vt non vrat, flatus diſcutit & diſſoluit.*

6 *Tepida nauſeam & vomitum prouocat.*

CAPVT. XXII.

Connexus ſex modorum aquam præparantium.

Appa-

APparatæ aquæ per plures connexus modorum ſimplicium aquas præparantium, non alias habebunt poteſtates ab illis, quas obtinebunt apparatę per ſimplices modos: ſimplices dico ſex illos iam explicitos, defluxum, excolationem, reſidentiam, decoctionem, infrigidationem, & calefactionem: horum inquam quot complexus vnica aqua ſuſtinebit, tot eorundem adipiſcetur facultates. Cōnectuntur inuicem hi ijdem modi (quoniam vt plurimum eorum plurimi, & ferè omnes in vnum concurrere poſſunt ad aquas præparandas) vel vnica complicatione, vel pluribus, vel omnibus, per quas in vnam aquam conuenire poſſunt. Cum in his eadem ratio non polleat, quæ redigit in numerum coniunctiones fodinarum (hæc omnia ſimul, vt illa coniungi nequeunt, quoniam infrigidatio & calefactio nō coeunt ſimul in aquam eodem tempore, quo potanda venit) vberiore doctrina perpendantur. Qui ſinguli ſingulis annectuntur modi, quod vnicam complicationem appello numero quatuor eſſe dicantur, defluxus, excolatio, reſidentia, & decoctio: infrigidatio autem & calefactio, cum vnus alteri non conſentiat, ſimul non cadunt inter differentias vnicæ complicationis, non addi-

Simplices connexus.

additur calefactio infrigidationi, nec calefactioni infrigidatio, verum alijs quatuor, vtrique coniunguntur. Ex defluxus annectione cum reliquis omnibus emanabunt quinque differentiæ, totidem ex reliquis eodem modo, tamen aliquæ excipiuntur, nam quod semel sumitur non repetatur amplius : si defluxus & excolationis sumatur modus, dum alijs iungitur defluxus, non repetendus iterum hic modus erit, dum iungitur alijs excolatio, quando vnus vni iungitur modus : ita vt vnam tantummodo differentiam constituat defluxus & excolatio, seu primò excoletur deinde defluat, seu secundo excoletur post defluxum : verum perantepositionem vel postpositionem modorum facultates magis & minus confundētur, quem vltimò aquæ patiuntur modum eius opus qualitates magis præ se ferunt, quam modi alterius, quem antea sustinuerint, vt si excolata frigefiat. Ex infrigidatione & excolatione, quatuor solum emanabunt. Excolatio cæteris iungi potest, vt defluxus : Defluxus etenim vel percolationi, vel defluxa & decocta sit, vel post defluxum calefacta, vel infrigidata magis à defluxu, vel quæ post defluxū resideat. Sic annectatur percolatio vel resideētiæ, vel decoctio-

coctioni, vel infrigidationi, vel calefactioni. Sunt numero nouem modi, per quos percolatio ac defluxus habent cum cæteris complexus. Itidem residentia iungitur decoctioni, infrigidationi, & calefactioni: defluxui autem & percolationi superius iuncta est, dum defluxus & percolatio reliquis iuncti fuêre. Decoctio denique infrigidationi & calefactioni, sicuti suprà residentiæ percolationi & defluxui. Sint igitur quatuordecim modi præparandi aquas complexi vnica complicatione. Pluribus autem complicationibus iunctos eosdem modos hoc ordine prosequemur, vnâ duobus inuicem iunctis, qui singuli supersunt se complicabuntur. Deinde cum tribus, iisdem iidem reliqui eodem ordine coniungentur. Complicationes modorum trium iunctorum cum reliquorum modorum vno, ita vt vnà modi annexi quatuor sint numero, erunt non nisi duæ tantummodò differentiæ, trium autem modorum connexus erunt quinque: Quarum complicationum prima est, quando defluxui & excolationi se inuoluitur, vel residentia vel decoctio, vel frigiditas, vel caliditas. Secundus, quādo absquè excolatione in defluxū & residentiam cōgeritur decoctio, seu algor, seu caliditas.

Connexus quatuor modorū.

Trium modorū connexus.

Tertius

Tertius, quando absquè percolatione & residentia defluxui simul & percolationi additur vel infrigidatio vel calefactio Quartus, quando percolationi ac residentiæ cōnectitur vel decoctio, vel infrigidatio. Quintus, quando absque defluxu & percolatione cum residentia ac decoctione cōplicatur vel infrigidatio vel calefactio Cōstantium ex modis quatuor primus est residentiæ, percolationis, & defluxus connexus vel cū decoctione vel infrigidatione vel calefactione. Absque defluxu autem in vnum coire possunt excolatio, residētia & decoctio, seu cum infrigidatione, seu cum calefactione. Plurium igitur modorū concretiones numero sunt decem & nouem: quibus si modi addantur vnius complexus, quos numero posuimus quatuordecim, numerum explebunt modorum triginta trium. Duæ denique tantū omnium modorum sibi inuicem copulatorum sunt annexionis differentiæ, quando in vnum congestis defluxui, decoctioni, percolationi, & residentiæ adhæret vel infrigidatio, vel calefactio. In totum igitur dictorū modorum complicationes numero sunt triginta quinque: quarū laudabiliorem puto defluxum, excolationem, residentiam ac decoctionem, quando simul concurrūt si mo-

Connexus modorū omnium, quibuscōnecti possunt.

hi modi omnes, vt aquam præparent, præsertim si præstans erat aqua ante sui præparationem. Operationes verò, & huius optimæ, & aliarum aquarum per hos cōplexos modos apparatarum, ex ijsdem nō complexis modis labore ferè nullo elici possunt: sed facilius & operationes, & quales aquæ sint per hos plures modos apparatæ ex sequentibus accipito, conuenientias ac discrepãtias sex horum modorum euoluentibus.

SVMMA CAP. XXII.

1 *Modi præparantes aquas sunt simplices aut complexi.*

2 *Complexi aut duorum complicatione, aut trium, aut quatuor aut quinque.*

3 *Vnica complicatione complicati, sunt in quibus vnus vni coniungitur.*

4 *Pluribus iuncti complicationibus modi sunt, in quibus duo vel tres, vel quatuor simplicium modi concurrentes in vnum, vni etiam reliquorum connectitur.*

5 *Facultates in hominem horum modorum inuicem annexorum sunt à simplicibus modis.*

6 *Connexiones omnium inuicem modorum sunt numero triginta quinque.*

CAPVT XXIII.

Sex modorum aquas præparantium conuenientiæ ac discrepantiæ.

NOn immeritò apparatarum aquarũ simplicibus & cõplexis modis explicitis, nunc eorundem sex explicantur conuenientiæ ac discrepantiæ: quę & si ex simplicibus (vt dictum est) coniectari poterant, tamen hic breuibus accipientur hinc inde ex eorundem modorũ differentijs exarata, & inter se per dictos modos omnes collatis effectibus in aquis, compendiosa sanè methodo propositum scopũ attingemus. Conueniunt in hoc tãtum omnes modi vt aquam alterent, alteram faciunt ab ea, quæ prius erat non in substãtia, sed vel solùm in qualitatibus, vel in qualitatibus in substantia: qualitates dico tenuitatem ac crassitiem, densitatem & raritatem, puritatem & impuritatem: non facilè separantur qualitates in substãtia, quando per easdem altera facta est aqua, facile amouentur quando altera facta est non in substantia, sed in qualitatibus tantum: per has qualitates altera fit, quando infrigidatur vel calescit: Per qualita-

Omnium modorum cõueniẽtia

Qualitates in substantia.

qualitates autem in ſubſtantia quando decoquitur, reſidit, percolatur, vel deflu-it: per hos quatuor modos in quibus & cæteris duobus in præſentia poteris pro-biores aquas elicere, leuior fiet, tenuior, ſplendidior & oblectabilior: quibus ſi in-frigidatio iungatur vel calefactio, non tan-tùm in his omnibus quatuor ſimul ſum-ptis, ſecundum eius naturam qui ebiberit eam, fit naturæ magis vel minus cõmoda, ſed etiam in reliquis omnibus horum ſex modorũ differentijs. Delabens aqua ſem-per aliquid habet admixtum, nec per ſe fluxus dilucidat aquas, verùm per fluxum perſpirant magis, vt fiant minus putres, ſicuti per decoctionem dulciores. Calefa-ctio & ſi fundat aquam, tamen non eſt ad aquæ depurationem vel tenuitatem, niſi reſidentia poſt decoctionem facta fuerit, medela erit igitur aquæ reſpectu noſtri. Infrigidatio ſubſtantiam aquæ cogit, quod puriſsimæ repugnat aquæ, mede-la eſt, quod ſuccurrit illius naturæ cui medemur: non ſunt igitur ad aquæ de-purationem infrigidatio & calefactio, ſed ad frigidæ calefactionem, & calidæ infrigidationem, quod eſt alteratio ſu-pradicto modo. Nihil itaque alteratione excepta commune eſt vnà omnibus mo-

Quæ acquirat aqua p hos modos.

Calefactio & infrigidatio non ſunt ad aquæ depurationem.

In quibus cõmuni-nicent singuli modi. dis. Singuli sic in vnum incidunt: Defluxus cum decoctione, vt crassæ partes fiant ab his tenuiores: calefactio cum defluxu, vt concitentur partes in aquis tenues & crassæ: Defluxus cum infrigidatione, vt impugnent caliditatem continentis, ne propter eam corrumpatur aqua, necnon etiam vt aëris humiditas vertatur in aquam: Residentia cum defluxu, vt crassiores partes dimoueant, dimouet etiam excolatio, sed tenues: Percolatio ac defluxus minus putres aquas reddunt.

Differẽtiæ eorum. Inter se dissident hæc posita, percolatio tenuia separat à crassis, defluxus hæc eadem miscet:

Defluxus cũ reliquis quinque cõparatio. à residentia crassa commouentur, vt resideant, à defluxu vt fluxu terantur: tuetur aquas infrigidatio coarctans aquæ partes, ne calorem suscipiant externum, easdem, vt aërem suscipiant, defluxus rarefacit: calefactio aquam concitat liquando, defluxus terendo: perinde differt à defluxu decoctio: hæc impertiuntur defluxui cum reliquis modis consentienti vel discrepanti.

Residentię cũ reliquis. Quæ autem residentiæ eodẽ modo impertiantur, prosequamur: ipsa & excolatio separant crassum à tenui, propterea puriores aquas efficiunt, verùm excolationi proprium est excolare tenue, relicto crasso, residentiæ verò crassum

ſum relicto tenui: Infrigidatio & reſidentia extorquent aquæ partes, reſidentiam, dictum eſt, eſſe modum & eorum, quæ aqua non ſunt, vt arenæ & limi, & aquæ partiũ, ſiue aqueas, ſiue terreas deponat, aqueas vt poſt decoctionem, at per infrigidationem tenuia extorquentur, per reſidentiam craſsiora: Reſidentia & calefactio magis penetrantes aquas referunt, verùm calefactio per caliditatem, & reſidentia per tenuitatem, præterea vtræque agitant aquas, infrà & ſuprà agitantur à reſidentia, etiam per omnes alias loci differentias agitantur à calefactione: decoctio & reſidentia per hæc diſtant & conueniunt, decoctio per reſidentiam ſeparat craſſum à tenui, taliſque reſidentia per rarefactionem à decoctione ſeparat illud idem, in iiſdem igitur craſsiores aquæ partes in infimum locum deſcendunt. Modus aquam excolendi adeò differt ab infrigidandi modo, vt ferè difficilis ſit eorum inuentio, quæ participant, quod ex his differentijs ſeligito, labitur, dum excolatur aqua, cohæret dum frigeſit, à qua coherentia opaca redditur, ab excolatione verò ſplendidior: calefactio abeſt ab excolatione, nam alter modus ſeligit aquas, commiſcet alter, ambobus com-

Percolationis cũ reliquis.

munis eſt tenuium defluxus à craſsioribus, at in calefactione tenue fit, dum caleſcit craſſum, in excolatione non producitur tenue, ſed à craſſo ſeiungitur: Excolatæ aquæ & decoctæ differunt quia in decoctione per attenuatas aquæ partes reſidit aquæ craſſum, in excolatione non item, hinc inter ſe conueniunt, nam ambo ſegregant vt etiam reſidentia, vnde fiunt pellucidæ ac puriores, at in reſidentia deſcendit craſſum, in excolatione deſcendit tenue, non moto craſſo. In decoctione craſſum & ſi deſcendat, dictum eſt quomodo, & in quo hic deſcenſus differat à reſidentia. Reliquum eſt abſoluendum in quæ concidant, & per quæ diſſentiant decoctio & calefactio: Infrigidatio & decoctio; & quod vltimum eſt in quibus diſcrepent infrigidatio & calefactio, vt participationibus omnibus, & diſsidijs horum inter ſe modorum finis imponatur: communicant infrigidatio & decoctio per denſitatem partium quæ in decoctis aſpicitur & infrigidatis aquis, inferiores aquę partes denſantur per decoctionem, vt videre eſt in ea quæ iam reſedit, de hac loquor cum decoctionem dico, in infrigidatione verò vel æqualiter denſantur, vel denſiores fi-

Decoctionis cũ reliquis duobus.

unt

unt supremæ partes, præterea per decoctionem aquæ sunt tenuiores, non itẽ per infrigidationẽ. Decoctionis & calefactionis ambo modi aquas emolliunt, nã plurimum humida siccũ terreum ita continentia, vt humor moueri non posſit, niſi cum ipſo moueatur ſiccũ terreum emolliũtur à calido: in decoctione hæc magis tenuiora fiunt quã in calefactione, præterea in calefactione nõ iam perfectè liquatæ ſunt partes, ſecus in decoctione euenit. Denique à calefactione diſsidet infrigidatio, cum in nullo conueniant niſi in alteratione, quoniam per calefactionem leuior euadit aqua, per infrigidationem diutiùs moratur in hypocundrijs. Sic per omnes horũ modorum differentias ac ſimilitudines accipito naturas & facultates aquarũ: quos modos inuicẽ ſi plures iunxeris, in eodem cõmunicare reperies, vt puta ſuſceptibilem aëris reddunt aquam defluxus, decoctio, calefactio: ſplendidiores fiũt à decoctione, reſidentia, & percolatione: pariter ad reliqua mentẽ adhibeas, nã per decoctionem, reſidentiã, & calefactionem, euadũt aquæ leuiores: tenuitatẽ verò in aquis excitãt calefactio, reſidentia, & excolatio : decoctio aũt pcolatio, reſidẽtia & calefactio p hos vnã modos omnes erit omnib aqs aqua pene-

Modorum calefactionis, & infrigidationis diſsidium.

Per quos modos aqua præparata erit præſtãtior.

trabilior cæteris paribus: residentia, percolatio, decoctio, & infrigidatio gratissimam gustui aptant aquam. Quæ quidem efficiant aquæ, dulces, tenues, puræ, splendidæ, & leues, partim per hæc eadem capita sumito, nec non per dicta superius sæpè sæpius, partim in proximo vltimo libro exarabuntur.

SVMMA CAP. XXIII.

1 *Differunt & consentiunt per hos sex modos aquæ præparatæ, vel in qualitatibus, vel in qualitatibus in substantia.*

2 *Omnes modi sex conueniunt, quod aquam alterent.*

3 *Alteram faciunt vel solùm in qualitatibus, vel in qualitatibus in substantia.*

Epilogus in libro quarto dictorum, in Tabularum speciem digestus.

Tab.14. AQuarum præparatio est depuratio illarum substantię, vt iuuent attractiuã retentiuã, digestiuã, & expulsiuã: depurantur per sex modos. Per defluxum, à quo fætidæ & putres putredinẽ deponũt. viscidę & glutinosę detergũtur, crudę ac dure aliquã maturationẽ assequũtur: vide Ta. 15. Per

15. Per residentiã, vt fiant splẽdidissimæ, ac tenuissimæ. Tab. 16. Per percolationem vt crassius deponant percolando tenuius, & qualitatum expertes fiant sub. Tab. 17. Per decoctionem liquantur & dulcescunt, vt in Tab. 18. Per infrigidationem, vt densentur & crudescant, in stomacho longiorem moram trahentes, vt per Tab. 20. Per calefactionem, vt emolliantur & magis penetrent leuissimæ, vt in Tab. 21.

Defluxus aquas præparat, siue per eum moueantur aquæ secundum naturam. & fortuito, vt est aquæ deorsum per saltus, differentias easdem habet, quas habent ambę, defluxus species, naturalis, inquam & fortuitus: fortuitus, per quem mouentur aquæ per vnamquamque loci differẽtiam, nisi deorsum, easdem etiam habebit facultatis aquarum differentias, cùm eædem sint harum motionum differentiæ & naturalis defluxus, in quo mouentur aquę per se vel à prohibente locum, si quæ huius defluxus habentur species, eædem erunt cum sequentibus, vel à se, huius motionis species erunt aut simplices, aut compositæ: simplices desumuntur & à specie defluxus, defluunt enim cursu citato pellucidas, leues, tenues, & minus participes qualitatum efficit aquas, quam lentus cur- Tab. 15.

sus:

ſus: obliquo per quem minorem perſpiratum habent, & plurimam luti admixtionem, quam ſi recto curſu mouerentur. & à locorum per quos defluunt diuerſitate vel penes aſpectum quem habent ad ſolem, & poſitum vt in ſecundo libro dictum eſt, vel penes figuram ſi ſit montuoſus locus frigidiores tenuiores & magis ſplendidas continet aquas, quam planus locus at in hoc diuerſſas poſſunt recipere qualitates aquæ, propter varios defluxus: ſi ſit concauus craſsiores & æſtuoſas aquas habet, quas facultates aquæ non obtinent altorum locorum, ſunt ferè eædem cum aquarum facultatibus in locis montuoſis, verum illæ frigidiores ſunt & magis crudæ. Compoſitæ ex his ſimplicibus conſtant pluribus modis, poſſunt enim ſpecies defluxus in aqua omnes vna ſimul coire, quas ex his inuicem aptare poteris defluunt aquæ per altos, concauos, planos, & montuoſos locos latæ motu obliquo, citato, lento verſus orens, medriem, ſeptentionẽ, occidẽs: recto motu in locis omnibus citato & tardo non defluũt quoniam per montana ſemper citato motu mouentur, nõ bonę cenſentur, per plana & in reliquis duabus differentiis vtroq; motu citato lento mouen-

mouentur per quascunque plagas: partim obliquo & partim recto per quem vis positum moueri possunt motu citato lento, citato & lento.

Residentia in aquis est grauioris separatio in infimiorem partem, propterea à residentia aquirunt aquę & puritatem & tenuitatem: eam disponunt aquarum vel agitationes & defluxus, fit vel labentibus aquis vt in imbrium inundationibus cōpetit nō nisi crassissimis residēdis: & post agitationes quiescentibus ipsis, communis est residendis & tenuibus, & crassis. Vel rarefactio seu liquatio, per quem modum, & etiam superiorem residenda resident aut serius, aut cito, ambobus communia sunt dicenda, euenit ratione vel crassæ aquarum substantiæ, in qua tempore longiori residendum descēdit, quam in aqua tenui. Vel eius quod residit, erit aut pars aquæ inficiens quam tangit 'aquam densitate quæ est à terra, ab aëre, & ab vtrisque, seu grauedine propter terreas partes, quæ continuò fiunt aquæ. Aut erit quid aliud aquis mixtū impediens residentiam sui ipsius quia est tenax, viscidum, crassum, vel frigidum. Tab. 16.

Percolationis aquarum tot erunt modi, quot sunt coli species, colū erit vel deferēs Tab. 17

aquam

aquam per ſui partem poſt partem, ita vt percoletur tenuius, filtrum, & lanæ ellychnium, ſpendidiores & tenuiores fiunt aquæ quam ab alio percolationis modo: vel tranſitum præbens aquis per ſuosmet meatus factos, ſeu à natura, vt qui arenarũ ſunt & luti: ſeu ab arte vt in pannislaneis, & in his, quos ſetas dicunt: ſeu à natura cui ars opem tulerit, vt vaſa tranſmittentia veluti reſudando terrea, & cerea.

Tab. 18. Ciſternarum apparatus conſideretur penes ea loca, vel in quę cadunt aquę, dum pluunt, ſint omnibus immunitijs, & qualitatibus vacua, ſicuti omnia alia loca ab aquis tacta eſſe debent: vel per quæ excolantur in ciſternam, repleantur nõ glarea, ſed arena denſa ſubſtantiæ, minutiſsima, multa pinguitudinis experte: vel in quibus morantur dicto modo excolatæ, ſit non ſciſſus in petra, aëri puriſsimo expoſitus, cõſtructus ex lateribus, calce & arena. Aquarum verò ciſternarum ſubſtantia tenuiſsima eſt, leuiſsima, ſplendiſsima, & dulciſsima: Qualitates differunt penes coctionem & excolaturas vt in 3. Tab. dictũ eſt, & penes tempus in quo colliguntur, hyeme frigidiſsimæ ſunt & crudæ, æſtate æſtuoſę, autumno exhalationibus refertę, vere omnium optimæ: facultates deniq; earum

earum conducunt naturæ temperatæ, & quibus ventres duri ſunt, non conducunt biliofis & iuuenibus æſtiuo tempore,his præſertim,quibus coaceruatur bilis in eorum ventribus.

Decoctio aquarum fit à ſole,vel ab igne, per decoctionem à ſole tenue euaporat relicto craſſo,decoquitur igitur ſolum tenue, propterea hęc decoctio eſt aquę tenuium partium rarefactio. Per decoctionem ab igne liquatur craſſum & tenue,ideo omnes aquæ coquendæ ſunt: conſideretur vas, vbi coquntur,terreum ſit,vitriatum,an dū coqūnt, aquæ ſit plenum, aut eius pars mēdia tantum,vel inferior aquam habeat, aquæ tunc vel vruntur,vel non benè liquātur, eius igitur pars quinta vacet aquis, reliquis quatuor expletis: & an operculum habeat, dum ebulliunt, tunc ferè vruntur aquæ, & exiccant potatę,ſi operculum nō habeat non ita præparatus ingreditur aër, ſi partim habeat, & partim non, melior fit liquatio. Conſideretur ignis an ſit intēſus, aquam adurit niſi craſsiſsima fuerit: an ſit remiſſus, nō liquat aquam niſi tenuiſsimā, an ſit mediocris,hoc aquam liquare oportet inter craſsiſsimam & tenuiſsimam. Aquarum per ignem conuenienti nunc poſito modo decoctarum ſubſtātia, ſuperior Tab. 19.

tenuis

tenuis erit dulcis, pellucida & leuis, pars inferior à residentia post decoctionẽ crassa frigida est, non commoda potui: earundem si spectemus facultates, pars minor tertia inferiore parte neruis officit, grauat stomachum, expulsiuam sistit, reliquæ superiores partes bonæ sunt, verum non conueniunt naturaliter humidis quoniam emolliunt, & in destillationibus.

Tab. 20. Infrigidanda aqua erit aut decocta prius, vt intensiorem recipiat frigiditatem, aut non decocta, ambæ vt magis frigefiãt dantur vel in puteum seu alium locum sub terraneum in æstate vt aquam tangant per quam frigefiant, seu non tangant ipsam: vel in aquæ frigidæ scaturiginem: vel in niuem circumponendam vasi aquam continenti, seu inijciedam in ipsam potandam aquam, fit crudissima & densa: vel in aërem nocturnũ, nebulosum, diurnum inter domi parietes, sub dio: vel in vẽtũ, sunt talis constitutionis, qualem diximus venti facultatem in Tab. 3. Frigidæ aquæ potio non conuenit affectis morbo frigido à phlegmate seu melancholia, & æstuoso morbo non concocta materia. Nec conuenit partibus ijs quæ vel secundum naturam algent cerebrum, & quæ oriuntur ab eo nerui panniculi cordæ ossa, li-

ſa, ligamenta, & ſimilem his naturam habentia: vel non algent ſecundum naturam ſed aut imbecilles ſunt quia pauci ſanguinis, ſiue temperaturæ non calidæ & ſi non algeant, ſiue ſanæ non ſunt: aut quamuis non ſint imbecilles, tamen vel non aſſuetæ ſunt frigidæ potioni, vel ſi aſſuetæ tamen retinent adhuc humores craſſos ſeu viſcidos nondum digeſtos, & cibum non concoctum. Denique neque conuenit frigidæ potio temperamento partium vel totius naturali ſecundum æqualitatem imbecilli, & ſecundum naturæ modum ſi ſit ex anni temporibus, temperamento quod humores nanciſcuntur & hyeme, & autumno: Si ſit proprium à natiuitate melancholico, & pituitoſo: ſi ſit acquiſititium propter ętates & ſenibus, & hic proximioribus, propter morbos, propter victus genera, vt otioſè vitam tranſigentibus: nec conueniunt temperamento præter naturam dum excedit, vel frigiditas, vel humiditas, vel vna frigiditas & humiditas. Conuenit frigidæ potus & ſecundum naturam & præter naturam oppoſitis iam iam dictis.

In calefactis aquis inueſtigabim' terminũ cali- Tab. 21.

caliditatis, calefaciendi modum, & facultates earum, quas reperies in Tab. 21. calefiunt etenim, quæ vel imperfectè, quádo iam incipit frigiditas remoueri, tunc potatę mouent nauſeam, ſeu vomitum & nauſeam: vel perfectè, vt caliditas ſit in ſũmo, quam guſtus ſuſtinere ſi nequeat, reijciantur à potu vrentes, ſi poteſt calefaçit potata, diſcutit, & diſſoluit: Niſi fuerit in ſummo caliditas magis & minus fiunt aptæ dicendarum facultatum participes, per appropinquationem vel ad tepiditatem, ſic perfectè calelefactæ ſunt, quando iá iam manifeſta caliditas introducitur, vel ad ſũmam caliditatem, quando ſenſus afficitur. Modi per quos calefiunt aquæ, duo ſunt per ignem vt in Tab. 18. & per ſolem, per hunc modum calefactæ quoniam non liquantur, ſunt ineptę potui, ſiue euaporent ſoli expoſitæ, ſiue non, vaſe ſeu pleno ſeu non: hæ ſingulæ differentiæ diuerſas in aquis facultates promunt.

Tab. 22. Calida aqua potata vires habet nocédi & iuuandi: nocendi carnibus, cerebro, neruis, ſáguini, dũm hęc naturaliter ſe habent, ſiue potetur pauca vel ante cibum, vel poſt cibum tunc peior eſt, præſertim in frequenti vſu: ſiue multa, vel continuo ante cibum, ſeu poſt, vel raró ante cibũ quandoque

doquè consulitur infraponendis, post cibũ in robusto ventriculo nõ laudatur. Iuuandi, calorem naturalẽ restaurat, spiritus mouet, pulmonem iuuat, naturalia in eorum statu conseruat, fundit quæ obstruunt, abstergit in intestinis & ventriculo nocua, loca infrigidata calefacit, flatus discutit, morbis à pituita & melancholia succurrit, epilepsiæ, conuulsionibus, fluxionibus à cerebro, vlceribus serpiginosis, pernionibus, vrinas mouet & menstrua & sudores: verùm si multa & raro quis vtatur ante cibũ prodest, quibus flatus discutiendus est, seu humor, & calefaciendę sunt partes, post cibum indigentibus cibi liquatione & transpiratione, & caliditate in ventriculo, si nõ multa at raro potetur, laudatur ad dicta omnia efficiẽda potius ante cibũ, quã à cibo: si sæpe nõ adeo laudãde est et ante & post cibũ. Modi quos diximus ad aquarũ præparationes si fuerint simplices, olim num. 6. posuimus: si complexi fuerint, vnico tantum complexu erunt numero 14. residẽtia iungẽtur cum calefactione, infrigidatione, decoctione: Defluxus cũ reliquis quinq;: percolatio cũ quatuor, demitur defluxus: Decoctio cũ infrigidatione, calefactione. Si quatuor complexibus erũt num. quinque, decoctio, excolatio, residentia iungẽ- Tab. 23.

tur vel cũ infrigidatione, vel calefactione: Defluxus excolatio & residẽtia cũ reliquis tribus singulatim. Si tribus num. cõstituẽt 14. percolatio & defluxus cũ reliquis quatuor. Percolatio & residẽtia cũ reliquis, dẽpta percolatione: residentia & decoctio cũ infrigidatione, calefactione: decoctio & defluxus cũ ijsdem. Si omnibus modis cõplicentur, in quibus complicari possunt, erunt simul residentia, defluxus, decoctio, excolatio vel cum calefactione, vel cum

Tab. 24. infrigidatione.

Sex modi aquas præparandi inter se discrepant vt in Tab. 25. & conueniunt: singuli sic inuicem conueniunt, Defluxus cũ excolatione minus corruptibiles aquas efficiunt: cum decoctione tenuitatem agunt in crassas partes: cum residentia conueniunt in crassarum partium defluxu: cum calefactione concitant partes crassas & tenues: cum infrigidatione caliditatem continentis impugnant, secundò conuertunt humorem, aërem ad aqueum. Decoctio cum infrigidatione, ambo mulcent gustum: cum calefactione emolliunt & eliquant aquas. Residentia cum decoctione, in descensu crassarum partium: cum excolatione separant crassum à tenui, vnde splendor resultat in aquis; cum infrigi-

frigidatione exprimunt aquarum partes: cum calefactione, communicant in earum leuitate Percolatio cum calefactione, magis humectantem aquam faciunt, sed hoc eæis proprium non est: cum decoctione, eijciunt crassas partes: cum infrigidatione, conueniunt in his in quibus conueniunt infrigidatio & residentia. Sic inter se singulorum conuenientia sit absoluta. Plurium autem sic absoluatur, defluxus, infrigidatio, & decoctio aquam aëris susceptibilem reddunt: Decoctio, residentia, & excolatio splendidissimas aquas efficiunt: Residentia, calefactio, & decoctio, leuitatem in aquis efferunt: percolatio, residentia, & calefactio, tenuitatem in aquis excitant: calefactio, defluxus, & residentia, & attenuant aquas & communicant in crassarum partium agitatione: Residentia, infrigidatio, excolatio, & decoctio, appetitiuá eliciendo gustui gratissimam reddunt aquam. Sic omnes inter se conueniunt, excolatio, defluxus, residentia, decoctio, vt aquas reddant tenuissimas, dulcissimas, leuissimas, & splendidissimas: quid in eis calefactio & infrigidatio immutet, ex sequentibus percipies. Omnes cõcurrunt vt aquá alterét.

Discrepant inuicẽ modi, per quos præ- Tab. 25.

parantur aquæ his diſsidijs. Reſidentia à decoctione, hæc per reſidentiam ſeparat craſſum à tenui, reſidentia per rarefactionem à decoctione, aliæ ſpecies reſidentiæ non ſeparant per aquarum liquationem: à percolatione, huius proprium eſt percolare tenue relicto craſſo, reſidentiæ verò deponere craſſum relicto tenui: à calefactione, nam aqua calida magis penetrat ratione caliditatis, quæ reſedit ratione tenuitatis: à frigefactione, per quam denſantur tenuiores partes aquæ, per reſidentiam craſsiores. Diſcrepat decoctio à calefactione, in aqua decocta reſidentia iam facta eſt, in calida non: ab infrigidatione, hæc denſat, decoctio liquat. Defluxus à calefactione & infrigidatione, hi liquant, defluxus terit: ab excolatione & reſidentia, hi aquas reddunt à craſſo ſaporatas, defluxus commixtas cum craſſo: ab infrigidatione, coarctat hæc aquæ partes, perſpirabiles eas reddit defluxus, ſecūdò fluunt partes in defluxu, adhærent infrigiditatæ. Diſcrepat excolatio à decoctione in hac reſidit craſſum per liquationem, in illa non per attenuætas partes: à calefactione in hac miſcentur craſſa & tenuia, in excolatione ſeparantur: ab infrigidatione ſeparantur partes per excolationē, vt tenuiores &

res & splendidiores fiant, & leues, per infrigidationem moram contrahunt in stomacho. Deniq; differt calefactio ab infrigidatione, cum ab aqua calida dissoluantur, laxenturq; partes, ab aqua frigida contrahantur.

Finis quarti libri.

LIBER QVINTVS.

DE AQVARVM VNIVERSIM COGNITIONE.

CAPVT I.

Quid inquirendum in hoc libro quinto, & inquisitionis necessitas.

Diuisa est aqua omnis in præparatam, & non præparatam ab arte: harum duarum partiũ species absolutæ sunt, earumq̃ue potestates: verùm ab aliqua speciali qualitate sortientes effectus, per quos à cibis & potu remouentur, qualis aqua est vnius fluminis Ægypti, in defluuium capillorum In lib. pr. cap. 2.

pellit potantes eam, & illam circa Susam potantes dentes amittunt, & aliarum huiusmodi facultatum aquæ, quæ diuersi sunt generis, ab incolis eorundem locorum perquirantur. Nobis earum aquarum cognitionem adipisci fuit institutum, quibus homo vescitur pro cibo & potu: quòd si aliqua qualitate operãtes à cibis nõ remoueantur, per eandem, qualitatem cibo potuique nõ inseruiunt, vt Clitumnus fluuius pecudum candore lanas inficiens, Melas nigredinę, xanthus calore ruffo. Nunc animũ referendo ad aquarum vniuersim contemplationem, quod circa in-
In 1.cap.l.1. quirenda propositum erat in principio, ne cõmunes proprietates & paßiones aquarũ in generali & speciatim propriæ nos laterẽt in re medica, operę pretiũ duxi in hunc postremũ librum earũ differre determinationẽ: nõ solũ, inquam, quę in hominis naturam inferãt aquæ, & patiantur ab ea, sed etiam aquę quibus in proprię sint, potu, & quibus nõ, & vniuersim aquas inter se cõparando, earũ substantiæ & facultates deducentur nõ à causis, velut hucusque factũ est, sectando componentia species, at à patentibus latißimè nobis. Adoriamur igitur primũ quæ vicißim perpetiũtur & natura hominis ab aqua, & aqua ab hominis natura,

tura, hoc principalissimũ est in inquisitionibus aquarum, ab hoc enim primò, vt à principio, facultates emanant omnes aliæ, si quæ etiam relinquantur: vt enim natura se habet, ita suis fungitur functionibus, secundum oblata, quibus fruitur. Offertur aquarum plurimũ in edulijs ac potu: propterea magnam partem eas conferre dictum est cum Hip. ad sanitatem.

SVMMA CAP. I.

1 *Maxima pars oblatorum naturæ aqua est.*

2 *Non tantum facultates specierum aquarum, sed etiam in vniuersali erunt determinandæ.*

3 *In quibus primò inuestigabitur quid aqua in naturam, & quid in aquam natura inferant.*

4 *Secundò quibus aquæ cõueniant, & quibus nõ.*

5 *Tertiò facultates aquarum in vniuersali deducentur ex his, quæ insunt vniuersaliter aquis.*

6 *Facultates aquarum perpendentur, quæ inseruiunt in cibis & potu.*

CAPVT. II.

Aqua quid moliatur in hominem & quibus medijs.

Comesta ac epota agere non nisi triplici actione, aut ea quæ prouenit à qualitatib', aut à materia, aut à tota Hip. in 2. de Dieta, loquens de vino.

Cap. 15. do. 2. fen. 2. can pr.

Qualis sit aquarum operatio in naturã.

substantia, fassum est ab Auic. vt eius verbis vtar: actio, quæ ab aqua est in naturam cum non à materia sit, nec à tota substantia, à materia enim operantur ingesta formam recipientia partium corporis, erit aquarum operatio in naturam à qualitatibus: omnia hæc agentia nõ erunt corpori alimentum, quæ sint, non singulis hic est locus, & à qualitate tantum agentibus: Inter quæ aquam adnumerari ex dictis ab Hippoc. quàm breuibus in lib. de cor. coniectura non erit difficilis, dum cordi non vult aquam esse alimentum, sed partim forâs ab eo procelli in pericardiũ, seu cordis culeum dicas, partim cum aëre, in pulmonẽ intelligas, aliasque partes, hæc eadem decernendo. Ventus, & aqua cruda, alimenta non sunt, sed magis cognatæ affectionis castigatio & medela. In his Hip. verbis aquarum energiam, & quid nõ possint explicãtibus, primo perquiratur quid intelligat per crudum in aqua, si concoqui nequeat: secundo an aqua sit alimentum & nutriat: tertio quid ipse velit per cognatam affectionem: denique quomodo aqua sit castigatio, & quomodo medela illius cognatæ affectionis. Hæc apud Dogmaticos, quos meritò Rationales dicũt, præcipua animaduersione fore digna censentur,

Aquarum poteſtas in hominem.

Qualis sit cognitio rationaliũ medicorũ.

censentur, tum quia maxima exiſtentia apud naturam, cui rationem ipſi præbent, neceſſaria ſunt cuique naturalium: tum quia in vſum nobis iugem veniunt anni quolibet tempore, ac ætate qualibet.

SVMMA CAPIT. II.

1 *Quæ agunt in corpus aut à qualitatibus agunt, aut per materiam, aut à tota ſubſtantia.*

2 *Aqua agit per qualitates, propterea non eſt alimentum.*

3 *Aqua eſt caſtigatio & medela cognatæ affectionis.*

4 *Proponitur primò indagandum an aqua concoquatur: 2. an nutriat. 3. quid ſit affectio cognata quam aqua delet: 4. quam medelam aqua præbeat cognatæ affectioni.*

CAPVT III.

Aqua an queat concoqui à naturali calido.

PRauorum humorum dum conctionẽ interpretatur Hip. in lib. de vet. med. permiſtionem eſſe vult, mutuamque temperaturam concoquentis & concocti, ſi proba ſit talis permixtio, proba erit cõcoctio, & mutua temperatura: quæ non Cõcoctio quid.

talem permixtionem ac temperaturam ſuſcipiunt, hoc eſt, quæ humida ingeſta proprium naturalem calorem non obtinent, non cocta, ſed cruda dicatur, dummodò permixtionem, ac illius caloris temperiem ſuſcipiendi vim habeant. Apta ſunt eam ſuſcipere ex humido ſiccoque conſtantia, talia ſunt propria materia vnicuique ſpeciei digeſtionis, ſi humidum ſicco commixtum ſit proprium ſubiectū concoctionis, erit quoque digeſtionis: quamuis Ariſt. concoctionem digeſtionem dixerit, tamen concocta digeruntur, ac digeſta nutriunt, digeſtio attractio eſt, ſeu diſtributio & hanc græci anadoſim dicunt, quam ex ventriculo in ietur, & ex hoc in totum corpus diſtribuitur alimentum cōcoctum, propterea proprium ſubiectum quod digeritur non erit humiditas & ſiccitas, cum digerantur ſubiecta humiditati ac ſiccitati: qualitates alterantur, vt ſimiles fiant, quoniam aduerſantur ante concoctionem & digerenti, & concoquenti: ſubiectum vero illarum qualitatum recipiendis qualitatibus, non aduerſatur, nec alteri ſubiecto, in quod fit tranſitus, per ſubiectorum ſimilitudinem fit attractio: ſubiecta igitur cōcoquendo, naturalis calor agit in humida & ſicca

Apta concoqui.

Differētia coctionis & digeſtionis.

Gal. cap. 2. lib. 3 de ſymp. ca.

Quę digerantur.

ſicca, ſunt etiam ſubiectum digerentis, ſed non proprium, quoniam ſiunt materia per concoctionem, in quam digeſtio dirigitur. Sicuti fructus omnes tunc maturi dicũtur à proprio calido, adiuto à calore cõtinẽtis, hoc in eis eſt concoctio, quando perfectũ eſt ſemen, quando ſcilicet apti ſunt ad ſimilium generationem, & acerbi dicuntur, quod in eis eſt cruditas, quando nondum dictam concoctionem ſunt adepti, ſic ex cibis & potu ſicca & humida dicantur in nobis concocta, quando id efficiunt, vt fiant ſanguis, caro, vel quid ſimile, in non adeptis hanc perfectionem dicitur cruditas ineſſe. Aquæ nunquam aſſequi potenti hanc perfectionem, vt quid ex ea decocta fiat, non attribuitur concoctionis deſcriptio, quam aſsignauit Hipp. proportio ſcilicet, ac mutua temperatura cõcoquentis & cõcocti, frigidi ſcilicet à calido, & ſicci ab humido temperatorũ, propter quam temperiem fungitur vegetatiua ſuis functionibus. Hinc non videtur ineſſe aquis naturalis potentia, vt concoquantur. Quæ concoquntur omnia ab innato calido aliquas dimittunt, & alias qualitates acquirunt, quantumuis aqua decoquatur, ſi tantummodo ſit aqua nunquam ſinit eſſe frigida & humida, quia ſiccum non datur in aqua reliquis per-

Terminus concoctionis ac digeſtionis.

An aquã cõcoquatur.

Prima ratio negatiuæ partis.

mixtum, vt ex rarefactione aquarum fiat quid diuersum ab aquis, vaporum esse aquæ est esse, ex quibus vaporibus vel aër, vel denuò fiunt aquæ, neç datur calidum, quod aquæ adhæreat secundum naturam.
Secunda. Neque igitur proportio dabitur inter hác & innatum homini propriumque calidũ, vt moueatur super eam ad aliquid ex ea nuper educendum, carnem inquam, & reliquas similares partes: nec ipsam naturale phlegma, cum ad crassitiem non redigantur decoctæ, nec desinant esse aquę.
Obiectio & eius solutio. Et si permutentur, vt euadant salsuginosæ inter serosos humores, non adipiscuntur decoctionem, vt digerantur in alimentum, id concoctionem intelligo, talem saporem recipiunt ab humoribus, quemadmodum à fodinis aquæ per eas transgredientes resipiunt qualitates illarum: veluti aquæ illæ fodinas recipiunt, cum fodinæ non sint, ita & aquæ, si humores resipiant, quibus cum trasmeant per meatus corporis, non propterea erunt illorum humorum aliquis. Si igitur permutentur non propterea concoquũtur, & quamuis resoluantur non idcirco digeruntur. Quæ
Tertia. funduntur singula igni apposita non decoquũtur, at potius depurantur, aquam igne fundi ex suprapositis patuit, nisi huic depura-

purationi decoctio velis esse nomen, id etiam coqui decoctum appellitant, quod per ignem esui iam fit aptum. Ex his igitur denominationibus non congruit aquis decoctio, siue sit à natura decoctio, siue ab igne: à natura, siue fiat secundum Hip. ab innato calido, siue, secundum Erasistratũ ab attritione, siue à putrefactione, secundum Empedoclem & Plistonicum Praxagorę discipulum, non enim similis fieri quit calori naturali, non atteri potest, quia omnium humidissima, nec per putredinem quid resoluitur ab ea, vt supradicta fiant: ab igne non nisi liquatur & vritur. Opiniones aliquorum circa decoctionem.

SVMMA CAP. III.

1 *Non coquitur aqua, quia non suscipit mutuam temperaturam cum concoquente.*

2 *Quæ coquũtur omnia constant ex humido & sicco, ex sicco aqua non est.*

3 *Attractio & concoctio fit propter similitudinem subiectorum concoquentis, & concoquendi.*

4 *Finis in concoctione & digestione est productio similium concoquenti.*

5 *Aqua non est susceptibilis aliarum à suis qualitatum propterea non concoquitur.*

6 *Aqua ita alteratur inter humores, vt in fodinis.*

7 Deco-

7 *Decoctionum alia est à natura, alia ab igne, ab vtrisque non decoquitur aqua.*

CAPVT IIII.

Cur dicatur aqua decocta etiam ab Hippocrate, si non coquatur.

SI non coquatur aqua cur eam crudã & 6. Epid. sec. 3. & pluribus in locis decoctam dixit Hip. Modum pluuiæ generationis describendo, in lib. de ae. aq. & loc. decoqui aquam inquit Hipp. à sole dũ tenuissimũ aquæ relictũ à crasso, & permixtum ad aërem vritur & coquitur, id est calescit, & magis rarefit : rarefactionẽ ibi videtur Hip. aquæ decoctionem protulisse, aliud à sole in aëre aqua non patitur. Quòd si rarefactio decoctio dicatur, cur nõ etiam liquatio, si etiam partium à calido attenuatio sit decoctio in lib. de vet. med. ? hanc decoctionem certum fiet non esse ad nutritionem, sicuti quæ supradicto modo coquuntur: hac differenria tantum multas difficultates occludi puto : eorum scilicet, quę ab innato calore rarefiũt, seu nomines attenuationem, seu decoctionem, alia coquuntur ad compositorum nutritionem, alia non ad nutritionem ; nã quemadmodũ nostri partium aliæ actionem edũt 3. de loc. aff

loc.aff.3. aliæ præstant vsum sic concoquẽdorum, alia nutriunt, alia nutrioni præsidium fuerunt: quem vsum præstet aqua decocta, si non nutriat, in sequentibus seorsum apponetur. Præterea si quis instaret ex Hip. dum asserit ventus & aqua cruda alimentum non sunt, inferendo decoctam aquam alimentum esse: dicas primo dixisse Hipp. aquam crudam vel respectu aliarum humiditatum, quæ aliquam vel omnem aquirunt maturationem, vt in concoctione similia fiant concoquenti: vel secundo non ad earum aquarum differentiam, quæ ignem sunt expertæ, sed naturale calidum, ad eius inquam aquæ differentiam, quæ pars est compositi, cum igne formans animal, hæc alit ignem omniaque simplicia corpora, ex quibus homo est, illæ vtræque non sunt alimentum cõpositorum crudæ, & ab igne decoctionẽ passæ: vel tertio & vltimò potest dixisse Hipp.: aquam crudam, vt humores exciperet & sanguinem, quem & illos aquã dicere solebat etiam in libro de corde & per cruditatis differentiam, hos ab aqua seiunxisse potest.

SVMMA CAP. IIII.

1 *Decoctionũ à natura alia est ad nutritionẽ, alia nõ*

2 *Aqua*

2 *Aqua coquitur à natura non ad nutritionem compositorum, neque partium simila- rium.*

3 *Aqua quæ est pars compositi alit ignem.*

4 *Per crudum in aqua tria potest intellexisse Hippocrates.*

CAPVT V.

Quæ Aqua nutriat ignem, & Aqua ad quorum non sit nutritionem, & qua de causa.

Si ex aqua fit aer cur non nutrit etiam composita?

DEcocta à calido naturali & si non sint ad nutritionem compositorũ, vertitur nunc in dubium, an posint ad nutritionem simplicium præparari: an autem ad euacuati repletionem tendat huiusmodi præparatio, an ad auctionem tantum, an ad vtrumque, non est horum hic locus: Nutritio sicuti & generatio cũ ab eodemmet calido peragatur, & differant, quia nutrimentum essentia est in parte, generatio verò in toto, patebit etiam in vniuersaliori physica elementorum eorũ inuicem alimentum esse, cur si aqua ad nutritionem sit simplicium non nutriat quoque composita, cum nihil sit compositum nisi ex iisdem simplicibus aggeratum? modum hæc simplicia cum requisierint

ſierint vt in vnitatem venirent, ita & alium modum optant, vt ex iiſdem ſimplicibus nutriantur in vnitatem mixtis, & ſicuti nutriẽdæ partes inter ſe & cũ ſimplicibus illis componentibus eædem ſunt & neutræ, ita ex eo nutriri, par eſt, quod idem ſit & neutrum. In ſemine inſunt ignis & aqua, à ſimilibus in ſanguine exiſtentibus continuò nutrita & aucta, ſemen etenim eſt à ſanguine, & ſeparatur ab eo, illa proportio, quæ eſt inter ſemen & ſanguinem talis eſt, vt ex his iunctis augeatur vnumquodque ſecundum ſuam cuiuſque ſpeciem: quæ proportio ſemper eadem cum ſit, continuò ſanguis in ſemen agit, ſemenque in ſanguinem, ita vt ex ſanguine neceſſariò ſemen fiat, & ex ſemine fiant cuncta concreta ex ſanguine. Quæ igitur in ſanguine aqua eſt, aquæ qualitates habens, pars ſanguinis & hominis cum ſemine ſecernitur in alimentum ignis, aliâs ignis vnde alimentũ ſibi compararet? Propterea aqua hæc ſumma maturatione elaborata in compoſito, quàmplurimum differt ab aqua, qua quotidie fruimur cruda & decocta: Compacta illa eſt, quod ſi ſterilis fiat, eſt aqua diffluens, non etiam eadem cum aqua cruda, cum ignem hæc non teneat per ſuas quaſuis partes: &

In ſpermatean ſit aqua nutriens ignem.

Conſenſus ſeminis & ſanguinis.

ſi vtraque caleſcat in vaporem (niſi ex ea fieret vapor & aër, non vtique ignem nutrire poſſet) & vratur in terram, non tamen ijſdem modis : hinc horum ſimplicium nutritionem, eandem non cenſeas cum nutritione compoſitorum. Verùm ſi nutritio eſſet, qualem Aſclepiades Bithinus opinatus eſt, crudam aquam concoqui, digeri apud naturam, & nutrire certùm eſſet, poſuit hic Dogmaticus, nihil concoqui ab innato calore, ſed crudam materiam in omne corpus apponi, ratione cruditatis non ſolùm digeri, ſed etiam nutrire omnium maxime deberet aqua, ſi imbutæ particulæ magis benè concoctis meliorem nutricationem recipiunt, quô crudiora erunt alentia per Aſclepiadem, perfectior erit alitio, quid apud naturam crudius aqua? cum non recipiatur huius ſententia, & aqua ſit inepta coctioni, quæ in nutritionem tranſeat, erit etiam inepta nutritioni: quod horum vni, itidem & alteri. In ſupradictis rationes, cur aquæ non coquantur, nec digerantur, ſunt appoſitæ : hic autem cur non nutriant, percipientur. Nutriens id ſit, quod eſt ſanguini generando acommodatum, vt inquam ex eo ſanguis fiat, hoc etenim replet vacuum. Sic nutrientia prius fore cõfecta

Nutritio fit ex non cõcoctis ex Aſclepiade

An aqua ſit ad nutritionem.

fecta ab innato calido necesse est, hic semper vnus, & omniũ naturaliũ causa instrumentalis (nõ sunt etenim eius operationes determinatæ ad vnũ finẽ, propterea dirigitur ab actiua virtute, cõcoctrix & dirigens facultas mouẽt hoc calidũ) conficit quicquid naturale promitur ad sui esse. At non quęcunq; conficiuntur à calido innato etiá digesta diriguntur ad nutritionẽ, nec omne nutrit, quod repleat quouis modo vacuũ, sed quæ ab eodẽ calido perfecta nutriens facultas apponit, vt replẽdo vacuũ deperditũ instauret: cõcoquit calidũ, attenuat, incrassat quodcũq; potest, mutatur nutriẽs ab hoc calido, dũ fit chylus & sanguis, nutritiua, mutatũ nutriens, & assimilatũ, alendo, dum per sanguinẽ in humorẽ pertransit, qui affigitur nutriendæ particulæ, agglutinationẽ dicunt aliqui, cõtinuò apponit, non nisi vel ad corporis augumentum & esse vsque ad quartum & quintum annorum septenarium, vel ad esse tantùm in senibus, vel ad augumentum esse, & robur in ætate inter has media. Dum rarefit aqua resoluitur, in Halitum vertitur, & ignitur, & quò magis decoquitur, eò tali nutritioni fit minus commoda, propterea nec sic affigi nec mutari valet, nec elementorum aliud, nisi se inuicem cõpo-

Ad quot fit nutrimentum.

nant vt fiant alterum : Vnde si constet aqua ex partibus etiam aëris, & terreis vt procellosa cum tonitruo, & similes, quia non facta sunt alterum, non eam compositionem in illa tenent elementa, vt producant quid simile, manentibus ipsis, alio modo producta per resolutionem producuntur. Nec omnia sic composita, vt facta sint alterum, erunt in potentia sanguis naturæ hominis, cum alia alijs præstent & alendo & interimendo. Aqua igitur omnis, etiam optima, qua non detur alia simplicior, impossibile est vt nutriat, vt etiam Hippocrates, Crisippus, Erasistratus, Galenus, & Auicenna credidêre. Caponum aliarumque carnium iura & iuscula omnia hoc modo nutriunt ex aqua constantia, substantia illa, ex carne in aquarũ liquatione liquata, infigitur membris, dum aqua ab innato calido resoluta, fit aër; tunc eius pars per venas, pulmonem, & tracheam arteriam expurgatur, & pars per insensibilem transpirationem. Cum non nutriat aqua, inquirendum iam restat circa primum propositum in primo capite huius libri quinti, quem vsum in naturam agendo præstet non solùm nutrienti cibo, sed & partibus omnibus similaribus & instrumentalibus.

Hip. in l. de corde. Gal. in l. de boni. aq. Aui. cap. 16. doc. 2. fē. 2 cā. pr.

Iura per quæ nutriant, & ex aquis à nutritione quid fiat.

SVMMA CAP. V.

1 *Nutrientia antequam nutriant, conficiuntur ab innato calido similia nutriendæ parti.*

2 *Nutrientia sunt, quæ sunt accommodata generando sanguini.*

3 *Calidum innatum vna tantummodo est instrumentalis causa omnium naturalium.*

4 *Apponitur nutrientia vel ad augumentum & esse, vel ad esse, vel ad auctionẽ esse et robur.*

5 *Aqua non potest fieri similis nutriendæ particulæ, nec ad augumentum valet & esse.*

6 *Aquarum ex alia formatur animal, alia est, qua vtimur in cibis & potu.*

7 *Composita & componentia eadem sunt & neutra.*

8 *Proportio, quæ est inter semen & sanguinem, est causa actionis fætus.*

9 *Calidũ coquens est instrumentum, Agens verò virtus.*

CAPVT VI.

Affectiones cognatæ, quas delet aqua, quid sint.

DVo circa aquarum effectus proposita sunt superius, quid non agant in corpus, quod iam est explicitum, & quid efficiant, quod nunc explicãdum relinquitur. Si non nutriant, cognatæ affe-

Morbi cō-
geniti &
cognati
qui.

ctionis castigatio & medela sunt ventus & aqua cruda. Congenitos morbos dixit etiam cognatos Hip. in lib. dessum. Morbos diuidendo, in cognatos, endemos, qui publici vernaculi, patrij perpetuò tenent populum quempiam, ex corpore ortos, ex victus ratione, ex constitutione temperiei & à temporibus. Hanc Hippoc. diuisionem ita fore intelligendam censeo, vt constitutio temperiei non referatur ad victus rarionem, neque ad morbos ex corpore, quoniam cibus & potus, & si morbi causa fiant, quia corpus ac temperiei constitutionem alterant seu partis, seu totius, non propterea hos intelligit Hippoc. nam ex corpore morbos, vulnera, ex temperiei constitutione incalescentia nominauit, & infrigidantia pr. de morb. & de affec. recensendo morborum causas. Cęterū huic Hip. diuisioni traditæ per morborum causas eædem cunctæ procatarticæ aptari possunt: aliter non different hi morborum modi, à morbis cōgenitis, id est, vnà communiterque natis, cum affectis partibus in formatione fætus in vtero: partes, dū congenerātur ex semine, si afficiantur ad morbi consistentiam, ille morbus cognatus erit, alter morbus nō datūr ab hoc cōgenitus & cognatus, Huic mederi, eundemque

castigari

castigari ab aqua, adeò impossibile est, vt probationis nõ egeat, quáuis plurium generum, multarumque specierũ esse valeat, eorũ tamen nemini præsidium affert. Non igitur morbis aqua medebitur cognatis, nec erit præter Hipp. sententiam, affectionis etenim cognatæ, nõ cognati morbi volentis aquã esse medelã & castigationem. Affectiones græci dicunt pathemata, quæ per Gal. cap. 3. lib. pr. de loc. aff. præuij motus sunt ad morbum, hanc interpretationem eius verbis tribuo, quádo inquit, partes affici, dum sustinẽt motum præter naturam, ægrotare autem, cũ habent permanẽtes dispositiones præter naturã, quibus inductis cessat pathos, motus efficiẽtis præter naturã causæ ad morbũ: quomodo sit præter naturã hic motus, non est hic huius locus, sed apprimè declarabitur in libro, quẽ inscripsi, quid sit, quod hominẽ lædat. Plato, quicquid est affici voluit, etiã visum ab obiecto, & sensus reliquos pathema pati: calor insitus in operibus, quæ perficit, etiam patitur ab eo, quod perficitur: quod apud Græcos est pathos, latini appellant affectionem: quamuis morbus & sanitas dicantur affectus, tamen est permanens vterque, pathos autem nõ permanens est affectio. Pathema hoc intellexit Hip. præ-

Affectio cognata quid sit.

uios inquam motus ad morbum, vel eum inducant, vel non, & affectionem, quam vnumquodque naturalium aptum est pati: permanente iam facto pathemate, non amplius talis cognatus affectus persistet, incalescere nimium, nimiumque exiccari naturalibus congenitum est, & cognatũ, nisi lædantur actiones. Cognatæ sunt hæ affectiones, quoniam ab elementis sibi ipsis cohærentibus ad formationem fætus producũtur, quibus in posterum carere non possunt sic permixta, vsquedũm dissoluantur. Affectiones igitur emendat aqua, quæ cognatæ, natæque sunt cũ partibus, iã pathos & pathema sustinentibus. Idem respectu diuersorum actionem edet, & patietur affectionem, si nimiũ dum patitur, afficiatur agens, vel passum patiatur nimium, dum afficitur ab agente: vt chylus dum nimium à feruido exiccatur sanguine, huic affectioni cognatæ agentis aqua succurrit, remouendo naturalium functionum impedimenta: Hinc in lib. de diffin. med. Gal. hoc impedimentum profert affectum. Agens dum iam patitur, nisi impediatur in opere naturalis actionis, cognatam patietur affectionem, quam sustinere valebunt contenta continentia & spiritus. Cor non tantùm cognatam habet calidi-

Differẽtia inter affectionem & morbum.

caliditatem, ſed etiam ſiccitatem, & reliquas qualitates, ex quibus à ſui ortu conſtat vſque ad interitum, ſicuti aliæ partes omnes: aliâs fruſtra reciperetur aqua in pericardio, niſi eſſet medela & caſtigatio cordi inhærentium qualitatum, quæ aliquo modo excedant ab eorum gradu & ordine. Bilis humectatur ab aqua, ſanguis frigeſcit ab eadem paululum à tamparatura decedentes. Affectiones igitur cognatæ ſint partium paſsiones ab exceſſu qualitatum omnium, non tantum primarum, ſed & reliquarum, quas aqua propulſare poteſt.

SVMMA CAPIT. VI.

1 *Quidquid eſt, cognatas affectiones facillimè ſuſcipere poteſt, ſi eas actu non obtineat.*

2 *Affectio aut permanens eſt ſanitas, vel morbus: aut non eſt permanens, in hunc affectum inijciantur cognatæ affectiones.*

3 *ognata affectio eſt omnis paſſio, & præuia diſpoſitio ad morbum, ſiue inferatur, ſiue non, cuiſcunque integrantis corpus humanum.*

4 *Hæc præuia diſpoſitio fit per partiũ vel totius qualitates, parũ excedentes à naturali ſtatu.*

5 *Morbi omnes referuntur vel ad cognatos, Endemos, ex corpore ortos, ex victus ra-*

tione, ex constitutione temperiei, vel ortos à temporibus.

CAPVT. VII.

Quibus modis medeatur aqua, & castiget cognatas affectiones.

QVam castigationem & medelam, cognatis affectionibus, quas habet homo, impartiatur aqua, reliquũ est declarandum in ordine quarto propo- positum: declarabitur non nisi ex effectibus aquarum. Quod infertur ab aqua, illud idem castigatio est & medela, cuius autem, ex eodẽ, quod infertur, elucescet: contraria cõtrariorum sunt medela & castigatio Aqua quod inferre non potest, alteri non erit nocumẽto, nec vtilitati. Vsque huc per aquarum effectuũ venationẽ, in hoc tractatu quinto, quid aqua à natura perferat vsquequaque explorauimus: at non equidem adhuc constat, quid natura perpetiatur ab aqua, innumerum enim est ex naturarum diuersitate, omnium capax est aqua. Cum effectus aquarum ad hominem relatos numerauerit tres tantũmodo Hip. in lib. de liq. vsu, madefacere, refrigerare, & calefacere, aliter vult esse nemini iuuamento, vel nocumẽto epotá: loqui-

In ca 2. lib. huius.

Tres aquarum sunt effectus in hominem.

loquitur de potabili aqua, castigabit & medebitur contrariis affectionibus, non nisi vel infrigidando, vel humectando, vel calefaciendo. Frigidarum & calidarum aquarum effectus, iam olim positi, non vt medela sunt contrariæ affectionis, sed vt quibus habitibus detrimento essent, quibusue vtilitati, & affectui naturali ex instituto declararetur, & præter naturam: medela ambobus congruens obsistit affectioni cõtrariç, vtilitas non tantũ cõuenit affectioni cõtrariç, sed quoque humoribus & partibus affectum non patientibus, qui sit præter naturam. Castigationẽ & medelam si in nihilo differre putemus, illud & expositiue ponatur. Si autem sit aqua castigatio & medela respectu diuersorum, castigatio erit iam exuberantis qualitatis, puta aqua frigida castigatio sitis ab eduliorum caliditate, vel à multo epoto vino: medela autẽ productorũ ab his qualitatibus, ita vt qualitates, quas castigat aqua, sint in cibis & potu, naturæ munus impedientibus, emẽdationẽ de notet castigatio, cibum humectat aqua, eumque liquat in stomacho & intestinis, vt distributioni incumbat, sicuti fæces egestioni, in venas, in viscera, in carnes cum eo penetrat aqua, non alio modo, quo per

Castigatio & medela si differant, in quibus differant.

Quid agat in cibum.

per alueum cum luto, aqua non fit lutum, at liquat, atterit lutum & apponit. Etiam si fieret chylus absque aqua, esset non commodus diffluxioni, sed crassus per minutissimas venas vreretur in amplam obstructionem: illam igitur in cibis caliditatem & siccitatem emendat aqua, hanc crassitiem delet medendo. Non propriè nominabitur medela, dum qualitates totæ diffunduntur in totis, ad alicuius productionem, vel per generationem, vel per nutritionem, cum potius se inuicem castigando refrangantur, ad conseruationem perinde producti medelæ sunt inuicem exuberantium qualitates: non primis tantũ inter se, sed etiam ortis exprimis, medentur aquæ, non solum, inquam, indigentibus frigiditate, humiditate, vel caliditate fit obuiam potabilis aqua, sed quoque reliquis qualitatibus, quas inducere apta sũt siccitas, caliditas & frigus. Lenit aspera exiccata, abluit, fluxui aptat & perspiratui, & densa à frigiditate, & calida acria, quales sunt fuliginosi vapores, caliditatem extinguit omnium frigidissima, inest aquæ in summo frigiditas, & æstus in corpore toto, corde, visceribus, & spiritibus, nisi ad contrarium vergat, corrumpatur nimirum à bile, exiccatis particulis quàm primum

Quid agat in primas & alias qualitates.

primum præstat auxilium, quale dixit Hip. in princ. 4. lib. de rat. vic. in ac. Venę æstiuo tempore resiccatæ, illam ibi ardẽtem febrem curat tanta aquæ, seu aquosę mulsæ potione, quantam voluerit æger, hoc vnum in aqua est præcipuum, vt πλημμυρίδαν quamdam faciat, idest abundantiam cuiuspiam humidi, vt sitim & siccitates tollat, non tamẽ humectat, vt alat, in quo sensu aquã nõ humectare solidas partes aiebat Gal. 14. com. lib. 4. aph. aqueo enim rore nunquam non irrigant venę, quæ omnia sunt in corpore, vt quæ in eo superant qualitates præter naturæ modũ, castiget, & medeatur, siuæ sint in partibus, siue in ingestis pro cibo & potu, vt fiant sanguis, & madefaciendo, & etiam calefaciendo, infrigidata enim calefacit, at hoc ei est per accidens, in elixatione carnẽ se tangentẽ calefacit aqua, multa alia operatur aqua per accidens, non sui inquam ratione, sed eorum, quæ suscepit. Per accidens igitur, & per se, medela est & castigatio aqua cruda cognatæ affectionis, madefaciendo, infrigidando, & calefaciẽdo. Ipsa autem patitur à natura rarefactionem, liquationem & resolutionem.

Tex 5.

Proprius aquarum effectus

SVMMA CAP. VII.

1 *Aqua per se & per accidens medetur & castigat cognatas affectiones.*

2 *Castigat proprie eas qualitates, quæ sunt in ingestis edulijs.*

3 *Medetur autem existentibus in partibus & humoribus.*

4 *Omnibus medetur & castigat refrigerando, humectando & calefaciendo.*

5 *Aqua est omnium frigidißima & facit abundãtiam humidi.*

6 *Fit obuiam aqua primis, & secundis qualitatibus.*

CAPVT VIII.

Quibus ægris aqua commoda sit vel infesta, & quibus de causis.

OMnis aqua, etiam optima, qua melior non detur, & si castigatio & medela sit cognatæ affectionis, nec non humanæ naturæ necessaria, tamen aliquibus morbis vt plurimum officit epota quoque in pauca quãtitate, facilius quo tenuior est, alteratur in vtramque partem in morbis biliosis, seu ventriculo referto bile, facile in bilem corrumpitur, pariter in pituitoso in pituitam: magis expers qualitatis facilius ea recipit, quibus occurrit,

currit. Damnentur propterea Medici, absque aliquo discrimine propinantes decoctã aquã in causone, qualibat febre biliosa, & acuto morbo, fortasse credentes eam à decoctione magis conuenire, ignorant equidem à decoctione facilius in bilẽ verti verũ suscipere intensiorẽ frigiditatẽ. Apud medicos, qui Hip. pręcesserũt & Rhodios, & ex Gnido insula, adeo frequẽs erat vsus aquarum, vt eos tacitè Hipp. insectetur in acutis de rat. vic. cum perpetim ęgris aquã consulerint, ab ea præsidium aliud non petentes. Ibidẽ contra eosdẽ distinguit in quibus acutis morbis præbenda sit, & in quib' nõ. Ex his Galeno venit in mẽtẽ, minus reliquis Medicis Hipp.: consuluisse aquam præbendam tantum quibus valdè grauatur caput, vel mens læditur, ne materia morbi repat eò multa cum vino: imò ad aquæ noxas respiciens, ijsdem administratur ibidem vinum album aquosum, & non odorum, si quibus igitur mens tentatur, vinum consulit, aquã timens, eò magis in aliis morbis aufugiẽdã credas. Atqui libros de aff. de morb. de inter. affec., legenti aquã apud ægros plurimum frequentauisse Hipp. hi & alij eiusmet libri testantur, aliquando aquam absolutam; aliquando in polline maceratam

Aqua non administranda in quocũque morbo.

Ante Hip. in frequẽtiori vsu erat aqua.

Tex. 41. li. 3

In com. dict. tex. 4. Hip. aqua fruisse vsum magis, quam credat Gal

tam: aliquando aceto mixtam, quam cõpositionem dicunt græci oxicratum, & puscam aliqui: aliquando fauo mellis, quam dicunt apomel: aliquando mulsam, aquam scilicet & mel, & in acutis & chronicis morbis, prout cum virtute morbus indicauerat. Et si aliquando, quibus mens tentatur vinum consuluerit, aquam timẽs in acutis morbis, fuit in causa in illis facilis aquarum amarescentia, fluctuatio, virium prostratio, vel tardus transitus: hæc sunt etiam in ægris aquas prohibentia, quorum nisi adfuerit suspicio, præbeatur absque metu: propterea in cura causonis

Cap. 42. temp. tr. 2. lib. 4.

Auic. dat aquam frigidam vel vsque ad infrigidationem vehementem, vel ad extinctionem vsque: & eius interpres Iacobus de par. in cura tertianę non puræ addi vult

Ibidẽ c. 39.

aquis vel piper, vel radicẽ appij: nemini dubium plurimam partem ad sanitatem cõferre, dummodo commodus earum sit vsus, plusquam aliis in cibo & potu potimur aquis, summã potestatem habentibus, & confligendi & inducendi morbos: additur appium, vt citius secedant à præcordiis, hepate, renibus, & vesica, piper, vt præcordia calefaciant, diaphragmati, ysophago enim asperæ arteriæ, mediastino, pectori, præsertim dum in eis est putredo, ven-

Quibus partibus non conueniat.

do, ventriculo inteſtinis incommodiſsima eſt omnis aqua, omnibuſque neruoſis partibus affectis, pręſertim brumali tempore, his igitur laborantibus frigiditate vel humiditate non prodeſt. Qui loci alijs naturæ ſunt ſiccioris, læduntur ab humido, & ſi eis affectis cauſa ſit ſalubris, trahunt humidum nerueæ partes ac tenduntur, quibus obuiam facta ſiccitas relaxat, humidum euacuando, deinde conuellit, vt videmus per inteſtina in prunas iniecta. Fluctuat aqua nō ſolùm in frigido ventriculo, ſed etiam in culneo cordis & venis, eòque magis ſi horum virtus tunc ſit languida, vt per has partes ſecedere non poſsit, etiam rarefacta, quod accidit dum illarum pori conniuent. In ventriculo dum ſupernatat, quia incoctilis vel humectet ingeſta vel non, tùm præ ſua frigiditate, quæ obſiſtit calido, redditur ventriculus frigidior, & debilior ad concoquendum, & ingeſta cruditati obnoxia, tùm quia ſupernatans non ſinit imbecillem ventriculum amplecti cibum, hinc fluctuationes, ampullę, ructus, corruptela, & eorum, quæ ſunt in primis inteſtinis celer deſcenſio. In pericardium ſi multa à corde reiecta fuerit, propter affluentiam ad cor, certum eſt veluti inundari cor. Alter

aquarum effectus est in venis consistentium, & alter, si consistat in locis alijsuè cauitatibus affectis : sanguinem fibrasque sanguinis vel eò inundat, vt frigefiant, & aliquando opere impeditæ, quod obeunt à natura, in cacexiam prorumpant, quæ sanguine vescuntur partes, in pituitam albam, & hydropem : vel à sanguine & fibris quasi vritur aqua, vt fiant acuti morbi. Propterea inflammationem extinguit ex poto vino, refrigerato ab aqua sanguine, venereum actum compescit, liquationem spermatis densat, vrinæ superfluum mictum sistit, redundantem sudorem, & affluentem aluum. Sanguis non est natura calidus, veluti nec omnis aqua, sed calescit in formatione fætus vsque ad corruptelam eo modo, quem docemur in primo de Dieta. Quamuis inundationem, & æstum in venis aqua pariat, in æstuoso tamen & adusto sanguine, cui conuenit, erit ei aqua præstantissima medela. Sint in febrientibus venis aqua & humor pinguis, qui bilis est, & nutrimentum febris, pinguia ignem nutriunt, aqua nonne vigorem ignis extenuabit? Caliditas mitior est in aqua etiam sic calefacta, quàm in oleo, alia etenim aquæ est, ab ea quæ est in oleo, propterea

Hip. in lib. de corde.

Frigidæ potus cur febri medela sit.

pterea aliâs poteſtates habet caliditas in aqua , & alias in oleo. Alia etiam ratione medela eſt aqua æſtuoſo , & aduſto ſanguini,aqüa epota effundit bilem , diffuſa reijcitur vel vomendo, vel egerendo, vel per vrinam,vel ſudorem : diffunditur quia prius denſa facta eſt propter exhalationem humidi , exhalat humidum propter calidum , & magis humidum aqueum, quàm aëreum : propterea vnde exhalat fit pinguius,craſsius , & magis bilioſum : adueniente autem aqua diffunditur attenuatur & mouetur : hinc niſi prius cocta materia non propinatur gelida , nam adhuc cruda vel à frigido denſatur magis, vel diffunditur ab aqua in aliquod membrum , nõ in euacuationem,euacuantur concocta niſi materia turgeat. Idcircò in acceſsionum principijs nec offeratur,nam ſi fiat rigor ſecundum Hip. & Platonem in Timea,refrigerato ſanguine, frigido occurrens frigidũ frigeſcit magis, hoc nimirũ eſt illud,quod voluit Hip.aquã ſi pedibus frigentibus quis biberet in acutis,ea his omnibus multo magis nocebit, quã quando calor ad pedes vſque peruenerit:rigorem,frigus,horrorẽ ac tremorẽ fieri vult Hip.in pr.de mor cũ contrahuntur venę,ſãguine & coacto & cõgelato,hęc nõ

Vnde in febre euacuationes moueat.

In acceſsionibus cur aqua non ſit admiſtranda.

3.acut.tex. 41.

nisi à frigido visceribus eueniunt & sangui-ni, quibus compressis exarescunt & sitiunt. Commodus igitur aquæ potus non est in principio accessionum, neque gelidæ in morbi decursu, nisi prius concocta materia; & fuerit æstuosus morbus.

Quibus affectis partibus obsit.

In humoribus aquarum effectus, quos iam peregimus, non conueniunt cum his, qui efficiuntur in visceribus, viscera, epar; & splenem dum infestat inflammatio, resiccantur, & percalescunt, sic afflictæ partes vndequaque humiditates attrahunt, calor est principium fluxionis, deinde sequitur fluxus: aqua si sit in stomacho, propter viciniam attrahitur eò magis, attracta humiditate, & calescente, quia in loco calido, aliam concupiscunt, sic attolluntur & dolent, quod dolet plus aliquid affluere facit 3. met Gal. cap. 4. & quod affluit, sitim non adimit visceris illius, appetitum inquam frigidi & humidi. Si non adsit aqua, qua vescantur, liquidiora libant ex bile, pituita, & carnibus, eò rapta per partem post partem, propter quæ illud contentum in visceribus se ipso crassius, pinguius, & calidius exiccat magis, vrit & prosternit vires, sic medela, quam concupiscunt à corpore, fit causa morbi: potata igitur visceribus & si non omnibus

bus obest Phlegmanosis, & nō potata conculcatur pessundatæ partes. Visceribus verò obrutis, humiditate, frigiditate vel imbecillitate, nocua censeatur, nam extinguit naturale calidum. Verùm eam aliquibus in morbis, præter æstuosos, vt in visus caligine, & doloribus oculorum cōsuluisse profuit, similiter in artritica passione, lassitudine fractiua, quam apostemosam dicunt Arabes, & in gingiuis relaxatis, quarum etiam putredinem tollit, sicuti & sanguinis corruptelam, vnde fætor oris prouenire solet. Si autem valetudine viscera potiantur, non tamen simpliciter, eorū & in eis contentorum erunt aquæ aliquādo castigatio & medela. Si raræ porrò texturæ sit ventriculus calidus, frigidam aquā suscipiens, ipsius tunicæ densantur & conuelluntur ab aquæ humiditate; ita vt à frigidissima densissimæ fiant: hinc æstate, hyeme autem non aliquando iuuat etiam ieiuno ventre potus aquæ, vt laxata à calido congregentur, & madefiant exiccata. Suscipiens eam ventriculus à natura densi habitus, coarctioribus factis eius partibus, fundit minus: compactior tunica & quiduis aliud minus transmittit. Propterea in aliquibus tardi fit transitus aqua, velocioris in alijs, in omnibus non

Aestate cur concedantur aquæ.

secedit per aluum, quia stercoris expers est. De aquis hæc prolata sufficiant circa statum præter naturam, in causa morbi, speciebus, & constitutionibus morborũ.

SVMMA CAP. VIII.

1 *Hippocratem qui præcesserunt Medici, plurimum vsi sunt aqua in acutis morbis, ipse autem non in omnibus.*

2 *Conuenit aqua in æstuosis affectionibus, & in his acutis, à quibus caput vel mens læditur.*

3 *Non conuenit in morbis ab humiditate, & frigiditate, præterea imbecilli naturæ, & quibus suspicio est, ne fluctuet tardè secedens à stomacho, vel ne amara fiat.*

4. *Aqua inundat cor, ventriculum, & sanguinem.*

5 *Sanguis non est natura calidus, tamen quoniã ignem suscipit in morbis, ei medetur aqua.*

6 *Bilis ab aqua frigesit, diffunditur, & attenuatur.*

7 *Rigor, horror, frigus, & tremor fiunt in febrium principijs refrigerato sanguine, propterea tunc aqua maximè obest.*

8 *Viscera Phlegmonosa, & si aquam appetant, læduntur ab ipsa, non Phlegmonosa autem aliquando non secundum eorum habitum.*

9 *Aqua non secedit per aluum, quia expers est*

sterco-

stercoris, omnis enim resoluitur à calido in Halitum, vel per alias euacuationes.

CAPVT IX.

Quibus sanis aqua conueniat, & quibus non.

ET si abundè & alibi, & dum administrauimus frigidam, explanata multa fuerint circa aquas, cui naturali statui magis conueniant, & qui eas renuant, tamen non nulla dictis, quæ omissa tunc fecimus, necesse est adscribi. Pueris aqua & iuuenibus magis oportuna est, quã senibus & virentibus ætate, illis aqua magis quàm vinum salutaris, quoniam eorum calidissima sunt corpora, vruntur ferè à vino venæ, vt in amplitudinem non cedant, & in magnitudinem corpus, & quod peius est, vt plurimum lapidem excitat: his vinum aqua præstantius, ignis impetus non dominatur amplius, at perfrigeratum est corpus. Idcirco nec pituoso temperamento, nec melancholico cõducunt aquæ: illud calefacientibus & exiccãtibus opus habet, hoc humectãtibus & calefaciẽtibus: cõueniunt biliosis magis quã calidis & humidis: Fæmellis magis quã se- Cui ætati conueniẽtior sit aqua. Cui tẽperamento.

Cui sexui. nibus, & æstate virentibus: ex Auic. temperiebus temperatis conuenientior existit. imò non nisi vehementer sanguineus, vel cui robustissimũ est os ventriculi aquã tollerat absque noxa, loquitur Auic. de aqua niue infrigidata: rari habitus commodius eam traijciunt quàm densi: pinguibus salubrior erit, quàm gracilibus, cùm in pinguibus maior sit portio humiditatis calorẽ continentis, in gracilibus calor magis exustus & acer. Nisi his omnibus cõtradicat regio frigida, & anni tempus. Cõtraria, quæ opponuntur naturæ, sunt semper in vtroque affectu & præter naturã, & naturali coercendæ.

Cui habitui.

Cui vitæ generi. Otiosam operéque solutã ætatẽ traducentibus, sit quæuis ætas, quoniã frigidiũ est illorum corpus, & superflui tates in eis educi nequeũt multæ, collectæ à nõ proba cõcoctione, obest multũ omnis aqua: pariter non assuetis aquã potare, ipsa detrimẽto est: si verò quis eam semper adhibuerit in potu, nullã ab ea noxã recipiet, imò erit commodissima naturę abstemiorum, in causa est eorum ignis, non dum factus vinorum qualitatum particeps: Qui autem vsi fuerint aquæ potu, si vinum biberint, deinde rursus aquã potare frequentauerint, maiori afficientur molestia, quã si vinũ nunquã bibissent: consuetudo in his quàm

Cui secundum consuetudinẽ.

quàm diligentiſsimè attendenda eſt, naturam ſequitur conſuetudo, vt fluentem aquam ſequitur fluxùs: corrumpitur, ſi fluxum deſerat aqua: periculum afferũt plurimæ, & quæuis repentinæ mutationes, pictor, & opifices ſtatuarum, eandem formam concipientes, in diuerſam materiam diuerſis inſtrumentis apponunt, quibus cum & depingendo & ſcalpendo inducũt producendam formam, & ſicuti à principio in eis ſe exercent, quæ nouerunt magis, ita & natura in vnum agere conſueta, & ab eodem pati, à non conſuetis diſtrahitur ab opere diuerſis modis, cùm potẽtiæ ſolitam proportionem non inueniant in eo, quod ab eis confici aptum eſt. Ijdem duuerſiuè fabri ferramentis ijſdem figurã non tranſigent in ligno, & in marmore, & ſi eadem forma elaboretur, ſed ſcalpendis materiebus aptioribus inſtrumentis, cum alia ferramenta requirant ligna, & marmor alia. Id enim niſi perclitabuntur, fruſtrabitur eorum opus. Sic & omnium natura, etiam eodem calore agente, non idem opus perficit in alimento quolibet, aliquod mitiorem calorem requirit, vt in noſtri ſubſtantiam tranſeat, aliquod abundanti calido perficitur. Sit igitur intẽſus calor vel remiſſus, humidus vel ſiccus

congruam sibi materiā exposcit, in quam dum assuetus est diffundi, alteram non facilè admittit. Quamobrem illam modicā consuetorū mutationem quā laudat Hip. in 2. lib. de rat. vic. in ac. rectam fore consulit, ita vt per hæc Hip. verba ad duo animum attendere deceat, quod sensim modica fiat, & recta esse debeat. Primo mutandorum quantitatem & qualitatem docet, consuetorum respectu, paulatim horum factam mutationem laudat hic, & aph. 51. lib. 2. tutam dixit. Secundo occasiones considerare nos oportere annuit, dum inquit rectè transferēdum esse, quales sunt, anni tempus, regio, cæli status, labor, ætas, temperamentum, corporis habitus: à quibus ad detrahendum, & ad apponendum impellimur & consueta & altera, per quæ inquam ab altero fiat transitus ad alterum. Circa consuetudinem hanc digressionem aggressi diximus, cur assuetis aquæ potui aqua conferat, & obsit non assuetis: præterea quibus eorum magis conferat, & quibus minus.

Consuetorum mutatio qualis esse debeat.
Tex 18.

SVMMA CAP. IX.

1 *Aqua ijs magis conuenit, quibus calor naturalis est calidior.*

2 *Otiosam vitam degentibus non commodus est aquæ potus.*

3 *Calor in gracilibus est magis acer, in pinguibus mitior.*

4 *In adultis & senibus ignis impetus non amplius dominatur, vt in adolescentibus & pueris, propterea hi magis aquam tollerant, illi minus.*

5 *Sanguis, hepar & venæ puerorum vruntur ferè à vino.*

6 *Vinum in pueris lapidem generat.*

7 *Tantum assuetis aquam semper potare prodest aqua, alijs vero non similiter.*

8 *Consuetudo in omnibus attendenda, vt eam quis imitetur.*

9 *Quãdo cõsueta mutãda sunt, duo præcipuè cõsiderẽtur, vt sensim mutatio fiat, & recta sit.*

10 *Quę aliter fiũt mutationes sũt sẽper periculosę*

11 *Idẽ calor vnũquodq; quod futurũ est alimentum non perficit, sed sibi congruum exposcit.*

CAPVT X.

Notæ quod sint aquarum vniuersim differentias indicantes.

IN quibus medela sit & castigatio, & quarum affectionum, & cognatarum, & pręter naturam, iam eluxit aqua. Tertiũ agrediamur nũc propositũ, quod in principio hui⁹ quinti tra. erat notarũ vniuersim Epilogus

aquis

aquis inhærentium, per quas innotescerent aquarum facultates, quod vsquehúc non fuisse peractum, ex his colligito. Cōueniunt aquæ omnes per ea, quæ iam absoluta sunt in materia & efficiente, materia sit nunc vapor, efficiens frigiditas: differunt inter se aquæ pluuiæ, vt in pr. lib. propter diuersitates proportionis eorundem materiæ & efficientis, nam vapor ex his, vnde ascendit, est grauis, leuis, fætidus, suauis: secundo ab eius coctura à sole tēperata vel pauca, vnde crassior fit vel tenuior: tertiò per admixtionem rei alterius cū ipso vapore redditur æstuosior, vel flatuosus, vt si exhalationes sint, vel quid huiusmodi: factus aqua sortitur diuersas qualitates propter diuersas præparationes, diuersaque vbi recipitur loca: Frigiditas temperata, vel mitior, vel intensior, aquarum multum interest, earum diuersas naturas constituendo. Differre scatentes aquas inter se itidem dictum est in 2. lib. & 3. per loca, vel in quibus apparent, & labūtur, Orientalibus, Occiduis, Borealibus, & Austrinis, vel per quæ transeūnt & morantur. Ab aquis verò pluuiæ, quoniam hæ humectant magis, magisque æstuant adstringunt, leuigant, & putrescunt. Illam efficientis & materiæ proportionem, pro-

Necessitas dicendorum.

pter

pter quam tales facultates habent aquæ, & à sex modis præparationis, an æqua fuerit, naturæque conueniat, quomodo possimus iudicare, sensu, aspicientibus nobis aquas, quarum facultates illæ quęruntur, nondum patuit: præsens aqua difficillis est aliter cognitu, scatens, pluta, & præparata: cum illius in sinubus terræ genitæ non aspiciamus dictam proportionem, & huius nisi tunc pluat, non valeamus talem aggredi ratiocinationem: Non igitur eadem suprapofita principia repetendo, erunt aquarum hic naturæ intelligendæ ac inuestigandæ: sed aliis indicationibus, quibus cuiuscunque aquæ, quã aspicimus, deprehendemus notas, præmonstrantes nobis naturam in aquarum prauitate vel contrario. Notas huiusmodi ponebat Hip. in lib. de aër. aq. & lo. põdus, gustum, & stationem, dum aiebat quemadmodum aquæ gustu differunt, pondere, statione ita & facultatibus: quid per stationem intellexerit, declarabat per hęc verba, num ne palustribus vtantur & mollibus, aut duris & ex sublimi loco prolabentibus. Signorum, per quæ facultates aquarum ex Hip. distinguũtur, duo propriè constitutiones ipsarum & facultates præ se ferunt, gustus, & pondus, tertium, est

Signa aquarum bonitatis & prauitatis secundum Hip.

est quid aquis externum : Deducitur ex Gal. : Quæ non ex alia causa proueniunt, nisi ex vi alicuius, & natura, illius naturam propriè significare. Statio nō obtigit aquarū naturę, nec omnis aquarū mora depravat aquas. Gustui eā fidē in aquis adhibuit Aetius, vt ei congruā optimā censeat, absque alterius notę perspectione. Gal. in lib. de bon. aq., odorē addidit gustui in li. autē de ptisana ca. 2. gustui & odori consistentiā & colorem : ita vt optimā aquam probari velit, gustu, olfactu, colore, & substantia, seu consistentiā dicas: nihil vetat his adijci posse ad aquę facultates indicādas, quoque pōdus, imò Hi. obseruātes, necessarium fore fatebimur ex supradictis, ac dicēdis: dicebat leuissimā, quę citò calesit & refrigeratur, nec non leuissimā ac tenuissimā decernebat aquā pluuię: leuitatē sanè in aquis an designet pōdus vel tenuitas, proximè diligēter enarrabitur. Sint igitur in totū numero quinque bonitatē aquę, vel malitiā ostēdētia: pigmentū, gustatus, odor, substātia pōdus: quorū singula perpēdēdo aquarū vniuersim facultatū differētiæ cognoscētur.

Com. 15. sce aph. 6.

Cap. 165. ser. 3.

Secundū Galenum.

Sint secūdum vtrosque quinque.

SVMMA CAP. X.

1 *Indicantia bonitatem aquarum sunt color substantia, gustus, olfactus, & pondus.*

2 Cog-

2 *Cognitio aquarum facultatum ab his notis quin que est alia, ab earundem cognitione per causas.*

3 *Aëtius eam fassus est aquam optimam, quæ oblectat gustum.*

CAPVT XI.

Leuitas in aquis an describatur à põdere vt, vult Auic. an ab earum tenuitate, vt Gal. an à velociori diffluxu à præcordijs.

SE inuice cõsequũtur indicãtia splẽdor sustãtiæ tenuitatem, hęc in aquis ambo leuitas, tria hæc vt plurimũm gratus olfactus, quatuor simul iuncta consequitur dulcedo. An singula quid in aquis indicent ad hominẽ relatis, in dubium vertitur apud Auic. & Gal. cap. 2. lib. de ptis. in his verbis, leuem sanè non pondere æstimandam, verum eo quòd partiũ tenuitate prępolleat, & facile contrarias qualitates recipiat. Per hęc dicta Gal. in aquis tenuitas nominatur leuitas, tanquã leuitas dicatur de aqua, respectu tenuis consistẽtiæ, & leuitas intelligatur tantum partiũ tenuitas, & facilis receptio contrariarum qualitatũ, non aũtem pondus. At quæso qualis hæc esset consequentia, cito recipit contrarias qualitates, ergo leuissima? nominauit Hipp. 5 aph. 26. Leuitas in aquis à quo noteur.

An aqua tenuium partium citius liquescat.

Aqua an cito secedat, quia leuis, vel quia tenuis.

5. aph. 26. leuißimam, quæ citò calet, id est citò secedit ab hypocundriis, secedit citò quia citò calesit, & liquatur: an liquetur facilius, quia tenuium partium, nondum patet, nam aurum plumbo difficilius liquatur: præterea aqua decocta & infrigidata in debili ventriculo, etiam si ratione frigiditatis, non facile liquatur, dicerem ex Hip. doctrina tenuitatem madefactionem prę se ferre minus crassarum partium aqua magis humectat, quia rarefit, & funditur in tenuiores partes: in stomacho contenta, & in corpore exiccata madefiunt magis ab aqua tenuiori, quàm ab aqua crassarũ partium, nihil ad hoc leuitas valet, vtputa madefacit qua, quia leuis, talis impropria esset locutio: propterea leuitas facilem transitum designet, non humectationem, resoluitur, quia tenuis, non quia leuis: tenuem nominauit aquam Hip. non ad penetrationem, nam aquam pluuiæ si tenuißimã dixisset ad penetrationẽ, non vtique leuißimam apposuisset: duo aquarum hi sunt effectus, diffundi, ac madefacere, qui etsi se inuicem comitentur, non propterea idem est effectus. Diffunditur itaque per corpus aqua, quia leuis, madefacit quoniam tenuis. Ex quibus pondus & leuitas non quidentur capeßiri pro

tenui-

tenuitate & crassitie, sed indicare quid insuper in aquis. Sibi persuasit Auic. leuitatem dici respectu ponderis de aqua, quæ trutinæ examinatione pendi debeat: duos ibidem dat modos pensionis, vel aquæ librationis, vel pannorum duorum, qui æquale pondo pendentes, madefiant in aquis illis librandis per se singuli, eorundē exiccatorum qui grauiori pendet pondere, grauiori aqua madefactus fuit: at quid libratio hæc apud naturam, cùm vt diximus, si per Auic. aqua illa leuior valde fiat frigida, sit grauior apud naturam altera crassiore non frigefacta: si dicas hoc euenire ratione frigiditatis densantis partes, tunc animaduertito tenuitatem à leuitate differre apud innatum calidum, nam non omnia tenuia sunt apud ipsum leuia. Leuitas igitur dicatur de aqua, non respectu ponderis, non tenuitatis substantiæ, sed velocis diffluxus.

Cap 16. doc. 2 fen. 2. can. pr.

SVMMA CAP. XI.

1 *Indicantia facultates aquarum se inuicem comitantur.*

2 *Aqua, non quia leuis est, madefacit, nec quia tenuis secedit.*

3 *Tenuiorem aquam dixit Hippocrat. quæ ma-*

gis humectat, & leuiorem quæ facilioris est defluxus.

4 *Non igitur videtur leuitas à tenuitate describi, nec à pondere.*

CAPVT XII.

Differentiæ aquarum & earum facultatum penes pondus, substantiam & colorem.

Signa per quæ aquarũ tenuitas & leuitas distinguntur.

TEnuitatem in aquis manifestò pluribus signis comprehendito, per citiorẽ decoctionẽ, & eorum dissolutionẽ quæ coquũtur in eis: citius dissoluta & cocta aquæ tenuitatẽ indicant: secundò quãdo vini non multũ ferre possunt aquę, sunt tenuis substantiæ: tertio per earũ celeriorem vel tardiorẽ alterationem à frigido, vel calido, intus in corpore vel extra corpus. Leuitas & grauitas per facilem ac difficilem earum vndiq; distributionem in ciborum substantiã, pulmonem, & alias nostri partes: illæ citiùs ita distribuentur, quę citius calefactæ rarefient in ventriculo. Tenuissima igitur aqua quàm citò & humebunt omnia, & frigesient: quàm citò leuissima vndique diffundetur. Quod asseritur de vno contrariorum, contrarium de re-

de reliquo intelligatur: quippe densarum & crassarum partium aqua contrarias notas habens, his contraria efficiet, quæ habet & efficit aqua rararum tenuiumq́ue partium: Si illa citò humectabit, & faciliùs rarefiet, vertetur hæc difficilius in vaporem, & serius humectabit. Pariter in leuissima dicendum, si grauissima ventriculum obsidet, leuissima diffundetur. Differunt igitur inter se leuitas ac tenuitas in aquis, tùm ratione diuersorum effectuum, tùm quia tenuitas per se substantiam comitatur, leuitas autem non, etenim non innotescit leuitas, nisi referatur aqua ad id, quod leuem eam esse probat: tenuitas absque tali probatione per se talem substantiam indicat. Propterea ratione tenuium partium, quas habet aqua, erit etiam pellucida: sic se inuicem comitantur hæ qualitates in aquarum substantia: leuior est tenuior, & non è contra, tenuior est splendidior, ratione rarioris substantiæ. Aquis obscurum colorem, vel declinantem ad subuiridem, vel subpallidũ, præ se ferentibus, non fruitur natura, nisi ab ijsdẽ medicã facultatẽ, ratione ipsarũ densitatis, natura exposcat, quales in vẽtrib' humidis, mollibus, & pituitosis durissimæ & crudissimę laudãtur. Nitiditas igit̃ & in aqua splẽ-

Color qualis esse debeat aquæ optimæ.

dor, signũ est substantiæ tenuis, & quo magis à splendoris perspicuitate, eò etiã recedit à tenuitate, & suimet natura. Splendor is ei color est propius, vt Diaphana sit, cui aqua propius accedẽs erit secundũ naturã: reliqui omnes colores aduẽticij sunt aquarũ naturæ, & potius illã absolutã proportionẽ materiæ & efficientis destruunt, quã struãt. Leuitas igitur, tenuitas, ac nitiditas, aquas demonstrant magis secundũ naturã, cui obuiam potatæ fiunt, vt humectando vehant alimentum, & naturæ gratissimæ distribuantur, vel efflent facillimè in insensibilem Halitum.

SVMMA CAP. XII.

1 *Tres notæ tenuem aquam demonstrant, cita frigefactio vel calefactio; cita eorum dissolutio, quæ coquũtur in ea, & quando à pauco vino superatur.*

2 *Leuitas in aquis demonstratur per celerem sui distributionem.*

3 *Aquam Diaphanam esse oportet, tenuem, & leuem, vt naturam oblectet, citò humectet, frigefaciat & secedat,*

CAPVT. XIII.

Aquarum differentiæ, & earum facultatum penes gustum.

Duæ

DVæ differentiæ relinquuntur absoluendæ, per quas inter se aquas, earumque facultates differentes cõprehẽdimus, depromẽdę penes olfactũ, & gustũ. Supra in põdere, subſtãtia, & colore, sunt aquarũ differẽtię, & facultates, exaratæ, tum per cõsistentiam, & pondus, in quo differant, & quid eis eueniat in homine, tùm quæ sint magis secundum naturam per colorem, à quo etiam tenuitas demonstratur. Olfactus, leuitatis, & gustus differentiæ, non æquidem vt color, ac tenuitas, iisdem modis indicant facultates aquarum: nam color ac tenuitas suæ eidemmet puriori naturæ propinquiorem aquam, olfactus autem & gustus à natura hominis vtentis aqua, vel recedentem, vel propinquam indicant: similia quoniam proxima sunt in naturalibus (similium est appetentia dum natura pollet) & quæ magis expetuntur, censeas fore iucundiora gustui, cui non aduersatur olfactus, & si gustus quandoque reijciat quæ suauiter blandiuntur olfactui. Præ se ferunt itaque olfactus & gustus aquarum cũ natura hominis conuenientiam & repugnantiã.

Olfactus, gustus, & color aquarũ signa in quibus differant.

Quales in aqua esse debeant, iam animaduertantur. Aquæ vsquequaque laudabili conuenire censet Gal. vt nulla gustum ex-

An aquas optimas oporteat esse dulcissimas.

qualitate afficiat, at cur addidit extraneã, ſi per eum omni prorſus qualitate carêre debet? patefecit extraneas qualitates, quibus omnis aqua carêre debet in com. 10. ſec. 4. lib. 6. Epid. ſalis, nitri, ſulphuris, bituminis, aluminis, eius generis aliorum, & omnino limi odoriſque mali: veriſsima hæc ſanè ſunt: at quis adeo tam omnibus modis erit demens, vt etiam abſque medica facultate has aquas laudabiles fateatur.

Quarum qualitatũ participes aquæ reijciantur.

Cap. 2.

In lib. de ptiſ. eaſdem enumerando qualitates ab aquis abijciendas aiebat, non dulcis, non ſalſa, non acida, neque acris, ſeu ingrati odoris, ſed ſit omnis qualitatis expers, citra vllam aliam quæ ſit exterius acquiſita, non ſolum in his inquit citra vllã qualitatem eſſe debet, quæ ſit exterius acquiſita, ſed etiam omnium ſit expers, ſi adderetur quæ ab exteris acquiruntur, reliquiſcet equidem Galenus aquarum proprias qualitates. Audiamus Hip. in lib. de aer. aq. & loc. duas aquarũ ſpecies fore omniũ optimas aſſerentem, præ omnibus alijs fontibus fontiũ aquas ortũ ducentiũ ad oriens, & plutas decoctas & excolatas: talium aquarum qualitates recenſendo, primas dixit odoratas, ſplendidas, molles & amabiles, hoc eſt dulces, quod clarius exponitur dũ loquens de aqua pluuia, eam ſplen-

Quæ aquę per Hip. ſint omnium optimæ.

ſplendidiſsimam,leuiſsimã,dulciſsimã, ac tenuiſsimam decernit: ex quibus ſuperlatiuis patet error credentiũ aquam omniũ optimam ex mente Hip.eſſe fontiũ.Si pręter has aliã nullam aquã laudat.Hip.& has vult eſſe odoratas & dulces , cur Galenus diligẽs Hip. aſſectator & interpres optimã aquã æſtimat quę dulcedine prorſus caret, & omniũ eſt expers qualitatũ? qualitatis expers hoc eſt nullũ ſaporẽ referẽs & odorem,quales cõpoſita referre ſolent, Græci dicunt,ἄποια,inſipidũ latini, non numeratur inter afficientia ſenſoriã linguæ paſsionem, quod ſi olfactu & guſtu aquam optimam inueſtigandã proponat Galenus, & obiectũ olfactus & guſtus ſit non niſi odor & ſapor, ſi eã ex horũ carentia ſcrutemur, talis erit inquiſitio per negationem. Dicamus cum Hip.primordia generationis induente : irrepunt in hominẽ partes partiũ, tota totorum temperaturã habentia ignis videlicet &aqua,partim acceptura,partim datura,quæ accipiũt plus faciũt : cũ ex his conſtet homo,cõponentibus organa corporũ,ex eorundẽ occurſu certũ eſt dilectu affici valde magno , quia ſibi inuicem ſunt ſimilia: ſicuti frigefactũ corpus cũ adueniente calore ſe oblectat,ita & æſtuoſæ partes &exiccatæ cum aduenient aqua,hæc

In lib. pr. de Dieta.

humectet illico rarefit, quæ quidẽ elicitur ex cibis non illicò. Rationi consonum est, ex aquarum parte purissima hominem fieri, ex ea re innatum calidum aqua gaudet purissima, eam partes iucundo amplexu deuinciunt, ea se reficiunt exiccatæ, fruunturque ea: his euenientibus nonne dulcissima, & olfactui erit gratissima? Si alicuius externi qualitates referat gustui & olfactui, non absolutè puram, sed magis resipientem eas, à puriori longinquiorem iudicato. Non tantùm compositorum qualitates, quas Gal. posuit aqua referre apta est, sed etiam aëris, terræ, & ignis, vel simul horum, quibus cum miscetur, quoniam se inuicem contangunt & consentiunt. Quarumuis igitur qualitatũ particeps aqua non emanantium à natura propria non habeatur optima: verum dulcedinem in aquis à natura earum propria emanare ex ipso Galeno accipito 4. de simp. med. cap. pr. aqua fundit concretum in corporibus, atque consistens, ergo dulcis, nam inde voluptas manifesta contingit, quod ex eius sententia appellatur dulce: ab aqua fundi quod in nobis est, ac exasperata leniri, testatur vsus & sæpesæpius in superioribus replicatum fuit. Imò per Serapio. ab aqua dulcescunt dulcia.

Dulcedo quid sit in aquis.

Dulcedo an emanet à natura propria aquarum.

li. 1. de sim. med ca. 37.

li 1 de sim. med. cap. 2.

dulcia. Propterea potandam aquam citra ſapores alios dulciſsimam eſſe decet guſtui gratiſsimam Hip. dulciſsimam protulit, nec cuique guſtui, ſed ei ſolum, qui in partibus eſt exquiſita temperie conſtantibus. Immo ſi non dulces fuerint aquæ, per longiorem diſtantiam à dulcedine, longè deteriores eſto, namque dulcedo ex Hipp. ſignum eſt optimæ coctur, fiunt omnia, quæ coquũtur ſemper dulcia dicebat, dum à ſole coqui vult tenuiſsimum & leuiſsimum aquæ pluendæ materiam: vlterius ciuitatũ aquas ad oriens ſitas vocat amabiles & ſplendidas, quia ſol emergens, & illuſtrans caſtigat ipſas, ſol dulces igitur emendauit aquas. Mouet aquarum dulcedo noſtri naturales potentias, attractiuam, retentiuam, concoctionem. & expulſiuam, miniſtras virtutes nutritiuæ, quoniam dulces aquas, vt dictum eſt, omnium optimas appetit natura.

Guſtu cuius iudicanda ſit dulcedo aquarum.

SVMMA GAP. XIII.

1 *Similium eſt appetentia, quoniam ſunt proximiora.*

2 *Gratus guſtus aquarum & olfactus, indicant eas magis proprias naturæ, cui ſuccurrunt.*

3 *Galenus aquam optimam prorſus expertem ponit omnis dulcedinis.*

4 *Hippocrates dulcißimam fore & amabilem.*

5 *Amabile, gustui gratißimum, & dulcißimum idem est hoc sensu secundum Hip.*

6 *Dulcedinis duplex est species, quæ afficit sensum, & quæ tantum oblectat.*

7 *Per Hipp. duæ aquarum species omnibus alijs meliores iudicantur quia amabiles, fontium spectantium oriens, & pluuiæ.*

8 *Aqua magis afficiens sensum etiam dulcedine, magis recedit à purißima, quæ autem magis oblectat gustum non ita.*

9 *Dulcedo afficit tactum per aquarum effectus, vnde serap. ab aqua dulcescunt dulcia.*

10 *Propter fusionem consistentium in corpore accedit manifesta voluptas.*

11 *Aqua respipire apta est & cõposita & elemẽta.*

12 *Quales qualitates emanant ab aquarum natura, talem aquam demonstrant.*

13 *Dulcedo in aquis iuuat virtutes naturales.*

CAPVT XIIII.

Differentiæ aquarum, & earum facultatum penes olfactum.

An aquam olfaciat cerebrum.

AN odor olfiat in aqua, iam per dicta ex lib. de aër. aq. & loc. fontium aquas odoratas esse, non difficile capesseretur, nisi in eiusdẽ Hip. lib. de car. contrariam assertionem legeremus, vbi aquam

quam à cerebro olfieri non vult nisi fuerit putrefacta. Odoratum esse, ac non odorare distant plurimum. Cerebri humidum non olfacit humidiora se ipso, per aridiora loca fit olfactus ab humido aridi in humido: propter cauarũ patrium nauiũ humectationẽ non sentimus odorem in coriza: præterea propter nimiam cerebri liquationẽ à calido non attrahuntur olida in ipsum cerebrũ, quoniam tunc humidũ non est, olfacit porrò inquit cerebrum humidum existens: in humido quando aridum non inest nulla fit olfatio. Quando aliquod extraneum induitur aqua siue per putrefactionem, siue aliter, induitur siccioribus se, nam omnium quid humidissimum aqua est, verum exutàm exteris qualitatibus nõ odoratur sicuti quodlibet aliorum elementorum odore, qualis est compositorũ, & aquæ supradictæ externa cõtinẽtis, veluti quoque est fœtor aquę putridæ: sed odoratas etiã dulces dixit Hipp. blanda quadã voluptate mouentes sensũ olfactus, voluptatẽ inquã, quę non odorẽ compositorum, sed dilectum inferant qualis est voluptas aëris inspirati purissimi. Propterea Gal. nõ ingrati odoris aquas cõmendat, quarum qualitates per olfactum non olfiunt, vt reliqua odorata, sed tamẽ

Quorum & quomodo fit olfactus.

Qualis fit olfactus optimarũ aquarum.

suaui

ſuaui quadam iucunditate, qualitates illæ demulcent ſenſum, id notat non ingrati odoris. Quo ſuauior aqua eſt, eò magis & naturę cui impertitur familiaris erit, & velociori diſtributione noſtri, quæquæ pars eam amplectitur, veluti enim præparat guſtui ingerenda. Vterque non refugit alterum, vt plurimum in his, quæ comedun tur & bibuntur per has itaque quinque qualitates iam aquarum declarauimus facultates naturæ proximiores, vel longinquiores. Cæterum non ab vnoquoque iudicandas (& ſi omnes cuique pateant) arbitreris, niſi temperatiſsima conſtitutione ſenſus polleat, horum iudex. Declarauimus itidem, quid ex aquis fiat ingeſtis in corpus, quid inquam in ipſis fiat à corpore, & quid in corpore ab ipſis: verum quid in corpore fiat ab aquis, iuuando & quibus modis, abundè explicitum habeas, nocendo, iam iam clarius habebis: modis ijſdem per quos caſtigant, & medentur cognatis affectionibus, etiam obeſſe poſſunt, tamen eas ad viuum ſi referas, qua ratione lædant, adhuc omni ex parte tibi non perſpectum erit: quod in reliquis quam breuiſsimè animaduertes.

SVMMA CAP. XIIII.

1 *Olfactus fit ab humido, per arida, aridi in humido*

2 Humectatis cartilaginibus narium, vel liquato cerebro à nimia caliditate, non fit olfactus.

3 Aqua nisi putris, non olfit, quia non habet aridum, sed sua iucunditate demulcet sensum olfactus.

4 Aquam olfactui iucundissimam non refugit gustus, naturæ enim magis est familiaris.

5 Facilius à quaque parte attrahitur, vnde facile rarefit, distribuitur, & optimæ aquæ alias qualitates inducit in naturam.

6 Sensus temperatissimus iudex sit aquarum per olfactum, gustum, leuitatem, colorem, & substantiam.

Dictorum in libro Quinto epilogus in tabularum speciem congestus.

Aquarum vniuersim facultates indaganti erunt inuestigandæ eędem facultates non à causis deductæ, sed ab his, quæ inhærent causis in vnum congestis, vt aquam effecerint exarandis in Tab.28. & quibus in potu aquæ conueniant, & quibus non in Tab.27. Denique inuestiganda erunt omnia, quæ vicissim natura ab aquis, & aquæ à natura patiuntur, & non patiuntur, patiuntur etenim aquæ à natura rarefactionem, emollitionem, & distributionem, natura verò ab aquis, nam medentur & castigant cognatas affectiones Tab.26.

nes

nes. Vel per accidens, per calĕfactionē ſcilicet, vel per ſe infrigidando, & humectādo infrigidando extingunt ęſtum in continentibus, contentis, & impetū faciētibus denſant rarefactas partes, laxata contrahunt: humectando leniūnt aſpera, madefaciūnt exiccata, ſordida abluunt, aptāt fluxui & perſpiratui valde aēria, denſa craſſa ſeu viſcida. Naturam non iuuant inſtaurando deperditum vt nutriāt. Aqua non patitur à natura concoctionem quæ eſt ad nutritionem, patitur tamen coctionem tum ad rarefactionem, tum ad liquationem: nec digeſtionem patiuntur quæ ſit ad nutritionem, ſed eam, quæ eſt ad diſtributionem alimenti

Tab. 27. Aquæ potatæ cōferunt in ſtatu naturali præter naturam, & in vtraque decidentia, verū non quibuſlibet in his, at in pueris & iuuenibus magis quàm ætate vigētibus & ſenibus mulieribus, magis quàm ſenib⁹ & viris: pinguibus magis quā gracilib⁹: raro corporis vel vētriculi habitui magis quā dēſo: mēbris & humorib⁹ naturę calidis & exiccatis tēperamēto ſāguineo, & bilioſo, in quo nō amareſcat: virtuti robuſtę ac validę etiā ventriculi: in aēre calido & æſtuoſo. In ſtatu pręter naturā cōferūt morbis acutis ęſtuoſis cōcocta materia, ſeu in quibus læditur

ditur mẽs vel caput ab humoribus & vapo ribus acribus: cõferũt morborũ causis quę sint æstus. Bilis, sãguis, nõ tamẽ in qbusuis locis existẽtibus, nã in cõtinẽtibus infestis phlemone vt in liene nõ cõferũt, in cõtẽtis conferunt. In Symptomatibus quando vt nunc dictum est caput dolet, mens lædi- tur dolet caput cũ mentisperculsione. Cõ- ferunt in neutralitate quando medẽtur & castigãt vel refrigerãdo, vel humectãdo, vel vna refrigerando & humectando ingesta pro cibo & potu dũ fiunt chylus & sãguis, sanguinẽ & bilẽ attenuãdo & diffũdẽdo & incrassãdo: mẽbra simplicia & cõposita de- lẽdo cognatas affectiones. Male afficiũt a- quę potatę inunãdo cor vẽtricũlũ cauasq; partes & venas: refrigerando dũ calida sũt secundũ naturã imbecilla: & dum opus est calefactione vt in rigore, horrore, tremo- re, frigore, quolibet & cum materia & sine materia naturali & nõ naturali: calefaciẽdo quãdo suspicio est ne aqua in locis calidis calescat nimiũ ex mora quã cõtrahit in lo- cis illis; vel amara fiat in bilem transeundo vt in visceribus phlegmonosis euenire so- let, & aliquando in biliosо temperamẽto.

Facultates generatim aquarũ indagẽtur nũc ab ipsarũ aquarũ colore, sũbstãtia, põ- dere, odore, & sapore. Ab ipsarum colore sic pel- Tab. 28.

ſic pellucidæ ac diaphanæ conueniunt, tenuitatem etenim indicat luciditas in aquis: non pellucidæ, quales ſunt ſubuirides, obſcuræ, non conueniunt ex earum denſitate. Propter ſuſtantiæ tenuitatem magis humectant, ob craſsitiem & denſitatem earum ſerius in ventriculo diſſoluuntur, vnde cibi non probè madent. Penes pondus attēdendę ſunt aquæ, vel trutina ſecundum Auic. vt leuiores optimarum ſint facultatum apud naturam, & grauiores non laudabilium, cum tardè tranſmeent: vel ex earum tenuitate ſecundum Gal. ſic per ipſum tenuiores aquæ leuiores ſunt: vel denique à diffluxu à præcordijs, à quibus diffluētes velocius meliores, tardius peiores eſto. Denique quę aquę ſecundum odorem & ſaporem referunt externas qualitates, prauæ ſunt, externas qualitates dico, quæ eis nō ſunt propriæ, ſunt eis proprię dulcedo tantum & ſuauitas: Quas qualitates, quæ aquæ reſipiunt, oblectando guſtum & olfactum, optimæ ſunt.

Finis.

DE VI-

DE VINORVM ET AQVARVM EFFECTIBVS INVICEM COMPARATIS TRACTATVS PAMPHILI HERILACI.

CAPVT I.

Modus aquarum læsionis ad vinorum naturam relatione habita.

AQuarũ facultates ferè omnes ad vini naturã habitã relatione deſcribuntur. Earum effectus, quos epotę inferunt in naturã non ſolùm ijdem non cenſendi, cũ effectibus vinorũ quibus magis natura vt plurimũ indulget, ſed ea, ad quæ diſponit eorum alter hominis compagem, cum pænitus curentur ab alio, contrarij cenſeantur: nimirum in eorum genere etiã perfectionẽ adepti, vt id efficiant in eucrata temperie, quod alter alteri medelam præſtet. In ventriculum iniecta, vinum eò diſſoluitur facilius aptiſſimumignis nutrimentum, vt vndique ſtatim aditum ſibi comparet augens ignem, ob eius inquam viciſsitudinem, quæ ex vino eſt in bilem, ſanguinẽ, totamque naturam. Ignis nomine vtor cõponentis mixtum, ſignificans cõpoſitum: nec accuſan-

Aquarum effectus ſunt cõtrarij effectib⁹ vinorũ.

Vinũ cur ſtatim ſecedat à vẽtriculo.

lib. 8. de Plac Hip. & Plat.

dus est Plato à Galeno, si ignem dixerit in Timæo innatum calidum. Aqua verò non è vētriculo secedit, veluti ignis & aer, iugiter aditum & egressum suscipientes, quoniam tenuiorum partium sunt, terræ partibus & aquæ, ex quibus est ventriculus, omnem locum, nedum ventriculū, tacitè adeunt & penetrant, aquam liquantes, & cibum diffundentes, nec eos quidvis cohibet. Hinc dicta Hip. in pr. de Dieta enucleanda, spiritus alter trahit, alter protrudit, idē vterq; facit, & in vtrãque partem tēdit, deinde statim subdit ad horū declarationē, cibi partim deorsū premuntur, partim sursum vergūt, non nisi hæc fiūt ab igne & aere, & in cibis vel sanguine existētibus, & in corpus ingrediētibus ab ęthere, vt coquātur cibi in alimentū: totumque fiat vnum & simplex. Et hæc forsan innuebat Erasistratus, dū coctionē attritionē nominabat. Aqua igitur diutius per hypocundria labēdo, nisi ex ea fiat vapor, & calescat, paulatim & ignem, qui altera pars est cōpositi, & ventriculū, cui cōcoquētis facultatis principatū natura dedit, epar & mesaraicas in ametriam ducit (præsertim si eius multæ vsus sit cōtinuus) vsquequò qui in eis continetur sanguis frigescat, & vnà cum continētibus partibus veluti cōgeletur, hoc equidem

Ignis & aer penetrant omnes partes, & cur.

Ingrediūtur in corpus & quę sunt in cibo & potu, & quę sunt ab æthere.

Op⁹ aquarum in naturam.

quidẽ ſanguinis fibris,quas etiã ligamina, villoſque dicũt,inter omnes alias partes apud naturã vſui maximo ad vitæ propagationẽ,per quã magna eſt pernicies,vnde rigores in humoribus,&eorũ coarctatio,ne exhalẽt,ne diffluãt, ne inuicẽ miſceantur, & quæ ipſo nutriãtur membra, eorũ viribus cõfractis,eã adipiſcuntur ſubſtantiã, vt denſiora veluti liueſcãt,& obſtupefiant,eis longa tẽporis prolatione hoc eueniendo, totã naturã ſubuertit:non confeſtim, vt in principio ſenſui detrimentũ appareat, augumentũ ferè abſq; ſenſu aliquo paulatim vt plurimũ adeo ſuſcipit, vt homo non niſi in ætate virẽti cõſtitutus, nec nõ ſeneſcẽs, aliquando ab aqua patiatur morbos, quos ars ipſa nedùm ſola natura ſanare valet: cõſueta omnia calorem iugiter à ſanguine ſuſcipere, eò deſtituta, &altero, qui congenitus erat eis, ita affliguntur, vt præter naturam imbuantur eò, quod eorum naturæ magis conuenit. Senum corpora humida ſunt, mollia ac frigida propter aquam, ſicca autem propter ignem. Vt etiam ſæpeſępius in arboribus videre eſt olim vetuſtate confectis, horum partes inuicem inter ſe præ ſiccitate diſiunguntur proprio humido indigentes, extero autem abundantes, extabeſcunt. Non mirũ igitur ſi variæ ſint

Fibræ ſanguinis cõducunt vitæ propagationi.

Effectus aquaiũ fiũt non cõfeſtim &cur.

Senum tẽperies quo modo humida & ſicca.

hominibus ab aqua inculpatæ valetudines, cum variæ accedant ætates, & compositorum symphoniæ; super igné si aqua affluat, ex eius affluxu nimio aquæ humiditas & frigiditas consumi nequeunt ab igne, si imbecillis ætate, vel occasione alia reddatur: obsistebat prius; tum quia corporibus incumbebat siccior aqua, tùm ex ignis & aquæ concretione compactiori. Verissimum, hoc in naturalibus iudicandum, concreta magis hæc naturaliũ principia, minus vinci posse: tenuissimorũ permixtionem & rarissimorum esse oportet, quæ in impetuosis incursibus & ignis & aquæ, prout anni tempus expostulat, nec densari valeant, nec resolui: hinc Hippoc. in lib. de Nat. Hum. sanum esse vult corpus, non solum vbi temperamentum quatuor humores inter se habuerint moderatum facultate & copia, sed etiam vbi maximè fuerint permixti. Quæ igitur plurimam inuicem mixtionem sortiere, magis morborum causis obsistunt: ab his verò magis recedentia, minus regionum perturbationibus repugnant, anni temporũ euolutionibus, & ciborũ alterationibus, & potuum. Propterea longo ętatis progressu magis affliguntur ab aqua, & omni frigido, ne dum quæ partes frigida cõstant intemperie

Curpueris & iuuenibus nõobsit aqua.

Principia hominis quo sunt magis permista, minus fit homo morborũ particeps.

Sanũ corpus quale.

perie siue siccitati iungatur vt ligamenta, nerui, & chordæ, siue humiditati, quales sunt adeps, pinguedo, & cerebrum, sed etiã omnia siue sortita fuerint validũ ignem à natura, siue imbecillem, dum cõponenda creuere in vnitatem ad hominẽ. Detrimẽta hæc necessario sequuntur, aliaque quã plurima cum ex his constet homo, quæ inuicem, quoniã contraria, se interimunt, & vnus altero minor secundum ætatem euadit.

Necessitas horũ consecutionis.

SVMMA CAP. I.

1 *Vini & aquæ facultates sunt contrariæ.*

2 *Vinum citißimè auget ignem, & in ventriculo facilè dissoluitur.*

3 *Ignis & aer aquam liquant, & cibum in ventriculo, in quem continuò ingrediuntur, & egrediuntur.*

4 *Ventriculus constat ex pluribus partibus terræ & aquæ, quàm aeris & ignis.*

5 *In ventriculo, & parte qualibet composita ex pluribus partibus aquæ & terræ, à calido aqua redacta in vaporem facilè egreditur.*

6 *Aqua ignem extenuat non confestim, & quibus modis.*

7 *Ab aqua sanguinis fibræ & membra veluti congelantur.*

8 *Fibræ sanguinis maximum vsum naturæ præstant.*

num alere, alterũ non nutrire dicatur, ingestorũ hic est finis, vt vel fiant apta nutritioni, vel vt iuuent, quę apta sunt ad illã, vinum vtrumq; est, diffunditur statim à potu in spiritus & sanguinẽ, vnde statim rubescit facies, citissimã valetudinem tribuens: aqua verò alterum vehiculum alimenti, iuuat, vt humectet, & si non facilè distribuatur at inflet, & robur minuat præsertim vẽtriculi, quod auxit vinum. Nec solùm ex se copia vinum efficit alimenti, sed humores vbique semicrudos concoquit, & crassos extenuando coercet in venis redundãtes, vrinã ciendo, & per alias euacuationes superfluitates educit, & quod est quid amplius etiã aqueas vna die post aliam collectas, remanente non dimoto ab eius sede sanguine, sed potius aucto. Ob id senibus vinũ & alimentum, & medela existit, cum plurimis huiusmodi scateant superfluitatibus, verum ignem exiccat magis. Versa vice nõ coquitur aqua, nec crudos concoquit, crassósue humores, quorum nec decoctorum nullam euacuationem molitur sensibilem, vel sensui non patentem, cum potius corrũpatur, vel mutetur in flatum, quã digerendo conferat alimento, ac distributioni superfluitatũ alimenti. Hinc aqua ad morborũ acerbitatẽ efficitur causa: in venis

Senib9 cur vinum sit nutrimentum & medela.

alijſque partibus remanens vel vritur, vel ſanguinem veluti includit, vt mœrore cor conficiatur, anganturque ſpiritus, & interna omnia corrumpantur, vt iam iam relatum eſt in ſuperiori capite, atque in externis fiant excoriationes, morpheæ, impetigines, furfures, putrida vlcera, verrucæ, heriſipillæ, & ſimilia vt Rhaſis voluit, præſertim ſi à non aſſuetis potetur longo vſu poſt eſum olerum: ad has incommodas valetudines inducitur à ſanguine cutis, adepto talem ab aqua conſtitutionem. Non mirum igitur ſi ſuperficiem corporis de albans aqua in liuorem adducit, ex colore humores deprehendimus, niſi fortè in profundo receſſerint, huius coloris ab aqua fiunt humores, quia liuor effectus eſt frigiditatis, quam ſecurè & citra omnem moleſtiam à vino ſanari vult Galenus, ita vt ſi inflammetur à vino, ſanemur ab aqua, quod apud pleroſque in vſum cadit. Rubens verò eadem ſuperficies propter vinum vertitur in rutilum colorem, putredini reſiſtit, digeſtionis vias dilatat, affert animæ ijs contraria, quæ efficit aqua, animæ paſsiones. Liniendo placat vitalia membra ſopore, natiui caloris vndique circuitus augens, quos aqua coercet, eos refocillat.

Cap.70.tr. pr.lib.vlt. conti.

Gal.1.aph. com.2.

Lib.8.ca-tat.cap.7.

SVM-

SVMMA. CAP. II.

1 *Aquarum effectus contrarij sunt effectibus vinorum, propterea se inuicem curant.*

2 *Aquarum facultates ferè omnes designantur respectu vini facultatum.*

3 *Cibi & potus vel fiunt alimenta, vel auxiliantur digerendo alimento.*

4 *Vinum & fit alimentum, & alimento opitulatur.*

5 *Aqua non fit alimentum, sed est vehiculum alimenti humectando.*

6 *Aqua inflat & vires minuit, vinum partibus addit robur, & facile distribuitur.*

7 *Aqua non concoquit, non concoquitur, nec euacuando secedit.*

8 *Vinum concoquit, concoquitur, & euacuationes impellit.*

9 *Aqua cur aliquando fiat causa morborum acutorum.*

10 *Aqua si non euacuetur vel vritur, vel sanguinem suffocat vt interna corrumpantur, & afficiantur externa.*

11 *Aqua potata post esum olerum cutis parit affectiones.*

12 *Superficies corporis cur liuida fiat ab aqua.*

13 *Frigiditas in corpore genita ab aqua, sanatur à vino.*

14 *Inflammationes à vino extinguntur ab aqua.*

CAPVT III.

A quibus facultatibus sint aquarum & vinorum effectus & qui sint eorum proprij, & qui non proprij.

ABundantiam ex se humidi, quã Græci πλημμυρίδαν dicunt, efficit aqua, humidi inquam eius substantiæ proportionem sequentis: aquæ etenim substantiæ crassæ humidum producit ex se nõ tenue, respectu tenuis humidi tenuissimarum aquarum, facile per omnia penetrantis. Est aquæ quoque potentia infrigidandi, quamuis aliquando igni admixta temporis aliquo interuallo calefaciat actu, quæ tangit corpora. Si humectet vinum quemadmodum Gal.: pr. de san. tu. & pueros & adultos, omnibus modis non erunt aquarum & vinorum effectus inuicem contrarij, tantòque magis cum addat nimiũ humectationi, dicens, nimium humectat pueros vinum, repletque caput halitu ijs qui humido calidoque sunt temperamento: loquens deinde de adultis, non minimè humectare vult siccitatem quæ est in solidis partibus, seu ab immodicis fiat laboribus, seu à proprio ætatis temperamento: ex quibus nedum pueros, sed quoque adulto-

Aqua humectat & frigefacit.

Vinum an humectet. Galenus.

Vinorum qualitates in pueros, adultos, & senes.

dultorum ſenumque partes ſolidas vinum humectare clariſsimè patet Propter quæ ſibi ipſi aliquibus videbitur inconſtãs Gal. cum in lib. 8. de ſimp. med. muſtum in primo calefacere, vetus vinum in 3. inter hęc medium in 2. affirmet, & his caliditatis gradibus proportione ſiccitatem reſpondere: ſicuti vinum non datur non calefaciens, ita non exiccans: & ſi exiccet quemadmodum calefacit, non tantummodo non humectabit, ſed in tertio exiccabit, vel in ſecundo, vel in primo gradu vinum omne, niſi fuerit à natura ſua alienũ, quoniam ex vuis immaturis conficiatur, vt accidit plerumque in montuoſis locis, vbi acerba vina fiunt auſtera & aſtringentia: vel quid paſſum fuerit vt putredinem ſeu aliter receſſerit à natura ſua quemadmodũ accida fiunt temporis progreſſu, vel aliam qualitatem, aſciſcant calidum quodcunq; ſit in vino, exiccabit ſemper ſui ipſius humidi ſubſtantiam palam fit in omnibus naturalibus: propterea intenſiores fiunt caliditas & ſiccitas tractu temporis in vino: calidum per multum tempus non euaneſcit quemadmodum aquæ par eſſet aëris, niſi emarceſcat vinum, quemadmodum in alijs mixtis videndum eſt, cũ incipiunt frigeſieri, aduenit macies. Dici poſſet in mi-

Contradictio.

Qualitates alias à ſuis acquirit vinum per accidens.

xto 2.

xto 2. est calidum & à natura quod inest calidum, & solis aduentium: quod à natura non est minor in musto quàm in vino alias vnde illud acquisiuerit? cum congeneretur cum mixti forma, propterea, congenitum vocatur. Hoc naturale calidũ intenditur etiam ab externo ob id ebullit, mustum, non erit igitur in intensiori gradu in musto quàm in vino? Respondẽdum calidum dici & respectu nostri, pro vt operatur in hominis compagen, hominis partes calefiunt magis à vetere vino quàm à musto: & sui ipsius respectu fieri potest, aqua ardens vetustius quo erit vinum eo excellentior sit ex eo aqua vitæ: Horum causa inuenta dissoluentur difficultatis omnis quæ circa vinum tot tantisque medicis attulere laborem. Caliditas ab humiditate etiam remittitur, si aquæ sit humiditas, & à siccitate intenditur magis si sit ignis: & si calidius sit mustum tamen à partibus aquæ quibus constat reprimitur ac tepescit, quibus exolutis operatur magis vini caliditas: partis aquæ insunt musto plurimæ patet ex earum resolutione per ebullitionem: coctum vinum robustius erit semper non cocto: caliditas depressa magis, minorque portio caliditatis, humiditatis autem aquæ plurima erit in

vini

vini non cocti, quam in cocti vini poculo, pariter in recenti quàm in veteri: Propterea non calefimus à recenti vino quemadmodum à vetusto: vini igitur caliditas exiccata magis operatur exiccãdo & calefaciẽdo, quã madida in recẽti vino. Igitur caliditas duplex est in vinis, propria & acquisititia, propria caliditate vinũ vet⁹ calidi⁹ est recẽti vino, acquisititia autẽ vinũ nouũ vetere est calidius, qua euanescẽte caliditate magis recedit à dulcedine: pariter de siccitate dicatur, duplicẽ in vinis eam reperiri & aduentiam & naturalem, naturalis à principio imbecillior imbecillius operatur, temporis autem interuallo fit intensior, ad nihillum ea siccitate redacta quæ recẽti inerat vino ab externis aëre & sole: per caliditatem & siccitatem aduentitias musto inhærentes, si adeò calescat in ventre mustum vt ferueat & conturbando subducat aluum, nondum vini naturam habet, propterea vino non sunt propria, nec secundum naturam. Vinum igitur vnde humectare dicetur? Plato in 2. de leg. vinum ignis nomine noncupauit, dum illud pueris prorsus prohibet ad annos vsque 18. nõ oportet inquit in corpus ignem igni suggerere. Quomodo præterea pueros humectabit ex Gal, si existit ignis? In ea parte libri

Caliditas in vinis naturalis, & aduentitia.

Siccitas 2. in vinis.

Musti qualitates non insunt vino.

Plato.

te libri de Dieta, quam Galleno pr. de al. fac. cap. pr. non recedere asserit à doctrina Hipp. notantur hæc eius dicta, primo vinũ calidum est & siccũ: 2. Nigra & austera sicciora sunt, humiditates ex corpore consumẽtia: 3. Mollia nigra, & dulcia nigra humidiora sunt: 4. Tenuia dulcia vina humectãt corpus: Acida vina humectant per aquam vna cum vino ingrediẽtẽ: 6. Sapa calefacit, quia vinosa est, humectat, quia alit. colligatur ex his imprimis vinũ humectare, quia alit. cap. 4. lib. 3. de al. fac. Gal. circa vina rubra & crassa explicãs quid esset alere, aiebat, hæc alunt, quia sanguini generando sunt accõmodatissima, cuiusmodi hic sunt vina humectantia mollia nigra, & dulcia nigra. cap. vlt. de att. die. vina crassa & nigra, vt sireõ, id est, sapa, omnia dulcia sunt, sanguinẽ multũ & crassum ponunt in venis sanguis plurimus ex vino genitus plurimum irrigat mẽbra, humiditate autẽ retinẽte semper naturã suã ex Gal. 2. de al. fac. c. 6. hoc sẽsu vinũ humectare intelligatur & aquã minimè vt cõ. in li. 4. aph. vbi solidas partes nõ humectari vult. Gal. ab aqua siue epota siue extrinsec⁹ adueniẽte. tex. cõ. pr. li. 4. de ra. vi. in ac. etiã humiditates Hip. & Ga. vocãt, quę qualitate acres fuerint, & facultate exiccatoria, exẽplificat ibidẽ de vino Gal.

Hippocrates.

Alere quid sit.

Modi per quos humectant vina. Primus modus per Hipp.

no Gal. quod luce clarius omnia manifeſtat: humiditates igitur, qua humectātur partes, aliquando eas incendūt & exiccāt. colligatur deinde acida vina humectare, propter aquā cūipſis ingredientē, quoniam per ſe vt vinū humectare nequeunt, ſed vt habent plurimus aquę partes. Hippocratis itaque poſitis & Gal. & ſic ſatisfacere oportet, ſi acida vina humectēt propter aquā epota alia vina humectabunt etiam humida materia partes imbutas, propter humiditates obuiā vinis factas, eas nāque ſua caliditate ac ſiccitate rarefacit magis, rarefactę humiditates, in maiorē molē attollūtur, & in naturā potētiores fiunt, hinc humiditatū illarū plenæ particulę madebūt magis. Sic quoq; ignis, quo magis agit in aquas, humectiorē efficit aërē: circa vētrē maximū dicebatur in pr. de Dieta aquę frigidę & humidę cōgregatio, tranſitus ſpiritus frigidi et ſalidi ad terræ imitationem, omnia, quę in ipſum incidūt, alterātis. Humectat igitur vinum per accidens, non quemadmodū aaqua per accidens calefacit: in ſe hæc ignē cōtinet, vinum agit & humiditates rarefaciendo, & diſtribuendo, ob id facile penetrat ac deducit.

Secundus modus. Contradictioni

SVMMA CAP. III.

1 *Aqua omnium maximè humectat.*

2 *Humiditas*

2 *Humiditas aquæ respondet eius substantiæ.*

3 *Aqua per se infrigidat, & accidenti calefacit.*

4 *Vinum humectat tripliciter, rarefaciendo humidum, distribuendo, & quia alit.*

5 *Alit vinum quia commodum est sanguinis generatione.*

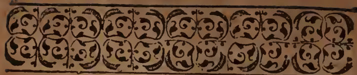
6 *Vinum nouum propria caliditate frigidior est vetere vino, acquisititia autem est calidior.*

7 *Vinum vetus calefacit & exiccat in 3. Nouum in pr.*

8 *Vinum nouum medetur humiditate, quæ consummitur temporis progressu à vini caliditate.*

Finis.

TIBVRTIO VICENTINO REATINO. I. V. PERITO COMPATRI SVO.

PAMPHILVS HERILACVS.

Socrates gerens munus obstetricum Philosophando, non parientium vnquam, verùm parturientibus opem ferentium, dum in Teæteto profitebatur sapienter, se scire nihil respondere, sed solùm interrogandi callere artem, natiuam potius, quàm à se acquisitam, asserebat huc & illuc impulsu iugi ferri prægnantes animos, quando in se ipsis habent quid artificio conficiendum. Id partum dicebat, veluti Homerus quoq; capellam, quod expresserat opus de nauigatione Vlyssis, ac de Ilij excidio, eoq; magis iam appropinquante

ad pariendum tempore, quo ad expletos ediderint fœtus. O quam experta & diligens obstetrix, non solùm partus animorum prænoscens, verum etiam ascendens eorum cacumina, quid vnquam vnusquisque poßit, ante alios edocuit omnes. Tales aliquando partus animi prodeunt numeris omnibus absoluti, apprimèq; vberes, quales nulli non mirantur. Si eorum omnes omnem inuicem similitudinem nõ gerant, & senescentes nunquam, & alij cuiuscunque generis producti, sat est omnibus monstruosos non videri, nec informis eorum informes: Ex diuerso semine, diuersis inquam scientiarum dogmatibus, ipsorum diuersitatem attendimus: vel si sit idem dogma, tamen in eadem natura non seritur, non eadem singulorum sunt temperies, nec eadem vniuscuiusque natura, cum semen alia non admittat, multum alia tollat, alia quid à semine diuersum gignat: sic idem ratiocinandi modus, quemadmodum moris est obstetricum, varios fœtus educit. Tunc mens mea concepit partum DE ARTHRITIDE ET PODAGRA

confici...

conficiendum, quando tuos mihi recensebas in Arthritide labores. Semen est nactus præseruationem articulis nondum dolentibus, et valetudinem dolore languidis offerens, vt agrorum fætus alimenta corporibus. Non quieuit animus donec specimen non fuit ex huiusmodi semine formatum, & auctum: quod nunc tibi trado, vt in id inspiciens facile cognoscas tuam affectionem instaurandam in pristinam sanitatem, cui toto animo incumbe.

INDEX CAPITVM, QVÆ HOC OPVS CONTINET.

Em-

FINIS.

DE ARTHRITIDE, ET PODAGRA CONSILIUM,

PAMPHILI HERILACI REATINI.

CAPVT I.

Quid agendum & noscendum medenti morbum articularem & Podagram.

ARTHRITIDEM propugnanti duo præcipua occurrũt agenda: primùm corporis partes iterum nondum languentes erunt eò vsq; seruandæ, vt facile non admittant reuersurum morbũ. Secundum, is dum adest, tollatur omni conatu, & obtundantur ipsius dolores molestissimi ægro: quibus mediis, eo per- Duo proponuntur

tractabitur studio (post aliqua necessari attingéda, quod paucissimis præstabitur quo cũ meo ab incunabulis amicissimo o pus est mihi. Nosse oportet quid sint art culi, in quib. est morbus, & eorum natur deinde quid & quale sit, quod in eis dolo res excitat, & quib. modis, quasq; & hi morbus, & dolor, habeāt causas effectrice sui: deniq; de his morbis & sciētiā & cu rationē inquirentibus, animaduertere o pus est nobis, quæ eos signa comitētur in hærentes, vel imposterùm aduenientes, ex his omnibus, eo percepto, quod euētu rũ speramus, vel timemus, curationē salu berrimā in præsenti propositā aggredi va leamus. Cognitionē horum necessariā du ximus, partis inquā affectæ, morborũ e sentiæ, causarũ, signorũ & indicantium prognosticorum, quoniam per indicant patet aditus, ad morborũ naturā, qui cur ri debent, & ad causarum ablationē: per a fectam partē indicatur remediorũ quant tas, & eorum vsus: per futurorum deniqu coniectationē indicantur exhibenda tu pro cibo & potu 1. aph. 9. tum pro pharm cia, 24 eiusdem. prius igitur his expliciti ad affectus præseruationem, ac curation quàm breuissimis me conferam.

Dicendorum ordo.

Dicendorum necessitas.

1. de loc. aff. cap. 4. & 2. ad Gla. cap. 1.

CAPUT II.

Quid notet nomen arthritidis & podagræ.

ARthritis vocatur morbus, per quem ea pars humani corporis doloribus ab inflammatione laborat, in qua sibi inuicem nectuntur extremæ ossiū, quæ mouentur, partes. Morbus à læsa particula nominatur, 2. met. cap. 2. Gal. ἀρθρῖτις, id est, articulorum vitium, artū & si ex aliorum sententia, tamen con. 52. lib. 2. de frac. nominat Gal. ossium caput, quod recipitur in cauitatem alterius: recipientem cauitatem dicit acetabulum. Inter acetabulum & artum fiunt sinus vtplurimum ampli, muccis referti & saliua, etiam naturaliter se habentes, ne ossa & ibi alia congenita motu terantur & arefiant: loca hæc, articulationes, artus, articulos, quæ etiam iuncturas Arabum sectantes medicinam dicunt. Ab effectu podagra dicitur nam pedicen Græci ποδάγραν vocant cum pedicis more, qua illaqueantur pedes, ambulationem impediat.

Arthritis quid.

Artus quid.

Acetabulum quid.

Podagra vnde dicatur.

CAPUT III.

Quid in arthritide afficiatur & podagra,

In

IN articulatione qualibet noſtri corporis inſunt membra inuicem artum & acetabulum connectentia, ſyndeſmi, ligamina, vinculaúe dicta, inſunt nerui, mēbranæ, ac tendones & muſculi. Partium harum, quæ afficiatur in arthritide & podagra, non cōſtat apud omnes. Gal. & lib. 10 catat. & com. 49. lib. 6. aph. cauum illud inter acetabulum & artū adhuc expleri aſſerit, vt circumſitas tendat partes ad cutim vſque, quas etiam ab eadem fluxione expleri contingit, vt neruos tendat at tendones. In lib. de Affect. Hipp. in articulos incumbit morbus, articulos intelligit, vt in lib. de arte, partes, in quibus oſsium, quæ mouentur, commiſſuræ inuoluuntur, ſunt artus, acetabulum, & quæ circumſtant partes ad cutim vſque: vt videbimus ex Auicenna. Fernelius cap. 18. lib. 6. de par. morb. & ſymp. non ſolùm expleri negat cauum illud, & nihil eò penetrare affirmat duabus rationibus: prima eſt, aperta cute excidit humor iam in tophum calculumúe concretus in podagra & chiragra, ſyndeſmis integris illæſisq; manentibus: ſecunda in iſchiadis pixide ſi cumularetur humor, nec tàm vehemens, nec tam latè diffunderetur dolor. Si igitur in extractione tophorū integri remanēt ſyndeſmi, proba-

Pars affecta ſecundum Galenum.

Secūdum Hippocratem.

Secūdum Ferneliū.

Prima ratio.

Secunda.

probabile est, eos nõ in cauo illo fieri: præterea curaui quendã, cui in articulationib. & manuũ, & pedũ, rupta cute effluebat gypsi formã referens humor, non itaq; inhærebat in cauo secundũ Ferneliũ. Verùm nõ solùm in cauo hæc omnia gignũtur, dolorem nõ præbentia, propter loca sensus expertia: sed etiã in articulationũ partibus vsque ad cutim, necesse est humiditates à venis eò affluere magis, quà iugiter solent omni tẽpore, sinus articulorũ sunt refertiores, quàm circũsitæ eis partes humiditatibus, delatis nõ nisi à uenis, vel per partem post partẽ: quando quid amplius influit in confinia redundat, tunc fit dolor, præterea in chiragra tophos tãgimus articulis infixos, mouerentur aliâs quemadmodũ partes aliæ. Si carnes in macilẽtis non rectè ex arte fame maceratæ muccatiores fiãt tex. 51. lib. pr. de art. Hip. quemadmodũ in senibus, quia magis abundat exterũ humidũ, ob id ab humore crudo fiunt vt plurimùm hi morbi, tanto magis mucci & in articulis & in ambiẽtibus locis copiosiores existẽt, propter humidum articulis familiare, quod ab ipsis iam expletis, nõ recipitur, & in quas diffunditur partes, in illis coalescere potest. Nerui ac tẽdones cũ articulationib. tendũtur, omniũ cũ sit vndiq; cõsensus,

Cõtra Fernelium.
Ad primã.

Ad secun.

ſus, compagine illa, qua omnia vnum ſunt, in articulationibus diſtracta in plures partes à repletione, non niſi dolét ſenſus partes participes, quæ multæ inuicem ibi terminantur & confunduntur, plurimũ ſenſum participantia magis dolent: vtręq; coxendici præmagnum ineſt acetabulum Gal. in lib. de oſs. cap. 20. coxendicis acetabulo innectitur caput rotundiſsimum fœmoris, ſinus cũ ſint magni, cauſam plurimam admittunt, vt & plurimam tenſiónem neruis viciniſsimis adaugeát per coxas & crura diſtributis ad pedes, & verticula compingantur: compacta verticula Hip. in lib. de dieb. iud. in cauſa ſunt quòd æger articulos vertere, àc mouere nõ poſſit. Clariſsimũ eſt igitur morbi materiam primò cauum occupare, quod etiam in lib. de Arte his verbis monuit Hipp. articulorum nullum eſt, quod non ſubſpumoſum ſit, & circa ſe forulos habeat, quos ſanies prodit, quę deductis ipſis, multa & magno multorum mœrore egreditur. Siue igitur cõpingatur arthritidis materias, ſiue forâs exeat, articulorum inhęrebit cauo, manẽtibus illæſis integriſq; ſyndeſmis, nihil igitur noui affert ſententia Fernelij. Auic. cap. 5. tr. 2. fen. 22. lib. 3. Quod patitur in ægritudinibus iuncturarũ eſt membrũ ſuſcipiens

Secũdum Auic.

vel

vel intemperiẽ, vel ſuccum naturæ alienũ, vel quoniam eſt debile in creatione ſua: quando iuncturæ à dolorifica inflammatione vexãtur, palam eſt mẽbra ſuſcipientia eſſe partes omnes, ex earũ inflatione, inflatæ magis, afficiuntur magis, quomodo afficiantur iam iam exarabimus.

CAPVT IIII.

Quæ partes proprio affectu laborent, & quæ per conſenſum.

PEr ſe ſeu dicas proprio affectu laborãt in arthritide partes inflãmationis participes, poſſunt eſſe ad cutim vſq;: tantum modo laborabit primario affectu cauum illud quod primò expleri diximus. verùm partes oẽs elaborabunt nunc dicendo ordine. Nerui & ſi afficiantur per quos motus diſpenſatur arbitrarius, tamen lege cõſortij, ꝙ cum articulis ineũt & confunduntur. Afficiuntur etiã per cõſenſum tendones, ob continui ſolutionẽ, dum tẽduntur, cùm ex Gal. lib. 6. aph. con. 49. eadẽ de cauſa doleant, qua nerui. Sic afficiũtur aliquãdo & ſyndeſmi, & alię, ibi partes, ob articulationũ ſpatiũ, Gal. ibidẽ. Primũ fluxiones articulationũ ſuſcipiũt ſpatia, ad quarũ ſuſceptionẽ vincula tẽdũtur, deindeque in orbẽ circũſtãt omnia ad cutim vſq;. Nõ Paul. cap. 78. lib. 3.

clara

clara ex dictis Galen. 2. de loc. aff. cap.
Asclepiadis opinio. traditur nobis Asclepiadis opinio, quam Archigenes impugnat circa partem affectam in arthritide, dum neruum affici existimabat, non tamen doloribus affici cum non sentiat: carnem è contra dolere, non affectam, sed compressam, per neruum an vincula intellexerit? an musculos per carnem? eam propterea missam faciamus: illud addendo in podagra articulationes tantùm pedum affici: in arthritide plurium partium: & dum neruum affici censet Asclepiades, cur secundum Fernelium non erunt illæsi syndesmi?

CAPVT V.

Loci qui possint Arthritide laborare.

Cap.78. lib.3. Videntur quodãmodo ridicula, quæ ponuntur à Paulo, tamẽ ex aliorum sententia, & iecur & lienem articularibus dolorib. cõflictari, cum in hisce visceribus adsit nulla articulatio, vnde nomẽ morbus assumat, tamẽ cùm in locis demãdantibus fluxionẽ in artus, & si artus non sint, tùm recipientibus, quæ sunt vel articulationes, vel aliæ cauitates, fiet arthritis secundũ ibidẽ posita. Denominabitur à locis demandantibus puta à iecore & liene, cũ illicò ab his in artus vitiũ detrudatˉ, sin minus

minus interimit: præterea Hip. ab exupe- Tex.11. lib. rante humorũ copia afficitur nõ modo lo- de nat. hu. cus, ex quo abſceſſerit, verum etiã ad quem affluit, eodem ſcilicet affectu in genere, & ſi pars affecta differentiã faciat, vt in lib. de flat. Articulationes quæ in Arthritide affici poſſunt ſunt, internodia, tali, fœmoris, genu, iſchiadis vertebrarũ, humeri, cubiti, maxillæ, manus, & digitorum omniũ. Cauitates alias in faucibus, in auribus, in dẽtibus ſi reperies hoc morbo laborãtes, modus erit, puta circa dẽtes duplex, pr. ſi cauï fiant ab aliqua eroſione, vel aliter, & impleantur quouis humore: ſecundus, ſi inter dentem, & locũ, cui dens inhæret fiat aliquo modo capacitas ad aliquid ſuſcipiendũ. Si impropriè vel propriè hi affectus à Paulo poſiti dicantur arthritis, alijs diſcutiendum relinquamus, ſtatuentes illas partes affici poſſe omnes, in quibus oſsiũ, quæ mouentur, inuoluuntur cõmiſſuræ.

CAPVT VI.

Quibus modis afficiantur partes in Arthritide & Podagra.

INflammationibus ſemper moleſtantur articulationes ab hoc morbo, quãdoq; diſtortionibus, vel abſceſsibus, ſemper etiam ſenſu moleſtiſsmo, tenſionibus, gra-

uedine,&continendo,quod est præter naturam:quandoq; etiam punctionibus, vel mordicationibus: horum diuersitas accidit vel propter materierum substantiā vel multitudinem,vel qualitatem, quæ prosequemur, quando de causis erimus verba facturi.

CAPVT VII.

Natura & vsus partium affectarum.

Substātia articulationum. ARticulationum constitutio ex terræ pingui,& glutinosa constat substantia:pingui,propter ossium naturā:glutinosa,propter neruea membra. Pingue in ossa redactū,euasit frigidum: glutinosorū natura frigida est omniū & ligamentorum. Tēdenum substantia ex neruo cōponitur & ligamēto. Ligamenta ex osse ducunt ortū, propterea hæc sicuti ossa sensum non habent:tendones & si sensum habeant, non propterea est acutus, ligaminum ratione neruis admixtorum,aliâs ambulātes semper doleremus. Omnium igitur iuncturarum partium natura ac temperies frigida Tēperies. est &imbecillis: vsus plurimi motus arbi- Vsus. trarij,vt abunde Gal. lib. 12. de vsu par. circa principium: forma caua, & situs, à corde longinquus.

CAP.

CAPVT VIII.

Vnde ſit quod artus facilè humiditates admittant, & difficulter eaſdem diſcutiant.

FAcile humiditates redundãtes ex humoribus recipiunt cũ imbecilles ſint partes à natura, non quoniàm longinquę ſunt à corde, vt aiunt plurimi, ſed quoniam in ortu primo frigidam nactæ ſunt temperiem, ratione componentium, attamen calidæ quoq; ſunt, ratione plurium venarum, cũ omnes finiant in articulationibus manuum & pedum, vt in lib. de nat. pue. Hip. propterea non mirum, ſi fluxionem plurimum admittant : vlterius ſunt cauæ, ſinus habentes magnos. Quæ humiditates ibi conceruatæ, cum difficile diſcuti, & euaporare poſsint per ſupradictos forulos, ex denſitate, frigiditate locorum, & quoniam tenuiſsimæ ac denſiſsimæ ſunt illorũ locorum venæ, diu ibi aliquando retinentur, neç facilè in loco natura frigido caleſcunt, præſertim quando frigiditati iunctus eſt lentor. Imbecillis ſunt naturæ, quoniam aduerſatur frigiditas omnibus animæ actionibus Gal. de an.

Venæ omnes vbi finiant.

Cur ſint debiles à natura.

mor. & corp. mut. conſ. & cap. 3. lib. 3. de cau. ſym. frigidũ vbiq; debile eſt, ac torpidum, ſiue humiditati, ſiue ſiccitati iũgatur.

CAPVT. IX.

Eſſentia morbi articularis & podagræ.

IN cauitatibus quorumuis articulorum humiditates receptæ, non naturales factæ, inflammationem excitant eã, quæ hoc nomine nũcupatur & ab Hip. & à Gal. à qua dolor ſympthoma eſt. Inflammatio in triplex redigitur morborum genus, cõpoſitionis, quia eſt in magnitudine morbus, intemperiei, & ſolutionis continui. Cũ triplex ſit hic morbus, triplex articulis inerit affectus, in quãtitate, & qualitate, cõtinuo. Quãtitate partes adauctas tendit ac grauat multus humor: ſicuti qualitate peccans, pungit, diuidit & vulnerat: continuum ſic ſolutum moleſtũ triſtemq; ſenſu infert, quod doloris eſt eſſe. Plures non poſſũ non mirari, per dolorẽ diffinientes arthritidẽ, cum per eoſdẽ dolor hanc inflãmationẽ ſequatur. Dicatur potius Arthritis articulorũ dolorifica inflãmatio, ex interuallo corripiens: & podagra articulorũ pedũ, in alio nõ differt ab Arthritide, hæc ſibi determinat affectã partem: Arthritis articulis omnibus, podagra pedũ tantũ articulis ineſſe poteſt. Sic dolor in Arthritide erit nunquam

6. aph. tex. con. 49. Arthritidis genus.

Nic. flor. tr. 2 ſer. 7 & Ant ab altomari. Arthritides quid.

Podagra quid.

morbus, sed sympthoma semper: nec negabimus nos, fore aliquādo causā intēsioris morbi, cū dolor fluxionem proritet. 5. met. Gal. c. 3. si causam sumamus pro principio. Sed videtur de Arthitide non dici inflāmatio. Gal. cap. vlt. lib. pr. ad Gla. à veteribus excandescentiæ, veluti etiā Herpetes, & Erisipelates dicunt inflāmationes: à recentioribus affectus ex calidis cū tumore duro, atq; dolore Phlegmonoso tex. ait, sed mendosè, cū sit potius legendū dolore pulsatili: & huius affectus, 2 eiusdē cap. 1. tres posuit species, vnam ab affluenti sanguine, alterā à bile flaua, tertiā ab vtrisq;, semper igitur ex calidis erit inflāmatio. Arthritis verò causam habet vt plurimū humorē pituitosum, vel propriè dicas crudū 10. catat. cap. 2. verū potest hic, dū inflāmantur, fieri sanguis & bilis: præterea quādoq; sumitur inflāmatio pro abscessu quolibet. Potest ne vnq̄ à cōgelante frigore crassescere humor ille crudus? nunquā congelatio incipit à frigido, vt perficiatur à calido 4. meteor sum. 2. cap. 3. Ex tēporis interuallo excitari testatur Paul. quasi velit absurdissimū esse affirmare cōtrariū At tristis sensatio in nodosis affectionibus articulorū fit semper à quoq; motu etiā absq; inflāmationē, propterea esset hic inquisitionis loc', an tophi

An Arthritis sit in flāmatio Dubium.

Respōsio.

Gap. 78. l. 3.

Dubium.

nodiue in articulis articularē morbū constituant, nam hi fluxionē iam præteritam indicant, tristē sensationem inferentes. Dicendū nisi dolorificā inflammationem inferunt ex interuallo, non esse arthritidem, à ligamentis quouis affectu afficiuntur, dolorem non patimur, nec dū impletur quouis humore articulus. Dolor ea est huius morbi differentia, vt ipsum aliqui dixerint morbum vt Ant. ab Altomari cap. 114. li. de med. cor. mal. esset Arthritis accidens absq; subiecto morbo, nisi fluxio quæpiā secundū eundē fuerit morbus, cū dicat: Arthritis est articulorū dolor à fluxione quopiā ortus: erit fluxio causa morbi. Ex interuallo igitur dolorifica articulorum inflammatio est Arthritis.

Respōsio.

CAPVT X.

Plures horum morborum species.

1. Species. QVæ dicuntur de Arthritide, etiā dicantur de Podagra. Arthritidē aliquando concitat sola particularū corporis intemperies absq; materia, ex Auic. ponēte etiam huius affectionis signa, dolor sine grauedine, & absq; inflatione, non perspicitur alteratio coloris, neq; materiei signū: simplex hic morbus est, inquit, ex rarò cōtingentili. Sed quomodo sub dicta Arthritidis diffinitione reponemus hanc ipsius speci-

Cap. 6. tr. 2. fen. 22. can. 3.

Dubitatio pr.

ſpeciẽ, cum inflãmationem non admittat? quãuis 2. ad Gla. cap. p. ſecundã ſtatuat inflãmationis ſpeciẽ, quam ſiccã dicit abſq; vllo ſanguinis affluxu, hanc nunq̃ in articulis procreari dicendũ erit, cũ natiuus color ibi abſq; humoris affluxu accendi nequeat, vt inflãmationẽ faciat ſiccã: inquit Auic. non perſpicitur caloris alteratio. An fiat ab aliqua externa cauſa inflãmationẽ ſiccam excitante, calore, vel ſiccitate? dicendũ hanc morbi ſpeciem nequaquã eſſe ſupponendam in doctrina Gal. cum dicat in com. 28. lib. 6. aph. ſi humor ſuperuacaneus nunquam affluat in imbecilles partes, neq; vnquã talis futurus eſt morbus. Horum præcipuorum Medicorũ diſsidiũ hac in re ſenſus determinet. Eſt & tertia horũ morborũ ſpecies, quæ generatur ex ſupreſsione ſolitę fluxionis, ſeu ſãguinis per hæmorrhoidas, vterũ, nares, ſeu alicuiꝰ vitioſi humoris pectus pungentis, & dorſũ, veluti ab vrtica, cuius meminit Hip. in 2. li. præ. hæc arthritidis ſpecies, quemadmodũ & dicẽdę, nõ ſedatur podagrico modo, ſicuti ea ſedatur, quã ponit Gal. quoniã partem affectã ſupponunt, à qua cõtinuo q̃d expellatur in artus. Quãdoq; etiã generatur ab aliqua alia affectione, diuerſũ à ſupradictis modũ generationis requirẽte, qualis eſt pr.

Reſpõſio. 2. ſpecies.

3. ſpecies.

4.

& secunda Arthritidis species, quas Hipp. descripsit in lib. de loc. in hom. prima est per fluxionem à capite in carnes, hydropis plenæ carnes vndique ad articulos impellũt, quod si modicum fuerit, articularem morbum generat. Secunda est per id, quod à dicta fluxione iam sanata, relictũ in carnibus fecerit tuberculum, cui cum non sit exitus, fugit inquit Hip. in id, quod cedit, à tuberculo est hæc fluxio in articulationes: prima à carnibus, seu à capite. Ex medicis plurimi decipiunt circa hęc arthritidis genera, referentes ea in linguam gallicam. Propterea quam diligentissimè præterita & præsentia inuestigare oportet.

CAPVT XI.

Modus Arthritidis & podagræ generationis.

1 modus, TRiplex modus est horum generationis. Primus, quando ex imbecillitate, & intẽperie, quod attrahunt articuli, fit ibidẽ excremẽtum.
2. Secundus, cum humores commoti siue in cauitatibus, siue in ambitu corporis, & carnibus incumbũt in articulos: hic tangitur modus à pituita, in lib. de aff. Hip. commouentur à iam dictis externis causis, expellũtur ad artus tãquam ad inferiores partes, & remotiores à nobilio-

à nobilioribus apud naturam. Tertius modus est ab alijs partibus ad articulationes materiæ morbosæ demandatio, qualẽ per crisimvel aliter in morbis fieri videmus, casu incidit, vt eò fluat expulsum. Nec solum hic morbus in morbis apparet verum etiam absque morbo aliquando pars aliqua replet artus: quando eiusdem partis expultrix facultas, quod grauat eò expellit: validior semper in naturalibus, quodobest impellit ad imbecilliorem locum. Omnes hi modi eam generationem habent, vt vel repente, inquit Aet. irruat malum æqualiter per omnes articulos dispersum, quod tantum fit exercitia consueta repentinè dimittẽtibus, & se ad pleniorem robustissimumque conferentibus cibum: vel clãculũ & paulatim incipiũt fluxiones, quod vt plurimum contigit.

Tertius.

Ser. 12 c. 7.

CAPVT XII.

In quibus partibus arthritis incipiat & podagra.

ARthritici ferè omnes fiunt prius podagrici, ex Gal. com. 38. lib. 6. aph. & Auic. in causa sunt plurimi motus, per quos attrahunt magis motę partes: & loci natura, non potentis expellere. Qui-

Ca. 6. tr. 2. fen. 22. li. 3.

bus podagra incipit, maiori ex parte ex vno articulo generatur, 10. de comp. med. per loc. cap. 2. qui sit hic articulus non persequutus est Gal. alij pollicis dicunt, alij minimi digiti sunt qui cauum pedis affirment, alij calcaneum, alij partem pedis externam, sed ad quod hæc, cum vndique ortum trahere posſit, quandoque incipit ex duobus articulis, quandoque ex pluribus, progreditur deinde in omnes articulos, inquit Gal. diuturnitate temporis non tantum pedis, sed in alios etiã si sit arthritis, in genu, iſchiadem, manus, aliquãdo ad ſpinæ vertebras, costarum, iuncturas, maxillas, miſerabile morbi genus, denique aliquando nullus est oſsium nexus, qui per hunc morbum affici non poſsit talis est vt plurimum arthritidis decurſus, nã aliquibus non incipit à podagra, sed à manu: aliquibus à genu: ab iſchiade aliquibus: pro ut robur eis ineſt vel debilitas: aliquibus à partibus pluribus: vel etiam ferè ab omnibus.

Citato loco.

CAPVT XIII.

Pars à qua fluit humor in articulationes.

QVæ à parte demandante ortũ trahit arthritis & podagra, supponit partem, vnde iugiter humor expella-

tur

tur ad artus quandiu inhærebit inflammatio dolorifica. Partem hanc aliqui viſcus aliquod dixêre, intimaſque partes, vt ea generatur arthritis in lib.2.præd. propè finem: per aliquam prius purgationem ſe euacuare ſolebant, qua ceſſante, tument continuo, mandãtes tumiditatis cauſam ad articulationes, magis tunc repletur corpus excrementis. Fernelius capitis autem, ſeu cum ipſo dicas, quæ eſt extra caluam, ponit originem arthritidis: aqua per corporis ſumma ſub cute cẽſet humorem decurrere deorſum morbi cauſaꝫ: non autem à viſcere, aliaùe interna parte originẽ ducere arbitratur: nam inquit aut neceſſe eſt per venas ferri ſincerum humorem in artus aut eò tunc ſecerni quando decedit per venas labetur, aut per alios ductus ſi per venas cur cruditates in cacexia & viſceribus in pedes incumbentes, dum tument arthritim non generant? cur etiam phlegmonem non excitat? Quęrere à Fernelio non eſſet abſurdũ quo, modo illa cruditas in cacexia ſecernatur in pedes? certum eſt, quod alimento non conducit, moleſtare naturã, moleſtum omnes partes quęrunt expellere vndequoque ab omnibus fortioribus depulſum dicebatur ab Hip. de loç. in hom. ad articulos refugium facit: çur pedum potius? ob venas

Secunda opinio.

Ratio.

Contra Ferneliũ.

plurimas eò decliues & carnes: In cacexia non quomodo expellitur, cum iam excrementorum copiæ natura cesserit. Phlegmonem non exutat ratione locorum naturæ, & tenuitatis & alterati ibidem collecti succi. In crurium pedumq; tumiditatibus in cacexia carnes non articuli replentur aqua: propterea facile discutitur: vel si aliquando repleantur articuli, cum aqua sit, & aliæ partes cedant, quia humidissimæ, non fit arthritis. Propterea dicamus & à visceribus intimisque partibus, & à toto corpore humorem eò deferri posse, & per venas, & per partem post partem.

Tertia opinio.

CAPVT. XIIII.

Causæ internæ arthritidis & podagræ.

Ca. 78 li. 3.

MOrbi articularis causas internas duas memorat Paul. Excrementũ, & paticularũ corporis imbecillitatem: quarum vtramque necesse est inesse in quibusuis articularibus morbis. Altera efficiens est causa, materialis altera, excrementitias dico humiditates. Imbeciles partes & quodcũnque articulamentum intelligit, & vicinas partes, quarum altrix facultas imbecillior euaserit: grauata ciborum copia cruditates fiunt, vt ad articulos exitum habeant. Imbecille nuncupatur

Quæ sint in arthritide partes imbecilles.

Cur sint imbecilles

patur quod eſt vel à natura, vel à morbo intemperatũ 3.de cauſ.ſym.cap. 2. & 11. m. cap.10. intemperatum, quod pares gradus non habet qualitatum, vt eius natura requirit: & ſi frigidi à natura ſint articuli, nõ propterea intemperati dicuntur, dummodo ſit frigiditas ſecundũ eorum naturã, exceſſus vndequaque declinet, intemperies eſt, cuius genera octo ſunt, cuique patentia: ſi autem inſtruméti cuiuſuis ſit imbecillitas, non tantum eius in cauſa poteſt eſſe intéperies, ſed etiam ametria meatuũ. Humorem, quem paul. excrementitiũ dicebat, redundantẽ nominat Gal: 10.catat. cap.2. ſanguineum vel vt plurimum pituitoſum, quem propriæ rudum dicit, aut ex pituitoſo & bilioſo mixtum, vel etiam ſanguine cum ipſis permixto. His addit Auic. melancholiam, & ſaniem, dum antecedentes horum morborum cauſas in triplicem ſeriem redigere videtur, vt inde diligenter animaduerti, vel erunt ſucci quatuor, ſanguis ſingularis, bilis, pituita, & melancholia, ſeu etiam inter ſe permixti: vel ſanguis tenuis, quem bilioſum dicit craſſus melancholicum, medius, & crudus: vel tertio nihil erit aliud præter ſecundæ & tertiæ coctionis reliquias, cum redigi in alimentum nequeant ab innato calore: Hę

3.de loc. aff.cap.4. & aliĩ31.

Antecedentes cauſæ in his.

Cap.5.tr.2. fe.22.cã.3.

re: Hæ quæ ſuper ſunt cruditates vnius tantum non ſunt humoris, puta ſanguinis phlegmatis, ſed bilis etiam & melancholiæ: Poſſunt harum cruditatum plures, vel ſingulatim, procreare morbum, ratione imbecillitatis partium, nec non anni temporum, ſic hyeme à phlegmatico ſucco, verè à ſanguineo, æſtate à cholerico, autumno à melancholico in ijſdẽ met partibus fieri poteſt arthritis. Differunt hi tres arthritidis cauſarũm ex Auic. modi, quoniam vltimus cruditatem recipit, qualis in ſenibus, & conualeſcentibus, propter alteratricis debilitatem plurima generatur, & in aliis propter alimenti copiam: reliqui verò duo non, alter humores oſtendit à natura ſua omni ex parte non alienos, alter ſanguinem in alterius naturam ſucci redactum. Sic & eorum quantitas per primum modum indicata, & qualitas per ſecundum ac tertium erunt antecedentes huius morbi cauſæ. In ſua eadem opinione ſolus

Cauſa continens. perſiſtat Fernelius, omnino aſſeuerans pituitoſum, vel ſeroſum tantum ſuccum arthritidis continentẽ cauſam, causã hãc, nõ humorẽ eſſe iudico, nec alterius vnquàm morbi, alibi hæc demonſtrabitur. Cæterũ aiunt omnes humorem pituitoſum & crudum maiori ex parte hanc ægritudinem

excitare

excitare: omnes dicentur excrementij, & à natura alieni quãdo dolorem excitant & inflammationem. Nec à me negabitur vnquam diſcedente carne à ſyndeſmis, plurima quam par ſit hũmiditate obductis, fieri dictos morbos.

CAPVT. XV.

Quomodo cauſæ iam dictæ antecedentes fiant horum morborum materia.

EXcremẽtitius humor, ſeu à natura ſecedens, & alienus fit, aut ex qualitate ſui, aut quantitate lib. 2. de diff. feb. cap. 11. Gal. à diuerſis qualitatibus diuerſas ſubſtantias acquirit. Dum alitur membrũ, ad ſe trahit proprium & peculiare alimentum, retentum concoquitur, à concoctione redundans excrementi nomine nũcupatũr, cap. 7. lib. 5. de loc. aff. etiam ſi nõ excernatur, quod in ſedibus affectis continetur etiam excrementum dixit Gal. ca. 5. lib. 3. de loc aff. dum excrementa omnia in triplicem ſpeciem deducebat. Inde colligere licet ſpeciem humoris, qui materia ſit magis propria arthritidis & podagræ: per principia etenim ferè ſemper in ſecunda arthritidis ſpecie, quando non aceruatim cu-

Cauſæ antecedentes vnde propinquius fiant.

Materia articularis morbi magis propria.

tim cumuletur humor, eſt humori ſimile excrementum proprio articulationibus, & peculiari. Verum poſt hæc infirma pars quoſcunque recipit influentes, magiſque ſi inflammatione laboret, hoc à natura articulis ineſſe dictum eſt, vt imbecilliores reliquis partibus exiſtant. Quando itaque multa in his locis aceruãtur excrementa, grauant, & extendunt, cap.11.lib.2. de dif. feb. ſi autem acria fuerint, calefaciũt, mordent, & exedunt, & materia fiunt dolorificæ inflammationis. Inter dictas omnes cauſas, quæ tuam magis moueant arthritidem, ex his poſitis cognoſcere tibi ſat erit, antecedentes eſſe iudico, quemadmodum dicetur tenuem ſanguinẽ, vel bilem, & crudum ſuccum. Quando excedunt, dum exceſſum dico excrementum intelligas: Quando hi inuicem humores permiſcentur, vtrumque alternum ſuperare poteſt, à quibus hæc dignoſci poſſint infra demonſtrabitur.

CAPVT XVI.

Cauſæ procatarticæ ſiue externæ horum morborum.

EXceſſus horum, quos diximus congeruntur, vel ex alimenti copia, vel ex cru-

ex cruditatibus, vel ex qualitatibus alimentorum humectantibus, otio, vehemẽti labore, ambulationibus cõcitatioribus, equitatu crebro, vel vſu veneris intempeſtiuo, præſertim poſt cibum, ſeu etiam immoderato com. 30. lib. 6. aph. & cruditates adauget, & neruos totumq; debilitat corpus, inſueta frigidæ potione, carnium frequenti, vel etiam ciborum frigidorum, vel noxiorum eſu, vini multi vſu, præſertim vinoſi, & ante cibum epoti, & poſt cibum per temporis interuallum, ducit non concoctum ſuccum ad neruos. In aliquibus etiam originem ſumit ex prolapſu, luxatione, deturbatione, animi affectibus, mærore, curis, vigilijs, interdum deniq; ipſius origo cæca eſt, horum plurima ſunt ex Paulo. Alias etiam Cap. 78. l. 3. procatarticas cauſas hic morbus habet, ex Aetio familiarium excretionem, ſup- Cap. 7. ſer. 12. preſsionem, & exercitationem conſuetarum intermiſsionem, vt ſuperius quo- Cap. 10. que diximus. Sed vt ſummatim amplectar omnia, vſus omnis, qui non conueniat rerum nõ naturalium erit in cauſa morbi huius, quis ſit vſus non conueniens deſumetur à rebus naturalibus, & eaſdem res naturales concomitantibus. Res non naturales dicuntur à Medicis vt tibi

Res nō naturales. I.V.P. hæc non lateant, cibus & potus, somnus & vigilia, motus & quies, inanitio & repletio, animi accidentia seu pafsiones, dices, & aër: an qualitates primæ, caliditas scilicet, frigiditas, ficcitas, & humiditas, quæ ad aërē referuntur, hos morbos excitent, posteriùs dicetur. Res naturales. Res naturales, quibus conuenire debent fupradictæ fex res non naturales, dicuntur tēperamentū, humores, membra, virtutes, operationes, & fpiritus, quæ quales fint nobifcū, tales expofcunt res non naturales. Confequuntur res naturales, ætas, cōfuetudo, & habitus corporis, alia requirit fenex, gracilis, & fibi viuens, alia, qui alium ftatum naturalē exercet. Vt plurimū etiā hæ affectiones Arthritis & Podagra incipiūt fecundū genus, quod in morbo facro lucidifsimè explicat Hip. cur inquā parentum morbi tranfeant in filios, & pofteros nepotes. Caufæ igitur hæ omnes externæ, & articulorū imbecillitatem partiūq; aliarum pariunt, & humorum excrementitiorū multitudinem, vel eorum prauam qualitātem adaugent.

CAPVT XVII.

An à primis qualitatibus, præfertim à ficcitate pofsit fieri Arthritis & Podagra?

Imbe-

IMbecillitas partis, & humor affluens sunt in causa Arthritidis & Podagræ: Imbecillitatem partis ab intemperie palàm est fieri, sicuti à temperie robur, à frigiditate, caliditate, & humiditate, vel separatim, vel simul iunctis: an proritet Arthritim siccitas, vertitur in dubium à Gal.con.16.lib.3.aph. tenet Arthritidem à fluxione fieri, quomodo igitur ab immodicis siccitatibus? Interpretatur ibi Hippoc. dicta Gal. articulares morbos, id est debilitates articulorum, quas plurimum vult distare ab Arthritide affectione, omnesq; articulorum dolores nõ esse Arthritim, cum secundũ eundem requirant etiã fluxionem: siccitas quando hunc fluxum prohibet, Arthritim etiam procreare posse affirmat Nic.flor. quæ è directo contradicunt Galeno. In lib. de int. aff. Hip. & de Die. Iudic. coxendicum morbum à sole etiam fieri asserit, resiccante humorẽ, qui est in articulis: verùm modus hic diuersus est ab eo, quẽ Gal. posuit cit. loco, qui humorum quandã consequuntur acrimoniam, si immoderatus quoq; calor accesserit, tum demũ fient solũ articulares morbi ab immodicis siccitatibus: Hip. causam externã affert, Gal. antecedentẽ: hic humorẽ prçter naturã, ille autem non: coxendix

An à siccitate fieri posẜit Arthritis.

Cap.2.tr.2. sermo.7.

& si non sit Arthritis, tamen fit in articulatonibus, & communicant in omnibus Arthritis, Ischias, & Podagra, præterquam in affecto loco, vt colligitur 10. catat. Verùm dici posset siccitatem non solum referendam fore ad allabẽtes humores, sed ad partem affectam, vt dictum est, non exiccatæ ab externa causa articulationes, debiliores fiunt, suscipiunt magis, exiccantq; mucũ & humiditates inter acetabulum & artũ, quæ & si aptæ nõ sint, vt comburantur, vt in lib. de car. Hip. tamen facillimè crassiores fiunt, vt contineantur inter exusta & exiccata, tunc facilè cum egredi nequeant, allabentibus insuper locum non cedunt, sic partes vicinæ omnes magis magisq; suscipiunt, vt inflammationem generent.

Cap 2. Respõsio.

CAPVT XVIII.

Dolorum causæ in Arthritide & Podagra, & cur vehementes dolores sequantur hos morbos.

Affectionum harum dolores non vnius sunt modi, verùm omnium ferè specierum, quas 6. aph. con. 5. sectatus est Gal. capax est Arthritis. Quando subiecta cuti membrana afficitur, torpidus

Qui loci quales dolores affe[c]rant.

pidus ſit dolor, & tenſiuus: diuellens quando ea afficitur, quæ eſt in media carne: oſtocopus, quem profundum dicunt, quando ea, quæ oſsibus adiacet: tenſiuus ſequitur etiam tumorem omnium partium, quæ intenduntur, nec non inflammationes & venarum, & arteriarum, à quarum tùm inflammatione, tùm compreſsione excitatur etiam pulſatorius dolor. Exquirit cauſas modosq; dolorum Galen. contra Archigenem lib. 2. de loc. aff. cap. præſertim 4. eos fieri probans, & à ſolutione continui, per eorum modum generationis, ac exemplis inflammationum, Eriſipelatiſq;, & ab intemperie, exemplis, iter facientium per niuem, & colici doloris. Hæc exquirit, vt doloris proprietates inueniantur, partem affectam indicantes, quod fuerat prius ab ipſo propoſitum in cap. 5. lib. pr. omnes hæ dolorum ſpecies ab affecta parte depromptæ poſſunt vnà ſimul concurrere, cum omnes has partes in Arthritide affici facilius ſit, quàm mane oriri ſolem. Reliquas dolorum differentias perſequamur, ob eius, quod in artribus ineſt, multitudinem, & paucitatem; ſecundò craſsitiem, ac tenuitatem: Tertio citatiorem tardioremque motum: Quarto qualitates. Inhæ-

Cauſæ dolorum.

Differētiæ dolorum.

rebit artubus vel solùm humor, vt cum flatuoso spiritu & sicuti multus grauem, ita potentia acris exedentem, ferientem, stimulantem, vel pungentem dolorem affert: obtusionē si non admodum moueantur locali motu, si nō admodum sit crassus, atq; si non sit multus, & calidus. His omnibus addendum accutissimi plurimiq; sensus articulationes esse, causa sit, quoniam in manibus & pedibus sunt nerui plurimi, tenuissimi, ac densissimi, à quibus nemini dubium sensum esse, & vt in lib. de affec. Hipp. longiorem & molestiorem esse morbum.

Vehementia dolorū vnde sit.

CAPVT XIX.

Signa ostendentia præsentes morbos & causas.

Signa partis affectę, & affectus.

SIgna quibus cognoscitur pars affecta, & affectus species in Arthritide & Podagra, non omnino per se patent. Detinentur pedes alijque arriculi cum doloribus, veluti oblaqueati, pediceq; inuoluti, eorumque internodia affecta tensionibus, tumoribus, grauedine, inflammatione, punctionibus, mordicatione, ac sen-

ſenſu moleſtiſsimo : quando etiam his vacant ſemper imbecillitate laborant, pariter de alijs articulationibus dicendum eſt : dum hæc quouis tempore perſeuerant, partem, in qua fiunt, affectam dicimus. Affectus ſpecies demonſtrabitur ab ijs, quæ præteriêre & adſunt. A præteritis Arthritidem quæ Podagrico modo nõ ſedatur, notat euacuationis ſolitæ ſuppreſsio, vel præcedens morbus, qualis in cap. 10. dictus eſt. Præterea huius morbi cauſam ſigna oſtendentia, & ſpeciem demonſtrant affectus, & è contra. Dicebantur à Gal. notæ affectuum excrementorum ſpecies, doloris proprietas, accidentia propria, & loci natura; hæc Arthritidis Podagræque genus determinant. Speciem autem horum & cauſam doloris proprietas, excrementa & accidentia propria. Ne repetantur hæc pluries ex cauſarum ſignis & arthritis differentiæ diſtinguantur. Omnium ſupradictarum ſpecierum ſigna propria & pathogmonomica ſunt articulorum dolor cum inflammatione, ex interuallo corripiens : quibuſcumq; hæc inſunt, de ſpeciebus erunt Arthritidis. Cauſa quæ labens ad artus morbum facit, ex his indagabitur ſignis, quæ quouis ſucco ſunt propria in

Signa ſpeciei 3.4.& 5.& 2.

1. de loc. aff. cap. 5.

In cap 10.

Signa pathogmonomica.

ſui declinatione à naturali ſtatu ſeu Pathogmonomica ſint,ſeu mox apparentia. Quàmuis redundãs excrementum (id etiam nunc denotatur ſucci & humoris nomine) Phlegma ſit vt plurimum ſeu crudus humor, tamen vt omnes inuicem ſeiungantur,quos poſsibiles dixi cauſas huius morbi,adoriar ſingulorum propria ſigna, quandoq; cum externis quas diximus cauſis hunc in modum incidentia. Secundæ & tertiæ coctionis reliquias hunc morbum excitare demonſtrant ocium cum cibo plurimo, vel coctionem renuente,potuq; nimio,vel etiam potentiæ alteratricis imbecillitas. In id quoq; incumbendum erit, vt ex de articulationũ affectarum coloribus,qui etiam inter propria accidẽtia numerãtur eodẽ modo,quo Gal. 4.de ſan. tũ. & ex Sympthomatibus coincidentibus in humore quolibet, vt io. catat. ſigna deſumantur, à quibus dictorum morborum cauſæ poſsint intelligi.

A coloribus ſuccorum & eorum propriis ſignis

Ab affectibus eorundem ſuccorũ, quibus ſcatet corpus, inficitur etiam corporis ſuperficies, vt puta ſi pallidior flauiorq; fiat dearticulatio dolore laborans, cum inflãmatione non mediocri,pruritæ, ac ſenſũ acerrimæ caliditatis, bilem flauam cauſam eſſe cõniectabimus, eòque magis ſi

Bilis flauę.

in fine

In fine veris, vel æstate ægrotet ætate vigens vel temperamento cholericus, præcedētibus laboribus & dieta ad hunc morbum aptis procreandum, præsertim si vrinæ subruffæ vel ruffæ fuerint, cum veloci ac frequēti pulsu. Sic vice versa albidiores solitò partes, infestatæ non caliditatis sensu, sed tensione & grauedine tantùm, præcedentibus ocio, dieta frigida & humida in hyeme, cibis plurimis, & à cibo deambulationibus, pituitam indicant, & succos non concoctos, vrinæ albæ & tenues, vel crassæ & turbidæ, vel etiā rubicundæ cum paruo pulsu, languido, raro & tardo. Veluti etiam sanguinē, si adeptus fuerit caliditatem alienam, puta à bile, caliditas erit mitis, absq; tali acredine, qualem bilis acquisiuit, partis rubor, & pulsus in verno tempore. De melancholia, vt de supradictis dicatur, erit color liuidus vel ater etiam totius corporis, habitus gracilis, hirsutus, lien fortasse grauitate, vel alio dolore infestat, ac duritie, vrinæ variæ verùm crudæ, pulsus exiles & tardi, in sene, anni tempore autumnali, præcedentibus, quæ fecem veluti in sanguine apta sunt ad generationem. Hæc sunt quę symptomata in humoribus coincidūt. Quibus si tertia signorum ad causas capessendas addatur differētia,

Phlegmatis.

Sanguinis.

Melancholia.

A doloris proprietate.

à doloris proprietate desumpta, hæsitatione nulla intercedente, humorē deprehendemus discendentem præ multitudine: grauantem ob cruditatem: erodentem ob acredinem illud vnū, in quod partes iuxta articulationem, vt eam formarent, incidere, ac satis diximus de causis dolorum.

A iuuantibus & nocentibus.

Supradictis certius est iudicium ex iuuantitus desumptūm & nocentibus: calefacientibus appositis, si morbus incendetur, à bile ortū trahit, vel à sanguine: si relaxetur à calidis, nemo non affirmabit à crudo humore gigni, vel pituita: eadē sit de aliis contrariis doctrina. Ab his itaque signis, quibus toto animo oportet incumbere iudicabitur nobis pars affecta, inhærentis morbi species, causa & deniq; & arthritidis podagrę: eademmet signa si confusa simul mixtaq; se ostendant, magis exuperantia, maiorem humores portionem in illa mixtura notabunt.

CAPVT XX.

Signa per quæ iudicatur, in quibus timendum fore arthritidem & podagram.

Quibus fiat podagra & arthritis.

Timebimus fore gignendas has affectiones in debilibus iuncturis, si dictarum causarum & procatarticarū & in-

& internarum affuerint plures, vel etiam aliqua: veluti cui laborant artus imbecillitate naturali, si is pluribus potiatur ingestis, carnibus præsertim, cum veneris vsu immodico, vel otio, vel motu nimio post cibum: seu pluribus succis abũdet, vel carnes habeat, muccis, aqua, vel etiá sanguine refertas: seu deniq; habeat viscera magna, prædicetur arthritis & podagra. Imbecillitatis arcuum signa sunt, quæ vel intemperiem demonstrant, frigiditatem scilicet solam, vel iunctam cum humiditate, vel siccitate, vel demonstrant meatuum ametriam. Tantò certior erit prædictio, quantò afflictiones hæ erunt ei magis secundũ genus, vel senex, si supradictis potiatur, vel ob vsus, vel latiores venas habẽs, vt ex Ruffo, (ná hi obnoxij sunt magis huic morbo, quàm graciles & angustas venas habẽtes. Signis indicantibus absolutis, ad prognostica iam accedamus. Signa arti lationum imbecillitatis.

CAPVT XXI.

Prognostica signa circa hos morbos.

QVisquis humor arthritidis & podagræ causa per inflammationẽ exitum sibi parat, à quo exitu sedata, cessat morbus. Sedationis terminus vt longissi- Longitudo.

gissimus describitur ab Hipp. 6. aph. 49. dierum quadraginta, si medicó pareat in omnibus æger, & error non committatur curando. Inflammationis ea natura est, vt continuò sensim incalescat locus, & influxum ibidem contentum, pars inflammationis particeps si sit à natura calida, citius inflammatur, adhuc citius si contentum sit naturaliter calidum: frigida quidem tardius: adhuc multum post tempus si calefiendum viscidum fuerit, vel crassum. Calefactum denique vel in transpirationem insensibilem resoluitur, vel absolutè concoctum secedit in propinquiores partes, seu aliis permixtũ humoribus, seu per cutim puris formam adeptum. Non igitur mirũ si suscipit arthritis 40. dies, cùm partes durę, dēsæ, frigidæq; sint, & humor vtplurimúm nõ facilè calescēs. Quibus breuior fit morbus, vel accidit ratione temperamenti, vel materiei paucitatis, vel tenuitatis. Cæterùm facilè regreditur certis statutis tēporibus, maiori ex parte vere, quia liquescens humor in internis partibus purgatur ad corporis extrema: & autũno propter locorum refrigerationem, malignos tunc temporis, vt per æstatem congestos humores excipientium. Quando eiusdem morbi materia eradicatur vt vtar Auic. verbis

Modus sedationis.

Quãdo reuertatur & cur.

Cap. 5. to. 2. fen. 22. can. 5.

bis,non facilè reuertitur, & si semper reditui ex vnaquaq; occasione fit aptissimus. Si podagrico modo non sedentur articulorũ dolores ac tumores, modo inquam, quem iam iam posuimus, quia à tumido viscere continuum succus fluxum habet, per quem prius allapsus concoqui ac dige ri nequit,& vrina subsidentiam albam habeat, magna in his viscera cõperies : quod expresse contra Fernelium notauimus supra. Speciei huius affectus si tempora eleuarit,sępius dolebit,sudoresq; sibi nocturni oborietur,hic difficilis est modus.Quod si nec vrinæ fiant cum alba subsidẽtia, nec sudores, vel melicerida expectent apostemata, vel claudicabunt. Et si hos arthritis seu podagra comitentur ad mortem, non propterea læthalis est affectio, primo de morb. Hip.fluidę affectiones circa articulos læthales non existunt. Præterea si fiat inflammatio in partibus artus ambientibus, non propterea nerui ac tendones inflammatione laborant, vt in podagra Gal. 6.aph.49. aliàs fieret conuulsio, essetque morbus celeris cum periculo motionis, non ob id nerui tunc dolorem nõ sentiut, neque non tendũtur & tẽdones. In lib. de die iud.aiebat Hip.in coxendicum morbo aliquando etiam conuulsionem accedere rigorem,

Alterius speciei longitudo.

Non lętha lis.

rigorem, & febres, ambo ſub fluxionibus ad articulos cōtinere vidētur, tamē iſchias neque hic morbus, illa non ſubmouet.

CAPVT XXII.

In quibus arthritis & podagra facilè curetur, & in quibus non.

Curentur qui?

DOlores artuum omnes facilè curantur in his, qui iuuenes, labores amātes, aluum probā habentes, id eſt egerentes pro ingeſtorum ratione, conuenientē ſibi præſcribunt victus rationem, qualem infra ponemus: quatuor ſunt hæ cōditiones, quas qui oēs habet, citiſsimè, qui plures, citiùs ſanabitur, quā is, cui pauciores inerunt. Pariter ſani fieri nequeunt, quibus circa articulos tophacei calli concreuêre: ſecundò erumnosè viuentes, quales ſunt circa res non naturales intemperatiſsimi: Tertiò ſiccā aluum habētes: Quartò & vltimò ſenes, iuuenes quoq;, quibus caro diſceſsit à neruis, quoniam ſibi ipſis nimiam humiditatem aſciuêre.

qui non curentur.

CAPVT XXIII.

Qui morbi articulorum ſint deteriores.

Deterior morbus qui ſit reſpectu cacoethię.

DEteriores morbos dico, cùm reſpectu vehementiæ ſympthomatum, tum cacoethææ, cacoethiā nūc dico

vt ſi

vt si materia profluẽs ad articulos labatur, deinde ad alias nobiliores partes, mali moris erit defluxus, omniũ decernimus, quoniã læthalis: tùm deniq; respectu afflictionum longitudinis. Symptomata erunt vehementiora, vel propter affectã partem, vel ob morbi causam, vel etiã ob morbi speciem, vt callus seu tophos quem dicamus morbum in numero, quoniã primo impedit actionẽ: talia ponebat morbos, in numero Gal. cap. 8. lib. de dif. mor. vehementiora afferet sympthomata circa deãbulationes, dolores, & oẽs alias læsas actiones, circa retenta, quę sensui patent, sicuti qualitates mutatę: erunt deteriores non tantũ penes morbi speciẽ, sed etiam penes morbi longitudinẽ, penes quẽ modũ erunt deteriores articulares morbi fientes in habentibus viscera magna, à quib. defluat humor in artus: vel etiã si melancholia sit morbi causa, quæ & si maiores dolores afferat, quàm bilis, tamẽ respectũ longitudinis erit deterior morbus: à bile aũt factũs deterior erit quàm factus à melancholia, respectu actionis læsę dolorũ inquã ægrũ vexantiũ: à pituita lõgior, attamen mitior quã à bile, verũ breuior, quã à melãcholia, hic aũt respectu actionis læsę deterior, quàm à pituita. Per affectam partem adeò inter se differunt

2. respectu Symptomatũ quæ sint deteriores morbi.

3 respectu morborũ causæ.

4. respectu partis affectæ.

runt hæ affectiones, vt alij alia dixerint: cōueniūt, arthritim peiorē esse in his, quibus est morbus secundum genus, rationē colligere sat erit, in lib. Hip. de mor. sac. dicentis: semen genitale ab omnibus corporis partibus procedit à semissarum, à morbidis morborum: partes igitur quæ in ortu talem imbecillitatem cōtrahunt peiorem morbū admittunt: conueniunt etiā peiorem esse in latere sinistro, quàm in dextro, ratione debilitatis partium, & si cauiores venas & plures reperias in dextro latere, quàm in sinistro. An peior fuerit in partibus inferioribus, quàm in superioribus, nō liquet apud omnes: apud Rhasim lib. 26. cont. cap. pr. acutior est dolor sciaticæ doloribus aliis articulorum. Hipp. in lib. de affect. quem secutus est etiam Halyabbus lib. 8. pract. Podagra violentior est omnibus eiusmodi circa articulos morbs, & diuturnissimus, ac ægrè cedens. Si plures afficiat partes ischias, cū per eum quādoque laborent etiam pedum digiti, tamen vehementiores dolores inuehet podagra quàm ischias, ratione plurium neruorum & venarum, vt supra dictum est.

5. Respectu speciei morbi.

CAPVT XXIIII.

Modus iudicationis horum morborum.

A-ticu-

ARticularis morbus & podagra si quãdoquis ex eis cõualescit, perfecte desinũt: sed vtplurimũ remittũtur symptomata, nõ in totum ablatis morbis, & quandoq; in alios morbos transeunt. Remittũt vel desinũt quando eorũ causa per poros, nobis id nõ sentientibus, evaporat, vel enim inde resoluitur omnis: vel pars tenuior crassiore relicta, vt concrescat in durã molem: hi duo sint priores modi resolutionis horũ morborũ. Tertius rarò euenit, vt suppurata foras cedat, quod per vlcera quãdoq; vidimus. Quartus dũ tẽdit aliò, ab articulis in partes alias, nõ eo sensu prędita, quo magis ei patet aditus. Quintus vltimusq; modus, per quẽ hi morbi cedere apti sunt, multiplex videtur, & per secessum, & per vrinã, & per vomitum, seu sponte à natura fiant, seu ab arte. Fientibus his, vt materia detrudatur, exitũ sibi parãs, per aliquam seu plures horum quinq; modorum à locis circa articulationẽ cessant Arthritis, & Podagra.

Tripliciter desinunt.

Quinque modis iudicatur.

Secundus.

Tertius.

Quartus.

quintus.

CAPVT XXV.

Qualis sit ex dictis Morbus nunc curãdus.

ARticulorum doloribus te affici dum cõquerebaris mecũ, viribus omnibus, quib. in præsentia possum, be-

neuolentia, qua te ſemper colui, ſingulari, ea ſum tibi pollicitus adſcribere medicamina, quę ex probatiſsimis auctoribus tátùm, quib. me ſemper addixi, eundé mo[r]bum præſenté tollere, & imminétem profligare conſueuêre. Ætas, quá deges annorũ circiter 28, temperies cholerica, corpori habitus inter gracilem & pingué medius, anni tempus propè æſtatem, hęc regio calida, labor vigilię, curę, triſtitia, quibus [t]enebaris Romæ tunc téporis cótra deprædatores fratris tui, bilis flaua, quá & rubeá, & cholerá dicunt, morbi cauſam arguunt. Rhaſis motus multiplicat cholerá rubeá, & eam trahit ad articulos. Hæc Rhaſis dicta quàm clariſsimè cui morbi cauſam præcedentem, & procatárticá oſtendunt. Verùm non ſolùm bilem eſſe, ſed cum pituita permixta, crudoúe hùmore inde demonſtretur, quòd permixta ſunt ſigna, quę bilis exceſſu, & abundantiá pituitę indicare ex ſupra relatis conſueuêre. Propterea in ſequentibus contra hos morbos & à bile & à pituita proritatos ſectabimur medicamina: vt vtrorúq; exceſsibus ſecundum anni tempora ualeat harum affectionum impetus obtúdere. Si autem æquetur magis matęria, ex inuicem collatis curationibus ad arthritidé & podagrá, & à bile & à pituita

Res naturales.

Res nó naturales.

Cauſa morbi.

cap. 2. lib. 26. cont.

pituita conuenientiora pofsis elicere. Statuta hac morbi caufa fenfim artus occupante, ac conftituente nõ primá tertiamus fpeciem, fecta enim eft fupra in plures fpecies, fecunda erat cũ materia, prima, à qualitatibus tantùm: Rurfus quæ eft cum materia in eam fpeciem deduximus, quæ fedatur, quemadmodũ podagra, cuius generis eft affectio nunc curanda, & in ea quæ podagrico modo non fedatur, ab aliqua affecta parte ducens originem. Dicamus morbum tolli ad fummum die 40. fed etiam quandoq; prius, vt dictum eft, nifi curando intercedat error, id erit ex Hipp. podagrico modo fedari. 2. prædic. propè finem vtitur his verbis, quæ per aph. 49. lib. 6. declarantur: quicunque morbi podagrici fiunt, hi fedata in 40. diebus inflammatione finiunt, in 40. igitur diebus pér fua tépora omnia podagrici morbi decurrũt.

Morbi fpecies & pars effecta.

Prognofticum.

CAPVT. XXVI.

Intentiones curatiuæ morbi huius.

DIctum eft in principio duo nobis circa arthritidé & podagrá agéda fore, & corpus tuendũ, ne reuertatur affectio, & curádũ, dũ afficitur morbo. Curáda duo nobis occurrũt, inflámatio in artus doloré inferés, & materia inflámarioné

In cap. 1.

quid curãdum.

nutriens. Primùm quoq; pręstabitur, si secundũ absoluatur. Verùm inflãmatio aut adhuc fit, aut facta est: similiter vt eius materia adhuc etiã aut inflãmatur, aut iam est inflãmata: si vtrũq; simul insit, eis & præcautione & curatione medebimur Si tantùm insit, quod factũ est, curabitur soluta ea dispositione, vt Gal. cap. 88. lib. art. med. à qua primùm ea, quę secundũ naturã lædi tur operatio: id equidẽ dicerẽ causam morbi cõtinentẽ, quæ tantas difficultates pręstitit, & præstat adhuc omnibus ferè medicis: soluitur tùm euacuatione 13. met. cap. 6. Gal. communis phlegmonũ omniũ indicatio curatiua est euacuatio, tũ eius æquatione qualitatũ, & deniq; per vtraq;, multitudinis inquã euacuationẽ, & qualitatum permixtiones: quamuis phlegmon sit non propriè arthritis, tamen ab hac indicatione non recedit, dicente Gal. cap. 3. lib. 10. de cõp. med. per loc. curatio fluxionũ irruẽtiũ in locos iuncturarũ fit nimirũ, vt irruentes fluxiones euacuentur. Aequabuntur qualitates & alteratione, dum frigida calescũt, frigescũt calida, madent sicca, siccãtur madida: & aliorũ benignorum humorum admixtione, vt amarorum cum dulcibus, acrium & salsorũ cum insipidis, acerborũ cũ pinguibus, & sic de reliquis, prout exigit

Causa morbi quid iudicet.

qualitatũ excedentiũ æquatio.

git materiei excessus, propter diuersa anni tēpora: indicationes easdē suscipit materia antecedens, ne quàm facillimè, vt solet, in continentē transeat. Ipsa etiam euacuatio vtrarūq; causarum excedentes qualitates extinguit, quoniā subiectorū ꝓhibet multitudinē: præstabitur cōtinētis causæ ablatio, si in articulos influxū extrahatur, & cohibeatur influendū, quod causa est antecedēs, cohibetur influendū ipso detracto, & recipiēte particula roborata, detrahitur, si extenuetur cū his, quę decēt in præseruatione dicenda, vel si euacuetur, vel deniq; si ab articulis auertātur vt in alias partes defluet. Pars eò magis roborabitur, quò ꝓximiùs ad naturalē statū reducetur, hoc fiet per propinquiorē temperiē, influxū ex bile & pituita, contentū in affecta articulatione, extrahitur, si ad sui euacuationē impellatur: ad quā vel à se ipso proritabitur, vel ab externa causa, his duob. modis excrementa omnia vt Gal. cap. 5. lib. 2. de sym. ca. ad euacuationē excitantur, à se ipsis dū calefiunt, attenuātur, vel rediguntur inflatus: externa causa erit sol, exercitium, balneum quibus addo in præsenti casu medelam aliquam, vt inunctiones, cataplasmata, & his similia cùm euacuentur humores in articulis non nisi longo tēporis

Euacuatio.

Partis robur.

Causa expulsionis.

tractu, præsertim à se ipsis, etiam externis opitulationibus opus habent.

CAPVT XXVII.

Intentiones præseruatiuæ huius morbi.

Differentia pręcautionis & curationis.

QVæ cum præseruatione miscetur curatio, vna & simul absoluentur curãdo quod olim in morbi naturã pertrãsiuit, & iam iam pertransiturũ cohibendo. In ea aũt præseruatione, quæ morbo nõ miscetur, nõ datur materia, vt morbũ foueat, nec adeò apta & calida, vt accendat eũ. Quo magis calet doletq; pars, magis dicta materia cõfluit pręseruatione curanda, quia nõ debile fuit principiũ fluxionis. Cum igitur nihil, quod tũc naturã opprimat, obtundatur, neq; expulsioni paretur, nec huius cũ curatione scopus affuerit idẽ. In illa morbi cõtinentẽ causam & morbũ iugiter quis oppugnat: in præseruatione cũ neutrũ horũ insit, neutrum tractabitur. Verùm eius intentio & finis erit, quæ corpus indispositione tueãtur à morbo remotissima, & propinquissima tẽperamẽto probo, probũ dico quod arthritidis causas omni ex parte salubres adaugeat. Talẽ tutelam corpus obtinebit, si ex æquo seruabuntur humores, cap. 99. art med. loquens Gal. de præseruat. curatione & arte salubri, hoc vniuersum genus, aiebat, circa

Quid agatur præseruando.

humores præcipuè negotiatur, addatur e- tiã si succurratur articulorũ imbecillitati. Præseruãdi nobis erũt humores, ne scaté- tes excremẽtis, vel aliter deflectãt ad mor bũ, quõ patefiat, si prius quot in casu præ- senti deflectãt modis ostẽdamus. Tres tã- tùm sunt, substãtia, multitudo, & qualitas. Qualitate multis & penè infinitis modis peccare possunt, in primarũ qualitatũ gra- dib. frigiditatis, caliditatis, humiditatis, & siccitatis, seu fuerint inter se mixtæ, seu quælibet per se peccet: in reliquis aũt qua- litatibus, acredine, salsedine, amaritudine, acciditate, ponticitate, & similib. Qui hu- mores per has qualitates oberrãtes magis moueãt arthritidẽ & podagrã, quib. labo- res esset hic inquisitionis locus, nisi dũ cau sas peregimus, fuisset explicitũ, repetamus eas esse acres, amaras, & salsas, sed ab insipi dis frigidisq; refractas, nõ negãtes aliquã- do insipidas etiã & frigidas ab acribus a- maris salsis & calidis refringi, vt ex dieta, anniq; tẽpore alterũ reliquũ excedat. Sub- stantia deflectunt humores, dum glutino- si euadunt, crassi vel tenues. Multitudine ob alteratricis functionis robur, &, pro ci- bo potuq; ingestorũ, copia. Causæ dicto- rum salubres erunt, si qualitatum, contra- riæ qualitates, vt frigidorũ succorũ calida,

Citraquid agit.

Tripliciter humores fiunt causa morbi.

Causę salubres humorũ deflectentiũ à sua natura.

amarorum dulcia, acriũ insipida: si substãtiæ, lentoris causæ salubres erunt detergẽtia, crassarum attenuantia: si multitudinis, quod est reliquũ, causa salubris est euacuatio, siue per victum tenuẽ administretur, qui modus periculosior est, siue per loca, euacuandis superfluis humoribus propria, prout in diuersis partibus continẽtur. Hęc & illas humorũ qualitates, & substantias, quibus adminiculis repungere posimus, abũdè explicare tentabimus: dum de euacuatione agemus & cibis. Articulorũ imbecillitas in arte præseruatiua nõ est à morbo, sed secundum naturę modum, quæ & si minore indigeat opere, vt in pristinã restituatur valetudinem, quàm quæ à morbo est imbecillitas, tamẽ ad naturale robur vtrisq; aditus est difficilis, si qui sit, erit per æquationẽ locorum qualitatum, prout locorũ postulat essentia, eos qui facillimè humectantur exiccando, pronos in frigiditatẽ calefaciendo, & sic in reliquis, & eorum inuicem complicatione. Sic igitur omnibus indicationibus dispositis communioribus, in singularibus, quæ vsui commodiora mihi visa fuêre, disponendo, præseruationem priùs aggressus, curationẽ deinde persequar, vt omnia proposita diligentisime absoluantur.

Partis affectæ causæ salubres.

CA-

CAPVT XXVIII.

Causæ in præseruatione salubres.

OMnes, quibus vtimur, causæ salubres in præseruatione, curatione, & conseruatione, sunt ad custodiam naturalium, siue morbo grauentur, siue benè se habeant, siue neutra extiterint. Salubrium causarum materia res tantummodo sex numero sunt, quæ in superioribus dictæ sunt non naturales, inter causas procatarticas. Aer, cibus & potus, motus & quies, somnus & vigilia, inanitio & repletio, & animi pasiones, quoniam hæc eadem totidem sunt, quę secundum naturam extrinsecus occurrentia, corpus alterant. Ad quæ, vt à morbo te tuearis, animũ tibi summo studio adhibendum fore censeas, tanti à te facienda, quanti tuæ valetudinis & inualetudinis omnes causæ. Talia esse oportet, qualia sunt prohibentia superfluitates, secundæ, & tertiæ coctionis, eius inquam, quæ fit in venis, & in parte qualibet. Multitudo humorum parit superfluitates, nec non eorundem defectus, & qualitates præcipuè ex ingestis in ventrem pro cibo & potu. Ad multitudinis generationem sex supradicta necessariò sic concurrunt: Aere calido fruitur natura ad

Causarum salubrium finis.

Cap. 16. Sex res sũt earum materia.

quales esse debeãt ad superflua.

Vsus causarum salubrium.

tenuem ſanguinem & bilem, hinc abundat in æſtate: frigido ad pituitá, lentumq; humorem, vt in hyeme: ad ſanguinem, vt in vere: ad melancholiam & craſſum ſanguinem, vt in autumno. Exceſſum igitur horum humorum per hæc anni tempora vitare oportet, per ea quæ in dictis cauſis ſalubribus habent ijſdem tẽporibus contrarias qualitates, dummodo non excedant naturæ modum: ſunt inuicem omnia diſsimilibus temperanda, ſic hyeme calefacientibus & exiccantibus opus erit, qualia ſunt aſſa omnia, meracius vinum, motus plurimi, repletiones: in æſtate frigefacientibus & humectantibus, ita vt omnia inuicem aduerſentur, non excedentia naturæ modum. Quarum omnium cauſarum ſalubrium vires ſingulares ex dicendis vndequaq; comprehendes.

Ad anni tempora quales eſſe debeant.

CAPVT XXIX.

Qualis in hoc morbo ſit ſaluberrimus Aer & ambiens, & qui in inſpiratur.

AErem circumſtantem, imbecillibus articulis, & qui inſpiratur, non eiuſdem facultatis eſſe oportet, cũ morborum facultatibus: cum à frigiditate ſint articulationes intemperati, aëre eos calefa-

Qualitates aeris ambientis.

calefaciente opus habent, quanto tempore ineſt frigiditas : & exiccante, quando humiditate ſuperflua non priuantur: magis & minus ratione anni temporum, & præſentis cœli ſtatus. Exiccantur, & calefiunt, à quibus teguntur operimentis, ex lineis, bomie, laneis, nec non per hyemem ex leporinis pellibus, in his ineſt à proprietate virtus roborandi corpus, agninis, vel vulpinis ex dictis Raby Moyſes : vſuque ſuffumigiorum tùm in lectulo, prǽſertim veſperi quolibet, dum calefit hora ſomni, ſeu aliter, bis, vel ter, in hebdomada, debilem tantùm partem roborantium : tùm in pannis ijs, quibus per diem te imbuis cuti proximioribus. In frigidiore cœli conſtitutione calidiora ſuffumigia præparando ex ſtorace, olibano, laudano, ſuccino, gariophilis, ligno aloes, & his ſimilibus vel ſingulatim ſupra prunas, iniectis, vel compoſitis, quorum tales ſint formulæ. Part.2. ſuorū aphor. Suffumigia per hyemem.

R. olibani ℥ ij. Laudani ℥ j. Arabum ſandoraces ℥ ß. Ligni aloes ℈ j. Læuigata cum aqua ſublimationis ſpicæ romanæ redigátur in formulas orbiculares depreſſas. Vſus ſit ℥ i j. pro vice. vel 2. Cōpoſitorū mod⁹ 1.

R, Storacis calá. ℥ ij. Olibani ℥ ß. Mixta, craſſo- 2.

craſſoq; modo tuſa, in ijciantur in prunas, doſs ℈ij. vl. 3.

3. ℞. Macis, Baccharum lauri, Gariophyllorum ſing. ℥j. Foliorum roriſmarini, Sticados ſin. ℥ß. Succini quod græci electrũ, Arabes Karabem dicunt, Colophoniæ, Maſticis ſing. ℥ij. Fiat pluuis. Doſis ſit cochlear medium pro vice. vel 4.

4. ℞. Storacis calam. ℥ij. Galliæ moſcatæ ℥ß. Laſeris odoriferi, vulgus dicis Belgioinum ℈ß. Fiant ex gumma Arabica & ſtorace calamita diſſolutis in aqua ros. orbiculi ſecundũ artẽ conſtructi, quos die ac nocte tecum habere poteris apud affectos locos, ſi potiris odoramentis. Æſtate his, & ſimilibus calefacientibus, non indigent articulationes, vt calefiant, propterea dimittantur tunc temporis: ſi aliquibus indigeant remiſsiorum qualitatum ea eſſe oportet, quales præſtabunt, ſi dicta dicendis annectantur. In calidiore cœli conſtitutione artubus & ſupradictis pannis frigidiores hos ſuffitus adaptabis ex ſantalis, nenufare, roſis, violis, ſublimatis aquis ex quibuſuis infrigidantibus vt plantaginis lactucæ: vel plurium etiam ingredientium, puta.

Per æſtatẽ.

1. ℞. ros. rob. ℥ij. Foliorum cupreſsi. ℥ß. Cort. papaueris albi ℥j. Sant. citein. ℥jß.

Craſſo

Craſſo modo trita iniiciantur in prunas, Doſis ſit pro tribus vicibus.vel.2.

2. R. Florum violarum, Nenufaris. Cort. mandragoræ ſin. ℈ij. Sant. alborum & rub.ſin.ʒj. Camphoræ ℈ß. Ex aqua roſata, & ex ſupradic. iniectis omnibus in vaſculum, ſuper calidos cineres poſitum, euaporet, vel in artus, vel dictos pannos. Pariter inſpirandum aërem in vtramque partem differemus, quem ſemper puriſsimũ eſſe decet, vt ab eo & humores ſpiritus, ac ſolidæ partes roborentur, quò aptiores reddantur coquẽdo cibo, & externæ partes cum articulationibus reſiſtant magis futuro morbo: puriſsimum aërem intelligo, & diſtantem ab aquarum decurſibus, puteis, lacunis, cænoſis locis, & ab antiquis ædificijs, & eum, qui nebulis vacet, aquis turbidioribus, & ventis. Si æſtate cubile fuerit amplum, ſpatioſum, non terraneum, vel ſubterraneum, non vetuſtorũ parietum, nec marmoreum, nec denique ſit teſtudineum. Hyeme verò, ſi fuerit non amplum, reliquas omnes conditiones habeat, quas in æſtate paratum, at contineat illud feneſtras amplas: hoc autem anguſtiores. Quorum cubilium paretur aër cum ſupradictis etiã ſuffitibus, vel hyeme cum euaporatione harum ſublimatarum aqua-

qualitates aeris inſpirandi, & ſubſtãtia.

Per æſtatẽ.

Per hyemẽ

aquarum ſuper ignita loca vel ferrum ſit, vel aliud iniectarum, ſint ſpicæ rom. vel citiſsi, vel de floribus citri : vel harum vna, pluresue immittantur in vaſculum, cum gariophylis, cinnamomo, & citri corticibus, ſuper calidum cinerem appoſitum. Vel deniq; ex accenſo igne in lignis iuniperi, lauri, & his ſimilium. Vel Æſtate cum aquis gelidis frõdibus, viridibus, acori præſertim, ſalicum, populi, vitium, arundinũ, floribus, aceto & camphora, quibus potius potieris, quàm fructibus, amplioreq; quam deceat potu: poteris etiam ſublimatis aquis vti ſupradicto modo, vt roſacea, lactucæ, violæ, plantaginis, ſicuti etiam in hyeme floribus, puta romana ſpica, frondibusq; per cubile conſperſis. Aêr caſtigatio eſt & medela cognatæ affectionis.

CAPVT XXX.

Quales ſomni & vigiliæ ſint ſalubres in præſeruatiua Arthritidis & Podagræ.

Effectus ſomni.

SOmnus liquat, & concoquit, elaborando cibos, & humores, ſi tanto tempore perduret, quanto opus eſt

ipſis

ipsis concoquendis:quibus concoctis, instauratur innatum calidum : sin minus liquatum relinquitum quod ingestũ, est, & non concoctum, qua humiditate ex cibis & potu imbuuntur viscera, cauitates,& carnes : cui nisi concoctio aduenerit, vt similis fiat alteratrici virtuti insitæ particulis humorem illum continentibus, vel crudæ digeruntur vndique in debiliores partes, vel in aliam non naturalem speciem declinantes fiunt ne dum Arthritidis, sed etiam aliarum diuersarum affectionum causæ. Quod si somnus protrahatur longius, quàm par sit, replet caput, ex nimia à somno euaporatione, humores deinde infra labentes morbum inferunt, indeque imbecillitatis noxam manifestissimam nerui, & ex eis genitæ percipiunt particulæ, hinc Hippocrat. lib. 2. aph. 3. somnus & vigilia vtraq; si modum excesserint malum. Modum hunc alij dimetiere per horas, dum inquiunt, ad summum horis noctem, minorem vero sex horis : verùm nos modum huncin singulis penès singulorum naturam,& consuetudinem attendamus : Natura, vt quibus in stomacho difficile liquatur cibus, vel siccam aluum habentibus, à prandio somnus

Vnde fiũt excrementa per sõnũ, & vigiliã.

Somni lõgi effectus.

Somni lõgitudo vnde dimetienda.

mnus est causa salubris, vel etiam consuetis. Vigilia deiectionem recrementorum emoliēs ex concoctione per somnum genitorum, cum humores detineat in corporis ambitu, si modum excedat, non calescent, necliquabuntur alimenta, vnde corpus carebit eis imbecillius, & frigidius. Modum igitur in vtrisq; etiam ex anni téporibus, & ingestis prosequeris, vt cibus plurimus longiorem somnum requirit, propter maioré eliquandæ materiæ quantitatem: pleniorem cibum hyeme, & vere exoptat naturale calidum. Perduret igitur somnus quousque cibi perfectè elaborati fuerint, cognoscitur id, si modum inquā supradictum non excesserint, vt Paul. cap. 97. lib. pr. ex ructibus, & ventris contractione. Quocunq; anni tempore, assumpto cibo non conuenit statim somnus, nisi prius descensus ad fundum ventriculi, reliquerit cibus superiores illius partes, in fundo etenim ventriculi inest facultas robustissima concoquendi, & ex octo mesaraicis venis vna ibi per omne tempus sugens alteratum cibum, defert ipsum ad loca propria, facilius liquidiora ingesta hunc locum petunt, propterea æstate non prius per horam à cæna consulitur somnus. hyeme per duas; quoniam tunc temporis assa comedun-

Vigiliæ effectus.

Modus somni & vigiliæ vnde attēdātur.

Hora sōni.

comeduntur omnia, difficilius labentia, quàm liquida obſonia qualibus vtimur æſtate. Formam decubitus iam aggrediamur: ſuper ventrem, coctionem ſtomachi roborat, ob id eam tibi laudo, & cunctis affectis Arthritide, his exceptis, quibus oculi ſunt imbecilles: nec ita infeſtat articulationes, nec facilè ad eas deponit humores, vt reliquæ decubitus formæ. Secunda ſit primò ſuper dextrum latus, deinde ſuper ſiniſtrum, hyeme conueniens magis. Tertia ſuper dorſum inde damnatur, quoniam detinentur ſuperflua, quæ alias purgarentur ab oculis naribus, & ore: ſic fiunt cauſa multorum acutorum morborum, apoplexiæ, epilepſiæ, incubus: præterea vena caua, incumbens dorſo, calet magis. Caput nec nimium eleuatum in hiſce decubitibus, nec depreſſum expedit habere, ne tantas à ſtomacho ſuſcipiat euaporationes. Hoc inſuper animaduertas, ne pluribus crebriſque agitationibus & reuolutionibus à ſomno primo, & ante, conciteris à ſiniſtro in dextrum latus, & à dextro in ſiniſtrum: nam tria efficiunt in hoc morbo timenda, cibum corrumpunt, in ſtomacho & inteſtinis, vnde ſuperflua augentur quam plurimum: quæ iam ge-

Decubitus formæ.
1.
2.
3.
Capitis in decubitu formæ.
Agitationes in decubitu vitandæ.

nita sunt ad eorum loca propria, vt eu cuentur, declinare non sinunt, imò cibis permiscentur: viam deniq; prohibent huiusmodi crebræ agitationes digerendo cibo. Reliquis quibusdam additis differentijs, non erit circa præsentia quid aliud inquirendum, hæ differentiæ effectus somni terminabunt, penès eius durationem à cibo, vel ieiuno stomacho. Nam cibo repleti si somnum longum dormiant, calefiunt, & humectantur nimium: si breuem, relinquuntur cibi non concocti, vt diximus iam, non liquati, corpus frigesit, & viscera humiditatibus replentur. Si autem quis ieiunus longè dormiat, calefit, vt liquentur eius carnes, & corpus, si breuem somnum capiat, frigefiet, attenuabitur, quoniam euacuatur præsens humiditas. Effectus hi si cuiusq; naturę comparentur secundum anni tempora inuentu facile erit, quibus qui somni conueniant, & quibus qui non.

Sõni differentiæ à quibus sumantur.

CAPVT XXXI.

De quiete & motu præseruantibus articulos à morbo.

Exerci-

Exercitationes animalium vitæ propagationi necessariæ, adeò magnifaciebant & Græcorum & Romanorũ optimates, apud quos valetudinis ratio præcellebat, & ad excrementorum expulsionem, & ad optimam corporis habitudinem, hi sunt duo præcipui earum effectus, & fines, vt & magistros instituerint, quos Gymnastas dicebant, & locum publicum in aliqua vrbis regione Gymnasium, qui publicè præessent exercendis iuuenibus in exercitiorum varijs generibus, qualia sunt lucta, discus, pugillationes, cursus varij, & adsimiles exercitationum species, præerant inquam magistris, quos pædotribas nominabant, vt Medicus coquo, inquit Gal. 2. de san. tu. nec prius iuuenes se exercuisse volebant, quàm alteraretur anhelitus: erat tunc temporis omnis exercitatio labor, vehemensque motio, qua in morbo hoc vti non conuenit ex suprapositis à Rhase, motus multiplicat choleram, & eam ducit ad articulos. Propterea fit ei loco exercitationis ambulatio, vel quiuis non vehemens motus, cuius sit terminus in tali præseruatione (omnino in curationem à motu abstinendum est, quo tépore dolent artus, omnis prohibetur motus) vt eousq; incale

Ad quid sint exercitationes.

Species exercitationum.

Cur exercitationes non cõueniãt in Arthritide.

Supra cap. 25. lib. 26. cont. cap. 2.

qui mot⁹ conueniãt & quousque.

ſcant articuli, quò non laxentur, vt ſequatur ad eos fluxus: facillima eſt eorum laxatio, quia imbecilles, vehementis motus hic eſt affectus, propterea humores liquando deducit ad artus. Tempus quo de ambulare oportet, non ſit à cibis, at matutinæ ſint deambulationes: Non ſtatim à ſomno, ſed poſt horas duas. Vectiones omnes neque laudo, imò aliquas inſalubres eſſe cauſas, legitur apud Hippocrat. lib. de aer. aq. & loc. ſcytarum per equitationem plurimos corripi diuturnis articulorum doloribus, pendentibus, inquit, ſemper ex equo eorum cruribus. A quacumq; motus ſpecie caleſcit corpus, & ſanguis, qui calefactus excreméta ſecernit, ſi contineat ea, in articulos: propterea à dicendis euacuationibus conducet motus, magis quàm ante. Quod etiam in frictionibus eſt cenſendum, inter quas tantùm ſiccæ conueniunt in iam infirmos naturaliter articulos, ſiccas dico, quæ per linteolum, vel ſolas manus inferuntur, non paucá præcautionem pręſtant ex Gal. 5. de ſan. tu. non multas, at exiguas eſſe decet, crebroq́; illatas: vſus tempore in ieiunum, deinde per horá cooperiatur pannis, vt ad cutim attracta euaporarę poſsint; non eſſet præter rationem

Quando côueniãt.

Vectiones.

Frictiones.

nem si in linteolum, quo frictiones fiant, obducantur, quales suffitus diximus ad exiccationem attractæ materiæ, & ad partium soliditatem & robur. Frictionum formæ sint sursum & deorsùm per brachia, spatulas, fæmora, caxas, suras, pedes, & manus. Qui naturales dicuntur labores in 2. de Dieta omnes tibi prodesse affirmo, nisi naturæ modum excesserint, sunt hi labores, visus, auditus, vox, & cogitationes mouentes, & calefacientes, animum exiccant, & hùmiditates consumunt. Cap.25. Naturales labores.

CAPVT XXXII.

Animi affectus quales esse debeant vt morbum talem præcaueas.

QVi præualidi sunt motus animi, quos naturales labores diximus ex Hippocrat. 2. de Diæta, ne dum corporis, etiam summopere caueantur, corpus laxant, & contrahunt: sanguinem commouent, cogunt & coctionem astrahunt, vnde excrementa eueniunt, & cruditates. Motus, seu pasiones animi, appellant Medici, & Philosophi, gaudium, iram, timorem, mæstitiam: sanguis & spi- Effectus pasionũ animi.

Animi motus species. ritus quibus animus vtitur tanquàm instrumentis ad omnes functiones sui, per has passiones retrahuntur, vel efferuntur extra, non quomodo in somno & vigilia, vel simul vtrumque obeunt, vim quàm maximam naturæ afferentes in eius quibusuis operibus. Mærore affecti, præsertim atrabilarij in diuersas feruntur melancholiæ species: Ira percitos præcipuè biliosos aliquando in acutas febres incidisse vidi, & legi apud Galenum: Nimio gaudio exolutos ponunt & Medici, Liuius, & Gellius. Eleallaris sacerdotis, mæstitia necati, meminit Iosephus: vult quoq; Gal. lib. 5. de loc. aff. mæstitia quem mori posse contra vulgarium opinionem. Repentini sanguinis spirituumq; motus illicò calorem extinguunt innatum, vnde animalibus vita est, vel per resolutionem, vel suffocationem, vel paulatim adeò debilitatur, vt vita paulatim deficiat. Ita ergo moderandi sunt animi affectus, vt corpus ab ijs detrimentum aliquod non accipiat. Si enim calor ab ijs minuatur, excrementa digeri non poterunt. Sed in articulis coaceruabuntur, vnde huic morbo causa fomitesq; erunt. Si rursum calor ab ijs acuatur sanguisq; incalescat excrementorum, ad artus fiet diffusio, vnde hic morbus augebitur.

Ob iram febris acuta.

Ob gaudium & mæstitiam mors.

De bello Iud.

Modi per quos afficimur ab animi affectibus.

CA-

CAPVT XXXIII.

Ciborum & potuum vsus.

VIctus rationem quolibet anni tempore dictum est constituendam esse, vt quoad fieri potest, careat corpus excrementis: Id fiet, si succi ex probis gignantur comestis, qualia requirunt natura, ætas, & anni tempora, dummodò eorum sit moderatus vsus. Moderationem præfiniunt exercitationes, vtrumque non superet alterum, cibi labores, nec labores cibos. Labores appellabat Hip. & cum violentia motiones, & à natura: Vtrorumque indicat immoderationem inesse: ciborum repletio, qua grauantur ventriculus & crura, tormen, flatus, fluctuatio, fiunt ob repletionem mucus, salina, palpebrarum grauitas, frontis pruritus, ex his cognoscere datum est nobis, cibos superare laborem, hoc est plus ingeri, quàm natura possit omnimodo superare: Labores non faciunt concoquens calidum, vt dicebat Galen. in lib. de trem. & palp. labores nunc dico quamlibet corporis, vel etiam animi motionem: sed in causa sunt vt corpus ex omni parte conspiret, & confluat, acci-

Intenrio in victus ratione.

Quãtitas.

3. lib de Dieta.

Indicia in modera- tionis cibo rũ & pot⁹, in multi- dine.

In paucitate. piat ſcilicet ac dimittat. Laboris immoderationem reſpectu ciborum & potus indicabit debilitas, ad omne opus timiditas, oris amareſcentia, vrinæ dum egreditur caliditas, excrementorum paucitas & ſiccitas. Probitas ciborum & potuum ea eſt vt abſq; moleſtia facilè alterentur & ſecedant: talia ſunt, quæ modicè ingeſta ſufficiunt pro medela famis & ſitis: horum omnium ſenſus eſt iudex. Duo præcipua, vt breuibus vtar, obſeruentur pro ciborum probitate ex Galat. cap. 4. lib. de bon. & mal. ſuc. vt quæ comeduntur & bibuntur ſint praui ſucci, & ne obſtructionem pariant: cibi boni ſucci dicebantur cap. 3. lib. 3. de al. fac. molles & friabiles, id eſt, non glutinoſi neque pingues, facillimè diſſoluuntur in ſtomacho, propter quod nihil æquè ac ipſi confert ad ſanitatem tuendam. Obſtruunt ingeſta ſucci viſcidi, & craſsi, qualis maluorum, & lentium eſt decoctio. Ciborum, & potuum qualitates animaduertendæ ſunt, ex temporibus anni, in anni conſtitutione qualibet, expoſuit corpus noſtrum aduerſentia aëris temperei, vt qualitatum exceſſus, & aëris, & ingeſtorum, æquetur inuicem. Sic hyeme calefacientibus, & exiccantibus, vri conuenit ad tutelam

Margin notes: qui cibi conueniant & potus. — qualitates. — Per hyemẽ

lam corporis, aſsis obſonijs omnibus, vino meraciori, cibo multoplurimo quam potu, aromatibus: ſic exiccabimus, & calefaciemus corpus. Æſtate, contraria his agantur, potus plurimus quàm cibus, cibaria elixa omnia, vt æſtuoſum corpus mollius, frigidumq; fiat: propterea quàm dilutiſsimum bibetur vinum. In temporibus inter hæc mediis, agendum eſt, vt fiat tranſitus ad extrema dicta, per medias inter illa qualitates. Vt autũno cibo pleniore ac ſicciore, quàm æſtate vti deceat, bibetur minus, idque meracius: Vere autẽ frigidiore ſanè ac humidiore cibo & potu, habita relatione ad hyemen, ad æſtatem autem calidiore & ſicciore, vt omnium inter ſe contrarietate repulſa, temperiem cuncta ſortiantur, per quam inuicem miſceri, & permutari poſsint. Quantitate & qualitatibus alĉtium explicitis, cibatiorum numerus, ordo, tempuſque quæratur: Numerum conſuetudo determinet: bis in die cibum aſſumenti, an pro præcautione arthritidis & podagræ ſint plura in prandio ingerenda, quàm in cœna, erit neceſſarium inuentu. In quibus quàm breuiſsimè hanc à me regulam accipito, quãuis multi meam ſententiam non approbauerint: in medicinæ ſcientia effectus naturæ dili-

Per æſtatẽ.

Per intermedia tẽpora.

Numerus.

An plus dandum in cœna, vel in prãdio.

Noua opinio inter recentes.

gentiſsimè ſeruari decet: in æſtate potius in cœna detrahendum, quàm in prandio, in hyeme viceuerſa, ſolito minus ingerendum in prandio, quàm in cœna: quò plura ſunt aſſumpta, eò ſomni profundiores adueniunt: in vigilia diſtributiones fiunt & reſolutiones: in ſomno humiditate fruitur calor, in viſceribus exiſtente, alia humiditate hic potitur calor, & alia cauitates & carnes. Ordo ſpectabitur ex ingerendis, facilia alteratu mandenda prius, vt ante alia ſtomachi fundum attingát, ratione penetrationis, ſeu diſtributionis, ibidem citius alterata, per meſaraicas diſtribuantur ad hepar, à quo attrahentur, quemadmodum per radices alimentum ab arbore: id continuò fieri non eget probatione. Quòd per fundum ventriculi intelligatur, an ea eius pars, in quàm dictum eſt primò diſtribui meſaraicam chylam portaneam ad hepar, vel ea quę ſtomachi veluti partem cenſet Gal. duodecadactylon, quod appellant duodenum inteſtinum, à duodecim digitorum longitudine, dum ſtomachum expellere in ieiunum aſſerebat: præterea 6. de loc. aff. cap. 2. inter inteſtina non numerat duodenum: & 3. de vſu par. vocat illud non partem, ſed quidpiam ventriculo connatum. Noſtra nunc hæc non referant,

Dictorũ ratio.

Ordo & eius neceſſitatis ratio.

6. de loc. aff. cap. 3.

Citat loco.

ferant, minorum mesaraicarum vena apud ianitorem, seu pylorũ vna, vt dixi, distribuitur, altera in duodenum. Partes hæ ad interna secundum naturam transitum nulli concedunt, nisi in chylum redacto. facilè coquetur in ventriculo, quæ facilè vertũtur in chylum, in eum facilè vertuntur, habentia cum eo similitudinem: chylus is est succus, qui secundum naturã generatur in stomacho, ptysanę, seu hordei succo similis: quæ sint hæc in singulis, per sequens caput explicabuntur. Ordinem diuidit Galen. cap. pr. lib. 3. de symp. cau. in præposterum & intempestiuum. Præposterum dicit, vtputa, si mala citonea, vel pira quis comederit, deinde olera sumat ex oleo & garo: præposterus hic ordo est, cùm prius olera essent ingerenda, deinde mala citonia, Intempestium vocat ordinem non secundum debitum tempus, vt si quis in aurora, ante exercitationem, vel ante externi cibi descensum sumat prandium, dũ igitur in stomacho mãserit præassumptus cibus, vel humores ibidem detenti fuerint nondum digesti, erit à cibo cauendum. Ad huius cognitionem nisi exquisito sensu id noueris, horarum octo terminum physicorum quidam apposuêre, vt inquam inter vnumquemque cibum octo

Tempus cibationis.

Obiectio. octo intercidant horæ. Dubitatur hîc, cur tempus interpositum inter cœnã & prandium est horarum sexdecim? Dicerem octo transactis horis vigilantem comedere posse, tot horę numerantur vigiliæ à cœna ad prandium, sicuti totidem à prandio ad cœnam, id consuetudine expostulante: transactis his & hesterno cibo descenso naturalem necesse est aduenire famẽ. Addatur prædictis non esse cibandum quando noctu vel aliter percipitur sensus aciditatis vel nidoris, nidorem fumum dicebat Limachus: hæc enim vel à mala ventriculi qualitate fiunt, calida seu frigida, vel ab excrementis in stomaco, vel denique à calidis biliosis cibis, seu frigidis, pituitosis, aciditatem frigidą referunt, nidorem calida. Prius igitur hæc erunt emendanda, deinde sumendus cibus, cum quo potus eam quantitatem habeat vt non fluctuet in ventriculo.

Respõsio.

Prohibentia esum.

Potus quãtus esse debeat.

CAPVT. XXXIIII.

Quæ in cibo conducant & potu & quæ non.

Quæ conducunt.

IN lib. de affect. Hippocratis, cibariorũ, potus & obsoniorum excepto pane, maza, carnibus, piscibus, vino, & aqua, reli-

reliqua omnia tenues ac debiles vtilitates habent, ad augmentum, ad robur, & ad sanitatem: in lib. de Alim. ad hæc tria est alimentum, vel seorsum, vel coniunctim. Reliqua si ad sanitatem & robur debiles vires habeant, easdem robustas habebunt ad morbum. Sic itaque in illis se gerere oportet, vt non sit eorum vsus continuus, neque in copia multa vt ferculorum, leguminum, herbarum, fructuum, embammatum, & conditorum: ea, qua quis vtitur vice, possunt delectationis gratia recipi, quoniam modo aliquo sunt morbis huius insalubres causæ. Eorum quæ sunt ad sanitatem in hac præcautione nonnulla si apponantur, ab appositis reliqua disci poterunt. Aliorum quæ ponemus conueniét magis in tali casu, & eorum exemplo reliqua componentur.

Alimentū est ad tria.

Quæ non conducāt.

CAPVT XXXV.

Panes qui in cibo conducant.

FAciles concoctu panes ex Gal. 1. de al. fac. cap. 2. plurimum habent fermenti, & salé addidit cap. 4. Optimè subacti, & assati igne moderato in clybano, sint inter purissimos & furfuraceos substantiæ mediæ, non compacti pondere leues, in hyeme & vere plus habentes fer-

Panes quales sint causæ salubres.

Panes arte facti ad hunc morbum.

menti & salis, quàm in æstate & autumno. Non tãtùm cõcoquitur facilius, at excrementa pauciora congerent hi panes: & quò magis alij ab his distabunt, prauiores erũt in talium morborũ cautione. Aliquot panes præparentur supradicto modo, addito tamen aniso in puluerem nobilissimũ redacto, vt pollinis lib. addatur anisorũ, in in hyeme ʒ j. in ęstate quidem minus, & cũ primis obsonijs frusta tria vel quatuor eius panis cõmandantur, vt vrinã moueãt. Possunt pollini etiã misceri aquæ sublimatæ, quę vim habeant, prout medicorũ exigit intẽtio. Græci vtebãtur maxa sibi ipsis viuentes vere tantùm & æstate, panis autumno solùm & hyeme, vt ex tritico constant panes, ita maxa ferè ex hordeo & si multi diuersa dicãt, non amborũ tamen erat idem cõpotitionis modus. Non vnius speciei etiã hisce tẽporibus reperitur triticum, optimum est exigua mole densissimum quod vix dentibus frangatur.

Maza.

quale triticum. 1. de al. fac. ca. 1.

CAPVT XXXVI.

Carnes Aeriuagorum, terrestrium, & aquatilium animalium, pro his morbis.

Carnes volucrũ quales, & quæ cõueniãt.

CArnes volucrum omnium paucissimum præstãt alimentũ, collatione gressiliũ, 3. de al, fac, cap. 19. ficciores

ſunt, vrinam non fundunt, nec ſputum, nec ſaliuam, tamen excrementorum ſunt expertes, niſi viuant in aqua, propterea in hac præcautione conducunt ſi inquam montanę ſint, vel ex dumetis. Palumborum præſertim, quando non glandes comedunt, ſed trifoliũ, diſceſſuri, vt reddantur alæ volatui robuſtiores, trifolium etenim maximam vim habere aſſerũt in nervorum imbecillitates & affectiones, ſicuti etiam peucedanum quo veſcũtur cerui, in hoc caſu carnes huiuſmodi non paruifaciendæ ſunt. Perdicum ac turturum carnes ſi die vna mortuæ dimittantur, friabiles ſint & inculpatæ, poſt has pullorum gallinaceorum carnes locum tenẽt. Greſſibilium ſylueſtrium magis probę ſunt carnes, quàm domeſticorum cap. 14. eiuſdẽ, ruri inquam alitorum, quàm domi, quoniam exercitatę magis, pauciores habent ſuperfluitates. Veruecina laudatur ab Alex. cap. 241. lib. 2. & bouina: imo à bubula carne iuuatum recenſet, verùm bubula & bouina dimittãtur. Alitorum lacte carnes, minimorum excrementorum, magis laudantur hædinæ, mox vitulinæ, agninæ cap. 4. de bon. & mal. ſuc. humidæ ſunt, lentæ, & mucoſæ, vt quoque ſunt nuper natorum porcorum, mediocris autem ætatis

Gal. cap. 8. de att. dieta.

Greſsibilium carnes quales cõueniãt.

Pisces quales cō ueniant. ætatis non damnantur. Ex cibis vtilitatem præstantibus ad sanitatem, pisces dictis annectendi relinquuntur: eorum differentiæ sumantur primò ex aquis in quibus degunt, secundò ex quibus vescuntur alimentis, tertio ex eorum speciebus. Aquarum paludum, hic sit gradus aquarum alentium pisces pro cibo, stagnorum, lacuum, & fluuiorum, probitates, & improbitates, & sanitate pisces conferentes, & improbos, ostendunt: Verùm aliquando horum graduum ordo ratione alimentorum est præposterus: nam fluuiorum pisces ciuitates expurgantium cum vescantur latrinis, erunt lacorum piscibus inferiores, pariter si hi limosis radicibus vescātur, vel praui succi, erūt inferiores stagnorum piscibus huiusmodi alimenta non habentibus. Conditoribus hisce non opus est differētijs ex speciebus desumptis, nam truita vbicunque in nostra regione deget, de his enim piscibus mihi nunc sermo est, laudabiliorum gignit succum, quàm pisces alij, sic lucij: at ratione locorum eiusdem speciei piscium alij alijs præstant. Debent incoqui si elixētur in albo iure à Gal. descripto & 3. de al. fac. cap. 30. & 4. de san. tu. compromitur ex anetho, sale, oleo porrique exiguo in aquam coniectis. Nec Gam-

Piscium probitatis differētia ex tribus. Ab aquis.

Ab alimētis.

Ab eorum speciebus.

Ius albū.

gambari damnentur in hac affectione, al- Gambari.
uum deponunt, succum salsum habentes, & si duræ sint carnis, & in ventriculo difficillimè coquantur, firmum tamen præbent alimentum, adhuc difficiliores concoctu sunt limaciæ, tamen probè concoctæ Limaciæ.
& potentissimè nutriciunt & alimentum dant corpori non contemnendum.]

CAPVT XXXVII.

Fercula iusculanæ vt plurimùm ab idiotis manduntur hodie ad subducendam aluum: consulentibus etiam medicis quibusdam ius ad bibendum ægroto ante quécumq; cibum, vt egerat aluus. Cibi ijdem ingesti 1. de al. fac. 1. vt varios sortiantur effectus ad subducendam aluum, in causa sunt primò ventriculi temperies, vel quod in eo continetur: secundo humorum: Tertio alui dispositio, sicci, vel proni ad egerẽdum: Quare ciborum conditiones variæ tùm naturales, tum arte acquisitæ: Addamus his ciborum conditiones quæ arte acquiruntur, per æstatem sint contrariæ ijs, quas exercemus in hyeme: si exiccata aluus æstate fæces retinet, vt per potum aquæ frigidæ laxetur: humectata non egeret in hyeme: oppletæ enim nerueæ partes ab humiditate nimia, magis

Ius an duret aluum omni anni tempore.

Cibi ijdẽ cur non semper operentur.

retinent,cum villi per quos eſt retẽtio, minus cedant, tenduntur ab humiditate nimia,exemplo teſtudinis chordarum.Hinc per humiditatem hyeme oſſa ſubducunt magis, quemadmodum æſtate elixa humectando. Probatur in lib. 4 de morb. ab illo authore, eundem condidiſſe iudico libros tres de Diæta, excrementa putredineſq; fieri, quando in corpore noſtro recentibus vetera non cedunt: tunc non cedunt,quando nimium retinentur. In omni igitur anni tempore iuſcula non conueniẽt, ſed percipito ex dictis quãdo: ſicuti etiam fercula qualia ex dicendis. Fercula iuſculaque omnia vel craſſæ vel viſcidæ ſubſtantiæ dimittantur, eorum inquam plurimus vſus, vt ex polline quauis compoſitione ſubacto, ex amylo non damnantur, neq; ex hordeo: Amylo hîc Reate potimur, quod Galen. cap. 8. libr. pr. de al. fac. inſignis facultatis expertem dicit, & vt ibidem eſt animaduertendum mediæ facultatis eſt ad alimoniam inter panem & hordeum quouis modo paratum, propterea forſan eius vſum commendauêre iam Medici hic Reate antiquiores: ex condro, à nobis far dicitur, non omni ex parte à me laudantur, quamuis nec reprobem, lente aliquãtulum ſeu viſci-

Qualia iuſcula ferculaúe dimittenda.

ExAmylo.

Ex Farre.

viſcidæ ſunt ſubſtantiæ: propterea Gal.4. de ſen.tu. condro addidit acetũ, contrariarũ itaq; dictis ſubſtantiarũ fercula & iuſcula laudãtur, & qualitatibus prædita, quæ ſint contrariæ exceſsibus anni temporũ.

CAPVT XXXVIII.

De Leguminibus & fructibus.

Legumina, loquens de arthritide Gal. com.16. lib.3. aph. vult in neruos imbecillitatem inferre, etiam per Hipp. decreta lib.2.Epid.ſoc.4. propè finem, vbi eruum comedẽtibus euenêre dolores genu, & ex aſsiduo leguminum vſu crurum impotentes facti ſunt. Articulationibus igitur oberũt legumina, inſalubres horum morborum cauſæ, vt de labis, phaſeolis & ciceribus albis notat Monteg.cap. 6.conſ. 10. Tamen ciceribus albis 2. de Dieta adſcribũtur facultates non inſalubres in pręſenti caſu, per aluum ſecedit, per vrinam eiicitur, cicer album & alit, præterea ius cicerum rubrorum cum radicibus aperitiuis confert neruis & iuncturis ex Auic.lib. 3. in cura paralyſis ratione qua materiam diſtrahunt ab his partibus ad vias vrinæ, quod quid maius eſt, vt dicetur in horum morborum præcautione. Aliorum leguminum chædropũ & cerealium dictorum

Obſunt articulationibus.

Cicer album.

Ius cicerũ rub.

vſus prohibetur, & recentium & exciccatorum. Horæi omnes fructus obnoxium corruptioni ſuccum gignunt, imò ſi in ventriculo corrumpantur, quod ſæpius vſu venit, non tantùm fiunt horum morborum materia, ſed veneni naturam acquirunt. Horæos fructus Græci dicunt 2. de al. fac. cap. 2. conſtantes per 40. dies, in quorum medio exoritur canicula, vt ſunt cucurbita, pepones, melopepones, & citrulli, his & per id tempus productis quod Græci oporam vocant, meliores ſunt ficus & vuæ, ſi tamen guſtui aliquando conceduntur, maximè quando contrariarum qualitatum in corpore fiunt medela. Inter fructus, quos arbores ferũt, caſtaneæ non ſunt mali ſucci, cap. 5. lib. de bon. & mal. ſuc. ſed craſsi, propterea cap. 10. lib. de att. diæt. prauas eſſe caſtaneas inquit, ſiue elixentur, ſiue aſſentur, ſiue frigantur, multò magis ſi mandentur crudæ, ſuccus craſſus opponitur tenero, de quo in lib. illo ſermonem habet Galen. eas potiſsimum commendat Alexan. in podagra: & ex Auic. membris omnibus conferunt. Reliqui omnes ex arboribus fructus acidum, auſterum, & acerbum ſaporem referentes, plurimum obſunt, & neruis, & coctioni, & expulſionibus: qui dulces

Fructus Horæi.

Arborum fructus.

ces ſunt non itidem. Et inſipidi ſunt meliores ſucci, quàm aliqua præditi qualitate. 2. de al. fac. cap 2.

CAPVT. XXXIX.

Herbæ & Holera.

INter herbas raphani folia prodeſſe teſtatur Hippocrates in libro ſecundo de Diæta articulari morbo. Raphani duplex eſt ſpecies, domeſtica, quã radicẽ dicimus, & ſylueſtris, dicitur uulgo ramoraccia, earum folia tãtùm conſulit, radices autem non. In lib. 3. Oribaſij ſynopſeos admonemus vt braſsica veſcantur ij, quos articulorum dolores exercent, rationem infert, craſſos gigni humores. Vetat Auicenna libro ſecundo, capit. 139. Braſsicæ corpus humidius eſt foliis, propterea non niſi folia braſsicæ conuenient, laudat embrocum decoctionis braſsicæ ſuper dolentes iuncturas: multi Braſsicam damnant. Non poſſumus niſi methodo quadam omnibus ſatisfacere, vt dicamus, quibus craſſa pituita abundat, prodeſſe braſsicam, bile autem redundante non, nam tenuia incraſſantibus egent, ſicuti craſſa attenuantibus: frigida calidis, & calida frigidis: vt in quibus abundat cholera vel ſanguis tenuis, la-

Raphanus.

Braſsica.

Methodus generalis.

ctuca, portulaca, atriplex, Blitum, lapathum, ſpinochia proſunt: in quibus autem pituita, maiorana, ſaluia, roſmarinus, hyſopus, origanum, Balſamita tertia mentæ ſpecies. Arthritidi & podagræ opitulantur etiam vrinam cientium, pulegium, fœniculus, appium, petroſelinum, aſparagi, multa etiam addi poſſent, quorum omittamus multitudinem, cùm hæc ſint ad alia, veluti exempla: & alij de his multa ſcripſerint.

CAPVT XL.

Potus in præſeruatiua.

Vinũ quale conueniat, & quo apparatu.

PRo potu an vinum conueniat dicamus in præſeruatiua hiſce conditionibus conuenire, ſit ſubſtantia purum ac tenue, colore album, quod natura aquoſum & olygophorum dicebat ex Hippocr. Galen. cap. 6. lib. 7. met. med. ſi enim diluatur minimam ſuſtinet aquæ mixtionem, eſt inter vinum aquoſiſsimũ. Hyeme meracius, & magis flauum conuenit, vtrum ſimilibus naturæ opitulemur, memini me legiſſe apud Bart. Montag. inter medicos Italos celeberrimum conſ. 60. quod eſt de imaginibus oculorum melius eſſe in potu aquam non miſceri

ſceri vino: ſi verò vinum diluere oporteat, miſceantut per horas quatuor ante cibum: idem profert cap. 2. con. 16. extrahatur hyeme vinum horis ſex antequam bibatur, redditur benignius neruis, euaporant ex eo, aliqua ex parte, tenuiores illæ partes, quæ inebriare ſolent in vinorum mutationibus abſque potu, ſignum manifeſtiſsimum earum læſionis & diſcrepantiæ cum capite ac neruis: his detractis incidit, diſſoluitq; phlegma, & choleram ad vrinæ vias admouet. Oligophoron vinum hîc Reate confici poteſt, præſertim ex vuis campi Reatini, vel caſtri Franchi: reliquæ vuæ ferè omnes auſterum referunt ſaporem, & earum vina: in reliquis, aquæ ſunt propinquiſſimæ qualitatibus. Poteſt etiam quod bibitur uinum, præter oligophoron confici, quo modo conficitur uinum dictum ablutum ab Auic. capit. octauo, fen. 3. doc. 2. lib. pr. ſumantur tres muſti partes, & aquæ vna, bulliant mixta vſquequò minuatur pars quarta: poſſunt hæc bibi abſque alterius aquæ mixtione. Quod ſi ea diluere deceat, ſit aqua optima vel abſoluta, vel in qua per hyemem decoquatur, vel cinnamomi fruſtrũ vel fœniculus, vel quid ex his ſimile vri- Vinum dilutum.

nam ciens: ſimiliter per æſtatem alia potentiæ eiuſdem incoqui poſſunt, ſemen peponum cap. veneris & ſimilia. Diximus iam quale vinum conueniat: dicendum reſtat, quando & quantum id ſit exhibendum. In cibo offeratur non ſtatim in principio, ſed in medio, vel propè finem. Ieiuno ſtomacho vitetur, & dum chylus praui ſucci eſt in ventriculo, hic ducitur ſtatim à vino in affectas partes, in ieiuno obeſt cerebro præſertim imbecilli, neruis, & ametriam excitat: prohibetur tertiò poſt aſſumptum cibum ne incoteus ducatur, vt oppleat, putreſcat, & quàm cito fiat morbi materia An aqua conueniat ante cibi digeſtionem, etenim poſt digeſtionem conueniet, vt medela ſitis, vt omnes quàm breuiſsimis diruantur dubitationes, dicamus conuenire quando fuerit caſtigatio, vt medela cognatę affectionis. Quátitatem potus dimetiemur & ex ingeſtis, ne natando in ventriculo acquirant prauam diſpoſitionem: & ex intentione vel remiſsione ſitis. Quoniam te ad hæc omnia temperanté agnoſco, non eſt, quid circa conſuetudinem quæratur. Verùm hoc tantùm circa potum animaduertito, aquam in ſicca temperie laborantium arthritidę

Quando bibendũ.

quantitas.

thritide seu Podagra esse eam causam salubrem, quæ ab his morbis posit omnimodo præcauere, dimisso vinorum vsu: at quoniam hyeme non conuenit continuus aquarum vsus, ratione temporis anni, propterea tunc temporis tibi consulo aquam decoctam mulsam, cuius vires eximias ad tuam sanitatem, quis quærere poterit ex Galen. com. 5. sup. lib. 4. de vic. rat. in morb. acut. morsu caret, flatu vacat, distribuitur melius, quàm cruda, magis alit, sitim arcet, & vrinas magis ciet, vt quæ cruda est deiectionem, comparat ibi Gal. crudæ decoctam aquam. Quales esse debeant hyeme incoquendæ aquæ, & quæ per æstatem bibendæ, satis abundè in libello nostro exarauimus de aquarum natura & facultatibus. Aqua.

CAPVT XLI.

Embammata, & Condita.

EMbamma, seu intinctus, si quibus vti velis, fit in bilis excessu ex acetosa, appio pauco, pane, & agresti Per æstatē. succo: vel ex seminib. comunibus frigidis, à cortice purgatis, pane in agresti succo madido & Zaccharo. In pituitæ excessu Per hyemē ex pipere, cinnamomo, zinzibere, carda-

momo, amigdalis dulcibus, vel pini granis, Hepſinio, vel aceto: & quoniam acetum, omniaq; acida neruis ſunt infeſtiſsima, ob id aceti refringantur qualitates per eius decoctionem, cum ſerpillo, roremarino & his ſimilibus: vel fiat Embamma ex herbis petroſelino, ſampſuco, hyſopo, ſeminibus fæniculi aniſorum pane aſſo & aceto. Vel deniq; fiat ex ſinapi in puluerem redacto, vuapaſſa expurgata ab acinis, tuſa, & Hepſinio. Alleata etiã aliquando ſit tibi ex vſu, præcoquantur tamen allea, & cum pipere & amigdalis, vel auellanis, vel nucibus alijſque ex vſu præ-

Condita. paretur. Ex conditis radices petroſellini, quæ hic Renate optimæ & maximæ producuntur, eo modo conditas, quo ſunt ex vſu per hyemem autumni & veris partem tibi ante cibum laudo, ſuccum aqueum ab articulis per vrinam ſubducunt: vel fæniculum, amigdalas, amiſum Zaccharo obducta. Cibis iam repletum corpus oportet inanire, id vt res poſtulat, ex inſtitutò ſuccedet, ſi priùs breuiter explicemus, quid inaniendum, quando, & quibus modis: Quod iam iam aggredior, vt præſeruationi finis imponatur.

CA-

CAPVT XLII.

Quæ inanire oporteat.

SVccurremus inanitione partibus continentibus humores, quos materiam diximus ex Gal. ſalubrium cauſarum, ſi auferemus quod redundat (repletionem fore nunquam emoliendam in Arthritide & Podagra ex Galen. dictis iam potuit in morbi eſſentia) auferemus etiam quod veteris eſt iam aſſumpti cibi, inter ſe multitudine comparentur ingeſta & egeſta, non etenim ingeſtis egeſta plura eſſe debent, via quacunque egerantur, tunc ſupprimēda: euocanda verò, ſi pauciora, niſi alimento plurimo egeat corpus: multitudo euacuatione, euacuatio ſuppreſsione fugantur, vt inde repleantur inanita, & repleta curentur. Supprimuntur nimis fluentia, per ea quæ exiccando conſtringunt modicè vel aliter, vt expedit immodicæ, vel aliter fluxioni. Cum inanitio Arthritidem excitare nequeant, dicamus fluxionem à multitudine indigere euacuantibus: à praua verò qualitate nempe mordacibus, vel viſcidis humidiſuè excrementis, & euacuantibus & præparantibus: Qualitates has aſciſcunt ſibi ſucci, cibiq; à corrupte-

Quid & quando inaniēdū ſit.

Cap. 10.

Primò inaniendum.

Secundò inaniendũ & vnde.

ruptela: à quibus alterentur, inferius dicetur. Auferimus etiam & omne humoris nimium, in corpore genitum: nimiũ hoc ex his locis auferendum, vel in quibus generatur, vel quæ generatum ſuſcipiunt:

Loca excrementorũ generationis.

In his fit locis, in quibus coctiones fiunt, in ventre egeſtiones, de quibus nunc dictum eſt, in Hepate bilis & melancholia, in venis aqueus humor, in parte qualibet ſudor, cruditates in his omnibus locis generantur, pituita præſertim in capite.

Loca excrementorũ purgationis.

Purgantur pituita ſecundum naturam ad palatum, & nares: bilis ad inteſtina: Melancholia ad ea itidem per ventriculum: Siccæ fæces ad rectum inteſtinum: aqua per veſsicam, vrina etenim eſt: ſudores denique per corporis ambitum: cruditates aliquando expelluntur, vt plurimum concoquuntur, inanitione præſertim, quæ fit per ciborum ſubtractionem: Reliquorum ſuccorum multitudo euacuationem indicat, qui ſi excrementa fiant, confunduntur loci, per quos euacuantur, nam bilis & per vomitum, ſudorem, & vrinam, melancholia etiam per vrinam purgari poterunt. Nondum geniti præcauentur & contrariam illis facultatem habentibus, & ſimilem imbecilli virtuti. Cum his igitur ſuccurrendum

dum erit aduersis, quæ partium lapsum in naturalem statum redigere, & succi, puta, calidi generationem prohibere valeant. Et quoniam purgationes non in totum fiunt secundum naturam laborantibus Arthritide & Podagra, expulsionum loci confunduntur, & purgantur vt plurimum in articulationes, quæ purgari oportet secundum naturam in supradicta loca: propterea inanienda sunt superflua, quo minus fiat purgatio in articulationes, vt in suas declinent familiares vias. Quibus inanitis inaniemus postmodũ, quod fit morbi causa, ab imbecillibus particulis, quæ non ex earum natura generatum suscipiunt.

CAPVT XLIII.

Modus & vtilitas inanitionis.

Circa modum & caliditatem euacuationis, percipiantur toto animo hęc eadem dicta ab Hipp. loquente de peripneumonico in cap.17.lib.3.de morb. cum fuerit euacuatus, & corpore debilis, infernam aluum tertio quoq; die deorsum commoueto, quò & corpus potens sit, & supernę regiones humoris exortes. Notádum in his, quando quid supprimitur, post amplam

Inanitiones posteriores ad quid.

amplam euacuationem alteram fore administrandam tertio quoq; die, in quibus corpus eſt debile, & supernæ partes humiditatibus ſcatentes : quod ex his adminiculis prouenit vtilitatis, eſt ſuperflua in ſupernis partibus non in poſterum contineri, & corpus potens fieri: Vtrumq; fore tibi acquirendum ex ſupradictis ſumito, debile enim eſt corpus, excrementorũ aptum productioni, & humiditatibus adeò nunc refertæ tuę ſupernæ partes, vt Fernelius in illam prædictam venerit opinionẽ, extra caluam partes humiditatibus affici, demundandis in hoc morbo ad patientes artus. Ij ſint inanitionum modi ex redundante humore deſumendi, vt nunc dictũ eſt p vias ei magis familiares, quas omnes in dicendis capitibus exarabimus.

Duplex vtilitas.

CAPVT XLIIII.

Alterantia & purgantia per ſeceſſum & phlebotomia hos morbos præcauendo.

Euacuatio primò & ſecũdò inaniendi.

ADminiſtretur igitur euacuationis modus, quem iam iam ex Hippoc. diximus, tali modo. In venis & autumni temporibus in ea eorum parte quæ vide-

videbitur Physico asſidenti conuenientior inituro prcperationem, ne interim materia partes magis obſideat: humores diſponuntur, ne tranſeant in eſſentiā morbi, & eorum retūdendo qualitates, & multitudinem euacuando. Vere primò ex cōſuetudine eiectis fæcibus mittatur ſanguis ex baſilica prius dextri ad ℥ iiij. die ſequenti ab altero latere totidem ex eadē vena. Tanti facit Cor. Celſus cap. vlt. lib. 4. miſsionem ſanguinis, etiam tantùm annuam, vt nonnunquam perpetuam in his affectionibus valetudinem tribuat. In ſolis ortu diei ſequentis extractionē ſanguinis accipies potionem decocti in aqua cōmuni, pentaphylonis, camedreos, meliſſę, & ligritiæ raſæ cum Zaccharo pauco. vel Aquarū ſublimationis bettonicæ, Appij, Capill. Ven. Cichorij ℥ iiij. Cū iuleb ℥ ß. potentur. Vel in his aquis ſeu etiā decocto eodem immiſce, Mellis ros. ſimp. ℥ j. Sy. de Endiuiæ ſucco ℥ ß. Vel conſtet ex ſy. lupuli, De ſucco cichorij ſing. ℥ v j. & ex aquarum bettonicæ & lupulorū ℥ iij. pro ſyropis calidis vt ſupra, quos iterabis diebus quinq;, vt excrementis magis pateant vię, ne colligantur in ipſis, per quas ſeparātur, deducunt, colligūtur, & excernūtur: ipſaq; excremēta minora fient in virtute & multitudine.

Venæ ſectio. In vere. Syropus 1. 2. 3. 4.

titudine. post hos quinque diei, dies alterius hora 10. horum sumit aliquod pharmacorum, si in forma liquida calidum.

Primum Pharmacum. R. Mirab. citrinorum ʒ ij. Agarici ʒ j. pul. Hermodactylorum ʒ ß. Cinnamomi ℈ ß. infundantur secundum artem in aquis Eupatorij & Endiuiæ, colaturæ adde Elect. ros. mes. ʒ ij. Sy. ros. soluti ℥ ij. exhibeantur mixta. Vel

Secundū. R. Diacattolici ʒ vj. Elect. succi ros. ʒ ij ß. Agar. troc. ʒ j. cum Aquæ betonicæ decoctis flor. & fructuum q. s. fiat portio.

Tertium. Quas portiones si abhorreas, potato Mellis ros. solut. ℥ iiij. cum decoct. flor. & fructuum in qua infundatur Reubarb. ʒ j ß. vel aliquod Electuariorum dicendorum. vel etiam Hyeram Hermetis in bolo ʒ j ß. hanc laudant mirabiliter & Rhasis & Nic. vel denique in pill. forma.

quartum. R. pill. aggregatiuarum, Fœtidarum vel Hermodactyl. sing. ℈ ij. troc. Alandaal gr. j. Fiant pillulæ v. cum vino aromat. & deglutiantur aureatæ. Exhibitis his deglutiantur non tertio quoque die, sed semel per hebdomadum gr. xv. pill. de tribus, in vno orbiculo. Sic:

Pharmacā altera. R. pill. de tribus ʒ j fiant pillulæ iiij. cum Katar. imper. quarū vna tantùm sumatur in aurora die 7. qualibet: vel harū pill. loco.

R. Elect.

R.Electi ros.mes. ℥ j. Agar. troc. ℈ j. Fiat buccella, his vti poteris vsq; ad mensem Iulij in excessu pituitæ. Tunc ab his omnibus abstinendum, & iuuabit decoctio prunorum, violarum, sem. quatuor frigidorum, & ea quæ bilis obtundunt æstum & siccitatem, educitur enim humectata bilis. In autumno ne confluat vel detineatur à frigore humor in articulationibus, inaniatur pariter corpus, vt vnus alteri non excedat. Ita vt si adfuerit multitudo, vena media secetur in dextro ad ℥ v. deinde ordine eodem quo supra, syropi tales esto. Per æstatē. In autūno. Venæ sectio.

R. sem. & florum hyperici pugi. Bettonicæ mā. j. sticados ℥ ß. Cinnamomi ℈ ij. Bulliant in aqua cōmuni secūdū art. colaturæ R. pro vice ℥ iij. In quibus dissoluito oxim. syllit. ℥ j. per dies 7. Vel. Syropus. 1.

R. Sy. de sticados ℥ ß. De 2. rad. ℥ j. Adde aquæ buglossæ ℥ iij. Pro Sy. assumptis igitur septē syropis, mane alterius diei deglutiantur in bolis. 2.

R. Elect. Elescoph. ℥ iij. Hieræ Hermetis ℥ ij. vel secundò. 1. Pharma.

R. Hermodach. pul. ℈ j. Diacattilici ℥ vij. vel Tertio. 2.

R. Hyeræ pigræ Gal. in forma Elect. ℥ vj. vel specierū eius ℥ j. Pillularum de Se- 3.

rapino ʒ j. Cum melle rof. folut. fiat bolus. Vel fint pharmaca in forma potabili.

4 R. Benedictæ Nic. ʒ iij. Sy. de polipodio ℥ ij. Ex aqua meliffæ infuf. agarici troc. ʒ iiij. Fiat potus. His peractis ad alteram vfque purgationem, bis in menfe quolibet vti poteris quo vis alio ex his Katarticis.

Pharmaca pofteriora. R. Zacchari albi ℔. ß. Turbich benè mundi, Hermodactylorum fing. ʒ ij. Zinziberis, Sem. ruthæ fing. ℈ j. Cinnamomi Elect. ℈ iiij. Mofchi gr. ij. Fiat confectio in Rotulis cum aqua bettonicæ, dofis fint ʒ ij. tempus vfus matitutinum. Vel.

2. R Cinnamomi Croci, Spicę. Squinanti Affari, Ligni aloes, Macis, fing. ʒ ß. Succi abfynthij, Succi Eupatorij, Sticados fing. ʒ ij. Agarici, Turbich, Hermodactylorum fing. ʒ j. Reubarbari ʒ j ß. Aloes Epatici ℥ j. Fiat ex omnibus puluis, & cum vino albo aromatico Magdaleon, cuius ʒ ij. transglutiantur in pill. iij. poft fomnum. Poffunt etiam ter, feu quater in menfe hæc eadem affumi, fi graue fuerit corpus, & abundauerit faliua. Probatur etiam à me quàm plurimum hoc electuarium fumendum ieiuno ftomacho hebdomada qualibet, in hyeme, principio veris, & autumni fine. Potentifsimum eft ad quam

querimus

querimus cautionem, vrinam admouet, excrementa per aluum adducit, viſcera roborat, omnemq; noſtram hic intentionem explet, eius doſis ſit à ʒ j. ad ij.

R. Meu, Camedreos, Centaureæ, ſing. ʒ j. Gentianæ, Agarici, ſing. ʒ ij. Iu, Bdellij, ſing. ʒ iij. Hypericonis, Appij montani, ſing. ʒ j ß. Ariſtot. rot. ℈ iiij. Terantur & cum melle diſpumato fiat Electuarium, vel tranſglutiatur ſolum, vel deinceps põtetur aqua vel vinum, ſecundum corporis diſpoſitionem. r.

CAPVT XLV.

Herrhina, & Apophlegmatismata.

VErgit pituita, vt dictum eſt, ſecũdũ naturam ad os & nares: In eius igitur exceſſu, non erunt ab re, vt trahatur pituita ad nares, & os, ne ad articulationes tendant, herrhina, id eſt, caput purgia, & Apophlegmatiſmata, id eſt, Manſticatoria, imò per quã vtilia & neceſſaria, vt magis fluat, quò natura vergit, vel etiam ſi eò non vergat: vt id efficiat, aqua mellis in vola manus poſita trahatur naribus: vel ſit aqũa decoctis ligni aloes

Loca pituitæ purgationis.

Herrhina.

& sampsuci cum oximelite: vel aqua mellis cum pipere modico & agarici puluere: vel sit chelidoniæ minoris succus: vel bætæ succus. Seu liniantur digito minimo interiores narium partes ex oleo seu laurino, seu de castoreo, seu de Kerua. Pro apophlegmatibus vtitor carpo balsami, vel cubebarum gr. iij. ante cibũ per horas 3. vel radice calami aromat. vel Angelicæ odoratæ, vel etiã imperatoriȩ, non deglutiendo, quod deducitur ab his: composita & valentiora sint hęc, quorum exemplo supradicta componuntur.

Manfticatoria.

Cõpositorum. 1,

R. Súcci Arthanicæ ℥ j. Aquæ mellis ℥ ij. Elaterij ℈ j. misce & trahatur naribus, ore prius repleto hydromelle tepido. vel

2. R. Moschi gr. j. Aquæ maioranæ ℥ j. Calefiant simul, & vtitor. Vel.

3. R. Nigellæ Sem. ℈ j. Elaterij ℈ ß. Salis ammoni. gr. vj. cum olei de cucumere asin. q. s. liniantur nares.

4. R. Masticis ℈ ij. Staphidis sylues. Pyretri sing. ℈ ß. cũ oxim. simp. fiant formulæ orbiculares depressæ, quarum vna manfticetur diu, & sæpè expuatur.

CAPVT XLVI.

Vomitiua.

Crudo-

CRudorum humorum semper, & biliosorum aliquãdo per vomitũ modus conuenientior erit euacuationis, & tutus quolibet anni tempore in Arthritidis & Podagræ cautione. Quando dicitur lib. 4. aph. 6. per vomitum purgandi caueant hyemem, per inferiora autem æstatem. Intelligit Hip. vel magnum æstũ, & frigus: vel validissima pharmaca, qualia sunt elleborus, peplium, & alia Zenotica, quibus illo tempore vtebãtur Physici, nũc aliter se res habet: vel intelligit vtrumque, quod conuenientius est. Potest igitur ne dùm in fine veris, & æstate fieri vomitus, at quoq; in hyeme, verum diei hora calidiore per hyemem semel in mense, bis per æstatem. A uomitu partis ciborum solitorum detractio in hyeme requiritur: non autem in æstate. Vomitiua sint ex leuioribus oximel simp. vel sy. acetosus simplex in aqua tepida, pro vno haustu: vel his adde, sem. artiplicis pul. ʒ j. vel dato aquam cõmunem decoctis anethi, vel staphisagriæ: vel denique ex vino vnà cum oleo prouocetur vomitus: vel cum aqua decoctis radicum raphani, vel eius seminis cum aceto: vel cum melle, aceto, sale & aqua in olla noua tepefactis, agitatisq; cum origani ramulis, est ex li. de inter. aff. inter hepa-

Interpretatur aph. 6. lib. 4.

Vomitum quæ moueant.

tis morbos: vel cum radicum citrulli exiccatarum & pul. ʒ ij. Bibantur ex aquæ tepidæ ℥ v. & Sy. acet. ſimp. ℥ ij. & vt ſummatim dicam vomitum cientia ſunto neque acerba, neq; arida, ſed dulciora & acriora. Poſſumus etiam præſtare idem cum pennis madefactis in oleo communi, vel hytino oleo, vt demiſsis in tonſillas vſque. Validiora compoſita ſint.

1. R. Anethi, Florum camomillæ ſing. pug.
2. j. Aſſarici ʒ j. Staphiſagriæ gr. xij. Bulliãt in aqua cõmuni, colaturæ adde, Olui amig. dul. ℥ ij. Oxim. ſimp. ℥ j. Agarici tuſi ʒ j. miſce, bibantur.

CAPVT XLVII.

Diurctica, & Diaphoretica.

Vrinam cientia.

PRouocentur vrinæ vel cum ſumptis pro cibis & potu, vel cum vim referentibus medicaminum talẽ habentibus potentiã, æſtate ſeminibus quatuor frigidis maioribus, capillo veneris, Scolopendrio, Adyantho, Aſparagis: Hyeme fæniculo, petroſelino, appio, dauco, granis iuniperi, aniſo, hiſce ſimilibus, quorũ vſus vel inter ſe ſit mixtorum, vt lubet, vel in iuribus, aqua vinoúe decoctorum, ſeu infuſorum, ſeu in puluerem redactorum, vel ſingu-

ſingulatim quodlibet adminiſtretur, veluti grana iuniperi, ſi tres vel quatuor deglutiantur mane quolibet ante cibum, vel fæniculũ, aniſumuè, vel amygdalus amaras comedas. Ponitur Paſtillus Podagricus Procli ab Oribaſio Sardiano in lib.3. compendij med. adeò efficaciſsimus in hoc morbo, vt perfectè curet annuo ſpacio datus, placidè per vrinas purgat, eius vſum quis quærere poterit in loco dicto. Relinquantur ſuperfluitates euacuandæ per ambitum corporis ortum ducentes: Sunt quæ relinquuntur, & ex nutrientibus ſuccis vnumquamq; partem, & ex vehiculo deportante nutrientes ſuccos, amborum expulſionis vnam viam diximus, per ſudorem. Sudor non euocetur dulcis aquæ balneis, ex Auic.cap.13.tr.2.fen.22.lib.3.ſed ſiccis, quales thermæ ſunt plurimæ, & ex aquis: & ex dictis, apud puteolanos, fumarolis, plurimum huic morbo conferẽtibus: & ex arenarum præſertim maris obductionibus circa corpus, omnibus vim habentibus exiccandi. Propterea competunt & vere & in autumni medio vel fine: Quam plurimum etiam laudabitur vſus Guaiaci, vel ſalſepurillæ, vel etiam ſaſsifraſsij & diuræticæ & Diaphoreticæ facultatis.

Sudorem mouẽtia.

ex decoctione gallarum quercus, vel vlmi corticis. Probarem lixiuij vsum, bis in mẽse, quando è pānis dilabitur à mulieribus dealbandis. Simillibus etiam dictis leniendæ & abluendæ sunt imbecilles articulationes. Sex iam his generibus absolutis, sic per has omnes causas salubres ad præcautionem arthritidis, & podagrę, te oportet esse, vt & humores serues eò mistos, vt & sibi ipsis in qualitatibus æquentur, in multitudine, & media consistentia, & robur addatur partibus imbecillibus à natura. Sextum. Septimũ.

CAPVT. XLIX.

Curatio Biliosæ arthritidis & podagræ quem victum tribuat, & quales sex alias res non naturales.

SAnationem, & morbi sedationem, idẽ esse vult Hipp. in lib. de Nat. hum. & acquiri, si contenta laxentur, & laxata contendantur: fit hoc à medici scientia, dum obsistit instantibus morbis, mutatis naturis, tẽporibus, & ætatib. Instantem arthritidem, & podagram, in intentionibus curatiuis, dictum est propulsandam esse, & inflammationi, & eius conti- Sanatio quid sit & vnde fiat.

nenti causæ, denique affectæ parti succurrendo. Laborant nūc articuli, non quemadmodum in pręseruatione, tunc imbecillitate naturali, nunc ægritudine ac doloribus afficiuntur propter morbi essentiam. Et si nō idem sit curationis modus, & progressus, in omnibus articularis morbi speciebus, per has intentiones, quamuis eædem intentiones omnibus cōpetant speciebus, alter curationis modus ischiadi tribuitur, podagrę alter, tamen quibus doloribus laborare soles, medicaminum erit idem vsus. Memoria igitur repetantur decreta omnia in præseruatione, nam plerūque etiam præseruādo curamus: propterea cautionis gratia necessario hic apposita, qualia etiam in superioribus dicta sunt, nō tantummodo cautionis erūt, sed vnà cum curatione iunguntur: fieri enim nequit, vt causa continens & ipse morbus, nō foueatur semper ab antecedente causa. Doloribus itaque infestantibus, cōstituatur diæta, si excesserit bilis, seu sanguis (in hac arthritidis specie, & in hac podagra curationem prius afferam, deinde in ea in qua pituita, seu crudus humor excedit. Supra etenim harum duarū tui morbi mixtarum causarum vnam alteram superare asseruimus, secundum anni tempora & victus rationem)

Dieta.

tionem) prandium ſit cœna copioſius, detracta quãtitate dimidia in cœna, in prandio aũt vna parte ex tribus. Sint ex vſu humectantia & infrigidantia, concoctu facillima, non robuſtiſsima, ſed quæ inter plenioré, ac tenué, mediũ victum cõſtituunt, qualia ſunt ex carnibus, quæ ſub ventre ſunt, thoracis, muſculi, & pedes. Ex volucribus montanis, turdus, & merulæ, & in dumetis degentes, pulli gallinacei: ex holeribus lactuca, intubus, blitum, beta alba, nitrum ſapore refert, blitum qualitatis eſt expers, cap. 43. lib. 2. de al. fac. per quæ horum differentiam nõ videtur intellexiſſe Pandect. cap. 97. cum Dioſcoride capita bliti & betæ fore continuanda cenſuerit. Iuſcula ſint ex pane, amylo, hordeo, cum emulſione 4. ſem. cõmunium frigidorũ, vel ſem. papaueris albi, vel portulacæ in aquis ſeu ſublimatis ex lactuca, endiuia, & his adſimilibus, ſeu communi, ſeu decoctionis carnium vel ſint iuſcula in iiſdem ex ouorum luteis cum ſucco agreſtæ. Potum conſulit Auic. aquam hordei vſque ad morbi maturationem, declinationé intelligens, conſulitur etiã aliquãdo pro potu aqua endiuiæ, vel acetoſæ, vel communis aqua decoct. peponũ ſem, vel melopeponũ, vel coriandrorum, vel etiam

Cibus.

Potus.

radi-

radicis granati syluestris, quibus addatur, si stomachum lædant, Zaccharum, vel iuleb. Somnus sit vigilia prolixior, qua pro consuetudine tenebaris, iram, furorem, & alios animi motus, & corporis, omni conatu vitare oportet: gestationes, & frictiones, cum cautela conueniunt, mediocres. Si non egerat aluus immissis enematibus quotidie proritetur. Aer decliuis sit ad frigidam & humidam qualitatem.

Res aliæ non naturales.

CAPVT L.

Venæ sectio.

An conueniat in arthritide.

INter initia mittatur sanguis, si Alex. id renuat in cura podagræ, tamen reuulsionis gratia concedi potest: præterea non sola bilis eò defluit, sed cum aliis admixta succis. lib. 10. de comp. med. per loc. Gal. cap. 1. primùm omnium venam secat, si humores ex æquo redundauerint. Educatur igitur sanguis ex eo loco secto, qui magis fluxionem sistit, & impedit, is erit qui longissimus extiterit à parte, vbi dolores fieri, & succus colligi solet, vt in lib. de oss. nat. An seruata rectitudine, vel aliter, ita vt affecto pedis sinistri pollice, secemus venam non ex bracchio sinistro, sed dextri malleoli venam internam, apud quos-

Locus in quo sit vena secūda.

quoſdam vertitur in dubium. Gal. cap. 3. lib. 5. met. reuulſionis gratia, ex cubito incidit venam ſanguinis profuſioni è directo reſpondente, è directo ex eodem latere denotare vllus non negabit: reuellimus fluẽtem ſanguinem à narice dextra, ſi cucurbitulam affigamus dextro hypocundrio. Author de Nat. hum. & de off. nat. reuulſiones per eaſdẽ partes, tamen quàm longiſsimas innuit adminiſtrandas, per quas uenæ procedunt, dextræ non in ſiniſtras cõfunduntur ex magnis, niſi tertium par venarum, nec ſiniſtræ in dextras. Propterea ex eodem latere ſecandas venas eſſe cenſerem. Quæ autem, ex eorundem librorum ſic conſtet doctrina, quam nondum inſequi poſſum, cum quid noui, nec expertum afferatur, quamuis ex ſupradictis ratione non careat, etiam validiſsima. Si doleant manus & humeri, cum per loca hæc diſtribuatur quartum par venarũ, & in pudendũ deſinat, ex hac eadem mittatur ſanguis, vt quò longinquiùs reuellamus: eandem docuêre doctrinam authores hi in primo, & ſecundo pari, quam ſequuntur nunc etiam omnes medici. Nam ſi coxendix afficiatur ſecta vena, quæ in pedis malleoli parte apparet externa, ſoluit morbum & Hipp. & Gal. in locis pluribus

Quæ venę ſint ſecandæ.

Noua opinio.

bus: si autem vterus, vena secta ex altera malleoli parte, quoniam illarum partium venæ in hæc loca tendunt. Si igitur genua vel pedes doloribus infestentur, vena post aures aperiatur, non quemadmodum Scythis mos erat, vt Hipp. in lib. de ae. aq. & loc. non pendeat pro vice sanguis extractus vltra ℥ iiij. hæc est inter venas per secundum in testes etiam procedens, propterea fœcunditatem tollit, si tota secetur, quod verissimè vt pluribus in locis Hipp. doctrinæ non repugnat. Sic per loca vti monemur ab his authoribus conuenientissima administretur reuulsio. Animaduertendo, si in his venis materia multa præsit antecedens, præseruando fore necessarium, vt prius basilica, vel cephalica, vel media aperiatur, secũdum antecedentis causæ facultatem, & locum, causam illam continentem. Ex Aetij sententia cap. 23. lib. 12. cuius opinionem insequuntur ferè omnes, manibus dolentibus venam, secabimus cruris iuxta thalos, aut poplitem, aut plantam pedis. Si fluxio sit in crura & pedes, vena brachij aperiatur interna, hæc nisi appareat, media: vel etiam vena manus ex Philargio.

Scythæ quas venas secuerint.

Venæ in præcautione secandæ.

CAPVT LI.

Præparantia humores & humorum ductus, Aluumq́ ducentia.

EXtracto sanguine, leniatur venter, vt abducantur fœcalia, & congesta excrementa in ventriculo, & primis venis: asperas cum has partes effecerit siccitas, ob contractionem, aspera contracta sunt omnia, non dimittunt, quibus lenitio accedēs necessariò laxantur: euacuatę attrahunt rursus à toto corpore, hic est omniū in toto corpore cōsensus, vt in inanita attrahāt, & repleta distribuāt: erit euacuādi modus in hoc casu, etiam pro reuulsione succorum ad articulos decumbentium præstantissimus, qualem etiam dixi per vomitū: ambobus vti licebit, si multa adfuerint exercenda. Poterit vomitus ab exhibito lenitiuo administrari die tertia, qui dies est quartus à phlebotomia, ne moueamus in dieb imparibus, in quib natura expulsioni nō vacat. Quàm debilia ferè pharmaca cōsulit Auic. cap. 7. tr. 2. fen. 22. can. 3. fortiora, inquit, humores cōmouēt, vt per corpus magis diffluāt. Præterea 4. de rat. vic. in ac. tex. 19. Hip. nihil educit à parte affecta, imo tūc tēporis ab iisdem sanę partes & morbo resistētes colliquescūt: vnde videt intellexisse Hip. validissima pharmaca,

Vētris lenitio.

Vomitus.

Validissimorū Zenoricorō effectus.

ſic colliquatis fiunt forſan conuulſiones aph.16.lib.4.non immediatè propter ellebori actionis vehemẽtiam, vt in com. cenſet Gal. ob id nos non ducentia propoſuimus, ſed lenientia tantùm. Præbet Auic. caſsiam ex aqua endiuiæ, vt caſsiæ flores ℥ xij. tranſglutitis in bolis potentur aquæ endiuiæ ℥ iiij. Clyſteres ſint.

Priora pharmaca. Primum.

Secundũ. R. decocti cõmunis per clyſt. ℔ j. Elect. lenitiui ℥ j. Olei violati ℥ iij. Mellis roſ. col. ℥ ij. Miſce pro clyſteri. vel ſi adſit copia phlegmatis, tamen bilis eam ſuperet, poſſunt Accipi foliorũ ruthæ Abſynthij, ſing. pug. ß. Bettonicæ, Anagállidis, ſing. man. j. Furfuris, Frond. violarũ, ſing. m. j ß. Centaureæ min ℥ ß. Bulliant in aquæ communi q. s. quæ ſit ℔ ij. ad aſſumptionem medietatis. colatura expreſſa capiat caſsiæ tractæ ℥ j. vel Hyeræ comp. ʒ v. olei roſ. ℥ ij. ſalis gemmæ ʒ j ß. pro clyſtere: clyſterium horum vſus ſit alternis diebus, niſi ſponte fluat aluus. Vomitus cietur cum ſupradictis, dum opus fuerit, vel cum aqua tepida aceti exiguum, vel acetoſum ſyropũ habente. Poſt hæc bilis acredo æquetur cum humectantibus ex Alexandro, tamen infrigidãdi etiam poteſtatem habentibus, vt poſtmodum noxam nullam partibus inferat humor humectatus euacuationi

Tertium.

Alterantia ac præparantia.

tioni obediens. Poterimus primò ſyropis, & Katarticis id præſtare, Balneis etiam in ſequenti capite. Sint ſyrupi.

R. Iuleb violati ℥ j. Aquæ hordei ℥ iij. miſce vel: Primus ſyropus.

R. ſy. ex ſucco endiuiæ, Violacei, ſing. ℥ vj. Aquarum lupulorum, Lactucæ ℥ iij. miſce vel ſi fortioribus vti velis: Secundus.

R. Oxizaccharæ ℥ j ſy. byſanthini abſque ſem. ℥ ß. Aquæ bugloſſæ ℥ iij. M. vel ſit aqua deco. radicum chelidoniæ, diureticæ ſunt, & vtiles. Tertius.

R. Rodomelles Zaccharini ℥ j. de 2. rad. ℥ ß. Aquarum capil. veneris, Cichorij ℥ iij. miſce ex his vno mane quolibet per quinque vices exhibito calido: aſſumat vnum pharmacum ex his dicendis in aurora cal. Quartus.

R. Rhabarbari infuſi in aqua endiuiæ ʒ j ß. in qua infuſione diſſolue Mellis roſ. ſolut. ℥ ij. cum Elect. ſucci roſ. ʒ ij. pro potu. vel ex Alexandro. Primũ Katarticum.

R Sy. roſ. ſolut. ℥ iij. cum diagridij gr. vij. ſumatur cum cochleari. vel: Secundũ.

R. Mannæ ℥ j ß. cum Elect. roſ. meſ. ʒ j ß. ex decoct. flor. & fructuum. vel: Tertium.

R. Aquam Meliſſæ infuſ. tamarindorũ & cum Elect. de pſilio ʒ iij ß. & Diaſebeſten lenit. ʒ vj. fiat potio. quartum.

Hh CA-

CAPVT LII.

Balneum.

An competat.

POst has euacuationes non immeritò balneum aquæ dulcis laudarem, cũ in præseruatione illud ex ratione renuerim: plus discutere & euacuare, affectáq; bilé non naturali acredine æquare potest curando, quàm tunc temporis humores ad articulos expellere debet ex aqua tepida, quam potulentam vocat Paul. vesperi, non autem mane, per id temporis spatium administrari, in quo se cum eo oblectet æger. Quo elapso pannis calidis abstergatur corpus, inungaturq; oleo omphacyno rosaceo, vel violaceo, præter articulos: deinde in molli lectulo recumbendo, vna hora interponatur ad cœnã. Sudor, quẽ promouet balneũ & reuellit ab articulis, & morbi materiã euacuat, & antecedentem consumit, & æquat. Euacuat & per insensibilem halitum, propterea cũ intenduntur defluxiones, & quando absunt, vtendũ balneo censet Paulus. cap. 78. lib. 3. Ad pharmaca topica iam fiat transitus, cõstituto iam balneo septem dictis conditionibus.

Modus apparatus.

Effectus balnæi.

CAPVT. LIII.

An repellentia topica coneniant in his morbis.

Dum

DVm curando aguntur omnia dicta, sequētia pharmaca suntordine, quo dicētur, imponenda. Scopus in hisce affectionibus 13.cap.lib.10. catat.est, influentes adhuc humores per adstringentia repellere: si amplius non influāt, discutere iam impactos. Primùm an conueniat, non eiusdem uidentur sententiæ Gal. & Auic. Secūdū, quod erat discusio, efficietur, vel quando à seipsis calefiunt impacta, vel attenuantur, vel rediguntur in flatus, seu ab externis, vt dictū est. Nos extrinsecus appositis, ea ad discusionē aduocabimus & vnguinibus & aliis, post repellentia dicendis. Repellētibus vtamur pharmacis, in fluxionibus in manus & pedes, ibidem Gal. cap. 2. Non autem circa coxendicum iuncturā. Expulsio materiarum à iuncturis ex Auic. cap. 5. 2. fen. 22. can. 3. in causa est ad perniciem, quoniam illæ superfluitates consuetæ separari, & ad iuncturas peruenire, ad membra principalia transeunt, vel vice alia morbū inducunt. Nisi Auic. dicta interpretemur, modo quo se ipsum explicare videtur ca. 7. erunt contraria & Græcorū & Latinorū dictis. Repercusionē, inquit, nō oportet fieri materia existēte validæ effusionis, & quæ plurimùm effunditur per partē post partē. Duo ꝑ hac intelligēda fore

Dubium.

In quibus morbis cō petant.

Respōsio. quando cōueniāt, & quando non.

censerem, materiam multam, & velocissimi motus: verum ad horum cohibitionem, per sanguinem pręmissa est euacuatio, & aliqua ex parte reuulsio. Quibus à principio statim administratis transeundum ad topica repellentia, & roborantia, infrigidando partes, in quas incumbit influxio: calefacta præter naturam infrigidantibus reficiuntur, & è contra.

CAPVT LIV.
Repellentia & Alterantia.

Embrocũ. EXplenda erit repulsio embrocis primò, & irrigationibus ex oleo ros. myrethino, violato, nenufarino, oleo de ranis Mesuæ, de papauere, de lactuca, seu eius semine, si pars plurimùm tendatur, si minus, dictis oleis ouorum album addatur, vel etiam vitellum cum vini modico, verùm non oleorum tantùmmodo embrocas laudo, nisi in plurima tensione, sed mixtorum cum aliquibus infradicendarum herbarum succis, vel decoctionibus, vel aquis sublimatis ex rosis, endiuię, plãtaginis, lactucę, portulacæ, solatri, semperuiui: seu cum aqua communi addita seu aceti quantitate pauca, quod Græci Oxicraton, Arabes pesca dicunt, irrigationes fiant: seu oleorum dictorum quantitate

In qua morbi specie competant.

tate vt ſit hydroleō: ſeu deniq; aceto & oleo additis, miſceto pro oxirodino, vt tres partes dictarum aquarum vel ſuccorum ſuſcipiant partem vnam olei, & mediam aceti. Affectæ partes poſſunt quoque lacte rorari, bubulum eſt præſtantiſsimũ, vel aqua tantùm, ſucco, decoctione infrigidantium repellētium ad leniendum dolorem. Si excandeſcat locus, inquit Paul. vt Seriſipelatis induat ſpeciem, recentis cucurbitæ fruſto obducatur, aut cucumeris carne, aut peponis, aut melopeponis, vel quod commodius eſt, ex horum carnibus expreſſus ſuccus per linteolum ſuperliniatur, ſi reperiantur hi fructus: ſin minus, cataplaſmatibus vtitor, maiorē enim quàm embrocæ repellentiam & frigiditatem agunt, ex ſolatro, plantagine, beta, portulaca, foliis vitis, paſtoris burſa & virga, roſis, lactuca, lenticula aquæ, iuſquiana, myrtillo, pſilio, agreſta, violarum floribus, vt frōdibus, ſemperuiuo, veneris vmbilico, & ſimilibus, vel per ſe, vel ſimul adhibitis, viridibus, tuſis, ſuperpoſitis frigidis, omnia intelligas frigida imponēda, & poſtquam calefacta fuerint auferēda, vt alia ſimili modo imponantur, & auferantur. Cataplaſmatum horum vſum docet Hip. in lib. de aff. inquiens, in flammis ea cataplaſmatis

Oxirodinum.

Cataplaſmata.

frigefacito, fiunt ex herbis viridibus contusis tātū, vel decoctis, vel ex succis & herbis. Quod si cum bile quantitas fuerit maior serosi, vel crudi, tenuisq; succi, inter dicta, quæ magis exiccāt, conuenire putandum, præter quę malicorium etiā in aceto decoctū apponit Aet. ligustri folia, virgulta cupressi tenerrima, & eius pillulas, formatur ab ipso cataplasma perfectè sanans ægrum ex cupressi pillulis & foliis. Pultes magis adhuc dolores mitigant, ex Alexan. quàm cataplasmata: formulæ sint, supradictarum herbarum succis, vel decocto, vel aqs sublimatis, permisceto hordei farinā, fabarum, & oleum rosaceū, ne cito siccentur, sit oleū rosaceū omphacinū, magis hoc repellit ratione immaturitatis oliuarū, quā completum, vel quoduis ex dictis oleis: si absque oleis præparare velis, excipito

Puls.

Hordei farinæ ℥ ij.

Muccillaginis psilij ℥ j.

cum aqua virgę pastoris q.s. cum his ouorum lutea quoq; conferunt. Vnguinum & Emplastrorū vsum nō laudo in hac arthritidis & podagræ specie, ratione pinguedinum & oleorū, inflammationē aliquando potius augescentiū, ob id cataplasmata in inflāmationibus consuluntur in lib. de aff. Cæterum aliquando huiusmodi mixturæ

Vnguina.

sufferri

ſufferri nequeunt, nā articulationes doloribus laborātes grauātur maximè à quoq; etiam minimo impoſito. Poſſunt hęc lenimenta illorū loco adhiberi, ex acacia cum oxicrato, vel cum memitha, à Gręcis dicitur glauciū, & aquæ communis q.s. decoctis papaueris albi, vel ſucco parietariæ, vel deniq; ex licio & aqua lactucæ. Lenimenta.

CAPVT LV.

Narcotica ſeu Stupefacientia.

SI adeo vehemēs dolor irruat, vt laborās ferre nequeat, opus eſt narcoticis, Vſus eorū. tamen cū præmeditatione opponantur, ne ſtupentiū articulorū vel ꝑpter materiā ibi coagulatā, vel aliter in poſterum ſit difficilis motus, ob id non ſit multus vſus eorū: ac protinus poſt narcotica mitigato dolore ſtupidas articulatiões calefacito, iiſdē calefactoriis, vel etiā intēſionibus, quib. poſt repellētia, vti ꝑpoſuimus diſcutientib. emolliētib. Narcoticorū formulæ Prima Formula. extāt plurimę in ult. lib. Gal. citat ex Aſclepiade, & Eraſiſtrato, præſertim qui dicitur paſtillus Iuppiter: & qui cōſtat ex ſucco pa Secunda. paueris, vel oppio, croco, & lacte bubulo, Tertia. tritis & per ſe exceptis, vel cū vnguine roſaceo, vel panis mica leuigata & roſaceo mollita. Vnguētū Populeon, vel Gal. infrigidās quarta.

eundem præstat effectum, si cum oppio excipiatur, vel hyosciami, vel cicutæ succis. vel:

quinta. R. Siefmemithæ, succi Barbæ hyrcinę, Sem. hyosciami, rad. Mandragoræ, Oppij, sing. p. æq. cum muccillagine sem. psilij vtitor, vel cum eadem fiant trocisci, & penes necessitatem emolliantur cum aceto potenti: post quę sedato dolore, yrini, anethi, camomellini, laurini, absynthij, vel vulpini oliis foueatur locus: vel ex triaquilone amollito in oleo amig. amar. de lilio, seu costino, vel etiam emplastro de melliloto.

Vsus calefacientium post Narcotica.

CAPVT. LVI.

Calastica seu discutientia.

quādo cōueniant. EMolliendo discutientia, quæ in vigoribus, at magis in declinationibus approbantur, tunc conueniunt, quádo humor sui substantia sit aptior excussioni, & iam humor crudus ei admixtus incaluerit. Tres eis conditiones Gal. adscribit cap. 13. lib. 5. de simp. med. sint modicè calida, non exiccantia, ac tenuium partium: si admodū valida fuerint calefaciendo maiorem tumiditatem & rubedinem locis inferēt, dicuntur hæc anastomatica id est, aperitiua: si exiccent, augebunt crassitiem morbosæ materiæ, sint oleum de auel-

qualia sint.

Aperitiū.

quæ sint discutientia.

auellanis, de nucibus, de lilijs albis, camomellinum, anethinum, vulpinum, vel de cucumere asinino, vtitor solis, seu mixtis inter se, seu cum aqua communi decoctis bettonice, & florum hyperici. Vel conficiantur ex panis medulla madefacta in carnis brodio pingui, & ex oles amig. amar. & camomellini, paucissimoq; croci: vel ex fabarum, seu etiam fænogræci farinis cum adipe, butiro, & anethino oleo: vel denique ex alteæ & asphodeli radicibus, melliloto, & verbasco decoctis in aqua, in qua calida linei, seu lanæi panni imponantur madefacti: vel in eandem decoctionẽ excolatam adiectis oleis de lilijs albis, & anethini, demittantur affectæ particulæ, debent oleo plurimum decocto confundi, & absterſæ partes post Encatisma in calido loco reclinare. Ferè infinita similium est multitudo. Nunc dicta sufficiant in curatione Arthritidis & Podagræ, quorum in causa sit humor tenuis seu biliosus inter alios excedens.

CAPVT LVII.

Arthritidis & Podagræ à pituita, crudoue humore curationes per sex res non naturales primo.

QVando in causa non fuerint biliosi succi horum morborum: sed pituitæ excrementitiæ, vel crudorum succorum qualitas, antecedens verò crudus succus, vel pituita, sicuti aliquando euenire per supradicta decreuimus, ita instituatur curatio. Aër sit ad siccitatem & caliditatem propensus, & ambiens, & qui inspiratur. Somnus moderatus, & vigilia, ne humor augeatur ab vtrisque, sed per somnum coquatur quod inest, ac distribuatur à vigilia, siccus languidusq; fit calor, nisi humectetur per somnum. Quies motu tunc præstantior, obtusis autem doloribus è contra. Animi validas affectiones reuocare, & reprimere oportet. Cibus & potus sit ad calefaciendum, & humectandum, decliuis, speci tenuis, affligentibus doloribus, ac etiam in præseruatione, nam crudo succo abundātes facillime ieiunium ferunt: corporibus carnes habentibus humidas famem adhibere oportet, 7. aph. 61. Fames enim corpora siccat, & in lib. de vet. med. fames magnā potentiam habet in naturā hominis, & sanandi, & debilitandi, & occidendi: sanandi & cibis, & crudis succis refertos, famem quisque sibi ascīscit pauciora & defectuosiora quàm satis est assumens, cuius

Sex res nō naturales.

Fames potentia.

ius exactam cognitionem percipit os ventriculi. Agendum igitur, vt dolentibus articulis detrahas alimenti quantitatem, & robur, robur inquam ad generationem sanguinis, & quantitatem ad replendum inanita : quantitas, & quantum robur sit detrahendum à sensu corporis indicatur, secundum dolorum vehementiam, & virtutis imbecillitatem : longam famem perpeti in causa est debilitatis ac necis : propterea ea sit fames, à qua corpus admodum non debilitetur, & ingesta probè coquantur. Inediam ac famem per dies plures, euacuationis vicem gerere, quæ fit per purgationem, asserit Aetius cap. 33. serm. 12. & ijs inediam consulit, & famem, quibus euacuationes, & purgationes fieri nequeunt : à pluribus ingestis incumbente natura dolentibus articulis augetur materia morbi, 2. aph. 10. & in libro de vet. med. paucos cibos non potentibus superare sorbitionem inuenerunt Antiqui Medici. Sorbitio est, in qua pauca ex fortibus multa aqua permiscentur, & robur ipsum temperatura ac decoctura detrahitur : qualia iuscula sunt ex pane, ordeo, ouis, etiam ex carnibus contusis, & iure : cibos superare, eos probè concoquere est : nisi

Methodus in cibatione.

Fames euacuat.

Sorbitio quid.

Potio. nisi adhuc sorbitiones superent, inuentæ sunt potiones. Si autem paucos cibos su-
Plenior victus. perēt. quod fit in dolorum remissione, nō est ad sorbitiones vel potiones deueniendum, paucos nunc dico pullorum & gallinarum alas, passerculos montanos assos,
Aromata & alia superius dicta singularia. Quibus addēdum semper erit quid ex calefacientibus & exiccantibus, vt sunt inter aromata cinnamomum, piper, cariophylus, nux muscata, cubebe, lignum aloes, crocum, galanga, zinziber, Macis: Inter herbas petroselinum, hysopus, satureia, serpillus, menta & hisce similes. Qua forma, harum cibi specierum in quolibet morbi tempore, vti debeas, præsens Medicus ex signis
Potus 1. formula. intelliget, illam indicantibus. Potus sit hydromel vel simplex & aqua & melle tantùm, vel compositum per decoctionem in aqua huic morbo vim inferentium, vt.

2. R. Aquæ fontis opti. ℔. xxiiij. Rad. capparorū ℥ ij. Cinnamomi ℥ j. Piperis albi. ℈ j. Liquiritici mundatæ ℥ j ß. Bulliant ad absumptionem tertiæ partis: colaturæ adde eiectis reliquis, mellis citrini ℔. ß. Iterum bulliant semper dispumāda, vsquequo tertia pars resoluta fuerit, tunc per sacculum densum coletur & seruetur vsui. vel.

3. R. Florum rorismarini ℥ ß. Galangæ ℈ ij.

Herbæ

Herbæ paralysis ℥ j. Bulliant in aquæ fontis ℔. xv. vt supra, colaturæ misce Zacchari ℥ v. Iterum bulliant vsquequo quarta pars deficiat pro potu. Vel.

4. R. Sticados ʒ j ß. vel. Bettonicæ ℥ ß. vel Rad. asparagorum ʒ ij. Coquantur in aquę sextarijs xij. sunt ℔. xx. ad consumptionem secundum artem, pro potu. Ducere aluum expedit saltem alternis diebus, nisi spõte fluat. Cũ dicendis in sequenti capite.

CAPVT LXIII.

Venæ sectio, & pharmaca vniuersalia.

DEcretis supradictis, illicò detrahatur sanguis, si cum crudis humoribus fuerit sanguinis copia: quacũque diei hora ex Aet. in vehementissimis doloribus, etiam à prandio, si cibus fuerit dilapsus ad intestina: sin autem cibo euomito, extrahatur sanguis, per quas venas, & quæ quantitas iam supra proponebatur. In corpore humor præter naturã consistens sui indicat ablationem, & quoniam eius vt plurimum pars aliquam aptissima est expulsioni & pars continuò fit aptior, hæc vt reddatur minor, illa vt auferatur, euacuantibus per vices, plures erunt humores agitandi, euacuantibus ijs, de quibus nos monet Alexander, ne humorem tenuem

Phlebotomia. Cap. 23. ser. 12.

Cap. 50.

Curatio & præcautio simul.

Qualia pharmaca debeant.

tenuem & aquosum vrinæ similem deducat, sed viscidum phlegma: hoc enim si pinguius euaserit, vel siccius, vix postea digeritur, aut auferri poterit: In his maximè cauendũ, nam maiori ex parte tophi hac de causa fiunt in articulis. Educatur pituita per loca sibi magis familiaria, & minus periculosa, qualia sunt intestina secundum Aet. siue hæreat morbus in pedibus, siue in manibus, adhuc magis, si in omnibus corporis articulis, siue adminiculis.

Clysteres. Primus. R. Camepythios man.j. Rad. ciclaminis ℥j. Anethi, Foliorum lauri, sing. pug.j. Furfuris man.j. Bulliant in aqua communi, cuius ℔.i. adde olei hyrini, camomellini sing. ℥ß. Elect. indi. ʒ vj. Mellis ros. solut. ℥ ij. pro clysteri. Vel.

2. R. Parietariæ, Maluarum, sing. mã.j. Pulegij, Origani, sing. pug.j. Camomillę, Anethi, sing. tantundem. Bulliant in aqua communi secundum artem, colaturæ ℔.j pendenti adde hyeralogodionis ℥ß. Olei nethacei, Anethini, sing. ℥j. Pro clysteri. Immittantur per horas duas ante cibum mane vel vesperi. Potabis mane quolibet, per dies septem vnum ex dicendis Syropis, qui sit vel.

i. Syropus. R. Mellis optimi ℔.ß. Cinnamomi, Macis,

cis, Zinziberis, sing. ʒ ß. Cardamomi ℈ j. aquæ optimæ ℔.vj. bulliant lento igne, & semper auferatur spuma, ad consumptionem tertiæ partis, deinde colaturæ pro vice potentur ℥ v. Vel.

R. Decocti huius ℥ iij. Sy. de bettonica ℥ j ß. Misce pro Sy. Vel. 1.

R. Mellis ros. Sy. lupulorum, sing. ʒ vj. Aquarum bettonicæ, Appij, Fæniculi, ℥ iij. Misce, quibus calidis assumptis administretur aliquod dicendorum pharmacorũ. 2.

R. Specierum hyeræ Gal. ʒ j. Pill. fætidarum ʒ ij. Troc. Halandaal gr. x. Fiant pill. v. cum Sy. de quinq; Rad. Hyera ex aloe Gal. 8. catat. cap. 2. purgat quæ sunt circa aluum, & si ampliore præbeatur pondere, vsque ad locos conscendit, qui sunt circa hepar: loquitur de picra ab ipso laudata in laxitatibus articulorum, ob multam humiditatem. Vel. 1. Katarticum.

R. Elect. indi. min. ʒ iij. Cassiæ nuper extractæ ʒ vj. Fiant boli. Vel. 2.

R. Agarici electi ʒ ij. Turbich. ʒ iiij. Zinziberis ʒ ß. Aquarum Eupatorij, fæniculi, Eupatorij an. ℥ ij. Infundantur in dictis aquis calefactis per horas 24. calefiant addendo fremediarum ℥ ß. Colentur cum expressione valida, & bibatur calidũ. Die postera & alijs 4. sequẽtibus diebus à sõno syropum 3. Syropi posteriores.

CAPVT LIX.

Topica pharmaca pro curatione Arthritidis & podagræ Repellentia phlegma vel crudum humorem.

CIrca initia harum fluxionum interea imponi dolenti loco poterunt modicum adstringendi vim habentia, leniendi & discutiendi, qualia sunt absynthium, cupressi folia, & pilulæ, Ter binth virgulta, squinātum, ciperi radic , coniz , folia & radices rhamni, symphytū petre m, quod consolida minor est, brassicæ rōdes. Hæc singula, vel mixta incoquantur in aqua, vel aceto; deinde terantur cum adipibus, vel oleis, & superponātur calida: vel decocto per se solo obducūtur partes. Vel incoquātur in vino cupressi folia, seu pillulę cuius decocti ℥ iij. misceto olei chamomellini ℥ j & aceti decoctis: pulegij, seu origani, seu sampsuci ℥ ß. Mixtis calidis dolentia membra superirrigato, oleum chamomellinum prohibet fluxiones ob eius stypticitatem, & confert neruosis partibus, vt etiam absynthium. com posita sint. Qualia debeātur. Quæ.

R. Rorismarini, Absynthij, sing. ℥ ß. squinanti ℥ ij. stycados, chamomillæ, sing. Primum.

pug, bulliant in vini par. iij. & lixiuij par. j. colaturæ adde oleum de absynthio. vel:
Secundū. R pill. cupressi num. vij. sampsuci pug. ß. rosarum, Myrtillorum, sing. pug. j. Aluminis rochæ, salis communis, sing. ʒ j. bulliāt in vino & aceti pauco, & cum oleo yrino, & chamomellino vtitor. Cortices vlmi, vel quercus, vel pinus, calefactæ si superponantur conferunt.

CAPVT LX.

Maturantia & Resoluentia.

Quæ sint. POst principium anodynorum maturantium & resoluentium facult tem experiemur cum oleis de laureol. de squilla, succo marrubij cum melle, vel succum asphodillorum cum oleo illinato, anetho, tristolochia, peonia, fœnograec lupinis, lolio, eruo, Gentiana, Bryonia, amaraco, Arthemisia, abrotano, vitice lauro, pulegio, menta, sisimbrio, serpillo, filice, eruca: vnūmquodq; per se adhibitū supradictis modis, vel cum aliis auxiliatur. Dictorum etiam farinæ vel excipiantur ex oleis, melle, & aceto: vel ex vino, vel lixiuio, vel aqua seu simplici, seu dictorum decoctionis cum oleis, vel pinguedine, conferunt. vel sic:

R. La-

R. Lactis vaccini ℔ j. croci ℈. j. Vitellus ouorum num.iij Farinæ Fœnogræci ℥ j ß. Agitentur simul & intinctum in eis totum apponatur. vel: R. radices ibisci, cum adipe anseris leuigentur. vel: 1.formula. Secunda.

R. lupinorũ farinæ ℥ iij. cum aqua decocti maluarum arthemisiæ, & brassicæ, oleoq; chamomellino, vel anethino, vel pinguedine Tassi superponantur. vel liniatur loca fellis pinguedine. vel pinguedine vrsi sanat podagrã secundum Hermetem. vel: Tertia.

R. olei vulpini Amig. amar. sing. ℥ ß. Butiri ℥ j. florum gemistæ, hypericonis, rad. scrophalærici puluer. sing. ʒ j. fiat linimentum secundũ artẽ. vel cum oleo de storace Me. j. vel cum oleo syconio Diasc. vel de cucumere Asinino Me. j. hoc fit ex asinino cucumere completo: syconium autem ex asinini cucumeris radicibus. Cerotũ Andromachi ex viiij. medicinis, & si non sit in vsu, potest vbi adsunt ingredientia, cõfici, tibi plurimum profuturum censeo. Vnguentum quoq; hoc confert. Quartã.

R. Hermodactylorum, Yridis, sing. ʒ j. saluiæ, ruthæ, sing. ʒ ß. storacis liquidæ ʒ ij. olei liliorum alborũ ℥ ij. ceræ parũ pro linimẽto. Alfonsus Cialarellus in tract. de Tuberibus ca. 16 laudat suffumigiũ in his morbis, tanquã à se expertũ, de tuberibus, qui- Quinta. Tubera.

que eius plurimo robore, olea conuenire, in alijs casibus, & vinum, & aquas, vel cõmunem, vel sublimatas, vel decoctionis simplicium his morbis conferentium. Oleum in quo decocta sit vipera: oleum vespertilionis, quod conficitur.

R. vespertiliones num. xij. Aquæ ℔. ij. olei antiqui ℔. j. Arist. longæ Gentianæ sing. ℥. ß. costi ʒ. iij. Vespertiliones decollato & decoquantur ad eorũ dissolutionem, & consumptionem aquæ, prius reliquis additis in puluerem redactis crassiorem, eo modo conficiatur, quo oleũ vulpinum. Opitulatur etiam decoctum vulpis ex aqua cum modico centaureę, oleum decoctionis caniculæ, mustellæ, vel herinacei terrestris. Laudant etiam Empirici pedes ranarum, testudinum, & leporũ, si posteriorum dextri, dextro pede affecto superponantur, & sinistri sinistro: eodem quoque modo anteriorum dextri, dextrę moueri, & sinistri sinistræ. Sanguinem, & mẽstruum mulierum, quem probat etiam Alexander: & leporinum, vrinam mali cum oleo, & lithargiro perfectè sanare putant dolores pedum. Primum cõpositũ.

CAPVT LXII.

Articulationes affectas reficientia.

DOloribus deniq; ablatis cũ necessariò laxitatem, & frigiditates partes illæ nactæ fuerint, his quoad fieri poterit, in naturale robur eas redigere oportebit.

Primũ cõpositum. R. vulpini olei ℥.ij. sandaraces arabum ℥ ß. cort. agarici pul. ʒ. ij. storacis calam. ʒ. j. trifolij pratensis ℈. ij. Fundantur ex arte, tundenda, & in mortario agitentur omnia pro linimento, calidum applicetur. vel.

Secũdum. R. olei de absynthio, vel Nardini, vel de croco, de storace Mastichini, sing. ℥. ß. Florũ absynthij, Matricerię, squinanti, calami aromat. sing. ℈. j. Leuigentur & cũ cera suf. quantum fiat vnguentum: vel.

Tertium. R. cineris ostrachorum, cineris spongię, cuscutæ, suff. quanti coquantur in vino pontico aquæ absynthij per mixto, vel.

Quartum. R. vini aromati ℔. ij. salis armeniani ℥. iij. vel: salis communis tantundem, stipitũ alleorum q. s. coquantur mixta ad medietatis consumpti pro fomento, vrina apti in eius vesica exiccata, postmodum super articulationibus linita in declinatione morbi, membrum roborat, in sua naturali dispositione, nec sinit ibidem materiam collectam inarassere. Tũc quoque temporis, conueniunt quę supradiximus in præcautione, partes roborantia. Multa alia adscribi hic potuissent tũ inter dictas receptiones

Cap. 48.

nes, tùm ad articularem morbum & podagram, depẽdentes ab aliorum humorum fluxionibus, vt supra tetigimus, dum causas egimus: verùm quoniam non labores speciebus illis affectus huius, quibus conueniunt, nec tophis, tumoribus duris, distortionibus, & sic adsimilibus passionibus, & iam posita plus satis esse videantur (quæ relinquuntur qui tui curam habebit Medicus, hinc inde inspicere poterit, non erunt alterius, quam posita, facultates.) His tantùm erimus contenti, si vnum tantummodo dictis omnibus addatur, quod in hoc sequente vltimo capite tractabitur. Cap.14.

CAPVT LXIII.

Cauterium & inustiones.

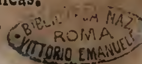
PEr medicamenta dicta nisi cedant hi morbi, erunt igne curandi. Escarctica, caustica, inurentia, cauterizantia nunc synonima sint, actu, seu potentia, inurent. 7.aph.91. An hæc conueniant in arthritide & podagra tantùm, quorum causa sit humor crudus, seu phlegma: vel solùm conueniant in multa materia, non indurata, & tophacea, non est hic quod pluribus persequar. Si vramus reuulsionis gratia conuenient in omni harum morborũ specie, quæ causam Quibus cõueniet morbis.

habeat, quicunque sit humor, ab alia parte fluentem: si autem gratia euacuationis, tunc vremus tantùm, quando succus est frigidus, ratione affectarum partium, non succi, cum hic sui ablationem indicat, & pars calefacta sui refrigerationem, possumus vtrunque peragere & euacuare & repellere, si multum aliunde fluat. Si vstioni sit aptus locus vnde defluit, superius inurendus erit, vt valentius ad superiora detrahatur humor: locus autem ad quem affluit, vel super eo, vel inferius vtatur, vt facilius extra labatur morbi causa: ambo loca vrenda sunt, qua parte progreditur ambabus conuenit per venarum, quarum doctrinam & breuissimam & facillimam docemur ab Hippocr. in lib. de loc. in Hom. & oss. nat. Cauteriū in podagra reuulsionis gratia in illud bracchium imprimatur, quod affecto pedi consentit, cum dolor in pollicē ipsius inciderit, super externam bracchij venam proderit cauterium. Inustiones leues fiant, non quales Aet. in cap. 25. ser. 12. proposuit, nam huic proposito non conducunt, sed philogrij quas descripsit Rhasis lib. 26. cont. tr. pr. cap. 2. Nunc hæc breuiter accipito, si quibus alijs opus habes, me ad illa paratissimum censeas.

In quibus locis.

Qualia sint.

FINIS.

INDEX LOCVPLETISSIMVS EORVM, quæ in hoc opere continentur, numerus paginam ostendit.

A

Ii 5

D.

G.

grandinis

lapidoe

M.

morbi

oleum

pranie

Q.

R.

FINIS.